CHARLOTTE BRONTË

PROFESÖR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN: GAMZE VARIM

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

II. BASIM

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CHARLOTTE BRONTË
PROFESÖR

ÖZGÜN ADI
THE PROFESSOR

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
GAMZE VARIM

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

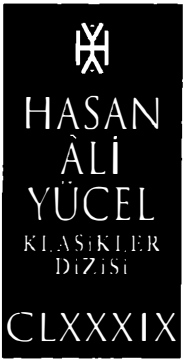
I. BASIM, NİSAN 2013, İSTANBUL
II. BASIM, NİSAN 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-778-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
TEL: (0212) 445 32 38 FAKS: (0212) 445 05 63
SERTİFİKA NO: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

CHARLOTTE BRONTË

PROFESÖR

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN:
GAMZE VARIM

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Önsöz

Bu küçük kitap hem *Jane Eyre*'den hem de *Shirley*'den önce yazıldı, ama bir ilk girişim olduğu gerekçesiyle onun için hiçbir hoşgörü talep edilemez. Onu yazan kalem daha önce birkaç yıl süren bir alıştırmayla büyük ölçüde yıprandığından, bu kesinlikle bir ilk girişim de sayılmazdı. Aslında *Profesör*'e başlamadan önce hiçbir şey yayımlamamıştım, ama neredeyse meydana çıkar çıkmaz imha edilen pek çok acemice ürünle, bir zamanlar süslü püslü ve ağdalı bir yazı tarzına duyduğum beğeniyi atlatmış, yalın ve gösterişsiz bir tarzı yeğlemeye başlamıştım. Aynı zamanda olay konusunda, sözgelimi kuram açısından genel olarak kabul edilen, ancak uygulamaya konduğunda sonucu çoğunlukla bir yazara haz yerine şaşkınlık getiren bir dizi ilke benimsemiştim.

Kendi kendime kahramanımın yaşayan insanların kendi yollarını bulduklarını gördüğüm biçimde yaşamda kendi yolunu bulması –hiçbir zaman hak etmediği tek bir şilini almaması– hiçbir ani dönüşün onu bir anda servete ve yüksek bir konuma kavuşturmaması, geliri ne kadar az olursa olsun bunu alnının teriyle kazanması, oturacak bir çardak bulmadan önce "Güçlük Tepesi"ni en azından yarıya kadar tırmanması, hatta güzel bir kızla ya da yüksek sınıftan bir hanımla bile evlenmemesi gerektiğini söyledim.

Ancak bu olay örgüsü söz konusu olduğunda yayıncıların bu dizgeyi çok ender olarak onayladıklarını, buna karşılık daha yaratıcı ve şiirsel bir şeyler, büyük ölçüde işlenmiş hayal gücüyle, dokunaklılığa yönelik bir beğeniyle, daha sevecen, soylu ve dünyevi olmaktan uzak duygularla

daha uyumlu bir şeyler istediklerini görüyorum. Gerçekten de bir yazar bu tür bir kitabın müsveddesini elden çıkarmayı deneyene dek, böyle hazineleri barındırdığını düşünmediği yüreklerde hangi aşk serüveninin ve duyarlık dağarcığının gizlendiğini asla bilemez. Ticaretle uğraşan insanların genellikle gerçeği yeğledikleri düşünülür. Denendiğinde bu düşüncenin çoğu kez yanıltıcı olduğu görülecektir: Çılgın, harika ve heyecan verici olanı tutkuyla yeğleme. Garip, şaşırtıcı ve yürek parçalayıcı olan, dingin ve ağırbaşlı bir dış görünüme sahip farklı ruhları sarsar.

Durum böyle olunca, okur bu kısa anlatının yayımlanmış bir kitap olarak kendisine ulaşmak için bazı mücadelelerden geçmiş olması gerektiğini kavrayacaktır, gerçekte de böyle olmuştur. Ayrıca her şeye karşın en büyük mücadelesi ve en büyük sıkıntısı henüz başlamadı, ama huzur buluyor –korkuyu bastırıyor–, ölçülü bir beklentinin bastonuna dayanıyor ve başını kaldırıp gözlerini kamuoyunun gözlerine dikerek alçak bir sesle mırıldanıyor:

"Alçakta olanın düşmekten korkmasına gerek yoktur."

Currer Bell[1]

Yukarıdaki önsöz *Shirley*'nin okurla buluşmasından kısa bir süre sonra, *Profesör*'ün yayımlanmasıyla ilgili olarak karım tarafından yazıldı. Amacından vazgeçirildiği zaman yazar bu malzemeyi bir ölçüde bir sonraki yapıtı *Villette*'te kullandı. Ancak bu iki hikâye pek çok açıdan birbirine benzemediği için *Profesör*'ü kamuoyundan esirgememem gerektiğine ikna oldum. Bu nedenle yayımlanmasına onay verdim.[2]

B. Nicholls
Haworth Papazlık Konutu
22 Eylül 1856

---

1 Charlotte Brontë'nin ilk iki romanını yayımlarken kullandığı isim.

2 *Profesör* yazarın ölümünden iki yıl sonra, 1857'de yayımlandı.

Birinci Bölüm

Giriş

Geçen gün kâğıtlarımı gözden geçirirken, masamda bundan bir yıl önce okuldan eski bir tanıdığa gönderdiğim mektubun aşağıdaki kopyasını buldum:

Sevgili Charles,

Sanırım seninle birlikte Eton'dayken, ikimizin de sevilen şahsiyetler olduğumuz söylenemezdi: Sen alaycı, dikkatli, kurnaz, soğukkanlı bir yaratıktın. Kendi tasvirimi yapmaya kalkışmayacağım, ama bu tasvirin dikkat çekecek ölçüde çekici olduğunu hatırlamıyorum... Ya sen? Seninle beni birbirimize nasıl bir manyetizmanın çektiğini bilmiyorum. Sana karşı Pylades ve Orestes duygusallığına dair herhangi bir şey hissetmedim. Senin de kendi adına bana karşı her türlü romantik ilgiden aynı ölçüde azade olduğuna inanmak için nedenlerim var. Buna karşın, okul saatleri dışında sık sık birlikte yürüyüş yapar, konuşurduk. Sohbet konusu arkadaşlarımız ve öğretmenlerimiz olduğunda birbirimizi anlardık, ben ne zaman canlı ya da cansız, iyi ya da güzel bir nesneye karşı bir şefkat duygusunu, belirsiz bir sevgiyi yeniden dile getirsem, senin hor gören soğukluğun beni etkilemezdi. Bu denetim karşısında kendimi o *zaman* da *şimdi* olduğu gibi üstün hissediyordum.

Sana yazdığım son mektuptan bu yana uzun bir zaman geçti, seni son görüşümden bu yana ise daha da uzun zaman. Geçen gün *senin* memleketinin bir gazetesini rastlantı sonucu elime aldığımda adın gözüme çarptı. Eski günleri düşünmeye, ayrıldığımızdan bu yana meydana gelen olayları gözden geçirmeye başladım ve oturup bu mektubu yazmaya koyuldum. Senin o zamandan beri *ne* yaptığını bilmiyorum, ama ilgilenecek olursan, yaşamımın nasıl sürüp gittiğini anlatacağım.

Eton'dan ayrıldıktan sonra, ilkin dayılarım Lord Tynedale ve Rahip John Seacombe'yle bir görüşme yaptım. Bana kiliseye girip girmeyeceğimi sordular. Soylu dayım, kabul edersem, bağışlama yetkisine sahip olduğu Seacombe bölge papazlığını teklif etti. Sonra diğer dayım Mr. Seacombe, hem Seacombe'un, hem de Scaife'in bölge papazı olduğumda, hiç hoşlanmadığım kızlarından, altı kuzinimden birini evimin hanımı ve kilisemin hizmet verdiği bölgenin başı olarak almama izin verebileceğini ima etti.

Hem kiliseyi, hem de evliliği reddettim. İyi bir din adamı olmak hayırlı bir şey, ama ben çok kötü bir din adamı olurdum. Eşe gelince... Kuzinlerimden birine ömür boyu bağlı olma düşüncesi bir karabasan gibi! Görgülü ve güzel olduklarına kuşku yok, ama görgüleri ve alımlılıkları yüreğimde tek bir hassas noktaya dokunmuyor. Kış akşamlarını Seacombe bölge papazı konutunun oturma odasındaki şöminenin yanında onlardan biriyle –sözgelimi, iriyarı ve iyi yontulmuş bir heykele benzeyen Sarah'yla geçirmeyi düşündükçe– hayır, bu koşullarda hem kötü bir din adamı, hem de kötü bir koca olurdum.

Tekliflerini reddettiğimde dayılarım "ne yapmak niyetinde olduğumu" sordular. Düşünmem gerektiğini söyledim. Bir servetim olmadığını ve bununla ilgili bir beklentimin de olmaması gerektiğini hatırlattılar. Derken, uzun bir durak-

lamadan sonra, Lord Tynedale sert bir ifadeyle, "Babamın izinden gidip ticaretle uğraşmayı düşünüp düşünmediğimi" sordu. O sırada böyle düşüncelerim yoktu. Yaradılıştan iyi bir tüccar olmak için gerekli niteliklere sahip olduğumu sanmıyorum. Zevklerim, hırsım o yönde değil, ama Lord Tynedale *ticaret* sözcüğünü söylerken yüzünde öyle bir küçümseme ifadesi belirdi –sesinde öyle hakir gören bir acı alay vardı– ki o anda kararımı verdim. Babam benim için yalnızca bir addan ibaretti, ama yüzüme karşı bu addan, hakaretle söz edilmesinden hoşlanmadım. O zaman aceleyle ve hararetle, "Babamın izinden gitmekten daha iyisini yapamam, evet, tüccar olacağım," dedim. Dayılarım itiraz etmediler. Birbirimize karşılıklı tiksinti duyarak ayrıldık. Bu olayı yeniden gözden geçirirken, Tynedale'in himayesinin yükünü üzerimden atmakla bütünüyle doğru hareket ettiğimi, ancak omuzlarıma hemen –daha katlanılmaz olabilecek, tabii ki henüz denenmemiş– bir başka yükü alarak aptallık ettiğimi düşünüyorum.

Hemen Edward'a mektup yazdım –Edward'ı tanıyorsun, tek erkek kardeşim–. Benden on yaş büyük, zengin bir imalathane sahibinin kızıyla evli. Şu anda imalathanenin ve babamın iflas etmeden önce sürdürdüğü işin sahibi. Bir zamanlar servetiyle ünlü Kroisos gözüyle bakılan babamın ölmeden kısa bir süre önce iflas ettiğini, annemin X...shire'lı imalatçı Crimsworth'la evlenerek son derece gücendirdiği soylu erkek kardeşlerinden yardım görmeksizin, onun ölümünden sonra altı ay kadar sefalet içinde yaşadığını biliyorsun. Beni bu altı ayın sonunda dünyaya getirdi, sonra da kendisi için pek az umut ve avuntu verici olduğundan, herhalde pek pişmanlık duymadan bu dünyadan ayrıldı.

Babamın akrabaları dokuz yaşıma kadar benim gibi Edward'ın da sorumluluğunu üstlendiler. Bu dönemde rastlantı sonucu bölgemizdeki önemli bir kentin temsilciliği boşaldı. Mr. Seacombe bu görevi almaya niyetlendi. Uyanık bir

ticaret adamı olan amcam Crimsworth temsilci adayına sert bir mektup yazarak, o ve Lord Tynedale kız kardeşlerinin öksüz çocukları konusunda bir şeyler yapmaya razı olmazlarsa, kız kardeşlerine karşı insafsız ve alçakça davranışlarını açığa vuracağını, Mr. Seacombe'un seçilmemesi için elinden geleni yapacağını bildirme fırsatını değerlendirdi. Bu beyefendi ile Lord T., Crimsworth'lerin vicdansız ve azimli bir sülale olduğunu da, X... kentinde nüfuzlu olduklarını da yeterince biliyorlardı. Böylece, sanki kendi istekleriyle yapıyorlarmış gibi davranarak eğitim masraflarımı karşılamaya razı oldular. On yıl boyunca kaldığım Eton'a gönderildim. Bu zaman süresince Edward'la hiç karşılaşmadık. O büyüyünce ticarete atılarak mesleğini öyle bir gayret, yetenek ve başarıyla yürüttü ki, şimdi otuz yaşında hızla bir servet kazanmakta. Bunu ondan ara sıra, yılda üç ya da dört kez aldığım kısa mektuplar sayesinde öğrendim. Söz konusu mektuplar Seacombe ailesine yönelik kararlı bir düşmanlık ifadesi ve bu ailenin bağışlarıyla yaşayan bana bir serzeniş olmaksızın hiçbir zaman sona ermezdi. Önceleri, henüz bir çocukken, annemle babam olmadığından eğitimim için dayılarım Tynedale'e ve Seacombe'a neden borçlanmamam gerektiğini anlayamıyordum. Ama büyüdükçe ve babama ölümüne dek gösterdikleri bitmek bilmeyen husumet ve nefretin derecesini –annemin çektiği acıları, kısacası ailemizdeki bütün yanlışları– yavaş yavaş öğrendikçe, bu bağımlılıktan utanç duydum ve ölmekte olan annemin ihtiyaçlarını karşılamayı reddeden ellerden artık ekmek almama konusunda kesin bir karara vardım. Seacombe bölge papazlığını ve soylu kuzenlerimden biriyle evlenmeyi reddederken bu duyguların etkisi altındaydım.

Edward'a bu nedenle, "Dayılarımla ilişkim onarılamayacak bir şekilde koptu," diye yazdım. Olanları anlattım ve onun izinden giderek tüccar olma niyetimi haber verdim. Üstelik, bana iş verip veremeyeceğini de sordum. Cevabın-

da bu davranışımı tasvip ettiğine dair bir ifade yer almıyordu. Ancak istersem "X...shire'a gelebileceğimi" ve "bana iş ayarlamak için ne yapılabileceğine bir bakabileceğini" bildirdi. Bütün bunları –mektubuyla ilgili aklımdan geçen yorumu bile– içime atarak bavulumu ve heybemi topladım, hemen kuzeye doğru yola koyuldum.

İki günlük bir yolculuktan sonra (o zamanlar demiryolları yoktu) ıslak bir ekim günü öğle sonrası X... kentine vardım. Ben hep Edward'ın bu kentte yaşadığını sanmıştım, ama soruşturduğumda Bigben Close'un dumanlı atmosferinde Mr. Crimsworth'ün yalnızca imalathanesiyle deposunun bulunduğunu öğrendim. *Evi* dört mil uzakta, kırsal bölgedeydi.

Bana kız kardeşimin evi olarak gösterilen konağın kapısının önünde arabadan indiğimde akşamın geç bir saatiydi. Ağaçlıklı yolda ilerlerken, alacakaranlığın gölgeleri ve bu gölgeleri derinleştiren karanlık kasvetli pusun arasından evin büyük, çevresindeki arazinin de epeyce geniş olduğunu görebiliyordum. Evin önündeki çimenlikte bir an durdum ve ortada yükselen bir ağaca sırtımı dayayarak Crimsworth malikânesine merakla dışarıdan baktım.

Kendi kendime, "Edward zengin" diye düşündüm. "Onun başarılı olduğuna inanıyordum, ama böyle bir konağın efendisi olduğunu bilmiyordum." Her türlü şaşkınlığı, tahminleri, varsayımları vb. kısa keserek, ön kapıya doğru ilerleyip zili çaldım. Kapıyı erkek bir hizmetkâr açtı. Kendimi tanıttım. Uşak ıslak pelerinimi ve heybemi aldı, beni içeride parlak bir ateşin ve masanın üzerinde mumların yandığı, kitaplık olarak döşenmiş bir odaya götürdü. Efendisinin henüz X... pazarından dönmediğini, ama yarım saat içinde mutlaka evde olacağını bildirdi.

Kendi kendime kaldığımda, şöminenin yanındaki kırmızı maroken, büyük ve rahat koltuğa oturdum. Gözlerim parıldayan kömürlerden çıkan alevleri ve küllerin ara

sıra şöminenin önüne düşmesini izlerken, zihnim az sonra yapılacak görüşmeyle ilgili varsayımlarla meşguldü. Bu varsayımlar arasında kuşkulu olan pek çok şeyin yanı sıra, oldukça kesin olan bir şey vardı: Büyük bir düş kırıklığıyla karşılaşma tehlikesi içinde değildim. Bunu bana beklentilerimdeki ölçülülük garanti ediyordu. Kardeşçe sevecen duyguların taşmasını beklemiyordum. Edward'ın mektupları bu tür yanılgıların doğmasına ya da zihinde barındırılmasına meydan vermeyecek bir üsluptaydı. Yine de oturmuş gelişini beklerken buna istekli –çok istekli– olduğumu fark ettim. Sana nedenini söyleyemem. Bir akraba elinin kavrayışına tamamen yabancı olan elim, kendisini memnuniyetle titreten sabırsızlığın yol açtığı ürpertiyi bastırmak için sımsıkı kapanmıştı.

Dayılarımı düşündüm, Edward'ın kayıtsızlığının onlardan her zaman gördüğüm soğuk aşağılamayla aynı olup olmayacağını merak etmeye başladığımda bahçe kapısının açıldığını duydum: Araba eve yaklaşıyordu. Mr. Crimsworth gelmişti. Birkaç dakika geçtikten ve onunla uşak arasında holde geçen kısa bir konuşmadan sonra ayak sesleri kitaplık kapısına doğru yaklaştı, evin efendisinin gelişini yalnızca bu ayak sesleri haber verdi.

Edward'ın on yıl önceki halinin –uzun boylu, sırım gibi, toy bir genç– karmaşık bir hatırasını hâlâ taşıyordum. Şimdi koltuğumdan kalkıp kitaplığın kapısına döndüğümde, açık tenli, yapılı, atletik, yakışıklı ve güçlü bir adam gördüm. İlk bakışta tutumunun, gözlerinin ve genel olarak yüzündeki ifadenin yanı sıra hareketlerinde de görülen tez canlılığın ve sertliğin farkına vardım. Çabucak bir selam verdi ve el sıkışırken beni tepeden tırnağa inceledi, maroken koltukta yerini aldı, bana da oturmam için başka bir koltuğu işaret etti.

"Close'daki büroya uğrayacağını sanıyordum," dedi. Sesinde büyük olasılıkla alışkanlık haline getirdiği kaba bir

vurgu fark ettim. Ayrıca güneyin berrak konuşmasına alışmış olan kulaklarımı tırmalayan, kuzeye özgü gırtlaktan gelen bir tonla konuşuyordu.

"Arabanın durduğu yerdeki hanın sahibi beni buraya gönderdi," dedim. "Böyle bir konağın olduğunu bilmediğim için, ilkin verdiği bilginin doğruluğundan kuşku duydum."

"Hımm, sorun değil!" karşılığını verdi. "Yalnızca seni beklerken yarım saat geç kaldım, hepsi bu. Sekiz arabasıyla geleceğini sanıyordum."

Beklemek zorunda kalmasına üzüldüğümü ifade ettim. Cevap vermedi, ama sanki sabırsızca bir hareketi örtmek için ateşi karıştırdı, sonra yine beni inceledi.

İlk karşılaşma anında herhangi bir sıcaklık, herhangi bir coşku göstermediğim, bu adamı sessiz sakin ve ciddi bir ağırkanlılıkla selamladığım için memnuniyet duydum.

"Tynedale'le ve Seacombe'la bağlarını tamamen kopardın mı?" diye sordu aceleyle.

"Bundan sonra onlarla haberleşeceğimi sanmıyorum. Tekliflerini reddedişim, herhalde gelecekte her türlü ilişkimizin önünde bir engel oluşturacak."

"Pekâlâ," dedi Edward. "Aramızdaki ilişkinin en başında ben de sana 'kimsenin iki efendiye birden hizmet edemeyeceğini' hatırlatmalıyım. Lord Tynedale'le ahbaplık benden gelecek yardımla bağdaşmaz." Bu yorumunu sona erdirirken bana baktığında gözlerinde gereksiz bir tehdit vardı.

Ona cevap vermek için hiçbir istek duymadan, insan aklının yapısında var olan farklılıklar konusunda içimden *tahmin* yürütüyordum. Mr. Crimsworth'ün suskunluğumdan ne anlam çıkardığını –bunu bir dikbaşlılık belirtisi olarak mı, yoksa buyurgan tavrı karşısında sindiğime dair bir belirti olarak mı gördüğünü– bilmiyorum. Bana uzun ve sertçe baktıktan sonra ani bir hareketle koltuğundan kalktı.

"Yarın" dedi, "bazı başka noktalara dikkatini çekeceğim, ama şimdi yemek zamanı. Mrs. Crimsworth bekliyordur. Geliyor musun?"

Uzun adımlarla yürüyerek odadan çıktı. Ben de onu izledim. Holü geçerken, Mrs. Crimsworth nasıl biri acaba diye düşünüyordum. "Acaba o da," diye düşündüm, "Tynedale, Seacombe ve Ms. Seacombe'lar kadar –şu anda önümde uzun adımlarla yürüyen şefkatli akraba kadar– benim seçimlerime karşı mı? Yoksa onlardan daha mı iyi? Onunla sohbet ederken, gerçek mizacıma ilişkin bazı şeyleri sergilemekte kendimi özgür hissedecek miyim, yoksa..." Bunları izleyen varsayımlar yemek odasına girişimle sona erdi.

Buzlu camın gölgesi altında yanan bir lamba, meşe kaplı görkemli bir salonu gözler önüne seriyordu. Akşam yemeği masada hazırdı. Şöminenin yanında içeri girişimizi bekliyormuş gibi ayakta duran bir hanımefendi belirdi. Genç, uzun boylu ve güzel vücutluydu. Giysisi zevkli ve modaya uygundu. İlk bakış bu kadarını saptamam için yeterli oldu. Onunla Mr. Crimsworth arasında neşeli bir selamlaşma geçti. Kocasını geç kaldığı için yarı cilveli yarı surat asarak azarladı. Sesi (insanların karakterleri konusunda bir yargıya varırken seslerini her zaman hesaba katarım) canlıydı. Bu sesin keyifli biri olduğuna işaret ettiğini düşündüm. Mr. Crimsworth az sonra onun neşeyle karışık paylamasına bir öpücükle –hâlâ yeni damatlığı gösteren (evleneli daha bir yıl bile olmamıştı) bir öpücükle– karşılık verdi. Eşi çok keyifli havada yemek masasındaki yerine geçti. Beni algıladığında daha önce varlığımı fark etmediği için özür diledi, sonra da hanımefendilerin keyifle dolup taştıkları zamanlarda herkese, hatta en sıradan tanıdıklarına bile canıgönülden davranmaya yatkın olduklarında yaptıkları gibi benimle el sıkıştı. Şimdi güzel bir cildi, oldukça çarpıcı ve hoş bir yüzü olduğunu da fark ettim. Saçı kızıl, epeyce kızıldı. Edward'la sürekli, masum, şakayla karışık sitemli bir konuşma içindeydiler. Mrs. Crimsworth o gün faytonu huysuz bir atla sürdüğü ve

kendisinin korkularını hafife aldığı için eşine gücenmişti ya da gücenmiş gibi yapıyordu. Zaman zaman da benden destek bekliyordu.

"Yani Mr. William, Edward'ın böyle konuşması saçma değil mi? Başka bir atı değil de, Jack'i süreceğini söylüyor. Hayvan onu şimdiden iki kez sırtından attı."

Tatsız olmayan, ama çocuksu bir biçimde peltek peltek konuşuyordu. Kısa bir süre sonra hiç de ince olmayan yüzünde küçük bir kızdan öte, biraz bebeksi bir ifade bulunduğunu fark ettim. Hiç kuşku yok ki, bu peltek konuşma ve yüz ifadesi Edward'a çekici geliyordu. Erkeklerin çoğu için de böyle olabilirdi, ama benim için değildi. Yüzünde seçemediğim ya da konuşmalarında bulamadığım zekâyı orada okuma arzusuyla gözlerine baktım: Gözleri neşeli ve oldukça küçüktü. Gözbebeğinde sırasıyla canlılık, kibir, koketlik gördüm, ama bir ruh pırıltısı görmek için boşuna baktım. Ben doğulu değilim: Prometheus'a ait o kıvılcım olmaksızın güller ve papatyalar solduktan, parlak saçlar ağardıktan sonra da yaşayacak olan beyaz boyunlar, şarap kırmızısı dudaklar ve yanaklar, parlak bukleler benim için yeterli değil. Güneş ışığında mutluluk içindeyken çiçekler çok güzeldir, ama yaşamda pek çok yağmurlu gün var... zekânın parlak, iç açıcı ışıltısı olmaksızın insanın yüreği ve evinin gerçekten soğuk olduğu felaket kasım ayları.

Mrs. Crimsworth'ün yüzündeki açık sayfayı baştan sona okuduktan sonra, derin ve irade dışı bir iç çekiş düş kırıklığımı ilan etti. O bunu güzelliğine boyun eğme olarak algıladı, zengin ve gösterişli genç karısıyla açıkça gurur duyan Edward ise bana –yarı alaycı, yarı öfkeli– şöyle bir baktı.

Başımı ikisinden de öteye çevirdim. Bakışlarımı bitkin bitkin odada dolaştırırken, –şöminenin her iki yanında– tahta tuvale yapılmış iki resim gördüm. Mr. ve Mrs. Crimsworth arasında sürüp giden şakacı sohbete katılmaktan vazgeçip düşüncelerimi bu resimleri incelemeye yönelttim. Bunlar portreydi. Her ikisi de yirmi yıl öncesinin modasına

göre giyinmiş bir hanımefendi ve bir beyefendinin portreleri. Beyefendi gölgede kalmıştı. Onu iyi göremiyordum. Hanımefendi hafifçe kısılmış lambanın bütün ışık demetinden yararlanmıştı. O anda tanıdım. Bu resmi daha önce, çocukken görmüştüm, annemdi. O ve diğer resim babamın mallarının satışı sırasında kurtarılan yegâne aile yadigârlarıydı.

Bu yüzün çocukken beni hoşnut ettiğini hatırladım, ama o *zamanlar* onu anlamıyordum. Bu zarafette bir yüzün dünyada ne kadar ender olduğunu artık biliyordum. Düşünceli ancak yumuşak ifadesinin değerini derinden hissederek biliyordum. En gerçek ve sevecen duyguları açığa vuran yüzündeki çizgiler gibi, ciddi gri gözler de bana göre güçlü bir cazibeye sahipti. Onun yalnızca bir resim olmasına üzülüyordum.

Kısa bir süre sonra Mr. ve Mrs. Crimsworth'ü kendi hallerine bıraktım. Bir uşak beni yatak odasına götürdü. Odamın kapısını kaparken bütün davetsiz konukları –diğerlerinin yanı sıra seni de Charles– dışarıda bıraktım. Şimdilik hoşça kal.

William Crimsworth

Bu mektuba hiçbir zaman cevap alamadım. Eski dostum mektup eline geçmeden sömürgelerden birinde bir hükümet hizmetini kabul etmişti ve resmi görevini yapacağı yere doğru çoktan yola çıkmıştı. O zamandan beri başına neler geldiğini bilmiyorum.

Sahip olduğum ve ona ayırmaya niyetlendiğim boş zamanı, şimdi bir bütün olarak herkese adayacağım. Anlatım heyecan verici değil, her şeyden önemlisi olağanüstü de değil. Ama benimle aynı işte çalışıp didinmiş, benim deneyimimde birçok kez kendi deneyimlerinin yansımasını bulacak bazı kişilerin ilgisini çekebilir. Yukarıdaki mektup giriş vazifesi görecek. Şimdi başlıyorum.

İkinci Bölüm

Crimsworth malikânesine ilk girişime tanıklık eden o sisli akşamı güzel bir ekim sabahı izledi. Erken kalkmıştım ve evi çevreleyen geniş, parka benzeyen çayırda yürüyordum. X... shire tepelerinin üzerinde yükselen güz güneşi güzel bir araziyi gözler önüne seriyordu. Sararmış, sakin korular ekinin yeni hasat edildiği tarlalardan farklıydı. Ağaçların arasından akıp giden bir nehir, yüzeyinde ekim güneşinin ve göğünün biraz soğuk ışıltısını yakalıyordu. Nehrin iki yakası boyunca sık aralıklarla narin kulelere benzeyen, yüksek, silindir biçimli bacalar ağaçların yarı yarıya sakladığı fabrikaları işaret ediyordu. Crimsworth malikânesine benzeyen büyük evler yamaçta uygun yerlere yayılmıştı. Arazi genel olarak insana mutluluk veren, canlı, bereketli bir görünümdeydi. Buhar gücü, sanayi, makineler uzun zamandır buradan her türlü romantizmi ve kuytuluğu uzaklaştırmıştı. Beş millik bir mesafede alçak tepelerin arasında açılan bir vadi, derinliğinde büyük X... kentini barındırıyordu. Bu mevkinin – Edward'ın "işletmesi" oradaydı– üzerinde yoğun, daimi bir duman asılı kalmıştı.

Gözlerimi bu manzaraya dikkatle bakmaya, aklımı bir süre için onun üzerinde düşünmeye zorladım. Manzaranın yüreğime hiçbir hoş duygu vermediğini –yaşamının mesleğini uygulayacağı yeri önüne serilmiş olarak gören bir adamın kapılması gereken umutların hiçbirini içimde uyandır-

madığını– anladığımda kendi kendime, "William, koşullar karşısında bir isyancısın. Sen bir aptalsın ve ne istediğini bilmiyorsun. Ticareti seçtin, işte tüccar olacaksın." dedim. Düşünmeye devam ettim: "Bak! O çukurdaki isli dumana bak, iş yerinin orası olduğunu da kabul et! Orada düş kuramazsın, tahminler yürütüp, kuramlar geliştiremezsin. Orada it gibi çalışacaksın!"

Kendimi böyle yönlendirdikten sonra eve döndüm. Ağabeyim kahvaltı edilen odadaydı. Ona soğukkanlılıkla yaklaştım –neşeyle yaklaşamazdım; sırtını ateşe dönmüş, kilimin üzerinde duruyordu–, günaydın demek için ilerlediğimde bakışlarım onunkilerle karşılaşınca gözlerindeki ifadede ne kadar çok şey okudum. Bu mizacıma ne kadar aykırıydı! Kaba bir biçimde, "Günaydın," diyerek başını salladı, sonra da masadaki bir gazeteyi almaktan çok kaparak aşağı konumda birisiyle konuşma sıkıntısından kaçmak için bir bahane bulmuş efendi edasıyla okumaya başladı. Bir süre dayanmaya karar vermiş olmam iyiydi, yoksa onun davranış biçimi şu anda bastırmak için çaba harcadığım tiksintiyi dayanılmaz kılacak boyutlara vardırabilirdi. Ona baktım: Sağlıklı bedenini, güçlü kuvvetli yapısını ölçtüm. Şömine rafının üzerindeki aynada kendi yansımamı gördüm. Bu iki görüntüyü karşılaştırarak eğlendim. O kadar yakışıklı olmasam da yüzüm onunkine benziyordu. Hatlarım onunki kadar düzgün değildi. Gözlerim daha koyu renkti ve daha geniş bir alnım vardı –boy bos olarak büyük ölçüde aşağı kalıyordum–, daha ince, daha zayıftım ve o kadar uzun boylu değildim. Bir hayvan olarak, Edward benden katbekat üstündü. Bedenen olduğu gibi zihnen de yüce bir kişiyse, benim bir köle olmam kaçınılmazdı. Çünkü kendisinden daha zayıf birine karşı aslana özgü bir cömertlik bekleyemezdim ondan. Soğuk, tamahkâr gözleri, acımasız, düşmanca davranış biçimi bana onun merhamet etmeyeceğini söylüyordu. Onunla baş edebilecek zihin gücüne sahip miydim? Bilmiyordum, bu konuda hiç sınanmamıştım.

Mrs. Crimsworth'ün odaya girişi bir an için düşüncelerimi dağıttı. Hoş görünüyordu. Beyazlar içindeydi, yüzü ve giysisi sabahın ve yeni gelinliğin tazeliğiyle parlıyordu. Ona dün geceki neşesinin izin verdiği bir rahatlıkla hitap ettim, ama o soğuk ve ölçülü bir biçimde cevap verdi: Kocası onu terbiye etmişti. Kâtibiyle fazla samimi olmayacaktı.

Kahvaltı biter bitmez Mr. Crimsworth arabayı kapıya getirmekte olduklarını ve beş dakika içinde onunla birlikte X...'e gitmek üzere hazırlanmamı beklediğini ima etti. Onu bekletmedim. Kısa bir süre sonra büyük bir hızla yolda ilerliyorduk. Sürdüğü at Mrs. Crimsworth'ün önceki gece korkularını ifade ettiği aksi hayvandı. Jack bir iki kez huysuzlanmaya kalktı, ama efendisinin insafsız elinin indirdiği şiddetli ve kararlı bir kırbaç darbesi onu hemen boyun eğmek zorunda bıraktı. Edward'ın genişleyen burun delikleri de yarışmanın sonucundaki zaferini ifade ediyordu. Bu kısa yolculuk boyunca, yalnızca ara sıra atını lanetlemek için ağzını açtı, benimle hemen hemen hiç konuşmadı.

X...'e vardığımızda kent telaş ve koşuşturma içindeydi. Konutların ve dükkânların, kiliselerin ve kamu binalarının bulunduğu temiz caddelerden geçtik. Bütün bunları geride bırakıp imalathanelerin ve depoların bulunduğu bir bölgeye yöneldik. Orada iki kocaman kapıdan geçerek taş döşenmiş, geniş bir avluya girdik. İşte Bigben Close'daydık ve uzun bacasından kurum kusan, demir bağırsaklarının gürültüsüyle kalın tuğla duvarları bir uçtan öbürüne titreyen imalathane önümüzdeydi. İşçiler bir o yana bir bu yana gidiyor, bir yük arabasına parçalar yüklüyorlardı. Mr. Crimsworth bir sağa bir sola baktı ve bir bakışta olup biten her şeyi kavramış gibi göründü. Arabadan indi, atını ve arabasını dizginleri elinden almak için acele eden bir adama teslim ederek, kendisini büroya giden yolda takip etmemi istedi. Büroya girdik. Crimsworth malikânesinin salonlarından çok farklı bir yerdi. Çıplak, kalas döşenmiş bir zeminin, bir kasanın,

iki tane sağlam ve yüksek masa ile sandalyenin, birkaç da koltuğun bulunduğu bir iş yeriydi. Masalardan birinde Mr. Crimsworth içeri girince eski moda kasketini çıkaran ve bir saniye içinde yeniden yazma ya da hesaplama işine –hangisi olduğunu bilmiyorum– gömülen bir kişi oturuyordu.

Mr. Crimsworth yağmurluğunu çıkararak ateşin yanına oturdu. Ben şöminenin yakınında ayakta durmaya devam ediyordum. Az sonra şöyle dedi:

"Steighton sen çıkabilirsin. Bu beyefendiyle görüşeceğim bir iş var. Zil sesini duyduğunda geri gel."

Masada oturan adam kalktı, kapıyı arkasından kapayıp dışarı çıktı. Mr. Crimsworth ateşi karıştırdı, sonra kollarını kavuşturdu ve bir an dudaklarını sıktı, kaşlarını çatıp düşünerek oturdu. Onu seyretmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu: Yüz hatları ne kadar düzgündü! Ne kadar da yakışıklı bir adamdı! O halde bu kasılma havası –alnındaki, bütün yüz çizgilerindeki o haris ve sert görünüş– nereden gelmişti?

Bana dönerek kaba bir ifadeyle konuşmaya başladı: "X...shire'a tüccarlığı öğrenmeye geldin demek?"

"Evet, öyle."

"Bu konuda kararını verdin mi? Bunu hemen söyle."

"Evet."

"Pekâlâ. Sana yardım etmekle yükümlü değilim, ama niteliklerin yeterliyse burada boş bir yerim var. Seni denemek için işe alacağım. Ne yapabilirsin? Özel okul eğitiminin şu işe yaramaz saçmalıkları, Yunanca, Latince vesaire dışında bir şeyler biliyor musun?"

"Matematik okudum."

"Tamam! Elbette okumuşsundur."

"Fransızca ve Almanca okuyup yazabiliyorum."

"Hımm!" Bir dakika düşündü, sonra yanındaki masanın çekmecesinden bir mektup çıkarıp bana verdi.

"Şunu okuyabilir misin?" diye sordu.

Almanca bir ticari mektuptu. Mektubu çevirdim. Mr. Crimsworth'ün tatmin olup olmadığını çıkaramadım, yüz ifadesi değişmedi.

Bir duraklamadan sonra, "Yiyecek ve kalacak yer masraflarını karşılamanı sağlayacak yararlı bir şeyler öğrenmiş olman güzel," dedi. "Fransızca ve Almanca bildiğin için seni büronun dış yazışmalarını yürütmek üzere ikinci kâtip olarak alıyorum. İyi bir maaş vereceğim –yılda 90 sterlin– şimdi de," diye sesini yükselterek konuşmayı sürdürdü. "Akrabalığımız ve benzeri saçmalıklar hakkında ilk ve son kez söylemem gerekenlere kulak ver! Bu konuda aptalca hareketlerle karşılaşmamalıyım. Bundan hiç hoşlanmam. Kardeşim olduğun gerekçesiyle hiçbir şeyini mazur görmem. Aptal, ihmalci, sefih, tembel olduğunu ya da büronun çıkarlarına zarar verecek bir hata yaptığını görürsem, tıpkı bir başka kâtibe yapacağım gibi seni de işten atarım. Yılda 90 sterlin iyi bir ücret. Umarım paramın karşılığını tamamıyla alırım. Müessesemde her şeyin pratik bir temele dayandığını unutma. En çok işime gelen, makul alışkanlıklar, duygu ve düşüncelerdir. Anlıyor musun?"

"Hemen hemen," karşılığını verdim. "Galiba ücretimi almak için işimi yapacağım, ssenden iyilik beklemeyeceğim ve kazancım dışında herhangi bir yardım için sana bağımlı olmayacağım demek istiyorsun. Bu bana tamamen uygun ve bu koşullarda kâtibin olmayı kabul ediyorum."

Topuklarımın üstünde dönerek pencereye doğru yürüdüm. Bu defa fikrini öğrenmek için suratına başvurmadım. Ne düşündüğünü bilmiyordum, o sırada umurumda da değildi. Birkaç dakikalık bir sessizlikten sonra yeniden konuşmaya başladı.

"Belki de Crimsworth malikânesinde barınmayı ve işe benimle birlikte arabayla gidip gelmeyi umuyorsun. Ancak böyle bir düzenlemenin benim için hiç de uygun olmadığını

anlamanı istiyorum. Arabamdaki koltuğu iş nedeniyle bir iki geceliğine malikâneye götürmek isteyebileceğim herhangi bir beyefendi için boş tutmak isterim. X...'de kalacak yer arayacaksın."

Pencereden ayrılarak tekrar şömineye doğru yürüdüm.

"Tabii ki X...'de kalacak yer arayacağım," cevabını verdim. "Crimsworth malikânesinde kalmak benim de işime gelmez."

Sesim sakindi. Her zaman sakin bir sesle konuşurum. Ancak Mr. Crimsworth'ün mavi gözleri öfkeyle yanıyordu. İntikamını oldukça garip bir biçimde aldı. Bana dönerek kabaca şöyle dedi:

"Galiba oldukça yoksulsun. Haftalığının ödeme zamanı gelmeden nasıl yaşamayı düşünüyorsun?"

"Hallederim," dedim.

Daha yüksek sesle "Nasıl yaşamayı düşünüyorsun?" diye yineledi.

"Yapabildiğim kadar Mr. Crimsworth."

"Kendine güveniyorsan borca gir! Hepsi bu," diye cevapladı. "Yanılmıyorsam soylulara özgü çok masraflı alışkanlıkların olabilir: Varsa onlardan vazgeç. Burada bu tür şeyleri hoş görmem ve ne sebeple borçlanırsan borçlan, fazladan bir şilin bile vermem. Bunu unutma."

"Tamam Mr. Crimsworth, güçlü bir belleğim olduğunu göreceksiniz."

Başka bir şey söylemedim. İnsanın Edward gibi bir adam karşısında öfkesinin kabarmasına izin vermesinin aptallık olacağına dair doğal bir sezgi taşıyordum. Kendi kendime, "Fincanımı onun sonu gelmeyen damlalarının altına yerleştireceğim. Orada hareket etmeden ve sürekli olarak kalacak. Dolduğu zaman taşacak, bu arada sabırlı olacağım. İki şey açıkça ortada. Mr. Crimsworth'ün bana verdiği işi yapacak yeterlilikteyim. Ücretimi özen, dikkat ve titizlikle kazanabilirim. Bu ücret de yaşamama yeter. Ağabeyimin bana karşı

kibirli, sert efendi tavrı takınmasına gelince, bu onun hatası, benim değil. Onun adaletsizliği, kötü tavrı beni bir anda seçtiğim yoldan döndürecek mi? Hayır, en azından yolumdan sapmadan önce mesleğimin nereye yöneldiğini görecek kadar ilerleyeceğim. Henüz yalnızca girişte içeri girmek için ısrar ediyorum. Oldukça dar bir kapı, varılacak son nokta iyi olmalı," dedim. Böyle mantıklı bir düşünceye varmaya çalışırken Mr. Crimsworth zili çaldı, birinci kâtibi, daha önce görüşmemiz nedeniyle dışarı çıkarılan kişi yeniden içeri girdi.

"Mr. Steighton," dedi Mr. Crimsworth. "Mr. William'a Voss Biraderler'in mektuplarını gösterin, cevapların İngilizce kopyalarını da verin. Onları tercüme edecek."

Hem kurnaz, hem de ciddi yüzlü, otuz beş yaşlarında bir adam olan Mr. Steighton, bu emri aceleyle yerine getirdi. Mektupları masanın üzerine yaydı, az sonra masaya oturmuş, İngilizce cevapları Almancaya çevirmekle uğraşıyordum. Geçimimi sağlama yolundaki bu ilk çabaya büyük bir haz duygusu –yazarken bir süre durup beni izleyen işverenin varlığının ne olumsuz biçimde etkilediği, ne de zayıflattığı bir duygu– eşlik ediyordu. Karakterimi okumaya çalıştığını düşündüm, ama sıkı incelemesi karşısında siperliği inik bir miğfer giymiş gibi güvende hissediyordum kendimi. Daha doğrusu ona yüzümü eğitimsiz bir adama Yunanca yazılmış bir mektup gösteren birinin güveniyle gösterdim. Çizgileri görebilir, niteliklerin izini sürebilir, ama bunlarla hiçbir sonuca varamazdı. Benim mizacım onun mizacı değildi, işaretleri de onun için bilmediği bir dilin sözcükleri gibiydi. Çok geçmeden sanki aklı karışmış gibi aniden başını çevirdi ve büroyu terk etti. O gün boyunca yalnızca iki kere geri döndü. Her seferinde bir bardak konyak-su hazırlayarak içti. Bunun için gerekli malzemeleri şöminenin bir yanındaki dolaptan çıkardı. Çevirilerime şöyle bir göz gezdirdikten sonra –hem Fransızca, hem de Almanca okuyabiliyordu– yine sessizce dışarı çıktı.

Üçüncü Bölüm

Edward'a ikinci kâtibi olarak sadakatle, dikkatle ve gayretle hizmet ettim. Bana verilen işi iyi yapacak yetenek ve kararlılığa sahiptim. Mr. Crimsworth bariz biçimde hata arıyor, ama hiç bulamıyordu. Gözde ve baş adamı Timothy Steighton'ı da beni dikkatle izlemekle görevlendirdi. Tim afallamıştı. Onun kadar hatasız ve ondan hızlıydım. Mr. Crimsworth nasıl yaşadığım, borca girip girmediğim konusunda sorular yöneltiyordu. Hayır, ev sahibemle hesaplarım her zaman düzgündü. Kirayı sınırlı bir kaynaktan –Eton'da biriktirdiğim cep harçlıklarımdan– ödemeyi planladığım bir yer tutmuştum, para yardımı istemek karakterime her zaman bütünüyle aykırı olduğu için daha önceden çeşitli zevklerden kendimi alıkoyarak bir tasarruf alışkanlığı edinmiştim. Gelecekte acil bir ihtiyaç anında yardım dilenmeye zorlanma tehlikesini ortadan kaldırmak için aylık harçlığımı kaygılı bir dikkatle idareli harcıyordum. O zamanlar birçok kişinin bana pinti dediğini, benim de bu suçlamayı şu avuntuyla –şimdi yanlış anlaşılmak, ileride geri çevrilmekten iyidir– karşıladığımı anımsıyorum. Bugün ödülümü aldım. Daha önce kızgın dayılarımdan ayrılırken, biri yolculuk masraflarımın zaten karşılandığını söyleyerek orada bırakma gücünü gösterebildiğim beş sterlinlik banknotu önüme, masanın üzerine attığında da almıştım. Mr. Crimsworth, Tim'i ev sahibemin ahlak kuralları açısından benden herhan-

gi bir şikâyeti olup olmadığını öğrenmekle görevlendirdi. Ev sahibem benim çok dindar bir adam olduğuma inandığı cevabını verdi ve soru sorma sırası kendisine geldiğinde günün birinde kiliseye girmeye niyetim olup olmadığı konusunda Tim'in kanısını sordu. Çünkü daha önce evini kiraladığı genç papaz adayları olmuştu ve onlar düzenlilik ve sessizlik bakımından kesinlikle benimle boy ölçüşemezdi. Tim "dindar bir adam"dı. "Metodistlere katılmış biriydi", bu –açıkça bilinsin ki– aynı zamanda iflah olmaz bir serseri olmasını engellemiyordu. Dindarca davranışlarıma ilişkin anlatılanları duyunca fazlasıyla hayrete düşerek oradan ayrılmıştı. Bunları Mr. Crimsworth'e aktardığında hiçbir tapınma mekânının müdavimi olmayan ve Servet Tanrısı dışında hiçbir tanrısı bulunmayan o beyefendi, bu bilgiyi mizacımın ılımlılığına yönelik bir saldırı silahına dönüştürdü. İlkin bir dizi üstü kapalı hakarete girişti. Ev sahibemle Mr. Steighton'ın yaptığı konuşmayı rastlantı sonucu anlatana dek bunun anlamını çıkaramadım. Anlattıkları beni aydınlattı. Daha sonra büroya hazırlıklı gittim ve bir daha beni hedef aldığında imalathane sahibinin saygısızca alaylarını nüfuz edilemeyen bir kayıtsızlık kalkanıyla karşılamayı başardım. Çok geçmeden cephanesini bir heykele karşı boşuna harcamaktan usandı, ama oklarını bir kenara atmadı, yalnızca kılıfında sakladı.

Kâtipliğim sırasında bir kez Crimsworth malikânesine davet edildim. Efendinin doğum günü onuruna verilen büyük bir parti dolayısıyla oldu bu. Benzer yıldönümlerinde her zaman kâtiplerini davet etmeyi âdet edinmişti. Beni de pek görmezden gelememişti, ama tam anlamıyla geri planda tutulmuştum. Saten ve ipekler içinde, şık giyinmiş, gençlik ve sağlık saçan Mrs. Crimsworth, uzaktan bir hareket dışında bana pek ilgi gösterme lütfunda bulunmadı. Mr. Crimsworth kuşkusuz benimle hiç konuşmadı. Uzun ve geniş odanın öte tarafında sıra halinde karşımda oturan, beyaz tülden ve muslinden gümüş rengi bulutlarla sarılmış bir grup genç

hanımdan hiçbiriyle tanıştırılmadım. Aslında oldukça soyutlanmıştım, ama ışık saçanları uzaktan süzebiliyor ve böyle göz kamaştırıcı bir manzaradan bıkınca değişiklik olsun diye halının desenini incelemeye başlıyordum. Mr. Crimsworth dirseğini mermer şömine rafına dayamış, neşeli neşeli konuştuğu çok güzel kızlardan oluşan bir grupla küçük bir halının üzerinde duruyordu. Mr. Crimsworth bu sırada bana bir göz attı. Bıkkın, yalnız, kimsesiz bir özel öğretmen ya da eğitici gibi ezilmiş görünüyordum. Mr. Crimsworth memnun olmuştu.

Dans başladı. Sevimli ve zeki bir kızla tanıştırılmak, toplumsal ilişkinin hazzını hem tadabildiğimi, hem de başkalarına iletebildiğimi –kısacası, bir kütle ya da mobilya parçası değil de, hareket eden, düşünen, duygu sahibi bir adam olduğumu– gösterme özgürlüğüne ve fırsatına sahip olmak hoşuma gidecekti. Gülümsemekte olan pek çok yüz ve zarif beden kayarak yanımdan geçip gitti, ama gülümsemeler başka gözlere bol bol dağıtıldı, ellerini de benimkilerden başka eller tuttu. Düş kırıklığına uğrayarak başımı çevirdim, dans edenleri bıraktım ve meşe kaplı yemek odasına gittim. Beni bu evde yaşayan tek bir varlıkla birleştiren hiçbir duygu bağı yoktu. Annemin resmini arayıp buldum. Bir balmumlu fitil yakıp yukarı kaldırdım. Uzun süre gözümü dikip ciddiyetle resme baktım. Yüreğim bu imgeye bağlandı. Annemin yüz hatlarını ve ifadesini –alnını, gözlerini, tenini– büyük ölçüde bana miras bıraktığının farkına vardım. Bencil insanoğlunu hiçbir sıradan güzellik kendisinin yumuşatılmış ve arıtılmış benzerliği kadar hoşnut kılmaz. Bu nedenle babalar gururlarını okşayacak biçimde rengin yumuşaklığı ve ana çizgilerin inceliği altında benzerliklerin keşfedildiği kızlarının yüz hatlarına kendilerinden duydukları memnuniyetle bakarlar. Bana bu kadar ilginç gelen bu resmin tarafsız bir izleyiciyi nasıl etkileyeceğini merak ederken, hemen arkamdan gelen bir ses şu sözleri söyledi:

"Hımm! O yüzde bir anlam var."

Döndüm. Dirseğimin dibinde uzun boylu, büyük olasılıkla benden beş veya altı yaş büyük olsa da genç –görünüşü diğer bakımlardan sıradanlıktan çok uzak– bir adam duruyordu. Gerçi şu anda onu ayrıntılı olarak betimleme niyetinde olmadığım için, okur az önce tanımlayıverdiğim silüetle yetinmeli. O sırada benim onda gördüklerim bu kadardı. Kaşlarının rengini araştırmadım, gözlerininkini de. Onun endamını, beden yapısının ana hatlarını gördüm. Müşkülpesent bir görünüm veren *retroussé*[1] burnunu da gördüm. Sayıca az, nitelik açısından –sonuncusu hariç– genel olan bu gözlemler yeterli oldu, çünkü onu tanımamı sağladılar.

Eğilip selam vererek, "İyi akşamlar Mr. Hunsden," diye mırıldandım. Sonra da tıpkı benim gibi utangaç bir budalaya yaraşır biçimde, oradan uzaklaşmaya yeltendim... ama neden? Yalnızca Mr. Hunsden bir imalatçı ve imalathane sahibi olduğundan, bense yalnızca bir kâtiptim ve doğal sezgilerim beni daha yüksek konumdaki birinden uzaklaştırdı. Hunsden'ı Mr. Crimsworth'le iş görüşmek için neredeyse haftada bir geldiği Bigben Close'da sık sık görüyordum, ama onunla hiç konuşmamıştım. O da benimle. Üstelik Edward tarafından bana yöneltilen hakaretlerin birçok defa sessiz tanığı olduğu için, istemeden ona öfke duymaya hakkım olduğunu düşünüyordum. Bana yalnızca yüreksiz bir köle gözüyle bakabileceği inancındaydım, bu nedenle şimdi huzurundan kaçma ve onunla konuşmaktan sakınma girişiminde bulundum.

Ben yan yan ilerlerken, "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Mr. Hunsden'ın kaba bir konuşma biçimine alışkın olduğunu çoktan fark etmiştim.

Kendi kendime ters ters şöyle dedim: "Yoksul bir kâtiple istediği gibi konuşabileceğini sanıyor, ama benim ruh halim

---

1 Kalkık.

belki de onun varsaydığı ölçüde esnek değildir. Hem kaba saba rahatlığı beni hiç de memnun etmiyor."

Nazik olmaktan çok kayıtsız, kısa bir cevap verdim ve yoluma devam ettim. Sakin bir biçimde yolumu kesti.

"Biraz burada kal" dedi. "Dans odası çok sıcak. Hem dans etmiyorsun. Bu akşam eşlik ettiğin kimse yok."

Haklıydı ve konuşurken ne bakışı, sesi, ne de tavrı canımı sıktı; *amour-propre*'um[2] yerine gelmişti. Bana tevazu gösterdiğinden değil, dinlenmek için yemek odasına uğradıktan sonra, şimdi bir süre eğlenmek amacıyla konuşacak birini istediği için hitap etmişti. Bana yukarıdan bakılmasından nefret ederim, ama lütufta bulunmaktan da oldukça hoşlanırım. Orada kaldım.

Yeniden portreyi konu ederek, "Güzel bir resim," diye sürdürdü konuşmasını.

"Bu yüzü güzel buluyor musunuz?" diye sordum.

"Güzel mi? Hayır, küçülmüş gözlerle ve çökmüş yanaklarla nasıl güzel olabilir? Ama kendine özgü; sanki düşünüyor gibi görünüyor. Hayatta olsa bu kadınla giysi, ziyaret ve iyi dileklerden başka konularda da konuşabilirdiniz."

Onunla aynı fikirdeydim, ama bunu söylemedim. Devam etti:

"Bu tür bir başa hayran olduğum falan yok. Karaktere ve güce ihtiyaç duyuyor. Şu ağızda çok fazla du-yar-lık (aynı zamanda dudaklarını kıvırarak sözcüğü böyle söyledi) var. Hem alnında aristokrat yazılı. Görünüşünde de ortaya konuyor bu. Sizin aristokratlarınızdan nefret ediyorum."

"Öyleyse Mr. Hunsden, soylu ailelerden gelenlerin görünüm ve yüz hatlarına ilişkin genel bir belirleyici özellikten ayırt edileceğini mi düşünüyorsunuz?"

"Soylu ailelerden gelenlere lanet olsun! Sizin lordlarınızın biz X...shire tüccarlarının sahip olduğu kadar 'görünüm ve yüz hatlarına ilişkin belirleyici bir özellikleri' olabilece-

2 Özsaygı, onur, izzetinefis.

ğinden kim kuşku duyar? Ama en iyisi hangisi? Onlarınki değil elbette. Kadınlarına gelince durum biraz farklı: Güzelliği çocukluktan itibaren işliyorlar. Doğulu cariyeler gibi, bakım ve eğitimle bu konuda belli bir yetkinlik derecesine ulaşabilirler. Ancak bu üstünlük bile kuşkulu. Bu çerçevedeki kişiyi Mrs. Crimsworth'le karşılaştır. Hangisi daha güzel bir hayvan?"

Sakin bir sesle cevapladım: "Kendinizi Mr. Crimsworth'le karşılaştırın Mr. Hunsden."

"Ooo, Crimsworth benden daha yapılı, biliyorum. Hem düzgün bir burna, yay gibi kaşlara, bütün bunlara sahip, ama bu avantajları –eğer avantaj ise– soylu olan annesinden değil, *babamın* söylediğine göre, şimdiye kadar büyük bir fıçıya çivit rengi koyan yegâne gerçek mavi boyacı ve bununla beraber üç bölgenin en yakışıklı adamı olan babasından aldı. Ailenin aristokratı sensin William, ağabeyinse avam."

Mr. Hunsden'ın dolaysız konuşma tarzında bana başka her şeyden ziyade memnuniyet veren bir şey vardı, çünkü beni rahatlatmıştı. Konuşmayı büyük bir ilgiyle sürdürdüm.

"Mr. Crimsworth'ün kardeşi olduğumu nasıl oldu da öğrendiniz? Sizin ve başka herkesin beni yalnızca yoksul bir kâtip olarak gördüğünü sanıyordum."

"Evet, öyle görüyoruz; yoksul bir kâtipten başka nesin ki? Mr. Crimsworth'ün işlerini yapıyorsun, o da sana ücret ödüyor, üstelik sadaka gibi bir ücret."

Sustum. Hunsden'ın kullandığı dil artık neredeyse küstahlık noktasına gelmişti. Yine de tavrı beni hiç gücendirmedi, yalnızca merakımı uyandırdı. Devam etmesini istiyordum, bir süre sonra devam etti.

"Bu saçma bir dünya," dedi.

"Neden öyle Mr. Hunsden?"

"Sormana şaşıyorum: Sen kendin sözünü ettiğim saçmalığın güçlü bir kanıtısın."

Konuşması için hiçbir ısrarım olmaksızın, kendi isteğiyle açıklaması konusunda kararlıydım. Bu yüzden yeniden sessizliğe gömüldüm.

Az sonra, "Niyetin tüccar olmak mı?" sorusunu yöneltti.

"Üç ay önce ciddi olarak buna niyetliydim."

"Hımm! Adamakıllı aptalsın. Bir tüccara benziyorsun! Ne kadar becerikli, ticarete yatkın bir suratın var!"

"Suratım Tanrı'nın yarattığı gibi Mr. Hunsden."

"Tanrı ne suratını, ne de kafanı X... için yarattı. Kusursuzluk, kıyas, özsaygı, titizlik gibi kaygılarının burada sana ne yararı olabilir? Ama Bigben Close'u seviyorsan, orada kal. Bu senin sorunun, benim değil."

"Belki de başka seçeneğim yok."

"Bu hiç umurumda değil –senin ne yaptığın ya da nereye gittiğin benim için fark etmez, ama artık serinledim–, yeniden dans etmek istiyorum. Orada, kanepenin köşesinde anneciğinin yanında oturan çok güzel bir kız görüyorum. Bakalım kaşla göz arasında benimle dans etmesini sağlayacak mıyım! Waddy de orada... Sam Waddy. Onun gözüne girmeye çalışıyor, ben onu durdurmaz mıyım?"

Ardından Mr. Hunsden uzun adımlarla uzaklaştı. Onu kanatları açık kapıdan izledim. Yarışta Waddy'yi geçti, güzel kızın elini talep etti ve muzaffer bir havayla onunla dansa başladı. Uzun boylu, gösterişli, tam olarak gelişmiş, fazlasıyla Mrs. Crimsworth tarzında, fiyakalı giyinmiş bir genç kadındı. Hunsden vals süresince onu heyecanla fırıl fırıl döndürdü, akşamın geri kalan kısmını da kızın yanında geçirdi. Kızın canlı ve memnun yüzünde Hunsden'ın kendini ona tamamen kabul ettirdiğini gördüm. Anne de (türban takmış tombul biriydi, adı Mrs. Lupton'du) gayet memnun görünüyordu. Kâhince hayaller belki de içten içe maneviyatını okşuyordu. Hunsden'lar köklü bir soydan geliyordu. Yorke –kısa bir süre önce benimle konuşan kişinin adı buydu– kökeninin sağladığı avantajları küçümsediğini

itiraf ederken, insanların mantar gibi türediği X...'de, her bin kişiden birinin kendi büyükbabasını tanımadığının söylendiği bu yerde, asil olmasa da köklü sülalesinin kendisine bahşettiği üstünlüğü iyi biliyor ve bunun değerini yüreğinin derinliklerinde hissediyordu. Dahası, bir zamanlar zengin olan Hunsden'lar hâlâ kendi gelirleriyle geçinebiliyorlardı. Söylentiler de ailesinin kısmen azalan servet ve refahını Yorke'un iş yaşamındaki başarısıyla eski seviyesine getirmesinin muhtemel olduğunu doğruluyordu. Bu koşullar hesaba katıldığında Hunsden Koruluğu'nun veliahtının sevgili kızı Sarah Martha'ya özenle kur yapmakla meşgul olduğunu izlerken, Mrs. Lupton'un geniş yüzüne gönül rahatlığıyla bir gülümseme yayılabilirdi. Onun kadar hevesli olmadığım için gözlemlerinin daha doğru olması beklenen ben, az sonra annenin kendi kendini tebrik etmesi için gerçekten pek ciddi bir nedeni olmadığını gördüm. Beyefendi etki altında kalmaktan daha fazla etkilemek istiyor gibi göründü bana. Onu izlerken (yapacak daha iyi bir şeyim yoktu), Mr. Hunsden'da bana zaman zaman bir yabancı fikrini çağrıştıran neydi, bilmiyorum. Bedeni ve yüz hatları açısından İngiliz olduğu söylenebilse de, insan onda biraz Galya'yı çağrıştıran bir şey buluyordu. Onda İngilizlere özgü utangaçlık yoktu. Kendini bütünüyle huzurlu kılma ve hiçbir dar görüşlü çekingenliğin kendisiyle kişisel rahatlığı ya da zevki arasına bir engel olarak girmesine izin vermeme sanatını her nasılsa bir yerlerde öğrenmişti. Rafine gibi görünmüyordu, ama kaba da denemezdi. Garip değildi –eksantrik biri değildi– ancak daha önce gördüğüm hiç kimseye benzemiyordu. Genel duruşu tam ve hâkimane bir kendinden memnunluk anıştırıyordu, ama ara sıra yüzünden güneş tutulması gibi tanımlanamayan bir gölge geçiyor, bu bana kendisinden, sözlerinden ve eylemlerinden duyduğu ani ve güçlü bir içsel kuşkunun işareti gibi geliyordu. Yaşamına, toplumsal konumuna, geleceğe dönük umutlarına ya

da zihinsel becerilerine yönelik kuvvetli bir hoşnutsuzluk... Hangisi bilmiyorum, belki her şeye karşın sadece huysuzca bir kapris olabilir.

Dördüncü Bölüm

Hiç kimse mesleğini seçerken hata yaptığını kabul etmek istemez. İnsan olarak adlandırılmaya layık herkes, kendisine "Benim kafam karışık!" diye haykırmak üzere izin vermeden ve edilgen bir biçimde karaya sürüklenmeye boyun eğmeden önce, uzun bir süre rüzgâra ve gelgite karşı kürek çeker. X...'deki ikametimin ilk haftasından itibaren işimin sıkıcı olduğunu fark ettim. Meselenin kendisi –ticari mektupları kopya ve tercüme etme– oldukça kuru ve sıkıcı bir işti, ama hepsi bu olsaydı sıkıntıya uzun süre dayanırdım. Sabırsız mizaçlı biri değilim, hayatımı kazanmak, tüccar olmak için verdiğim kararı kendime ve başkalarına haklı gösterme yolundaki çifte arzumun etkisiyle en iyi becerilerimin paslanmasına ve gelişmelerine ket vurulmasına sessizce katlanırdım. Özgürlük özlemi çektiğimi içimden bile fısıldamazdım. Yüreğimin Bigben Close'un boğuculuğu, dumanı, tekdüzeliği, neşesiz hengâmesi yüzünden üzüntüsünü ve daha özgür, daha temiz bir görünüm için duyduğu güçlü isteği ima etmeyi göze alabileceği her iç çekişi bastırırdım. Mrs. King'in evindeki küçük yatak odamda Sebat'ın fetişi Görev imgesini yaratırdım. O ikisi, gizlice bağrıma bastığım, şefkatli ve kudretli sevgilim İmgelem'in hiçbir zaman yumuşaklıkla ya da sertlikle beni koparamayacağı ev tanrılarım olurdu. Ama hepsi bu değildi. Benimle işverenim arasında

doğan antipati, her geçen gün daha da kök salarak ve daha yoğun bir gölge yayarak beni yaşamın gün ışığının göze bir an için ilişen her pırıltısının dışında bıraktı. Ben de kendimi bir kuyunun çamurlu duvarlarının nemli karanlığında büyüyen bir bitki gibi hissetmeye başladım.

"Antipati" Edward Crimsworth'ün bana karşı duygularını ifade edebilecek tek sözcüktür. Bu büyük ölçüde irade dışı ve benim her türlü, hatta en önemsiz hareketim, bakışım ya da sözümle uyanma eğiliminde olan bir duyguydu. Güneyli aksanım onu rahatsız ediyor, kullandığım dilin ortaya koyduğu eğitim düzeyim onu sinirlendiriyordu. Dakikliğim, çalışkanlığım ve doğruluğum nefretini pekiştiriyor ve bu duyguya kıskançlığın aşırı tadını ve yakıcı hazzını katıyordu. Bir gün benim de başarılı bir tüccar olmamdan korkuyordu. Ondan aşağı durumda olsaydım, benden böyle katışıksız bir biçimde nefret etmezdi, ama ben onun bildiği her şeyi biliyordum. Daha da kötüsü, onun pay sahibi olmadığı zihinsel servet üzerinde suskunluktan oluşan asma kilidi elimde tuttuğum inancındaydı. Beni bir kez gülünç ya da utanç verici bir duruma düşürebilse büyük ölçüde affedecekti, ama üç yeti tarafından korunuyordum: Sakınma, Dirayet, Gözlem. Edward'ın kötülüğü sinsi sinsi ortalığı kolaçan edip gözetlerken, benim bu doğal nöbetçilerimin keskin gözlerinden asla kurtulamadı. Duyduğu kin uyuyabileceği umuduyla dirayetimi günbegün izliyor ve o uyuklarken yılan gibi hırsızlık etmeye hazırlanıyordu, ama dirayet gerçekse asla uyumaz.

İlk haftalığımı almıştım ve bana ödeme yapan efendinin bu zor kazanılmış sadaka gibi ücretin –Mr. Crimsworth'ü uzun zamandır ağabeyim olarak görmekten vazgeçmiştim, o sert, dişlerini gıcırdatan bir efendiydi. Amansız bir despot olmak istiyordu: Hepsi buydu– her kuruşunu isteksizce verdiğine dair hoş bir duyguyu memnuniyetle taşıyarak kaldığım pansiyona dönüyordum. Çeşitli değil, ancak esaslı düşünce-

ler zihnimi işgal etmişti, içimde iki ses konuşuyor, tekrar tekrar aynı sözleri dile getiriyorlardı. Biri şöyle diyordu: "William yaşamın dayanılmaz." Öteki: "Onu değiştirmek için ne yapabilirsin?" Ocak ayının soğuk, dondurucu bir gecesi olduğu için hızlı yürüyordum. Pansiyonuma yaklaştığımda dikkatimi kendi meselelerime yönelik genel bir bakış açısından şöminemde ateşin yanıp yanmadığı konusunda belli bir tahmine yönelttim. Oturma odamın penceresine baktığımda insanın içini açan kırmızı parıltıyı görmedim.

"Şu tembel hizmetçi her zamanki gibi ateşi ihmal etmiş," dedim. "İçeri girersem soğumuş küllerden başka bir şey görmeyeceğim. Güzel yıldızlarla aydınlatılmış bir gece... biraz daha yürüyeyim."

Güzel bir geceydi. Caddeler kuru, hatta X...'e göre temizdi. Bölge kilisesinin kulesinin yanında hilal parlak bir kavis çiziyor, gökyüzünün her köşesinde yüzlerce yıldız keskin bir parıltıyla ışık saçıyordu.

Farkında olmadan kırlara yöneldim. Grove Caddesi'ne gelmiştim. Bu caddede düzgün konutların baktığı küçük bahçelerden birinin demir kapısına yaslanan biri önünden hızlı uzun adımlarla aceleyle geçerken bana seslendiğinde en uçta bir banliyö evinin çevresindeki bulanık ağaçları görmenin hazzını duymaya başlamıştım.

"Ne demeye bu kadar acele ediyorsun? Lut Peygamber de yanmakta olan pirinç bulutlarından üzerine ateş yağmasını beklerken Sodom'u böyle terk etmiş olmalı."

Birdenbire durdum, konuşan kişiye baktım. Bir puronun hoş kokusunu duydum ve kırmızı kıvılcımını gördüm. Adamın yarı karanlıktaki silüeti kapının üzerinden bana doğru eğildi.

Bu gölge, "Görüyorsun ki akşam saatlerinde açık havada derin düşüncelere dalıyorum," diye sürdürdü konuşmasını. "Tanrı biliyor ya tatsız bir iş bu! Özellikle de yazgı bir devenin üzerinde kollarına bilezikler, burnuna halka takmış bir

Rebecca yerine, gri tüvit giysili bir muhasebe kâtibi gönderdiğinde."

Ses tanıdık gelmişti. İkinci kez konuşması kim olduğunu anlamamı sağladı.

"Mr. Hunsden! İyi akşamlar."

"Evet, iyi akşamlar! Peki ama konuşmak için ilk adımı atma konusunda bu kadar uygar olmasaydım, farkına varmadan geçip gidecektin."

"Sizi tanımadım."

"Şu ünlü mazeret! Beni tanıman gerekirdi. Buharlı motor gibi ilerlemene karşın ben seni tanıdım. Ardından polis mi kovalıyor?"

"Zaman ve çaba harcamalarına değmez. Onları cezbedecek kadar önemli değilim."

"Yazık zavallı çoban! Çok yazık! Düş kırıklığı için ne konu ama; yine de sesinden anlaşıldığı kadarıyla çok keyifsiz olmalısın! Polisten kaçmadığına göre, kimden kaçıyorsun? Şeytandan mı?"

"Aksine, ona mektup göndereceğim."

"Bu iyi. Şansın kesinlikle yaver gidiyor. Bu akşam salı. Onlarca pazar arabası ve atlı araba Dinneford'a dönüyor. O ve onunkilerden bazılarının bu arabalarda ayrılmış yerleri vardır. Şimdi içeri gelip bekâr odamda yarım saat otururşan, onu geçip giderken fazla sıkıntı çekmeden yakalayabilirsin. Yine de bu gece onu rahat bırakmanın daha iyi olacağını düşünüyorum. Hizmet edecek çok fazla müşterisi olacak. Salı onun X...'teki ve Dinneford'daki faal günü. Öyleyse içeri gel."

Konuşurken bir kavis çizerek büyük kapıyı açtı. "Gerçekten içeri girmemi istiyor musunuz?" diye sordum.

"Nasıl istersen, ben yalnızım. Bir iki saat bana eşlik etmen hoşuma gider, ama bu kadar dostça davranmayı tercih etmezsen ben de ısrar etmem. Birini sıkmaktan nefret ederim."

Davet etmek Hunsden için uygun olduğuna göre, kabul etmek de benim için uygundu. Bahçe kapısından geçtim ve açtığı ön kapıya doğru onu takip ettim. Sonra bir koridordan geçerek oturma odasına girdik. Kapı kapanırken bana şöminenin yanındaki bir koltuğu işaret etti, oturup etrafıma göz gezdirdim.

Rahat bir odaydı. Aynı zamanda hem düzenli, hem de genişti. Şöminede kırmızı, aydınlık ve cömert, gerçek X...shire ateşi yanıyordu. Yoksul Güney İngiltere közleri ızgaranın köşesinde yığılmamıştı. Masanın üzerinde kısık bir lamba etrafa yumuşak, tatlı ve eşit bir ışık yayıyordu. Bir kanepe ve çok rahat iki koltuktan oluşan mobilyalar genç bir bekâr için neredeyse lükstü. Şömine rafının etrafındaki girintiler kitap raflarıyla doldurulmuştu. Bunlar hem hoş duruyordu, hem de mükemmel biçimde düzenlenmişti. Odanın derli topluluğu benim zevkime uygundu. Düzensizlik ve pasaklılık alışkanlıklarından nefret ederim. Gördüklerimden bu konuda Hunsden'ın fikirlerinin benimkilere uyduğu sonucuna vardım. O ortadaki masadan birkaç broşür ve dergiyi büfeye kaldırırken, bakışlarımı en yakınımdaki kitap dolabında gezdirdim. Fransızca ve Almanca yapıtlar ağır basıyordu. Eski Fransız oyun yazarları, çeşitli çağdaş yazarlar, Thiers, Villemain, Paul de Kock, George Sand, Eugène Sue... Almanca olarak Goethe, Schiller, Zschokke, Jean Paul Richter, iktisat üzerine İngilizce eserler vardı. Daha fazla inceleyemedim, çünkü Mr. Hunsden'ın dikkatimi yeniden kendi üzerine çekti.

"Bir şeyler içeceksin," dedi. "Çünkü böyle bir Kanada gecesinde kimbilir ne kadar yürüdükten sonra kendine gelmek istiyor olmalısın. Ancak içeceğin konyak ve su olmayacak. Bir şişe Porto ya da İspanyol şarabı da olmayacak. Bu tür zehirleri bulundurmuyorum. Kendi içtiğim Rheinwein'im var, sen de bununla kahve arasında bir seçim yapabilirsin."

Hunsden tutumu yine bana uygun düşmüştü: Diğerlerinden daha çok iğrendiğim genel kabul gören bir davranış biçimi varsa, o da damıtık içkiler ve sert şarapların alışkanlık haline getirilmesiydi. Bununla birlikte onun asitli Alman nektarına karşı da hiçbir istek duymuyordum, ama kahveyi severdim, sonuç olarak cevap verdim:

"Bana biraz kahve verin Mr. Hunsden."

Cevabımdan memnun kaldığını fark ettim. Bana ne şarap, ne de sert içki vereceğini kararlılıkla açıklamasının belki de soğuk bir etki yaratmasını bekliyordu. Candan tavrımın gerçek mi, yoksa yalnızca aldatıcı bir kibarlık mı olduğunu görmek için yüzüme dikkatli bir bakış attı. Gülümsedim, çünkü onu çok iyi anlamıştım. Hem onun titiz kararlılığına saygı duyarken, güvensizliği beni eğlendirmişti. Memnun olmuş görünüyordu, zili çaldı ve az sonra getirilecek kahve için emir verdi. Kendisi için bir salkım üzüm ve yarım *paynt*lık ekşi bir şey yeterliydi. Kahvem mükemmeldi. Bunu ona söyledim ve münzevi koşullarının bana esinlediği ürpertici acıma duygusunu ifade ettim. Cevap vermedi, sözlerimi duyduğunu da neredeyse hiç düşünmüyorum. O anda daha önce dolaylı olarak sözünü ettiğim o anlık tutulmalardan biri tebessümünü yok etmiş ve her zamanki zeki, alaycı bakışı yerini dalgın ve soğuk bir bakışa bırakarak yüzüne yerleşmişti. Çehresini hızla incelerken bir suskunluk molası verdim. Onu daha önce hiç bu kadar yakından gözlememiştim. Üstelik ileri derecede miyop olduğumdan görünüşü hakkında yalnızca belli belirsiz genel bir fikir sahibi olmuştum. Şimdi incelerken yüz hatlarının ne kadar ince, hatta kadınsı olduğunu algılamak beni şaşırttı. Uzun boyu, uzun ve siyah bukleleri, sesi ve genel duruşu güçlülük ve irilik kavramıyla beni etkilemişti. Hiç de değil. Benim yüz hatlarım daha sert ve daha köşeli bir döküm kalıbından çıkmıştı. İçi ve dış görünüşü arasında zıtlıklar olduğunu sezdim. Çekişmeler de... Çünkü ruhunun bedeninin sahip olduğu lif ve kastan daha

çok irade ve hırsa sahip olduğundan kuşkulanıyordum. Belki de "beden"le "maneviyat" arasındaki uyuşmazlıklarda o tedirgin hüznün sırrı yatıyordu. *İster* ama *yapamazdı* ve atletik zihin, suratını asarak daha kırılgan eşini hor gördüğünü belirtiyordu. Çekiciliğine gelince, bu konuda bir kadının düşüncesini almak isterdim. Hemen hemen hiç güzel olmasa da yüzü bir hanımefendinin üzerinde çok heyecan verici ve ilginç bir kadın yüzünün bir erkek üzerinde yaratacağı etkiyi yaratabilir gibi geliyordu bana. Siyah buklelerinden söz etmiştim –bunlar fırçalanarak beyaz ve oldukça geniş bir alnın yanlarına doğru yatırılmıştı–, yanaklarında oldukça ateşli bir tazelik vardı. Yüz hatları tuvale uygun düşebilir, ama mermerde vasat görünürdü: Plastiktiler; karakter her birinin üzerine bir damga vurmuştu. Yüz ifadesi keyfine göre bu damgaların yeniden dökümünü yapıyor, ona bir an huysuz bir boğanın, az sonra da cilveli ve afacan bir kızın edasını vererek garip dönüşümler gerçekleştiriyordu. Çok sık olarak bu iki görünüm birbirine karışıp, tuhaf, karma bir çehre oluşturuyordu.

Hunsden suskunluk nöbetinden çıkarak konuştu.

"William! Burada, Grove Caddesi'nde ev tutup, benim gibi bir bahçe sahibi olabilecekken, Mrs. King'in o kasvetli evinde yaşadığın için ne kadar aptalsın."

"İmalathaneden çok uzak olurdum."

"Ne olmuş yani? Günde iki üç kez buraya kadar yürüyüp geri dönmek iyi gelir. Hem sen fosil misin ki asla bir çiçek ya da yeşil yaprak görmek istemiyorsun?"

"Fosil değilim."

"Nesin peki? Haftalar boyu her gün Crimsworth'ün bürosundaki o masada tıpkı kendi kendine işleyen bir makine gibi kalemi kâğıda sürterek oturuyorsun. Asla ayağa kalkmıyorsun, asla yorgun olduğunu söylemiyorsun, asla tatile çıkmak istemiyorsun. Değişiklikten ya da dinlenmekten hoşlanmıyorsun. Akşamları aşırılığa kaçmaya asla boyun

eğmiyorsun. Ne çılgın insanlarla arkadaşlık ediyor, ne de sert içkilerin keyfini çıkarıyorsun."

"Ya siz Mr. Hunsden?"

"Soru sorarak beni şaşırtmayı düşünme. Senin durumunla benimki tamamen farklı. Aramızda bir benzerlik kurmaya kalkışmak saçmalık olur. Ben bir adam dayanılmaz olması gereken bir şeye sabırla dayanıyorsa, o bir fosildir diyorum."

"Sabrım konusunda nereden bilgi aldınız?"

"Bak şu işe. Ahbap, sen bir muamma olduğunu mu sanıyorsun? Geçen gece hangi aileden geldiğini bilmeme şaşırmış göründün. Şimdi de sana sabırlı dememde hayrete düşecek bir neden buluyorsun. Gözlerimle ve kulaklarımla ne yaptığımı sanıyorsun? Crimsworth'ün büroda sana köpek muamelesi yaptığına birkaç defa tanık oldum. Mesela bir kitap isteyip, sen de yanlış veya onun yanlış saymayı tercih ettiği kitabı verince neredeyse yüzüne fırlattığında; sanki uşağıymışsın gibi kapıyı açmanı ya da kapatmanı söylediğinde; ne bir yerinin, ne de eşlik ettiğin birinin bulunduğu, zavallı, sefil bir asalak gibi ortalıkta dolaşıp durduğun, yaklaşık bir ay önceki partide konumun hakkında hiçbir şey söylememeni istediğinde bütün bu koşullar altında ne kadar sabırlıydın!"

"Pekâlâ Mr. Hunsden, o halde sonuç ne?"

"O halde sonuç nedir pek de söyleyemem; karakterin konusunda varılacak sonuç, davranışlarını yönlendiren güdülerin tabiatına bağlı. Gaddarlığına karşın ya da belki de bunun sayesinde Crimsworth'ten eninde sonunda bir şey elde etmeyi umduğun için sabırlıysan, toplumun çıkarcı ve paragöz olarak kabul ettiği, ancak çok işbilir bir adam olmalısın. Hakareti boyun eğerek karşılamayı görev bildiğin için sabırlıysan, katışıksız bir ahmaksın ve hiçbir biçimde tercih edeceğim bir adam değilsin. Mizacın sakin, cansız ve heyecansız olduğundan ve tahammül sınırına varmadığın

için sabırlıysan, vah vah, Tanrı seni ezilmen için yaratmış, ne olursa olsun yere serilip yat ve Juggernaut'un seni ezip geçmesine izin ver."

Fark edileceği gibi Mr. Hunsden'ın güzel ve etkili konuşması düzgün ve akıcı bir sıra izlemedi. Konuşurken beni zalimce hoşnut kıldı. Onda kendileri yeterince duyarlı olmasalar da, başkalarının duyarlılığına karşı bencilce insafsız olan karakterlerden birini tanımışım gibi geliyordu bana. Dahası ne Crimsworth, ne de Lord Tynedale gibi olsa da, yine haşindi ve benim düşünceme göre davranış biçimi zorbacaydı: Zulüm gören kişiyi zulmedene karşı isyana sürüklemeyi amaçladığı azarlarındaki ısrarcılıkta aynı despotluk havası vardı. Ona şu ana kadar baktığımdan daha büyük bir dikkatle baktığımda, gözlerinde ve edasında komşularının hak edilmiş hürriyetini sık sık çiğneyebilecek kadar sınırsız bir özgürlükte hak iddia etme kararlılığının yazılı olduğunu gördüm. Aklımdan hızla bu düşünceler geçti, sonra da yüzümde insanın tutarsızlığının belli belirsiz, içten içe açığa vurulmasından kaynaklanan hafif ve gayriihtiyari bir gülüş belirdi. Düşündüğüm gibiydi: Hunsden yanlış ve kırıcı tahminlerini, öfkeli ve kibirli alaylarını sükûnetle karşılayacağımı ummuştu. Bir fısıltıdan hiç de yüksek olmayan gülüşümle heyecanlandı.

Yüzü hüzünlendi, ince burun delikleri biraz genişledi.

"Evet," diye söze başladı. "Sana bir soylu olduğunu söyledim. Bir soyludan başka kim bu biçimde gülebilir ve böyle görünebilir ki? Buz gibi alaycı bir gülüş. Tembel bir biçimde itaatsiz bir görünüş. Beyefendilere yaraşır ince alay, aristokrat öfkesi. Nasıl da soylu bir adam olabilirdin William Crimsworth! Bunun için biçilmiş kaftansın. Talih'in Doğa'ya ket vurması acıklı! Şu yüze, vücudun biçimine, hatta ellere bak –baştan aşağı bir başkalık– çirkin bir başkalık! Şimdi keşke bir malikânen ve konağın, bir bahçen ve bir unvanın olsaydı, nasıl da seçkini oynar, sınıfının haklarını savunur,

kiracılarını eğiterek soylular sınıfına saygı duyma alışkanlığı kazandırır, her adımda halkın ilerleme gücüne karşı çıkar, çürümüş düzenini destekler ve onun uğruna dizlerine kadar aşağı tabakadan insanların kanına girmeye hazır olurdun. Ama gücün yok. Hiçbir şey yapamazsın. Deniz kazası geçirip ticaretin kıyılarında karaya oturdun, başa çıkamayacağın gerçekçi insanlarla çatışmaya zorlandın, çünkü *asla bir tüccar olmayacaksın.*"

Hunsden'ın konuşmasının ilk kısmı beni hiç de etkilemedi ya da etkilediyse bile bu yalnızca önyargının karakterime ilişkin yargısını çarpıtarak dönüştürdüğü saptırma karşısındaki şaşkınlıktı. Ancak son cümle beni etkilemekle kalmadı, sarstı da. İndirdiği darbe şiddetliydi, çünkü Hakikat silahını elinde tutuyordu. Şimdi gülümsüyorsam, yalnızca kendimi aşağılamamdandı.

Hunsden avantajının farkına vardı, peşini bırakmadı.

"Ticaretle hiçbir şey kazanamazsın," diye sürdürdü sözlerini. "Şu anda geçindiğin kuru ekmek kabuğu ve bir yudum temiz su dışında hiçbir şey. Rahat yaşamaya yeterli bir gelir sağlamak için tek şansın zengin bir dulla evlenmekte ya da büyük servete konan bir kadınla kaçmakta yatıyor."

Ayağa kalkarken, "Bu tür hileleri uygulamaya koymayı onları tasarlayanlara bırakıyorum," dedim.

"O konuda bile umut yok," diye devam etti duygusuz bir sesle. "Hangi dulu alırsın? Onu bırak, hangi mirasyediyi? Birisi için yeterince cesur ve gözüpek, diğeri için de yeterince yakışıklı ve büyüleyici değilsin. Belki de zeki ve zarif göründüğünü düşünüyorsun. Zekânı ve inceliğini pazara taşı, onlara ne fiyat biçildiğini bana da özel bir notla bildir."

Mr. Hunsden bu geceki perdesini seçmişti. Bastığı tel akortsuzdu, parmağı bir başkasına dokunmayacaktı. Her gün ve gün boyu yeterince yaşadığım anlaşmazlıklardan hazzetmediğim için sonunda suskunlukla yalnızlığın karşıt görüşlere yeğlenebilir olduğu sonucuna vardım. Ona iyi geceler dedim.

"Ne! Gidiyor musun delikanlı? Pekâlâ, iyi geceler: Kapıyı bulursun." Ben evi ve odayı terk ederken de ateşin önünde hareketsiz oturdu. Çok hızlı yürüdüğümü, çok sık nefes aldığımı, tırnaklarımın sıkıca kapanmış avuçlarıma battığını ve dişlerimi adamakıllı sıktığımı fark etmeden pansiyonuma dönüş yolunda epey ilerlemiştim. Bunu keşfettiğimde adımlarımı, yumruklarımı ve çenemi gevşettim, ama pişmanlıkların gelgitlerini yavaşlatabilmek... o kadar çabuk olmadı bu. Neden kendimi bir tüccar yaptım? Neden bu gece Hunsden'ın evine girdim? Neden yarın şafak vakti Crimsworth'un imalathanesine gitmek zorundayım? O gece boyunca bu soruları kendi kendime sordum ve öfke içinde ruhumdan bir cevap bekledim. Hiç uyumadım. Başım yanıyor, ayaklarım donuyordu. En sonunda fabrika zili çaldı, ben de diğer kölelerle birlikte yatağımdan fırladım.

Beşinci Bölüm

Yaşamda her konumun olduğu gibi her şeyin, her duygu halinin de bir doruk noktası vardır. Bir ocak sabahının buz gibi şafağında Mrs. King'in evinden Close'a inen dik ve şimdi buzlu caddede hızla ilerlerken, bu bildik sözü zihnimde evirip çeviriyordum. Fabrika işçileri benden neredeyse bir saat önce gelmişlerdi ve imalathaneye ulaştığımda bütün ışıklar yakılmış, tam kapasiteyle çalışıyordu. Her zamanki gibi muhasebe bürosundaki görev yerime gittim. Orada daha yeni yakılmış ateşin henüz dumanı tütüyordu. Steighton daha gelmemişti. Kapıyı kapayıp masaya oturdum. Kısa bir süre önce yarı donmuş suyla yıkadığım ellerim hâlâ hissizdi, canlılıklarını yeniden kazanana dek yazı yazamadım. Bu yüzden düşünmeye devam ettim, düşüncelerimin konusu da hâlâ "doruk"tu. Kendinden memnun olmama hali derin düşüncelerimin akışını fazlasıyla karıştırdı.

"Gel William Crimsworth," dedi vicdanım –ya da kendi içimizde kendimize çıkışan şey her neyse– "gel, ne istediğine ya da ne istemediğine dair açık seçik bir fikir sahibi ol. Doruktan söz ediyorsun: Tanrı aşkına dayanma gücün sınıra ulaştı mı? Daha dört ay olmadı. Tynedale'e babanın izinden yürüyeceğini ve bunun muhtemelen güzel bir yürüyüş olacağını söylediğinde ne kadar azimli bir adam olduğunu hayal ediyordun! X...'i ne kadar beğendin! Şimdi bile cad-

deleri, dükkânları, imalathaneleri, fabrikaları zihninde ne kadar hoş çağrışımlar yaratıyor! Bugün olması beklenenler seni ne kadar neşelendiriyor! Öğleye dek mektup kopya etmek, pansiyonunda yalnız öğle yemeği, akşama kadar mektup kopya etmek, yalnızlık. Çünkü ne Brown'ın, ne Smith'in, ne Nichols'ın, ne de Eccles'in dostluğundan zevk alabilirsin. Hunsden'a gelince, onun varlığından zevk alınabileceğini düşledin... O!.. O!.. Onunla geçen gece yaşadığın deneyimden hoşlandın mı? Güzel miydi? O yetenekli, yaratıcı bir kafaya sahip bir adam ve o bile senden hoşlanmıyor. Özsaygın, meydan okuyarak seni ondan hoşlanmaya çağırıyor, o seni her zaman elverişsiz bir konumda gördü, her zaman elverişsiz bir konumda görecek, konumlarınız eşit değil, aynı düzeyde olsaydı bile kafalarınız uyuşmazdı. O halde dikenlerle korunan o bitkiden dostluk balını toplamayı asla bekleme. Hey, Crimsworth! Düşüncelerin nereye meylediyor? Arının bir kaya parçasını, kuşun bir çölü terk etmesi gibi Hunsden'a ilişkin anılarını bir yana itiyorsun. Şiddetli arzuların istekli kanatlarını şu anda çoğalan gün ışığında –X...'in gün ışığında– uygunluk, sükûn ve uyum düşü kurmaya cesaret edebildiğin bir hayaller ülkesine doğru açtı. Bu üçüne dünyada hiçbir zaman rastlamayacaksın, onlar melektir. Adil insanların mükemmel yaratılmış ruhları onlarla cennette karşılaşabilir, ama senin ruhun asla mükemmel olmayacak. Saat sekizi vuruyor! Ellerin ısındı, işe koyul!"

"İş mi? Neden çalışmalıymışım?" dedim somurtarak. "Köle gibi didinmeme karşın kimseyi memnun edemiyorum." – "Çalış, çalış!" diye yineledi içimden gelen ses. "Çalışabilirim, bunun hiçbir yararı olmaz," diye homurdandım, ama yine de bir paket mektup çıkararak görevime –Mısır'ın güneşten kavrulmuş topraklarında öreceği kerpiç duvarın saman ve anızını bulabilmek için sürünen İsraillinin görevi kadar değeri bilinmeyen ve amansız bir görev– başladım.

Saat on sularında Mr. Crimsworth'ün arabasının avluya girdiğini duydum, bir iki dakika içinde de kendisi muhasebe bürosuna geldi. Steighton'a ve bana bir göz atmak, yağmurluğunu asmak, sırtını ateşe dönüp bir dakika durmak, sonra da dışarı çıkmak âdetiydi. Bugün her zamanki alışkanlıklarının dışına çıkmadı, tek fark bana baktığında yüz ifadesinin yalnızca sert olmak yerine, haşin olmasıydı. Bakışı soğuk olmaktan ziyade vahşiydi. Beni her zamankinden bir iki dakika daha uzun süre inceledi, ama sessizce dışarı çıktı.

Saat on ikide paydos zili çaldı, işçiler işi bırakıp öğle yemeğine gitti, Steighton da muhasebe bürosunun kapısını kilitleyip, anahtarı yanıma almamı isteyerek ayrıldı. Crimsworth kapıda yeniden belirip içeri girdi. Kapıyı arkasından çektiğinde, masamın çekmecelerini kapamadan önce bir kâğıt demetini bağlayarak yerine koyuyordum.

Burun delikleri genişleyip gözlerinden meşum bir kıvılcım fışkırırken, derinden gelen kaba bir sesle, "Bir dakika burada kalacaksın," dedi.

Edward'la yalnızken ilişkimizi hatırladım. Bunu hatırlarken de konum farkını unuttum, saygıyı ve dikkatli konuşma tarzını bir yana bıraktım, yalın ve kısa bir cevap verdim.

Masamın çekmecesinin anahtarını döndürerek, "Eve gitme zamanı," dedim.

"Burada kalacaksın!" diye yineledi. "Hem elini de o anahtardan çek! Kilidin üstünde bırak!"

"Neden?" diye sordum. "Her zaman yaptıklarımı değiştirmem için ne gibi bir neden var?"

Cevabı, "Sana emrettiğimi yap," oldu, "soru sormak yok! Sen benim hizmetkârımsın, itaat et! Ne yapmak niyetindesin?.." Edward devam etmek istedi, ama öfkesi konuşma yeteneğini bastırdı ve aniden susmak zorunda kaldı.

"Öğrenmek istiyorsan bakabilirsin," diye cevapladım. "İşte açık çekmece, işte kâğıtlar."

"Lanet olası küstah! Ne yapmak niyetindesin öyle?"

"Senin işini. Hem de layıkıyla."

"İkiyüzlüsün ve saçma sapan konuşuyorsun! İçtenlikli numarası yapan, sızlanıp duran yağ borusu!" (bu son deyim sanırım tamamen X...shire'a özgü ve genellikle at arabalarının tekerleklerine asılan ve bunları yağlamakta kullanılan kara, kötü kokulu balina yağı borusunu ima ediyor).

"Bak Edward Crimsworth, bu kadarı yeter. İlişkimizi sona erdirmenin zamanı geldi. Hizmetinde çalışmaya üç aylık bir deneme süresi tanıdım ve bunun güneş altındaki en mide bulandırıcı tutsaklık olduğunu gördüm. Kendine başka bir kâtip bul. Ben bundan böyle kalmıyorum."

"Ne! Bana uyarıda bulunmaya cesaret mi ediyorsun? En azından ücretini alıncaya kadar bekle." Yağmurluğunun yanında asılı duran ağır araba kırbacını indirdi.

Yumuşatma ya da gizleme zahmetine girmediğim, belli ölçüde aşağılamayla gülümseme izni verdim kendime. Hiddeti artarak tehlikeli bir düzeye ulaştı. Bununla birlikte kırbacı havaya kaldırmadan, dine saygısızlık içeren yarım düzine pespaye küfür savururken devam etti...

"Seni yakaladım ve tam tamına tanıyorum, seni aşağılık, sızlanıp duran asalak! Bütün X...'de benim için neler söylüyordun? Cevap ver!"

"Senin için mi? Senin hakkında konuşmaya ne hevesim, ne de niyetim var."

"Yalan söylüyorsun! Benim hakkımda konuşmak âdetin. Gördüğün muameleden herkesin önünde şikâyet etmek sürüp giden alışkanlığın. Gidip her yerde sana düşük ücret verdiğimi ve bir köpek gibi horladığımı anlatmışsın. Keşke köpek olsan! Hemen şuracıkta durup, etinin her parçasını bu kırbaçla kemiklerinden ayırana kadar bir yere kımıldamazdım."

Elindeki aleti salladı. Ucu neredeyse alnıma değdi. Ilık bir heyecan dalgası damarlarımda dolaştı, kanım sanki beni

yerimden sıçrattı, sonra da kanalları boyunca hızla ve hararetle aktı. Çevik bir hareketle ayağa kalktım, yanına gidip suratına baktım.

"Lanet olsun kırbacına!" dedim, "Derhal ne demek istediğini açıkla."

"Sen kiminle konuşuyorsun be adam?"

"Seninle. Burada başka kimse yok herhalde. Sana iftira ettiğimi, düşük ücret vermenden ve kötü muamelenden şikâyet ettiğimi söylüyorsun. Bu iddialarının kanıtlarını açıkla."

Crimsworth saygınlıktan yoksundu, sert bir biçimde açıklama istediğimde, azarlayan yüksek bir sesle istediğimi yaptı.

"Kanıtlar! Şimdi duyacaksın. Işığa dön ki yalancılığın ve ikiyüzlülüğün kanıtlandığı zaman o pişkin suratının kızarıp morardığını görebileyim. Dün belediyedeki halka açık toplantıda tartışılan konuda bana karşı çıkan kişiden özel işlerimle ilgili imalarla, doğuştan şefkat duyguları olmayan canavarlar, aile içindeki despotlar ve buna benzer saçmalıklarla ilgili sızlanmalarla karşılaştım, hakarete uğradığımı duyma zevkini tattım. Cevap vermek üzere ayağa kalktığımda pis bir güruhun haykırışıyla karşılaştım, orada senin adının anılması hemen bu alçak saldırının kaynaklandığı grubu keşfetmemi mümkün kıldı. Etrafa baktığımda lider gibi davranan o aşağılık kalleş Hunsden'ı gördüm. Bir ay önce evimde Hunsden'la seni samimi bir sohbet sırasında görmüştüm, geçen gece de Hunsden'ın evinde olduğunu biliyorum. Cesaretin varsa, inkâr et."

"Ah, inkâr etmeyeceğim! Hunsden insanları seni ayıplamaları için kışkırttıysa, çok doğru yapmış. Sen halkın lanetini hak ediyorsun. Çünkü senden daha kötü bir adam, daha sert bir efendi, daha zalim bir erkek kardeş ender olarak var olmuştur."

"Be adam! Be adam!" diye yineledi Crimsworth ve sözünü tamamlamak üzere kırbacını tam da başımın üstünde şaklattı.

Kırbacı elinden şiddetle çekip almak, iki parçaya ayırmak ve şömine ızgarasına atmak için bir dakika yetti. Alelacele bana doğru bir hamle yaptı, kendimi bundan kurtardım ve şöyle dedim:

"Bana dokunursan, seni en yakın sulh mahkemesine veririm."

Crimsworth gibi adamlar kararlı ve sakin bir direnişle karşılaştıklarında daima aşırı küstahlıklarına son verirler. Bir sulh yargıcının önüne çıkarılmaya niyeti yoktu, üstelik galiba sözlerimde ciddi olduğumu da fark etti. Bana hem boğa gibi, hem de şaşkın, garip ve uzunca baktıktan sonra, her şeye rağmen parasının benim gibi bir dilenciye karşı kendisine yeterince üstünlük sağladığını, elinde şiddet kullanmak gibi biraz rizikolu bir intikamdan daha emin ve daha vakur bir intikam biçimi bulunduğunu düşünüyora benziyordu.

"Şapkanı al" dedi. "Sana ait olanları al ve bu kapıdan çıkıp git. Çek kilisene git, seni aşağılık. Dilen, hırsızlık yap, açlıktan öl, sürgüne git, ne istersen yap, ama bir daha gözüme görünecek olursan tehlikeyi göze al! Bana ait bir karış toprağa ayak bastığını duyarsam, seni dövdürmek için adam tutarım."

"Buna fırsat bulman mümkün değil. Bir kez senin mülkünden uzaklaşınca, ona geri dönmek arzusuna nasıl kapılabilirim? Bir hapishaneyi terk ediyorum, bir zorbayı terk ediyorum, önüme çıkabilecek en kötü şeyden daha kötüsünü terk ediyorum, bu yüzden geri dönmemden korkma."

"Git, yoksa saldıracağım!" diye bağırdı Crimsworth.

Kasıtlı olarak masama gittim, çekmecenin içindekileri sanki kendi eşyalarımmış gibi çıkarıp cebime koydum, çekmeceyi kilitledim ve anahtarı masanın üzerine bıraktım.

"O çekmeceden ne yürütüyorsun?" diye sordu imalathane sahibi. "Her şeyi yerli yerinde bırak, yoksa üzerini araması için bir polis gönderirim."

"Acele et öyleyse," dedim, şapkamı aldım, eldivenlerimi giydim ve bir daha dönmemek üzere telaşsızca muhasebe bürosundan çıktım.

İmalathanenin öğle tatilini haber veren zili çaldığında, Mr. Crimsworth'ün içeri girmesinden önce epeyce iştahım olduğunu, biraz sabırsızca yemek saatinin sinyalini duymayı beklediğimi hatırlıyorum. Ancak şimdi bunu unutmuştum. Patates ve kızarmış koyun eti imgeleri son yarım saat içinde yapılan işin uyandırdığı telaş ve kargaşayla aklımdan silindi. Yalnızca yürümeyi düşündüm, kaslarımın bu hareketi sinirlerimin hareketiyle uyum sağlayabilirdi. Hızlı hızlı uzaklara yürüdüm. Başka ne yapabilirdim ki? Yüreğimden bir yük kalkmıştı. Kendimi hafiflemiş ve özgür hissediyordum. Kararlılığımdan vazgeçmeden, özsaygım yara almadan Bigben Close'dan uzaklaştım. Ben şartları zorlamamıştım, şartlar beni özgür kılmıştı. Yaşam bir kez daha bana açıktı. Ufuk artık Crimsworth'ün imalathanesini çevreleyen yüksek kara duvarla sınırlı değildi. Duygularım beni o isli kuşağı daha geniş ve daha aydınlık sınırlarla değiş tokuş ettiğimi söyleyebileceğim kadar sakin kılacak ölçüde yatışana dek iki saat geçti. Başımı kaldırıp baktığımda, işte önümde X...'e yaklaşık beş mil mesafedeki villalar köyü, Grovetown uzanıyordu. Hayli alçalan güneşten anladığım kadarıyla kısa kış günü çoktan sonuna yaklaşıyordu. X...'in üzerinde durduğu ve tutturduğum yolun iki yakası üzerinde uzandığı nehirden üşüten bir ayaz pusu yükseliyordu. Pus yeryüzünü donuklaştırıyor, ancak ocak göğünün berrak buz mavisini gizlemiyordu. Yakında ve uzakta büyük bir durgunluk vardı. İnsanların tümü kapalı yerlerde çalıştıklarından, fabrikaların paydos saati daha gelmediği için günün o zamanı sessizliği besliyordu. Sadece hızla akan suyun sesi havanın her zerresini dolduruyordu, çünkü gecikmiş karın eriyerek kabarttığı nehir derin ve bereketliydi. Bir süre bir duvara yaslanıp akıntıya bakarak durdum: Dalgaların hızlı hareketini izle-

dim. Belleğin bu manzaraya ait berrak ve kalıcı bir izlenimi alıp, gelecek yıllar için bir hazine gibi saklamasını şiddetle istedim. Grovetown kilisesinin saati dördü vurdu, yukarı bakarak günün güneşinden geriye kalanı, kiliseyi çevreleyen çok yaşlı bazı meşe ağaçlarının yapraksız dalları arasından parıldayan kızılı gördüm. Bu ışık manzaraya dilediğim gibi bir renk ve karakter katmıştı. Ancak çanın tatlı, ağır sesi havada bütünüyle yok olana dek bir dakika durdum, sonra kulak, göz ve duygular tatmin olduğunda duvarı terk edip yüzümü bir kez daha X..'e çevirdim.

Altıncı Bölüm

Kente aç bir adam olarak yeniden girdim. Unutmuş olduğum öğle yemeği beni baştan çıkararak yeniden hatırıma geldi. Pansiyonuma giden dar yolu hızlı adımlarla ve yoğun bir iştahla tırmandım. Ön kapıyı açıp eve girdiğimde ortalık karanlıktı. Şöminemdeki ateşin ne durumda olduğunu merak ettim. Gece soğuktu, ben de kıvılcımsız kömür atıklarıyla karşılaşma olasılığı karşısında ürperiyordum. Oturma odama girdiğim zaman mutluluk verici bir sürprizle güzel bir ateş ve temizlenmiş bir şömine buldum. Beni hayrete düşürecek bir başka konunun varlığını neredeyse hiç fark etmemiştim. Şöminenin yakınında, genellikle benim oturduğum sandalye çoktan dolmuştu. Orada kollarını göğsünde kavuşturmuş, bacaklarını kilimin üzerine uzatmış biri oturuyordu. Uzağı göremediğim için ateşten yansıyan ışığın parıltısında belirsiz kalıyordu, bir anlık inceleme bu kişide tanışım Mr. Hunsden'ı fark etmemi sağladı. Önceki gece ayrılış biçimimiz göz önünde bulundurulduğunda, onu gördüğüme pek memnun olamazdım kuşkusuz. Şömineye giderek, ateşi karıştırıp soğuk bir biçimde "İyi akşamlar" dediğimde, hislerimde olduğu gibi davranışımda da hemen hemen hiç candanlık yoktu. Ancak içten içe onu buraya getirenin ne olduğunu merak ediyordum. Ayrıca onu benimle Edward arasındaki ilişkiye bu kadar etkili bir biçimde müdahale et-

meye hangi güdülerin teşvik ettiğini de merak ediyordum. Görünüşe göre sevinç yaratan kovulmamı ona borçluydum. Yine de ona sorular sormaya, meraktan kaynaklanan herhangi bir isteklilik göstermeye yanaşmıyordum. Açıklamaya karar verirse bunu yapabilirdi, ancak bu açıklama tamamen kendi rızasıyla olmalıydı. Bunun için geldiğini düşündüm.

İlk sözleri, "Bana bir gönül borcun var," oldu.

"Öyle mi?" dedim. "Umarım çok büyük bir borç değildir, çünkü herhangi bir biçimde ağır sorumluluklar yüklenmek için eskisinden çok daha yoksulum."

"Öyleyse bir an önce iflas ettiğini ilan et, çünkü bunun sorumluluğu en azından bir ton ağırlığında. Geldiğimde ateşinin sönmüş olduğunu gördüm ve yeniden yaktırdım, şu asık suratlı pasaklı hizmetçinin bekleyip uygun biçimde yanana kadar körüklemesini sağladım. Şimdi 'Teşekkür ederim!' de."

"Yiyecek bir şeyler gelene dek olmaz, karnım zil çalarken kimseye teşekkür edemem."

Zili çalıp çay ve biraz soğuk et ısmarladım.

Hizmetçi kapıyı kaparken, Hunsden, "Soğuk et mi?" diye bağırdı, "Ne kadar pisboğazsın arkadaş! Etle çay! Çok fazla yemekten öleceksin."

"Hayır Mr. Hunsden ölmem." Onun söylediğinin aksini söyleme zorunluluğu duydum. Açlıktan sinirim bozulmuştu, onu burada görmek sinirimi bozmuştu, davranış biçiminin süregelen kabalığı sinirimi bozmuştu.

"Seni bu kadar huysuz kılan aşırı yemek," dedi.

"Nereden biliyorsunuz?" diye sordum küstahça. "Olayın hiçbir sebebini bilmeden pragmacı bir görüş açıklamak tam da size göre. Öğle yemeği yemedim."

Söylediklerim yeterince hırçın ve tersti, ancak Hunsden yalnızca yüzüme bakıp gülerek karşılık verdi.

Bir duraklamanın ardından, "Zavallı yaratık!" diye mırıldandı. "Öğle yemeği yememiş, öyle mi? Ne kötü! Efen-

disinin eve gelmesine izin vermediğini tahmin ediyorum. Crimsworth ceza olarak oruç tutman için emir mi verdi William?"

"Hayır Mr. Hunsden." Bereket versin ki bu sıkıntılı nazik anda çay geldi, ben de biraz ekmek ve tereyağıyla hemen soğuk ete girişti. Tabağı silip süpürdükten sonra Mr. Hunsden'a "orada bana bakarak oturmasına gerek olmadığını, isterse masaya gelip benim yaptığımı yapabileceğini" ima edecek kadar insanlaşmıştım.

"Ama zerre kadar istemiyorum," dedi. Bununla birlikte zilin ipini yeniden çekerek hizmetçiyi çağırdı ve bir bardak et suyuyla kızarmış ekmek istediğini söyledi. "Ve biraz daha kömür," diye ekledi, "Mr. Crimsworth ben kaldığım sürece ateşi canlı tutacak."

Emirleri yerine getirilince sandalyesini benim yanımda oturacak biçimde masaya çekti.

"Pekâlâ," diye başladı. "İşsizsin galiba."

"Evet," dedim. Bu noktada o anki geçici isteğe boyun eğerek duyduğum memnuniyeti gösterme eğilimine kapılmadan, konuyu sanki yapılanlardan yarar sağlamış değil, kendimi mağdur olarak görüyormuşum gibi ortaya koydum. "Evet... sayenizde öyleyim. Anladığım kadarıyla Crimsworth, halka açık bir toplantıdaki müdahaleniz yüzünden kısa bir bildirimde bulunarak beni işten attı."

"Ah! Ne! Bundan söz etti mi? Bizim çocuklara işaret ettiğimi fark etmiş, öyle mi? Dostu Hunsden hakkında neler söylemek zorunda kaldı? Tatlı sözler mi?"

"Sizin için aşağılık kalleş dedi."

"Hımm, beni daha hiç tanımıyor! Ben birdenbire anlaşılmayan o çekingen insanlardan biriyim. O yalnızca yeni yeni benimle ahbap olmaya başlıyor, ama bazı iyi niteliklerim –mükemmel nitelikler!– olduğunu keşfedecek. Hunsden'lar bir namussuzun izini sürmekte rakipsizdirler. Tam bir şerefsiz, aşağılık adam onların doğal avıdır. Nerede karşılaşırlar-

sa karşılaşsınlar ondan uzak duramazlar. Az önce pragmacı sözcüğünü kullandın, bu sözcük ailemizin özelliğidir. Bunu kuşaktan kuşağa uygulamışızdır, suistimaller konusunda koku alma duyumuz gelişmiştir, bir hergelenin kokusunu bir mil uzaklıktan alırız, bizler doğuştan reformcuyuz, radikal reformcularız. Benim için Crimsworth'le aynı kentte yaşamak, onunla her hafta temasa geçmek, sana karşı (ki kişisel olarak hiçbir yükümlülüğüm yok, yalnızca doğal eşitlik hakkını ihlal ettiği zalimce adaletsizliği düşünüyorum) bazı davranışlarına tanık olmak katlanılmazdı. Bu durumda soyumun meleğinin ya da şeytanının içimde iş başında olduğunu hissetmemenin benim için olanaksız olduğunu söylüyorum, içgüdülerimi izledim, bir zorbaya karşı çıktım ve bir zinciri kırdım."

Hem Hunsden'ın karakterini ortaya koyduğundan, hem de dürtülerini açıkladığından bu konuşma çok ilgimi çekmişti. O kadar ilgimi çekmişti ki bir karşılık vermeyi unuttum ve bu sözlerin akla getirdiği bir yığın fikir üzerinde kafa yorarak sessizce oturdum.

Az sonra, "Bana minnettar mısın?" diye sordu.

Aslında minnettardım ya da neredeyse öyleydim, üstelik yaptıklarının bana aldırmasından kaynaklanmadığı yolundaki kayda karşın, o anda yarı yarıya ondan hoşlandığıma inanıyorum. Ancak insan doğası terstir. Pervasız sorusuna olumlu cevap vermek olanaksız olduğundan, değerbilirlik yönündeki bütün eğilimimi reddederek, ona şampiyonluğu nedeniyle herhangi bir ödül bekliyorsa, burada bulması mümkün olmadığı için onu daha iyi bir dünyada aramasını salık verdim. Karşılığında beni "yüreği duygudan yoksun, aristokrat kerata" olarak adlandırdı, bunun üzerine onu yine ekmeğimi kaybetmeme sebep olmakla suçladım.

"Ekmeğin kirliydi arkadaş!" diye feryat etti Hunsden. "Kirli ve saygıdeğerlikten uzaktı! Bir zorbanın ellerinden ge-

liyordu. Bak sana söyleyeyim, Crimsworth bir zorbadır, işçilerine karşı zorba, kâtiplerine karşı zorba ve günün birinde karısına karşı da zorba olacak."

"Saçma! Ekmek ekmektir, maaş da maaş. Ben benimkini yitirdim, hem de sizin yüzünüzden."

"Her şeye karşın, söylediklerinde doğruluk payı var," diye cevapladı Hunsden. "Bu sonuncusu kadar sağduyulu bir gözlemde bulunduğunu duyunca bayağı onaylayarak şaşırdığımı söylemeliyim. Karakterine yönelik daha önceki gözlemlerime dayanarak, yeni kazanılmış özgürlüğünden duyacağın duygusal hazzın en azından bir süre için öngörüye ve basirete ilişkin bütün fikirleri sileceğini hayal etmiştim. Senin için sürekli paraya bel bağlamaktan daha iyi."

"Paraya bel bağlamak mı? Başka türlüsünü nasıl yapabilirim ki? Yaşamak zorundayım, yaşamak için de yalnızca çalışarak kazanabileceğim 'para' dediğiniz şeye sahip olmak zorundayım. Yineliyorum, işimi benden aldınız."

"Ne yapmak niyetindesin?" diye soğukkanlılıkla sürdürdü konuşmasını Hunsden. "Nüfuzlu akrabaların var. Tahminimce kısa sürede sana başka bir iş sağlarlar."

"Nüfuzlu akrabalar mı? Kimler? Adlarını bilmek isterim."

"Seacombe'lar."

"Saçmalık! Onlarla ilişkimi kestim."

Hunsden bana kuşkuyla baktı.

"Öyle," dedim, "ve değiştirilemez biçimde."

"Onların senle ilişkiyi kestiklerini kastediyor olmalısın, William."

"Hangisi hoşunuza giderse. Bana kiliseye girmem koşuluyla himayelerini önerdiler. Hem koşulları, hem de ödülü geri çevirdim. Duygusuz dayılarımdan uzaklaşıp kendimi şimdi şefkatli kucaklamasından bir yabancının –kısacası sizin– zalimce burnunu sokmasıyla koparıldığım ağabeyimin kollarına atmayı yeğledim."

Bunu söylerken bir yarı tebessümü zapt edemedim. Aynı anda Hunsden'ın dudaklarında da benzer bir duygu ifadesi belirdi.

Gözlerimin içine bakarak, "Hımm, anlıyorum!" dedi. Tam da yüreğimin derinliklerini *gördüğü* apaçık ortadaydı. Sürekli bir gayretle yüzümü okumakla meşgul, elleri çenesinde bir iki dakika durduktan sonra devam etti.

"Şaka bir yana, Seacombe'lardan beklediğin bir şey yok mu öyleyse?"

"Evet, reddedilme ve nefret. Neden bana iki kez soruyorsunuz? Bir muhasebe bürosunun mürekkebiyle lekelenmiş, bir yün imalathanesinin yağıyla kirlenmiş ellerin bir daha aristokrat akrabalarla temasa geçmesine izin verilir mi?"

"Bir güçlük yaşanır kuşkusuz. Yine de görünüş, nitelik, dil, hemen hemen davranış biçimi bakımından tam bir Seacombe'sın. Sana sahip çıkmamalarına şaşıyorum."

"Bana sahip çıkmadılar. O yüzden artık bu konuda konuşmayın."

"Buna üzülüyor musun William?"

"Hayır."

"Neden evlat?"

"Çünkü onlar herhangi bir zamanda duygularımı paylaşabildiğim insanlar değiller."

"Ben senin onlardan biri olduğunu söylüyorum."

"Bu ancak bu konuda hiçbir şey bilmediğinizi kanıtlar. Ben annemin oğluyum, ama dayımın yeğeni değilim."

"Yine de dayılarından biri biraz silik olmasına ve çok varlıklı olmamasına karşın bir lord, diğeri de soyluluk rütbesine sahip. Dünyevi çıkarını göz önünde bulundurmalısın."

"Saçma Mr. Hunsden. Biliyorsunuz ya da biliyor olabilirsiniz ki dayılarıma itaat etmek isteseydim bile, önlerinde onaylarını kazanacak kadar zarif bir biçimde eğilemezdim. Kendi huzurumu feda etmek zorunda kalacaktım ve karşılığında onların himayesini kazanmayacaktım."

"Muhtemelen. Bu yüzden en akıllıca planın bir an önce başının çaresine bakmak olduğunu mu düşündün?"

"Kesinlikle. Kendi başımın çaresine bakmalıydım, ölene dek böyle yapmalıydım. Çünkü başka insanların işlerini ne anlayabiliyorum, ne benimseyebiliyorum, ne de çözebiliyorum."

Hunsden esnedi. "Pekâlâ," dedi. "Bütün bunlardan tek bir şeyi apaçık çıkarabiliyorum, o da bütün bu meselenin beni ilgilendirmediği." Gerindi ve yeniden esnedi. "Saat kaç acaba?" diye devam etti: "Yedide bir randevum var."

"Benim saatime göre yediye çeyrek var."

"Pekâlâ, gidiyorum öyleyse." Ayağa kalktı. Dirseğini şömine rafına dayayarak, "Bir daha ticarete burnunu sokmayacak mısın?" dedi.

"Hayır, sanmıyorum."

"Yaparsan aptallık edersin. Belki de eninde sonunda dayılarının önerisi hakkında daha iyi şeyler düşünüp kiliseye girersin."

"Bunu yapmadan önce içimde ve dış görünüşümde göze çarpan bir yenilenmenin gerçekleşmesi gerekir. İyi bir din adamı insanların en iyilerinden biridir."

"Gerçekten mi? Böyle mi düşünüyorsun?" diye sözümü kesti Hunsden alaycı bir tavırla.

"Öyle, hiç kuşkusuz. Ama iyi bir din adamı olmanın gerektirdiği kendine özgü hedeflere sahip değilim. Hiç uygun olmadığım bir mesleği benimsemektense, yoksulluktan kaynaklanan en büyük güçlüklere katlanırım."

"Sen memnun edilmesi son derece zor bir müşterisin. Tüccar ya da papaz olmayacaksın. Avukat, doktor ya da beyefendi de olamazsın, çünkü paran yok. Sana yolculuk etmeni öneririm."

"Ne! Parasız mı?"

"Para arayıp bulmak için yolculuk etmelisin arkadaş. Fransızca konuşabiliyorsun –kötü bir İngiliz aksanıyla kuş-

kusuz– yine de konuşabiliyorsun. Kıtaya doğru ilerle ve orada başına neler geleceğine bir bak."

Gayriihtiyari bir hararetle, "Tanrı biliyor ya gitmek isterim!" diye bağırdım.

"Git. Hangi lanet olası engel tutuyor seni? İsraftan kaçınmayı biliyorsan, Brüksel'e sözgelimi beş altı sterline gidebilirsin."

"Bilmesem de yokluk bana öğretir."

"Git, o halde. Oraya vardığında zekânın sana yol açmasına izin ver. Brüksel'i neredeyse X... kadar iyi bilirim, senin gibi biri için Londra'dan daha uygun olduğuna eminim."

"Ama iş güç Mr. Hunsden! İş sahibi olabileceğim bir yere gitmeliyim. Tavsiye mektubu ya da birileriyle tanışma olanağı olmadan Brüksel'de nasıl iş bulabilirim?"

"Tedbir organı konuşuyor. Yolun her karışını öğrenmeden bir adım ilerlemekten nefret ediyorsun. Kalem kâğıdın ve mürekkebin yok mu?"

"Olacak," dedim ve çabucak yazı gereçlerini bulup getirdim. Çünkü ne yapacağını tahmin etmiştim. Oturdu, birkaç satır yazdı, kâğıdı katladı, zarfın ağzını kapayıp üzerine bir adres yazdı ve bana verdi.

"İşte İhtiyat, yolunun üzerindeki ilk güçlükleri devirecek bir öncü. Yeterince biliyorum evlat, sen nasıl çıkaracağını bilmeden boynunu bir ilmekten geçirecek kişilerden değilsin, bu noktada haklısın. Umursamaz bir adamdan tiksinti duyarım, hiçbir şey böyle birinin sorunlarına karışmaya ikna edemez beni. Kendileri için umursamaz olanlar dostları için genellikle on kat daha umursamazdırlar."

"Sanırım bu bir tanıtma mektubu," dedim alarak.

"Evet. Cebinde bu olunca kendini mutlak bir yoksunluk içinde bulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmayacaksın; bunu bir aşağılanma olarak kabul edeceğini biliyorum, ayrıca ben de öyle kabul ederim. Mektubu sunacağın kişinin elinde genellikle önerilerine bağlı iki ya da üç saygın iş vardır."

"Bu benim için çok iyi olacak," dedim.

"Pekâlâ, minnettarlığın nerede?" diye sordu Mr. Hunsden. "'Teşekkür ederim' demeyi bilmiyor musun?"

"On beş sterlinim ve hiç görmediğim vaftiz annemin bana on sekiz yıl önce verdiği bir saatim var," diye pek ilgisiz bir cevap verdim. Kendimi biraz daha mutlu bir adam olarak ilan ettim ve Hıristiyan âlemindeki hiçbir varlığı kıskanmadığımı söyledim.

"Peki ya minnettarlığın?"

"Kısa bir süre sonra yola çıkacağım Mr. Hunsden, her şey yolunda giderse yarın. X...'de zorunlu olduğumdan bir gün fazla kalmayacağım."

"Çok iyi, ama aldığın yardımın değerini uygun bir biçimde kabul etmek görgülüce bir davranış olur, çabuk ol! Saat az sonra yediyi vuracak: Teşekkür edilmesini bekliyorum."

"Biraz kenara çekilir misiniz Mr. Hunsden? Şömine rafının köşesinde duran anahtarı almak istiyorum. Yatmadan önce *portmanteau*'mu[1] toplayacağım."

Evdeki saat yediyi vurdu.

"Bu delikanlı bir barbar," dedi Hunsden ve şapkasını büfeden alıp kendi kendine gülerek odayı terk etti. Arkasından yetişmek için şöyle bir niyetlendim: Gerçekten de ertesi sabah X...'den ayrılmak niyetindeydim ve kuşkusuz ona hoşça kal demek için başka bir fırsatım olmayacaktı. Ön kapı sertçe çarpıldı.

"Bırak gitsin," dedim. "Bir gün yine karşılaşacağız."

1 Valiz.

Yedinci Bölüm

Okur, belki de hiç Belçika'da bulunmadın. Muhtemelen ülkenin çehresini bilmiyorsun. Çizgileri zihninde benim belleğimde olduğu gibi belirgin değil.

Üç –hayır dört– resim benim için geçmişin kayıtlarının saklandığı hücrenin dört duvarında asılı. İlkin Eton. Bu resimdeki her şey uzak bir perspektifte geriye gidiyor, küçücük, ama görkemli, ancak zaman zaman yağmur getiren bulutlarla yüklü bir ilkbahar göğüyle, parlak renkli, yeşil, çiyli. Çünkü çocukluğum baştan sona güneş ışığında geçmedi, bulutlu, soğuk, fırtınalı saatleri vardı. İkincisi X... kocaman, donuk. Tuval çatlayarak yarıldı ve duman saldı; sarı bir gökyüzü, isli bulutlar, güneş yok, gök mavisi yok. Banliyölerin yeşilliği kurumuş ve kirlenmiş... çok iç karartıcı bir manzara.

Üçüncüsü Belçika. Bu panoramanın önünde duracağım. Dördüncüye gelince, onu kişisel yararıma ve yeteneğime uygun olduğu kadarıyla ileride kaldırabileceğim ya da kaldıramayacağım bir perde örtüyor. Ne olursa olsun, şimdilik dokunulmaksızın asılı kalmalı. Belçika! Romantiklikten ve şiirsellikten uzak bir isim, ancak ağızdan çıktığında, ne kadar tatlı ya da yüksek nitelikli olursa olsun, başka hiçbir hece topluluğunun yaratamayacağı gibi, kulağımda bir sesi, yüreğimde bir yankısı olan bir ad. Şimdi gece yarısına az bir zaman kala tek başıma otururken, sözcüğü yineliyorum.

Geçmiş dünyamı yeniden hayat bulmaya bir çağrı gibi karıştırıyor, mezarlar açılıyor, ölüler diriltiliyor, uyuyan düşünceleri, duyguları, anıları topraktan yükselirken görüyorum. Çoğunun başının etrafında bir hale, ama buğulu biçimlerine sabit gözlerle bakarken ve ana çizgilerini ortaya çıkarmaya uğraşırken, onları uyandıran ses susuyor; onlar da kara toprağın içinde erittiği, ölü küllerinin saklandığı kaplara konup yeniden anıtlara hapsedilen hafif bir sis halkası gibi batıyor. Elveda ışık saçan hayaletler!

Burası Belçika okur. Bak! Bu resme yavan ya da cansız deme, onu ilk gördüğümde bana ne yavan, ne de cansız gelmişti. Yumuşak bir şubat sabahı Ostend'den ayrıldığımda ve kendimi Brüksel yolunda bulduğumda hiçbir şey bana tatsız görünemezdi. Zevk alma duygum bilenerek inceltilmiş keskin bir bıçak ucu gibiydi. Gençtim, sağlığım iyiydi, haz ve ben hiç tanışmamıştık. Ona karşı hiçbir düşkünlük mizacımın bir yetisini güçten düşürmemiş ya da usandırmamıştı. Özgürlüğü ilk kez kollarımla sıkıca kavrıyordum, onun gülümsemesinin ve kucaklamasının etkisi güneş ve batı rüzgârı gibi yaşamıma canlılık getirdi. Evet, o dönemde tırmanmakta olduğu tepeden muhteşem bir gün doğumu göreceğinden kuşku duymayan bir sabah yolcusu gibi hissediyordum kendimi. Ya izlenen yol dar, sarp ve taşlıysa? Bunu görmez, gözleri çoktan kızıllaşmış olan, kızıllaşan ve altın gibi parlayan doruğa dikilmiştir, ona ulaştığında ardındaki manzaradan emindir. Güneşle karşı karşıya geleceğini, güneşin arabasının şimdi bile doğu ufkundan geldiğini, yanağında hissettiği haberci esintinin Tanrı'nın ulağı için inci gibi yumuşak ve alev gibi sıcak bulutlar arasında açık, uçsuz bucaksız, parlak mavi bir yol açtığını bilir. Güçlük ve didinme benim yazgım olacaktı, ama enerjiyle güçlendiğimden ve belirsiz olduğu kadar parlak da olan umutlar bana yaklaştığından böyle bir yazgıyı zorluk olarak düşünmüyordum. Şimdi gölgedeki tepeye tırmanıyordum. Yolumda çakıl taşları, adaletsizlik-

ler, dikenlerle kaplı yaban gülü çalıları vardı, ama gözlerim yukarıdaki koyu kırmızı zirveye dikilmişti. İmgelemim pırıl pırıl gökkubbeyle birlikte ötedeydi. Ayaklarımın altında dönen taşlara ya da yüzümü ve ellerimi yırtan dikenlere de aldırmıyordum.

Atlı posta arabasının penceresinden (unutmayın ki bunlar trenlerin ve demiryollarının bulunduğu günler değildi), sık sık ve daima keyifle bakıyordum. Eveet! Ne görüyordum? Size aynen anlatacağım. Yeşil, saz dolu bataklıklar, evde yenmek üzere sebze ve meyve yetiştirilen bahçelerin büyütülmüşü gibi görünmelerini sağlayan tarhlar halinde sürülüp ekilmiş verimli düz tarlalar, ufku çevreleyen, tepeleri budanmış söğüt gibi belli bir biçimde kesilmiş ağaçların bulunduğu arazi şeritleri. Yol kenarından yavaş yavaş akıp giden dar kanallar, boyalı Flaman çiftlik evleri, çok kirli bazı harap kulübeler, gri, donuk bir gökyüzü, ıslak yol, ıslak tarlalar, ıslak damlar. Bütün güzergâh boyunca güzel ve resmi yapılmaya değer olan neredeyse hiçbir nesne gözüme ilişmedi, yine de benim için hepsi güzel, hepsi resmedilmeye değer olmaktan öteydi. Önceki ıslak günlerin nemi bütün ülkeyi sırılsıklam etmiş olsa da, bu durum gün ışığı var olduğu sürece devam etti, ancak hava karardığında yağmur yeniden başladı. Gözlerim Brüksel'in ışıklarının ilk pırıltısını dalgalanan ve yıldızsız karanlığın içinde yakaladı. O gece kentin ışıkları dışında az bir kısmını gördüm. Posta arabasından indiğim zaman küçük bir atlı araba beni bir başka yolcunun konaklamamı tavsiye ettiği ... Oteli'ne götürdü. Bir yolcu yemeği yiyerek yatağa çekildim ve bir yolcu uykusu uyudum.

Ertesi sabah uzun süren ve deliksiz bir uykudan henüz X...'de olduğum duygusuyla uyandım, güpegündüz olduğunu algılayıp uyuyakaldığımı ve büroya gecikmiş olabileceğimi düşünerek harekete geçtim. Yatağımın beyaz perdelerini geriye itip geniş, yüksek bir yabancı odaya bakarken,

bir an acı veren sınırlanma duygusu, canlanan ve canlanmakta olan özgürlük bilincinin karşısında silinip gitti. Oda Londra'da deniz yoluyla gelecek bir paketi beklerken bir iki gece kaldığım saygın bir handaki rahatsız olmasa da ufak ve pis daireden ne kadar farklı! Yine de o küçük pis odanın anısına saygısızlık etmek istemem! O da ruhumca azizdir, çünkü orada sessizlik ve karanlıkta yatarken St. Paul'ün büyük çanının Londra'ya vaktin gece yarısı olduğunu haber verdiğini ilk kez duydum. Devasa bir ağırkanlılık ve güçle öylesine dolu olan derin, ağır sesleri iyi anımsıyorum. O odanın ufak, dar penceresinden Londra sisinin içinde beliriveren o kubbeyi ilk kez gördüm. Tahminimce ilk seslerin, ilk görüntülerin insanın içinde uyandırdığı duygular yalnızca bir kez hissedilir. Onları hazine gibi sakla Bellek; onları ölü küllerinin saklandığı kaplara koy ve o kapları duvarın güvenli girintilerinde sakla! Pekâlâ, kalkıyorum. Yolcular yabancı ikametgâhlardaki dairelerin sade ve rahatlıktan yoksun olduğundan söz ederler. Ben odamın debdebeli ve neşe saçan bir görünümü olduğunu düşünüyordum. Gayet geniş pencereleri –geniş, parlak pencere camlarıyla kapılar gibi açılan *croisées*[1]– vardı, tuvalet masamın üzerinde büyük bir ayna duruyordu –şömine rafının üzerinde de güzel bir ayna ışıl ışıl parlıyordu–, boyanmış döşeme çok temiz ve parlak görünüyordu. Giyindiğim ve merdivenlerden indiğim zaman geniş mermer basamaklar bana neredeyse huşu verdi, ulaştıkları yüksek tavanlı hol de öyle. İlk merdiven sahanlığında Flaman bir hizmetçiyle karşılaştım: Tahta ayakkabıları, kısa kırmızı bir iç etekliği, desenli pamuklu geceliği vardı, yüzü geniş, çehresinin genel görünümü fazlasıyla aptaldı. Onunla Fransızca konuştuğumda pek de kibar olmayan bir havada bana Flamanca cevap verdi, yine de onu çekici buldum. Güzel ya da nazik olmasa bile resmedilmeye değer olduğunu düşündüm. Bana geçmiş yıllarda Seacombe'ların salonunda

1 Pencereler.

gördüğüm bazı Hollanda tablolarındaki kadın figürlerini hatırlattı.

Otelin lobisine gittim. Burası da çok geniş, yüksek tavanlıydı ve sobayla ısınıyordu. Döşeme siyahtı, soba da siyahtı, mobilyaların çoğu siyahtı: Ancak çok uzun, siyah (buna karşın bir kısmına beyaz bir örtü örtülmüştü) masaya oturduktan ve kahvaltı siparişi verdikten sonra, küçük siyah kahve ibriğinden kendi kahvemi fincanıma koyduğum zamankinden daha başıboş bir coşku duygusu tatmamıştım. Soba bazı gözlere kasvetli görünebilirdi, bana öyle görünmüyordu, ancak tartışma götürmez derecede sıcaktı ve yanında oturmuş, Fransızca konuşan iki beyefendi vardı. Hızlı konuşmalarını izlemek ya da söylediklerinin çoğunun anlamını kavramak olanaksızdı; yine de Fransızların ya da Belçikalıların ağzında Fransızca (o zaman Belçika aksanının dehşetinin farkında değildim) kulağıma müzik gibi geliyordu. Beyefendilerden biri hemen İngiliz olduğumun farkına vardı –kuşkusuz garsona hitap etme biçimimden–, çünkü adamın İngilizceyi anlamasına rağmen, berbat bir Güney İngiltere vurgusuyla Fransızca konuşmakta ısrar ediyordum. Beyefendi, bana bir iki kez baktıktan sonra, kibarca çok iyi bir İngilizceyle konuştu. Tanrı'dan benim de Fransızcayı bu kadar iyi konuşabilmeyi dilediğimi anımsıyorum. İngilizcesinin akıcılığı ve doğru telaffuzu ilk kez bulunduğum başkentin kozmopolit karakterine dikkatimi çekti. Daha sonra Brüksel'de çok yaygın olduğunu fark ettiğim yaşayan diller konusundaki beceriye dair ilk deneyimimdi bu.

Kahvaltımla mümkün olduğu kadar uzun süre oyalandım. Kahvaltı orada masadayken ve o yabancı benimle konuşmayı sürdürürken özgür, bağımsız bir yolcuydum, ama sonunda her şey kaldırıldı, iki beyefendi odadan ayrıldı, birdenbire yanılsama sona erdi, gerçeklik ve vazife geri geldi. Boyunduruktan yeni kurtulmuş, yirmi bir yıllık baskıdan bir haftalığına azat edilmiş bir köle olan ben, zaruretten ba-

ğımlılığın prangalarına geri dönmeliyim. Görev "yola düş ve başka bir iş ara" acımasız emrini çıkardığında efendisiz var olmanın keyfini hemen hemen hiç tatmamıştım. Acı verse de gerekli bir görev varken hiç oyalanmam, bir iş beklerken asla zevk alamam, böyle yapmak mizacımda yok. Sabahın çok güzel olduğunu algılamama karşın, önce Mr. Hunsden'ın tavsiye mektubunu sunup yeni bir durumun izini sürmeye koyulana dek kentte baştan başa telaşsız bir yürüyüşün tadını çıkarmak olanaksız. Zihnimi özgürlük ve zevkten başka tarafa çevirerek şapkamı yakaladım ve isteksiz bedenimi zorlayarak ... Oteli'nden yabancı bir caddeye çıkardım.

Güzel bir gündü, ama ben mavi gökyüzüne ve çevremdeki görkemli evlere bakmıyordum. Zihnim bir tek şeyle, "Mr. Brown, *Numero* ... , *Rue Royale*"i bulmakla meşguldü, çünkü elimdeki mektup bu adrese yazılmıştı. Sora sora başardım, en sonunda aradığım kapının önünde durdum, zili çaldım, Mr. Brown'ı sordum ve içeri alındım.

Küçük bir yemek odasına götürüldüğümde kendimi –çok ağırbaşlı, ciddi ve saygın görünümlü– epeyce yaşlı bir beyefendinin karşısında buldum. Mr. Hunsden'ın mektubunu sundum, beni çok kibarca karşıladı. Biraz havadan sudan konuştuktan sonra bana tavsiye ya da deneyimlerinin yararlı olabileceği herhangi bir sorun olup olmadığını sordu. "Evet," dedim ve sonra da zevk için seyahat eden, varlıklı bir beyefendi değil, üstelik hemen bir işe ihtiyacı olan eski bir muhasebe bürosu kâtibi olduğumu söyleyerek devam ettim. Mr. Hunsden'ın bir arkadaşı olarak elinden geldiği ölçüde bana yardım etmeye hazır olduğu cevabını verdi. Biraz düşündükten sonra Liege'de bir ticarethanedeki bir işten ve Louvain'deki bir kitapçı dükkânındaki bir başka işten söz etti.

"Kâtip ve tezgâhtar!" diye söylendim kendi kendime. "Hayır." Başımı iki yana salladım. Masa başını denemiştim, bundan nefret ediyordum. Bana daha uygun düşebilecek

başka meslekler olduğuna inanıyordum, üstelik Brüksel'den ayrılmak istemiyordum.

"Brüksel'de bildiğim bir iş yok" diye cevap verdi Mr. Brown. "Özellikle ilginizi öğretime yöneltme eğiliminde değilseniz. İngilizce ve Latince *professor*'üne[2] ihtiyaç duyan büyük bir kurumun müdürünü tanıyorum."

İki dakika düşündüm, sonra hevesle bu fikrin üzerine atladım.

"İşte tam da bu beyefendi!" dedim.

"Ama Fransızcayı Belçikalı çocuklara İngilizce öğretecek kadar anlıyor musunuz?"

Şükürler olsun ki bu soruya olumlu cevap verebiliyordum. Bir Fransızın denetiminde Fransızca okuduğum için, bu dili akıcı olmasa da anlaşılır biçimde konuşabiliyordum. Ayrıca doğru bir biçimde okuyabiliyor ve yeterince iyi yazabiliyordum.

"Öyleyse," diye devam etti Mr. Brown, "bu görevi size vaat edebilirim, çünkü Mösyö Pelet benim tavsiye ettiğim bir *professor*'ü reddetmez. Öğleden sonra saat beşte yine buraya gelin, sizi onunla tanıştırayım."

Professor sözcüğü içime korku düşürdü. "Ben profesör değilim," dedim.

"Ah," diye karşılık verdi Mr. Brown, "*professor* Belçika'da öğretmen anlamına gelir, hepsi bu."

Böylece vicdanım rahatlamıştı. Mr. Brown'a teşekkür ettim ve bir süre için oradan ayrıldım. Bu kez ferahlamış bir yürekle caddeye adım attım. Kendime bugün için verdiğim görev yerine getirilmişti. Şimdi birkaç saat tatil yapabilirdim. Kendimi canlanmaya hazır hissettim. İlk defa havanın pırıl pırıl berraklığını, gökyüzünün derin mavisini, badanalanmış ya da boyanmış evlerin iç açıcı temizliğini seyrettim. Rue Royale'in ne kadar güzel bir cadde olduğunu gördüm ve geniş kaldırım boyunca acele etmeksizin yürürken, çit-

2 Öğretmen.

ler, bahçe kapıları, parkın ağaçları belirip gözlerime yeni bir cazibe sunana dek debdebeli otelleri incelemeyi sürdürdüm. Parka girmeden önce General Belliard'ın heykelini seyretmek için bir süre ayakta dikildiğimi hatırlıyorum, sonra da az ötedeki büyük merdiveni tırmanarak, daha sonra adının Rue d'Isabelle olduğunu öğrendiğim dar bir arka caddeye baktım. Karşı taraftaki oldukça büyük bir evin *Pensionnat de Demoiselles*[3] yazılı pirinç bir levha bulunan yeşil kapısına gözümün takıldığını iyi hatırlıyorum. *Pensionnat!* Bu sözcük zihnimde tedirginlik yaratan bir duyguyu harekete geçirdi. Sanki hapsedilmekten söz ediyordu. *Demoiselle*'lerden[4] bazıları, kuşkusuz *externat*'lar[5] o anda kapıdan çıkıyorlardı. Aralarında güzel bir yüz aradım, ancak dar, küçük Fransız başlıkları yüz hatlarını saklıyordu, bir anda ortadan kayboldular.

Saat beş olmadan Brüksel'in büyük bir bölümünü kat ettim, ama tam zamanında, saat beşi vururken yine Rue Royale'deydim. Mr. Brown'ın yemek odasına yeniden kabul edildiğimde, onu daha önceki gibi masada oturur buldum, ama yalnız değildi. Bir beyefendi şöminenin yanında ayakta duruyordu. İki sözcükle tanıştırılmamız, onun gelecekteki efendim olduğunu ortaya koydu. "Mösyö Pelet, Mr. Crimsworth. Mr. Crimsworth, Mösyö Pelet." İki tarafın eğilerek selam vermesi töreni tamamladı. Ne tür bir baş selamı verdiğimi bilmiyorum. Sıradan bir selamdı tahminimce, çünkü huzurlu, sıradan bir ruh hali içindeydim. Edward Crimsworth'le ilk görüşmemde sıkıntı yaratan endişe ve heyecanı hiç hissetmedim. Mösyö Pelet'nin baş selamı son derece nazik, ancak yapmacıklıktan uzaktı, hemen hemen hiç Fransızlara özgü değildi. O ve ben az sonra karşılıklı oturmuştuk. Mösyö Pelet, alçak ve kulaklarının yabancılı-

3 Yatılı Kız Okulu.

4 Genç hanım, bekâr bayan.

5 Gündüzlüler.

ğını hesaba katarak çok açık seçik ve telaşsız, hoş bir sesle, kısa bir süre önce *le respectable M. Brown*'dan[6] becerilerime ve karakterime ilişkin, bana kurumunda İngilizce ve Latince profesörü olarak iş vermesinin uygunluğu açısından kendisini her türlü endişeden kurtaran bir rapor aldığını ima etti. Bununla birlikte belli başlı yeteneklerimi sınamak üzere formalite gereği birkaç soru soracaktı. Sordu ve cevaplarımdan duyduğu memnuniyeti övgü dolu sözlerle ifade etti. Ondan sonra maaş konusu ele alındı. Yılda bin frank, ayrıca yemek ve kalacak yer olarak karara bağlandı. "Buna ek olarak," dedi Mösyö Pelet, "her gün kurumumda hizmetlerinize ihtiyaç duyulmayacak birkaç saat olacağından, zamanla başka özel okullarda iş edinebilir, böylece boş zamanlarınızı kazanca dönüştürebilirsiniz."

Bunun çok nazikçe olduğunu düşündüm, sahiden de sonradan Mösyö Pelet'nin beni işe alma koşullarının Brüksel için gerçekten cömertçe olduğunu anladım. Öğretmenlerin sayısından dolayı eğitim orada son derece ucuzdu. Daha sonra yeni görevime hemen ertesi gün, Mösyö Pelet ile ayrıldığımız o günden hemen sonra başlamam kararlaştırıldı.

Pekâlâ, Mösyö Pelet nasıl biriydi? Onunla ilgili izlenimlerim nelerdi? Yaklaşık kırk yaşlarında, orta boylu ve oldukça sıska bir vücuda sahip bir adamdı. Yüzü solgun, yanakları çöküktü, gözleri de çukura kaçmıştı. Yüz hatları hoş ve düzgündü, Fransızlara özgü bir ifadesi vardı (çünkü Mösyö Pelet Flaman değil, Fransız ana babadan dünyaya gelmiş, doğuştan bir Fransızdı), ancak Galya halkına özgü yüz çizgilerinden ayrı düşünülemeyen sertliğin derecesi onda yumuşak mavi gözlerle ve bir melankoliyle, neredeyse ıstıraplı yüz ifadesiyle yumuşatılmıştı. Çehresi *fine et spirituelle*'di.[7] İki Fransızca sözcük kullanıyorum, çünkü bunlar yüzlerinde beliren zekânın türünü herhangi bir İngilizce tabirden daha

6 Saygıdeğer Mösyö Brown.

7 İnce ve aydınlık.

iyi tanımlıyorlar. Her şeyiyle ilginç ve çekici bir şahsiyetti. Yalnızca mesleğinin alışılmış bütün belirleyici özelliklerini kesinlikle taşımamasına şaşırdım ve neredeyse bir okul müdürü kadar sert ve azimli olamayabileceğinden korktum. Mösyö Pelet, en azından dış görünümüyle son patronum Edward Crimsworth'le mutlak bir tezat arz ediyordu.

Bu beyefendiyle ilgili olarak edindiğim izlenimin etkisi altında ertesi gün yeni işverenimin evine vardığımda ve gelecekteki çalışmalarımın sahası olacak mekânları, başka deyişle geniş, yüksek tavanlı ve iyi aydınlatılmış sınıfları göreyim diye kabul edildiğimde epey şaşırdım. Görünümleri gelişmiş, büyümekte olan ve disiplinli bir okulda okuduklarına dair bütün belirtileri taşıyan, tabii ki erkek çocuklardan oluşan çok sayıda öğrenci topluluğu gördüm. Sınıfları Mösyö Pelet'nin eşliğinde gezerken her tarafta derin bir sessizlik hüküm sürüyordu ve kazara bir mırıltı ya da fısıltı duyulduğunda bu son derece nazik kuralcı öğretmenin düşüncelere dalmış gözlerinin bir bakışı onu anında susturuyordu. Şaşırtıcı diye düşündüm, bu kadar yumuşak bir denetim nasıl bu kadar etkili olabilirdi. Sınıfları enine boyuna gezerken Mösyö Pelet bana dönüp şöyle dedi:

"Öğrencileri oldukları gibi alıp, İngilizcedeki yeterliliklerini sınamaya itirazınız olur mu?"

Bu beklenmedik bir öneriydi. Hazırlanmam için en azından bir gün izin verilmesi gerektiğini düşünmüştüm, ama herhangi bir kariyere duraksamayla başlamak kötü bir belirtidir. Bu nedenle hemen yanında durduğum profesör kürsüsüne çıkarak öğrencilerimden oluşan grupla karşı karşıya geldim. Düşüncelerimi toplamam ve aynı biçimde işe başlamayı tasarladığım cümleyi Fransızca olarak kurmam bir dakikamı aldı. Mümkün olduğunca kısa bir cümle kurdum:

"*Messieurs, prenez vos livres de lecture.*"[8]

8 Beyler, okuma kitaplarınızı alın.

"*Anglais ou Français, monsieur?*"[9] diye sordu üzerinde bir tunik olan, tıknaz, ay yüzlü genç bir Flaman. Bereket versin ki cevap kolaydı:

"*Anglais.*"[10]

Bu derste kendime mümkün olduğunca az sıkıntı çektirmeye karar verdim. Dil deneyimim henüz açıklamalar yapma konusunda güveneceğim kadar yeterli değildi. Aksanım ve şivem bir an önce kendilerine göre avantajlı bir konum edinmenin gerekli olduğunu hissettiğim, karşımda duran genç beylerin eleştirilerine fazlasıyla açık olabilirdi. Ben de olanakları buna uygun olarak kullanmaya giriştim.

Hepsi kitaplarını çıkardığında, "*Commencez!*"[11] diye seslendim. Ay yüzlü genç (sonradan öğrendiğime göre, adı Jules Vanderkelkov'du) ilk cümleden başladı. "*Livre de Lecture*"[12] konuşma İngilizcesinin ana örneklerini içerdiği varsayıldığından yabancı okullarda çok kullanılan "Vicar of Wakefield" idi, ancak bu kitap sözcüklerin Jules'ün telaffuz ettiği biçimiyle Büyük Britanya'nın yerlileri arasındaki olağan kullanımına olan benzerliği bakımından, eski Germen harfleriyle yazılmış tomar biçimli bir kitap olabilirdi. Tanrım! Nasıl da burnunu çekiyor, homurdanıyor ve hırıltıyla soluyordu. Her söylediğini gırtlağından ve burnundan söylüyordu, çünkü Flamanlar böyle konuşuyordu, ama onu paragrafın sonuna kadar tek bir düzeltme yapmadan dinledim, ki oraya geldiğinde büyük ölçüde kendini beğenmiş, hiç kuşkusuz doğma büyüme bir *Anglais* gibi davrandığından emin görünüyordu. Aynı soğukkanlı suskunluk içinde sırayla on iki öğrenciyi dinledim ve on ikincisi okumasını tükürük saçarak, tıslayarak, sözleri geveleyerek bitirdiğinde ağırbaşlı bir havayla kitabı bıraktım.

---

9 İngilizce mi, yoksa Fransızca mı mösyö?

10 İngilizce.

11 Başlayın.

12 Okuma Kitabı.

"*Arrêtez!*"[13] dedim. Hepsine sabit, biraz da sert gözlerle baktım. Bir köpek kendisine yeterince acımasızca ve uzun süre bakılırsa utanç belirtileri gösterir. Sonunda önümde sıralarda dizilmiş Belçikalılarım da öyle yaptı. Karşımdaki yüzlerden bazılarının küskün görünmeye başladığını, diğerlerinin de utandığını algılayarak yavaşça ellerimi kavuşturdum ve derin bir *voix de poitrine*'le[14] şöyle haykırdım:

"*Comme c'est affreux!*"[15]

Birbirlerine baktılar, dudak büktüler, kızardılar, topuklarının üzerinde sallandılar. Memnun olmamışlardı, görüyordum, ama etkilenmişlerdi, üstelik benim istediğim biçimde. Kibirleri konusunda burunlarını böyle sürtünce, bir sonraki adım kendimi onların gözünde yükseltmekti. Kendi eksikliklerimi açık etme korkusuyla konuşmaya hemen hemen hiç cesaret edemediğim göz önüne alınırsa, bu pek de kolay bir şey değildi.

"*Ecotez, messieurs!*"[16] dedim ve vurgularıma ilkin yalnızca onları hor görürken, çaresizliğin en üst sınırında olmalarından etkilenerek en sonunda yardım ihsan etme lütfunda bulunan üstün bir varlığın merhametli konuşma biçimini katmaya çabaladım. Sonra onların sessizce oturup dağılmayan bir dikkatle dinledikleri süre boyunca "Vicar of Wakefield"in başından başladım ve yavaş yavaş, net bir sesle yirmi sayfa kadar okudum. Ben bunu yaparken yaklaşık bir saat geçti. Sonra ayağa kalkıp şöyle dedim:

"*C'est assez pour aujourd'hui, messieurs; demain nous recommencerons, et J'espère que tout ira bien*"[17]

Kâhinlere özgü bu cümleyle bir baş selamı verdim ve Mösyö Pelet'nin eşliğinde sınıftan ayrıldım.

---

13 Durun.

14 Göğüsten gelen sesle.

15 Ne kadar korkunç.

16 Dinleyin beyler.

17 Bugünlük bu kadar yeter beyler. Yarın yeniden başlayacağız ve umarım herşey iyi gidecek.

Oturma odasına girerken müdürüm, "*C'est bien! C'est très bien!*"[18] dedi. "*Je vois que monsieur a de l'adresse; cela me plaît, car, dans l'instruction, l'adresse fait tout autant que le savoir.*"[19]

Mösyö Pelet beni oturma odasından daireme, belli bir kendinden memnuniyet havasıyla söylediği gibi *chambre*'ıma[20] götürdü. Haddinden fazla küçük bir yatağın bulunduğu ufacık bir odaydı, ama Mösyö Pelet odayı tek başıma kullanacağımı anlamamı sağladı. Bu da kuşkusuz büyük bir rahatlıktı. Boyutları çok sınırlı olsa da odanın iki penceresi vardı. Belçika'da ışığa vergi konmadığından insanlar evlerine kabul etmekten çekinmiyorlar. Ancak tam da burada bu gözlem çok *à propos*[21] değil, çünkü pencerelerden biri tahtayla kapatılmıştı. Açık pencere erkek çocukların oyun alanına bakıyordu. Tahtalardan kurtulsa nasıl bir manzara sunacağını merak ederek diğerine bir göz attım. Mösyö Pelet, tahminimce gözlerimdeki ifadeyi okudu, açıklamaya girişti.

"*La fenêtre fermée donne sur un jardin apartenant à un pensionnat de demoiselles*"[22] dedi. "*Et les convenances exigent... enfin, vous comprenez n'est-ce pas, monsieur?*"[23]

Cevabım, "*Oui, oui,*" oldu ve kuşkusuz epeyce memnun görünüyordum. Ama Mösyö Pelet dışarı çıkıp kapıyı arkasından kapadığında ilk yaptığım, genişletebileceğim ve böylece kutsanmış zemine kaçamak bir bakış atabileceğim bir yarık ya da çatlak bulma umuduyla, birbirine çatılmış tahtaları dikkatle incelemek oldu. Araştırmalarım boşunaydı, çünkü tahtalar iyice birleştirilmiş, sağlam bir biçimde ça-

---

18 İyi! Çok iyi!

19 Görüyorum ki mösyöde maharet var. Bu hoşuma gitti çünkü eğitimde bilgi kadar maharet de önemli.

20 Odama.

21 Yerinde.

22 Kapalı pencere yatılı kız okulunun bahçesine bakıyor.

23 Ve görgü kuralları gereği... Neyse, anlıyorsunuz değil mi mösyö?

tılmıştı. Kendimi o kadar düş kırıklığına uğramış hissetmem şaşırtıcıdır. Mütevazı muslin bir perdeyle gözlerden saklanıp çiçeklerle ve ağaçlarla kaplı bir bahçeye bakmanın çok hoş, *demoiselle*'leri oyun oynarken izlemenin, kadın doğasını çeşitli evrelerinde incelemenin çok eğlenceli olacağını düşünüyordum. Oysa herhalde bir müdirenin yaşlı öğretmeninin vesveseleri yüzünden şimdi erkek okulunun tekdüze duvarlarının ve pencerelerinin çevrelediği çıplak, çakıl döşenmiş bir avluya bakmaktan başka seçeneğim yoktu. Yalnızca o sırada değil, uzun bir zaman sonra bile, özellikle bıkkın ve üzgün olduğum anlarda, bana eziyet eden o pencereye tahtayı parçalayıp ötesinde uzandığını hayal ettiğim yeşil bölgeye bir göz atmak için yanıp tutuşarak hoşnutsuz gözlerle bakardım. Pencereye yakın bir yerde bir ağacın büyüdüğünü biliyordum. Çünkü henüz hışırdayacak yaprakları olmasa da geceleri dalların camlara hafif hafif vurduğunu sık sık duyuyordum. Gündüzleri dikkatle dinlediğimde tahtaların arasından bile eğlence saatlerinde *demoiselle*'lerin seslerini duyabiliyordum ve gerçeği dürüstçe söylemek gerekirse, ince duyguları yansıtan düşüncelerim zaman zaman pek de hoş olmayan, aslında çoğu kez aşağıdaki görülmeyen cennetten yükselerek gürültülü bir biçimde yalnızlığımın içine işleyen yüksek ve tatsız seslerle karışan önemsiz konulardan ibaretti. Dobra dobra konuşmaktan kaçınmamam gerekirse, Matmazel Reuter'in kızlarının mı, yoksa Mösyö Pelet'nin oğlanlarının mı ciğerlerinin daha güçlü olduğu bana kuşkulu geliyordu. Ancak iş çığlık atmaya gelince kızlar tartışma götürmez bir biçimde oğlanları tam bir yenilgiye uğratıyorlardı. Aklıma gelmişken, Reuter'in penceremi tahtalarla kapattıran yaşlı hanımın adı olduğunu söylemeyi unuttum. Yaşlı diyorum, çünkü tedbirli, gözcülüğü andıran uygulamalardan edindiğim bir yargıyla, kuşku götürmez biçimde böyle olduğu sonucuna vardım. Üstelik kimse ondan genç olarak söz etmiyordu. Vaftiz adını ilk kez duyduğum zaman

çok eğlendiğimi hatırlıyorum: Adı Zoraïde'di. Matmazel Zoraïde Reuter... Kıta Avrupası'ndaki uluslar ad seçerken biz aklı başında İngilizlerde asla rastlanmayacak saçma isteklere kapılma konusunda kendilerine izin veriyorlar. Aslında bizim de ad seçmek için çok sınırlı bir listemiz olduğunu düşünüyorum.

Bu arada izlediğim yol giderek önümde pürüzlerinden arınıyordu. Hemen hemen her kariyerin başlangıcında karşılaşılabilecek, rahatsızlık yaratan zorlukları birkaç hafta içinde, yendim. Çok geçmeden Fransızca konuşurken öğrencilerimin karşısında beni rahatlatacak kadar beceri edindim ve tanışmamızı başlangıçta sağlam bir temele dayandırdığım, daha önce kazandığım avantajı da azimle koruduğum için hiçbir zaman isyana yeltenmediler; Belçika'daki okullarda olup bitenler hakkında az çok bilgi sahibi olanların ve bu kurumlarda profesörlerle öğrencilerin birbirlerine çok sık karşı çıktıkları ilişkileri bilenlerin önemli ve sıradışı bulacakları bir durum. Bu bölümü bitirmeden sınıflarımda izlediğim sistem hakkında bir şey söyleyeceğim: Tecrübem belki başkalarına yararlı olabilir.

Brabant gençliğinin karakterini keşfetmek çok keskin bir gözlem gerektirmiyordu, ancak insanın ölçülerini onların yetilerine uydurması için belli ölçüde kararlılığa ihtiyaç vardı. Entelektüel yetenekleri genellikle zayıf, hayvani eğilimleri güçlüydü. Bunun sonucu olarak aynı zamanda mizaçlarında bir güçsüzlük ve bir tür atıl güç vardı. Ahmaktılar, ama aynı zamanda görülmemiş bir biçimde dirençli, kurşunmuşçasına ağırdılar ve kurşun gibi kımıldatılmaları son derece zordu. Durum böyle olunca zihinsel gayret bakımından onlardan çok şey talep etmek gerçekten saçma olacaktı. Yetersiz bellekleri, kalın kafaları, zayıf düşünsel güçleriyle dikkatli inceleme ya da derin düşünme gerektiren herhangi bir uğraş karşısında tiksintiyle irkiliyorlardı. İğrendikleri bu çaba profesör tarafından onlardan sağdu-

yusuz ve keyfi hareketlerle zorla istenirse, gözü dönmüş bir domuz gibi söz dinlemez ve yaygaracı bir biçimde direnişe geçerlerdi. Teker teker cesur olmasalar da *en masse*[24] hareket ederken insafsızdılar.

Mösyö Pelet'nin kurumuna gelişimden önce öğrencilerin toplu itaatsizliklerinin birden fazla İngilizce öğretmeninin azledilmesine neden olduğunu anlamıştım. O halde bu kadar mantıksız biçimde çarpık eğilimlerle nitelik olarak her zaman belli bir noktaya kadar nazik, düşünceli, hatta yumuşak başlı olmaya özen gösteremeyecek ölçüde yetersiz mizaçlardan yalnızca en ortalama özeni talep etmek –bu kadar donuk ve sınırlı kavrayışlara en elverişli yollardan yardım etmek– gerekliydi. Ancak düşkünlük en yüksek noktasına erişince durup ayağınızı toprağa sıkı sıkıya basmalı, kayanın içinde kökleştirmelisiniz –Ste. Gudule'ün kuleleri gibi sabit kalmalısınız– çünkü bir adım veya yalnızca yarım adım sonra, eblehlik gediğinin derinliklerine baş aşağı dalarsınız. Orada kaldığınızda Brabant tükürüğü sağanağında ve avuç avuç Belçika çamurunda Flaman değerbilirliğinin ve yüce gönüllülüğünün kanıtlarını toplarsınız. Bilgi yolunu azami derecede pürüzlerden arındırabilir, izlenen yol üzerindeki her çakıl taşını kaldırabilirsiniz, ama daha sonra kararlılıkla öğrencinin kolunuza girmesi ve ona hazırlanan yol boyunca sessizce rehberlik edilmesine izin vermesi için ısrar etmelisiniz. Dersimi en ahmak öğrencimin en düşük düzeyine indirdiğimde –kendimi öğretmenlerin en yumuşağı, en hoşgörülüsü olarak gösterdiğimde– küstahça bir söz, itaatsiz bir hareket beni bir anda bir zorbaya dönüştürüyordu. Onlara tek bir seçenek sundum: Boyun eğme ve hataları kabul etme ya da onur kırıcı bir biçimde kovulma. Bu sistem iyi sonuç verdi ve nüfuzum yavaş yavaş sağlam bir temel üzerinde oluştu. "Erkek çocuk insanın babasıdır" denir, ben de ço-

24 Birlikte.

cuklarıma bakıp atalarının siyasi tarihini hatırladıkça sık sık bunu düşündüm. Pelet'nin okulu Belçika ulusunun yalnızca ideal bir örneğiydi.

Sekizinci Bölüm

Peki ya Pelet? Ondan ne ölçüde hoşlanmaya devam ediyordum? Hımm, büyük ölçüde! Onun bana karşı tutumunda eşsiz bir nezaket, beyefendilere yakışır bir davranış ve hatta dostluk vardı. Onun ne soğukça ihmaline, ne sinir bozan müdahalelerine, ne de iddialı üstünlük taslamasına katlanmak zorunda kalıyordum. Ancak ne yazık ki, yoksul, çalışkan iki Belçikalı yardımcı öğretmen bu kadarını söyleyemezdi. Müdürün onlara karşı tavrı değişmez bir biçimde soğuk, acımasız ve mesafeliydi. Galiba bir iki kez onlarla benim aramda yaptığı ayrım karşısında biraz sarsıldığımı fark etti ve bunu sakin, alaycı bir gülümsemeyle şöyle diyerek açıkladı:

"*Ce ne sont que des Flamands... allez!*"[1]

Sonra da purosunu ağzından kibarca çıkarıp oturduğumuz odanın boyalı döşemesine tükürdü. Onlar elbette Flaman'dı ve ikisi de hiç kimsenin tanımakta güçlük çekmeyeceği çizgilerin entelektüel açıdan aşağı bir konumu gösterdiği gerçek Flaman çehresine sahipti. Yine de insandılar, çoğunlukla da dürüst insanlar; bu cansız donuk toprağın yerlileri olmalarının onlara sürekli sertlik ve küçümsemeyle muamele etmek için nasıl bir bahane oluşturduğunu anlayamıyordum. Bu adaletsizlik düşüncesi, Pelet'nin bana karşı

1 Hadi canım, bunlar alt tarafı Flaman!

yumuşak, kibar tavrından alabileceğim zevki biraz olumsuz biçimde etkiliyordu. Günlük işler bittikten sonra insanın işverenini zeki ve neşeli bir arkadaş olarak bulması elbette ki hoştu. Bazen biraz alaycı, bazen de biraz fazla imalı konuşsa da ve yumuşaklığının gerçeklikten çok bir görünüş meselesi olduğunu keşfetmiş olsam da –zaman zaman kadife bir örtünün altında çakmak taşı ya da çeliğin varlığından kuşku duysam da– hiçbirimiz mükemmel değiliz ki, hem X...'de sürekli içinde yaşadığım gaddarlık ve küstahlık ortamından usanmış olduğum için daha sakin bölgelere demir attıktan sonra, şu anda gözlerimden titizlikle uzak tutulmuş ve dikkatle gizlenmiş kusurlar için hemen derin bir araştırma başlatmak gibi bir eğilimim zaten yoktu. Pelet'yi göründüğü gibi kabul etmek, –talihsiz bir olay onun başka türlü biri olduğunu kanıtlayana dek– iyiliksever ve dost canlısı olduğuna inanmak istiyordum. Evli değildi, evlilik ve kadınlar hakkında tamamen bir Fransızın, bir Parislinin görüşlerini taşıdığını kısa sürede kavradım. Ahlaki düsturunda bir derece laçkalık bulunduğundan kuşkulanıyordum. Ne zaman "*le beau sexe*"[2] dediği şeyden dolaylı olarak söz etse, anlatım biçiminde çok soğuk ve *blasé*[3] bir hava vardı. Ancak benim açmadığım konulara girmeyecek kadar efendiydi, zeki ve entelektüel sohbet konularına gerçekten düşkün olduğu için o ve ben çamurun içinde mevzu aramadan her zaman konuşacak yeterli şey buluyorduk. Onun aşktan söz ediş tarzından nefret ediyordum. Salt çapkınlıktan bütün ruhumla iğreniyordum. Görüşlerimizin farklılığını hissetti ve uzlaşıp karşılıklı olarak tartışmalı zeminden uzak durduk.

Pelet'nin evini idare eden ve mutfağını çekip çeviren, tam bir yaşlı Fransız kadını olan annesiydi. Bir zamanlar çekici biriymiş –en azından kendisi öyle söyledi, ben de inanmaya çalıştım–, şimdi yalnızca Kıta Avrupalı yaşlı kadınların ola-

2 Cinsilatif.
3 Bıkkın.

bileceği gibi çirkindi. Belki giyim tarzı da onu gerçekte olduğundan daha çirkin gösteriyordu. İçeride başlık giymeden, gri saçları garip bir biçimde darmadağınık olarak dolaşıyordu. Sonra evdeyken ender olarak elbise giyerdi: Yalnızca eski püskü pamuklu bir sabahlık. Ayakkabı da ayaklarına yabancıydı, onun yerine topuklarına basılmış rahat terlikler giyiyordu. Öte yandan canı ne zaman dışarıda görünmek istese, pazar günleri ya da şölen günlerinde olduğu gibi genellikle ince dokulu, çok parlak renkli bir elbise giyer, çevresinde çiçeklerden yapılmış bir halka bulunan ipek bir başlık takar ve çok güzel bir şal sarınırdı. Genel olarak huysuz bir yaşlı kadın değildi, ama hiç durmaksızın ve yerli yersiz konuşuyordu. Çoğunlukla mutfakta ve civarında oluyor, daha çok oğlunun yüce huzuruna çıkmaktan kaçınıyor gibi görünüyordu. Ona karşı besbelli korkuyla karışık bir saygı duyuyordu. Mösyö Pelet onu payladığında azarları öfke dolu ve insafsızdı, ama ender olarak kendini bu zahmete sokardı.

Madam Pelet'nin kendi arkadaş grubu, ancak genellikle onları "özel oda"m dediği, mutfağın bitişiğinde bulunan ve bir iki basamakla mutfağa inen in gibi küçük bir yerde ağırladığı için benim ender olarak gördüğüm seçilmiş ziyaretçilerden oluşan kendi çevresi vardı. Sırası gelmişken, bu basamaklarda Madam Pelet'yi dizlerinde bir tabakla oturmuş yemeğini yemek, gözde hizmetkârı hizmetçiyle dedikodu yapmak ve düşmanı aşçıyı haşlamak gibi üç ayrı işle meşgulken görmem hiç de ender değildi. Günün esas yemeğini asla oğluyla birlikte yemez, onunla nadiren bir öğünde bir araya gelirdi. Oğlanların masasında yüzünü göstermesine gelince, bu bütünüyle olanaksızdı. Bu ayrıntılar İngilizlerin kulaklarına çok garip gelecek, ama Belçika İngiltere değil, tarzı da bizim tarzımız değil.

O sıralarda Madam Pelet'nin yaşam biçimi göz önünde bulundurulduğunda, bir perşembe akşamı (perşembe her zaman yarı tatildi) dairemde tek başıma oturmuş, bir yığın

İngilizce ve Latince alıştırmasını düzeltirken bir uşağın kapıyı çalması ve kapı açılınca Madam Pelet'nin selamlarını iletmesi epey şaşırtıcı olmuştu. Madam Pelet, *goûter*'imi[4] (biz İngilizlerin "çay"ına tekabül eden bir öğün) onunla birlikte etmemden mutlu olacaktı.

"*Plait-il?*"[5] dedim, çünkü yanlış anladığımı düşündüm. Mesaj ve davet çok olağandışıydı, aynı sözler yinelendi. Kuşkusuz kabul ettim ve merdivenleri inerken, yaşlı hanımefendinin aklından neler geçtiğini nasıl bir fikrin girdiğini merak ediyordum. Oğlu dışarıdaydı. Akşamı Grande Harmonie'nin eskrim salonunda ya da üyesi olduğu başka bir kulüpte geçirmeye gitmişti. Elimi oturma odasının kapısının koluna koyduğumda aklıma acayip bir düşünce geldi.

"Umarım benimle sevişmeye kalkmaz," dedim. "Yaşlı Fransız kadınların böyle garip şeyler yaptıklarını duymuştum. Peki ya *goûter*? Böyle ilişkilere genellikle yeme içmeyle başlıyorlar sanırım."

Heyecan dolu hayal gücümün aklıma getirdiği bu düşüncede dehşetli bir korku vardı. Kendime bunun üzerinde durmak için zaman tanısaydım, kuşkusuz orada aniden yön değiştirip koşar adım geri döner, kendimi odama atardım. Ancak ne zaman bir tehlike ya da korku bir belirsizliğin ardına gizlense, aklın asıl arzusu kaçış planını beklediği korkunç şeyin gerçekleştiği ana saklayarak ilkin yalın gerçeği ortaya çıkarmaktır. Kapı kolunu çevirdim, tehlikeli eşiği bir anda geçtim, kapıyı arkamdan kapadım ve Madam Pelet'nin huzurunda durdum.

Aman Tanrım! İlk görüntüsü en kötü korkularımı doğrular gibi görünüyordu. Açık yeşil muslin bir elbise giymiş, başında fırfırlarında açmakta olan kırmızı güller bulunan dantel bir başlıkla orada oturuyordu. Masası özenle hazırlanmıştı: Meyve, pastalar ve bir şişe bir şeyle –ne olduğunu

4 İkindi kahvaltısı.

5 Efendim?

bilmiyorum– birlikte kahve vardı. Etrafta deli gibi dolaşan gözlerim, sobanın yanındaki geniş *fauteuil*'de[6] oturan ikinci bir kişiye takılıp tarifsiz bir rahatlama duyduğumda çoktan alnımdan soğuk terler akmaya başlamış, omzumun üzerinden arkadaki kapalı kapıya bir göz atmıştım. Bu da bir kadındı, üstelik yaşlı bir kadındı. Madam Pelet ne kadar sıska ve soluk renkliyse, öteki o kadar şişman ve al yanaklıydı. Elbisesi de aynı biçimde çok güzeldi ve değişik renklerde ilkbahar çiçekleri parlak bir taç halinde menekşe renkli kadife başlığını çevreliyordu.

Bu genel gözlemleri yapmak için ancak vakit bulmuştum ki, Madam Pelet zarif ve esnek olmasını amaçladığı bir adımla bana şöyle yaklaştı:

"Mösyö kitaplarını, çalışmalarını benim gibi önemsiz bir kişinin ricasıyla bıraktığı için gerçekten çok lütufkâr. Komşu binada –genç hanımların okulunda– oturan sevgili dostum Madam Reuter'i takdim etmeme izin vererek nezaketini perçinler mi?"

"Ah!" diye düşündüm, "yaşlı olduğunu biliyordum." Başımla selam vererek yerimi aldım. Madam Reuter masada karşıma yerleşti.

Belirgin bir Brüksel aksanıyla, "Belçika'yı sevdiniz mi mösyö?" diye sordu. Artık Mösyö Pelet'nin Parislilere özgü güzel ve arı konuşması ile sözgelimi Flamanlar'ın gırtlaktan gelen telaffuzları arasındaki farkı ayırt edebiliyordum. Nazikçe cevap verdim, sonra da karşımdaki gibi incelikten yoksun ve hantal bir kadının her zaman büyük bir övgüyle söz edildiğini duyduğum kız okulunun başında olmasına şaştım. Doğrusu şaşılacak bir şeyler vardı. Madam Reuter ağırbaşlı, ciddi, sert bir *pensionnat*[7] müdiresinden ziyade, neşeli, keyfince yaşayan yaşlı bir Flaman *fermière*'e,[8] hatta

6 Koltukta.
7 Yatılı okul.
8 Çiftlik sahibesine.

bir *maîtresse d'auberge*'e[9] benziyordu. Genel olarak Kıta Avrupalı ya da en azından Belçikalı yaşlı kadınlar, bizim saygıdeğer büyükannelerimizin rezil bularak irkildikleri davranışlar, konuşma ve görünüş konusunda kendilerine özgürlük tanıyorlardı. Madam Reuter'in şen yüzü de ülkesinin bu kuralının dışında kalmadığını gösteriyordu. Sol gözünde bir ışıltı, kötü niyet ve şehvet belirten bir yan bakış vardı. Sağ gözünü alışkanlık halinde yarı kapalı tutuyordu ki bunun gerçekten çok garip olduğunu düşündüm. Bu iki tuhaf yaşlı yaratığın *goûter*'lerine katılmam için beni davet etmelerinin nedenini anlamak üzere birkaç nafile girişimden sonra bundan tamamen vazgeçtim ve kendimi kaçınılmaz bir gizeme terk edip, bu arada bana bol bol sundukları şekerlemelerin, pastaların ve kahvenin hakkını vermeye dikkat ederek oturdum ve önce birine, sonra diğerine baktım. Onlar da yediler, hem de nazik bir iştahla değil, yiyeceklerin büyük bir bölümünü mideye indirdikten sonra *petit verre*[10] önerdiler. Kibarca reddettim. O kadar da değil; Madam Pelet ve Reuter kendilerine bir bardak sert punç hazırladılar ve içkilerini sobanın yanındaki bir sehpaya koyup sandalyelerini oraya çektiler, benden de aynı şeyi yapmamı rica ettiler. İtaat ettim. Güzelce aralarına oturduğumda bana önce Madam Pelet, sonra da Madam Reuter hitap etti.

Madam Pelet, "Şimdi iş konuşacağız," dedi ve yorumlandığında arkadaşı Madam Reuter'e sonunda bana büyük bir avantaj sağlayacak önemli bir tekliften söz etme fırsatı vermek üzere o akşam kendilerine eşlik etme zevkini lütfetmem için ricada bulunduğu anlamına gelen ayrıntılı bir konuşmayla devam etti.

"*Pourvu que vous soyez sage,*"[11] dedi Madam Reuter, "*et à vrai dire, vous en avez bien l'air.*[12] Bir yudum punç

9 Hancı kadına.

10 Bir kadeh içki.

11 Yeter ki akıllı uslu olun.

12 Ve doğrusunu söylemek gerekirse öyle de gözüküyorsunuz.

alın" (ya da telaffuz ettiği gibi *ponç*). "Mükellef bir öğünden sonra uygun ve yararlı bir içecektir."

Başımı salladım, ama yine kibarca reddettim. O devam etti.

Törensi bir yudumdan sonra, "Ben," dedi, "sevgili kızımın bana verdiği görevin önemini derinden hissediyorum, zira mösyö bitişik binadaki kurumu yöneten kişinin kızım olduğunun farkındasınızdır."

"Ah! Ben o kişinin siz olduğunuzu sanıyordum madam," dedim. Gerçi o anda madam değil de, Matmazel Reuter'in okulu dendiğini hatırladım.

"Ben! Ooo, hayır! Ben dostum Madam Pelet'nin oğlu için yaptığı gibi, evi çekip çevirir, hizmetkârlara göz kulak olurum, hepsi bu. Ah! Sınıfta ders verdiğimi sanıyordunuz, öyle mi?"

Sanki bu düşünce hayal gücünü şaşırtıcı bir biçimde gıdıklamış gibi yüksek sesle ve uzun uzun güldü.

"Madam gülmekle hata ediyor," diyerek bir gözlemde bulundum. "Eğer ders vermiyorsa, eminim ki bu yapamadığından değildir." Sonra da bir hamlede beyaz bir mendil çıkararak hafifçe salladım, Fransız zarafetiyle bir yandan başımı öne eğerken burnuma götürdüm.

Madam Pelet alçak sesle "*Quel charmant jeune homme!*"[13] diye mırıldandı. Fransız değil Flaman olduğu için daha az duygusal davranan Madame Reuter yine gülmekle yetindi.

"Korkarım tehlikeli birisiniz," dedi. "Bu derecede iltifatlarda bulunabiliyorsanız, Zoraïde sizden korkar muhakkak, ama iyi biriyseniz sırrınızı saklarım. Ne kadar güzel iltifat edebildiğinizi ona söylemem. Şimdi size nasıl bir teklifte bulunduğunu dinleyin. Mükemmel bir profesör olduğunuzu duydu, okuluna en iyi öğretmenleri almak istediğinden *–car Zoraïde fait tout comme une reine, c'est une véritable*

13 Ne çekici bir genç!

maîtresse-femme–,[14] bu öğleden sonra harekete geçip, sizi işe alma konusunda Madam Pelet'yi yoklamam için beni görevlendirdi. Zoraïde ihtiyatlı bir komutandır. Zemini iyice incelemeden asla ilerlemez. Niyetini size açtığımı bilse, memnun olacağını sanmam. Bana bu kadar ileri gitmem için talimat vermedi, ama ben sizi de bu sırra ortak etmekte hiçbir sakınca olmadığını düşündüm, Madam Pelet de aynı fikirdeydi. Yine de dikkat edin, Zoraïde'in –yani kızımın– önünde ikimizden birine ihanet etmeyin. Kendisi son derece ketum ve sakıngandır, insanın birazcık dedikodu yapmaktan zevk alabileceğini anlamıyor."

"*C'est absolument comme mon fils!*"[15] diye bağırdı Madam Pelet.

"Bizim genç kızlığımızdan bu yana bütün dünya o kadar değişti ki!" diye karşılık verdi diğeri, "Genç insanlar artık böyle eski kafalı. Ama konuya geri dönersek mösyö, Madam Pelet kızımın kurumunda ders vermeniz konusundan oğluna söz edecek, o da sizinle konuşacak, sonra yarın evimize gelip kızımla görüşmek isteyeceksiniz ve konuyu sanki size ilk kez Mösyö Pelet'nin kendisi tarafından açılmış gibi ortaya atacaksınız, asla benim adımı anmayacağınızı aklınızdan çıkarmayın. Çünkü Zoraïde'i herhangi bir nedenle darıltmak istemem."

"*Bien! Bien!*"[16] diye sözünü kestim, çünkü bütün bu gevezelik ve dolambaçlı sözler beni çok sıkmaya başlamıştı. "Mösyö Pelet'ye danışırım ve mesele istediğiniz gibi halledilir. İyi geceler *mesdames*[17] ...size son derece minnettarım."

"*Comment! Vouz vous en allez déjà?*"[18] diye bağırdı Madam Pelet.

---

14 Çünkü Zoraïde her şeyi bir kraliçe gibi yapar, o gerçek bir yöneticidir.

15 Tıpkı oğlum gibi!

16 Tamam! Tamam!

17 Hanımefendiler.

18 Nasıl! Çabucak gidiyor musunuz yoksa?

"*Prenez encore quelquechose, monsieur; une pomme cuite, des biscuits, encore une tasse de café?*"[19]

"*Merci, merci, madame... au revoir.*"[20] Ve sonunda daireden kaçtım.

Odama yeniden kavuştuğumda akşamın hadisesini zihnimde evirip çevirmeyi iş edindim. Büsbütün garip bir olaydı ve garip bir biçimde idare edilmişti: İki yaşlı kadın meseleyi karıştıra karıştıra iyice girift bir hale getirmişlerdi. Yine de içimde konuyla ilgili en güçlü duygunun memnuniyet olduğunu fark ettim. Her şeyden önce bir başka okulda ders vermek bir değişiklikti, sonra genç hanımlara öğretmenlik yapmak çok ilginç bir işti. Her koşulda kızların yatılı okuluna kabul edilmek yaşamımda yepyeni bir olay olacaktı. Tahta kaplı pencereye göz atarken, "Üstelik," diye düşündüm, "artık gizemli bahçeyi nihayet göreceğim: Hem meleklere, hem de onların cennetine bakacağım."

19 Bir şeyler daha alın mösyö, pişmiş bir elma, bisküvi, bir fincan kahve daha?

20 Teşekkürler, teşekkürler madam... Hoşça kalın.

Dokuzuncu Bölüm

Mösyö Pelet kuşkusuz Matmazel Reuter tarafından yapılan teklife itiraz edemezdi. Önerildiği takdirde böyle bir ek işi kabul etme izni beni işe alma koşullarının bir maddesini oluşturuyordu. Bu nedenle ertesi günden itibaren Matmazel Reuter'in kurumunda haftada dört öğleden sonra ders vermekte özgür olduğum kararlaştırıldı.

Akşam olduğunda matmazelin kendisiyle konu hakkında bir görüşme yapma girişiminde bulunmak üzere gitmeye hazırlandım. Bütün gün sınıfta yoğun bir meşguliyet içinde olduğumdan, daha önce bu ziyareti gerçekleştirecek zaman bulamamıştım. Odamdan ayrılmadan önce sıradan giysimi daha şık bir şeyle değiştirmem gerekip gerekmediği konusunda kısa bir değerlendirme yaptığımı çok iyi hatırlıyorum. Sonunda bunun boşa emek harcamak olacağı kanısına vardım. "Mutlaka," diye düşündüm, "ciddi bir yaşlı kızdır, çünkü her ne kadar Madam Reuter'in kızı olsa da, kırk kıştan fazlasını geride bırakmış olabilir. Hem başka türlü, o genç ve güzel olsa da, ben yakışıklı değilim, hiçbir giysi beni öyle gösteremez, bu yüzden olduğum gibi gideceğim." Geçerken tuvalet masasının üstündeki aynada görünüşüme şöyle bir bakarak yola koyuldum. Gördüğüm geniş, düz bir alnın altında çökmüş siyah gözlerle ince biçimsiz bir yüz, tazelikten ve çekicilikten yoksun bir tendi. Genç bir yaratık, ama genç

görünümlü değil, bir hanımefendinin aşkını kazanacak bir nesne, Aşk Tanrısı'nın okları için bir hedef değil.

Çok geçmeden *pensionnat*'nın girişindeydim. Hemen zili çaldım, biraz sonra kapı açıldı ve içeride birbirini izleyen siyah ve beyaz mermerlerle döşenmiş bir koridor belirdi. Duvarlar da mermere benzetilerek boyanmıştı. Koridorun karşı ucunda ardında yumuşak bahar akşamının güneşinde –çünkü artık nisanın ortasındaydık– güzel fundalar ve bir çimenlik gördüğüm camlı bir kapı vardı.

Bu o bahçeyi ilk görüşümdü, ama uzun süre bakacak kadar zamanım olmadı. Kapıcı, hanımının evde olup olmadığı yolundaki soruma olumlu cevap verdikten sonra, bir odanın iki kanatlı kapısını sola doğru açtı, beni içeri aldıktan sonra arkamdan kapattı. Kendimi çok güzel boyanmış, döşemesi cilalı bir salonda buldum. Beyaz fırfırlarla kaplı sandalye ve kanepeler, yeşil porselen bir soba, çerçevesi yaldızlı resimlerin asılı olduğu duvarlar, şömine rafındaki yaldızlı sarkaç ve başka süs eşyaları, tavanın ortasından sarkan büyük bir avize, aynalar, konsollar, muslin perdeler ve ortada duran geniş bir masa mobilya listesini tamamlıyordu. Her şey son derece temiz ve pırıl pırıl görünüyordu. Ancak sonuna kadar açık duran, daha küçük, daha sıcak bir biçimde döşenmiş bir başka salonu ortaya seren ikinci bir kanatlı kapı göze bir ferahlık sunmasaydı, genel etkisi biraz soğuk olabilirdi. Bu oda halı kaplıydı ve içeride bir piyano, bir kanepe, bir *chiffonnière*[1] vardı; her şey bir yana, odada koyu kırmızı perdeli büyük bir pencere bulunuyordu ve perde açıldığı zaman etrafında sarmaşık yaprakları ile asma bıyığının dolandığı geniş temiz camlar bahçenin başka bir görüntüsünü sunuyordu.

Arkamdan bir ses, "*Monsieur Creemsvort, nest-ce pas?*"[2] dedi. Gayriihtiyari irkilerek döndüm. Güzel küçük

1 Şifonyer.

2 Mösyö Creemsvort, değil mi?

salona ilişkin öyle derin düşüncelere dalmıştım ki bulunduğum odaya birinin girdiğini fark etmemiştim. Şu anda bana hitap eden ve hemen yanımda duran Matmazel Reuter'di. Hemen yeniden kavuştuğum soğukkanlılıkla –çünkü kolay kolay utanmam– eğilerek selam verdiğimde, küçük odasının hoş görünümünden ve bir bahçeye sahip olduğu için Mösyö Pelet'ye karşı sağladığı avantajdan söz ederek sohbeti başlattım.

"Evet," dedi, bunu pek çok kez düşünmüştü. "Bu evi elden çıkarmamamın nedeni bahçem mösyö, yoksa büyük olasılıkla uzun zaman önce daha geniş ve daha uygun bir binaya taşınırdım, ama görüyorsunuz ki bahçemi yanımda götüremem. Hem kentin başka herhangi bir yerinde bu kadar geniş ve güzel bir bahçe bulmam hemen hemen mümkün değil."

Onun düşüncesini onayladım.

Ayağa kalkarak, "Ama bahçeyi henüz görmediniz," dedi. "Gelip daha iyi bakın." Onu izledim, Matmazel Reuter pencereyi açtı, ben de dışarı sarkarak o vakte kadar benim için bilinmeyen bir bölge olan çevresi duvarlarla çevrili bahçeyi bütünüyle gördüm. Orta kısmının aşağısındaki kocaman yaşlı meyve ağaçlarıyla çevrili bir ara yolla birlikte, uzun, çok geniş olmayan ekili bir alandı. Bir çimenlik, gül ağaçlarının bulunduğu çiçeklik bölümü, çiçek pervazları ve epeyce uzakta sıkışık olarak dikilmiş leylaklardan, sarı salkımlardan ve akasyalardan oluşan bir koru vardı. Güzel görünüyordu, benim için çok güzeldi, herhangi bir bahçe görmeyeli uzun zaman geçmişti. Ancak gözlerim yalnızca Matmazel Reuter'in bahçesine takılmamıştı. Bahçesinin iyi budanmış çiçekliklerini ve yetişmekte olan fundalıklarını görme fırsatını bulduğumda bakışlarımın ona dönmesine izin verdim, çabucak geri de çekmedim.

Bir rahibenin şapkası gibi çenede bağlanan dar beyaz bir başlık takmış, siyahlar içinde, uzun, sıska, soluk tenli ve manastırı çağrıştıran birini göreceğimi sanmıştım. Oysa ya-

nımda belki benden yaşça büyük olsa bile yine de genç, minyon ve yuvarlak vücut hatlarına sahip bir kadın duruyordu. Yaşının yirmi altı ya da yirmi yediden fazla olamayacağını düşündüm. Teni sarışın bir İngiliz kadını kadar beyazdı, başlığı yoktu, saçları kestane rengi, bukle bukleydi. Yüzü güzel değildi, çok yumuşak, çok düzgün de değildi, ama hiç de çekicilikten yoksun denemezdi, çizgilerini anlamlı saymak için şimdiden bir neden bulmuştum. Ağır basan genel özelliği neydi? Bilgelik miydi? Kavrama yetisi mi? Evet, galiba öyleydi, ama henüz pek emin değildim. Ancak gözlerinde belli bir sükûnet ve teninde seyretmesi çok hoş bir tazelik keşfettim. Yanağının rengi, çekirdeği kabuğunun kırmızısı ölçüsünde sağlam olan güzel bir elmanın üzerindeki buğu gibiydi.

Matmazel Reuter'le iş konusuna girdik. Çok genç olduğumdan ve anne babalar kızları için benim gibi bir profesöre muhtemelen itiraz edebileceğinden, atmak üzere olduğu adımın doğruluğuna çok kesin olarak güvenemediğini söyledi. "Ama insanın kendi yargısına göre hareket etmesi çoğu kez iyidir," dedi, "ve anne babalar tarafından yönlendirilmektense, onları yönlendirmek gerekir. Bir profesörün uygunluğu yaşla ilgili bir mesele değildir. Hem duyduklarıma hem de kendi gözlemime göre, ellisine yaklaşmış evli bir adam olan müzik öğretmeni Mösyö Ledru'dan çok daha fazla güvenebilirim size."

Beni olumlu düşüncelerine değer bulmasını umduğumu, kendimi tanıyorsam, bana duyulan güvene ihanet edemeyeceğimi belirttim. "*Du reste*"[3] dedi, "gözetime titizlikle dikkat edilecek." Sonra da koşullar konusunu tartışmaya geçti. Çok tedbirli, bütünüyle tetikteydi. Tam olarak pazarlık etmedi, ama beklentilerimin ne olabileceğini öğrenmek için ihtiyatlı bir biçimde beni yokladı. Bir rakam belirtmemi sağlayamadığında düşündü ve akıcı ancak oldukça do-

3 Zaten.

lambaçlı bir konuşmayla ikna etmeye çalıştı, sonunda da maaşımı yılda beş yüz frank olarak kararlaştırdı. Çok fazla değildi, ama kabul ettim. Görüşme daha tamamlanmadan akşam karanlığı çökmeye başladı. Konuşmayı aceleye getirmedim, çünkü oturup söylediklerini dinlemekten epeyce hoşlanmıştım. İş konusunda sergilediği bir tür yetenek beni eğlendirmişti. Edward daha çok kabalık ve ısrarcılık sergilese bile kendisini daha becerikli gösteremezdi. Ayrıca Matmazel Reuter'in pek çok gerekçesi, pek çok açıklaması vardı. Her şeye karşın son derece önyargısız ve özgür düşünceli olduğunu kanıtlamayı başardı. Sonunda ben her şeye razı olduğum için artık konuşmanın ona düşen bölümlerini yinelenmesinin bir nedeni kalmadığından daha fazla konuşmaya gerek olmadığı sonucuna vardı. Kalkmak zorunda bırakılmıştım. Biraz daha oturmayı yeğlerdim. Döne döne küçük boş odama dönmeyecek miydim? Hem özellikle şimdi, alacakaranlık yüz hatlarını biraz yumuşattığında gözlerim Matmazel Reuter'e bakmaktan haz duyuyordu ve belirsiz akşam karanlığında alnını gerçekten soylu olduğu ölçüde açık, ağzını anlamlı çizgilerle belirlenmiş olduğu kadar tatlı kıvrımlarla hafifçe renklendirilmiş olarak hayal edebilirdim. Gitmek üzere kalktığımda yabancı yaşam tarzının görgü kurallarına aykırı olduğunu bildiğim halde kasıtlı olarak elimi uzattım.

Matmazel Reuter güldü ve şöyle dedi: "Ah! *C'est comme tous les Anglais.*"[4] Ama çok müşfik bir biçimde elini verdi.

"Bu ülkemin bir ayrıcalığı matmazel," dedim. "Hem unutmayın, ona her zaman sahip çıkacağım."

Hafifçe, son derece cana yakın bir havada ve yaptığı her şeyde apaçık olan bir sükûnetle –beni tuhaf bir biçimde yatıştıran ve memnun eden bir sükûnet, en azından o akşam öyle düşündüm– güldü. Yeniden sokağa çıktığımda Brüksel çok güzel bir yer gibi geldi ve o tıpatıp aynı yumuşaklıktaki

4 Bütün İngilizler gibi.

sakin nisan akşamında sanki benim için mutlu, önemli olaylarla dolu, yükselme eğilimindeki bir meslek yaşamı daha o zamandan başlıyor gibi görünüyordu. Çok kolay etki altında kalabilen bir varlıktır insan ya da en azından o günlerde benim olduğum gibi bir insan.

Onuncu Bölüm

Ertesi gün Mösyö Pelet'nin okulunda sabah saatleri çok ağır geçmiş gibi geldi. Yeniden komşu *pensionnat*'ya gidip güzel binasında ilk dersimi verebilmek için öğleden sonranın çabucak gelmesini istiyordum. Çünkü bana çok hoş olacak gibi görünüyordu. Yemek saati geldi, birde öğle yemeği yedik, böylece zaman ilerledi, sonunda Ste. Gudule'nin boğuk çanının ağır ağır ikiyi ilan etmesi beklediğim ana damgasını vurdu.

Odamdan inen dar arka merdivenin dibinde Mösyö Pelet'ye rastladım.

"*Comme vous avez l'air rayonnant!*"[1] dedi. "*Je ne vous ai jamais vu aussi gai. Que s'est-il donc passé?*"[2]

"*Apparemment que j'aime les changements,*"[3] diye karşılık verdim.

"*Ah! Je comprends –c'est cela– soyez sage seulement. Vous êtes bien jeune –trop jeune pour le rôle que vous allez jouer; il faut prendre garde– savez-vous?*[4]

"*Mais quel danger y a-t-il?*"[5]

---

1 Nasıl da ışıl ışıl görünüyorsunuz!

2 Sizi daha önce hiç bu denli keyifli görmedim. Ne oluyor?

3 Belli ki değişikliği seviyorum.

4 Hımm! Anlıyorum –mesele bu–, yalnızca ağırbaşlı olun. Çok gençsiniz –oynayacağınız rol için fazla gençsiniz, uyanık olmak gerek–, biliyor musunuz?

5 Ama nasıl bir tehlike var?

"Je n'en sais rien –ne vous laissez pas aller à de vives impressions– voilà tout."[6]

Güldüm: *Vives impressions*'un yaratılması olasılığını düşününce çok büyük bir haz duygusu delice heyecanımı körüklüyordu. Şimdiye kadar derdim yaşamın gündelik olaylarının cansızlığı, tekdüzeliğiydi. Erkek okulunda asker ceketli *élève*'lerim[7] bende hiçbir zaman azıcık bile *vives impressions* uyandırmadı. Sadece ara sıra biraz öfkelendirebiliyorlardı. Mösyö Pelet'den ayrıldım, uzun adımlarla koridordan çıkarken –Fransızlara özgü, pervasız, alaycı– kahkahalarından biri peşimden geldi.

Bir kez daha komşu kapının önünde duruyordum. Az sonra da aydınlık, pembemsi gri, mermer taklidi duvarlarıyla neşe saçan koridora yeniden kabul edilmiştim. Kapıcıyı izledim ve bir basamak inip bir dönüşle kendimi başka bir koridorda buldum. Bir yan kapı açıldı, Matmazel Reuter'in dolgun olduğu ölçüde zarif de olan ufak tefek bedeni göründü. Şimdi elbisesini tamamen gün ışığında görebiliyordum; düzgün, sade *mousseline-laine*[8] bir elbise onun sıkı, yuvarlak hatlarını mükemmelliğe eriştirmişti. Dantelden küçük bir yaka ve *manchette*'ler[9], Parislilere özgü şık *brodequin*'ler[10] boynunun, bileklerinin ve ayaklarının çok güzel görünmesini sağlıyordu. Ancak benimle aniden karşılaştığında yüzü ne kadar ciddiydi! Gözlerinde ve alnında kaygı ve görev vardı. Neredeyse haşin görünüyordu. *"Bonjour, monsieur,"* deyişi oldukça nazikti, ama o kadar sakin, o kadar sıradandı ki, *vives impressions*'umun üzerine anında serin, nemli bir havlu serdi. Uşak hanımını görünce geri döndü, ben de koridorda Matmazel Reuter'le yan yana ağır ağır yürüdüm.

---

6 Hiç bilmiyorum –kendinizi güçlü duygulara kaptırmayın– hepsi bu.
7 Öğrenci.
8 Yün-muslin.
9 Kol ağzı.
10 Bağcıklı potin.

"Mösyö bugün birinci sınıfta ders verecek," dedi. "Dikte ya da okuma belki de başlamak için en iyisi olacak, çünkü bunlar yabancı bir dilde iletişim kurmanın en kolay yolları. Hem ilk seferinde öğretmen doğal olarak kendini biraz huzursuz hissediyor."

Deneyimle öğrendiğim kadarıyla tamamen haklıydı. Bana yalnızca kabul etmek kaldı. Şimdi konuşmadan ilerliyorduk. Koridor geniş, yüksek tavanlı ve kare bir holde sona erdi; bir yandaki camlı kapı içeride masalar, bir *armoire*[11] ve iki lamba bulunan uzun, dar bir yemekhaneyi gözler önüne seriyordu. Yemekhane boştu, öndeki geniş camlı kapılar oyun alanına ve bahçeye açılıyordu. Karşı tarafta geniş bir merdiven dönerek yükseliyordu. Duvarın kalan kısmında şimdi kapalı olan ve muhtemelen sınıflara açılan büyük, çift kanatlı bir kapı vardı.

Matmazel Reuter belki de *sanctum sanctorium*'una[12] kabul edilmeye yetecek kadar kendime hâkim olup olmadığımı anlamak üzere bana yan yan baktı. Galiba kabul edilebilir bir özdenetim içinde olduğum kanısına vardı ki kapıyı açtı, ben de onu izleyerek içeri girdim. Girişimiz hışırtılı bir ayaklanma sesiyle karşılandı. Sağa sola bakmadan, sıra ve masalardan oluşan iki grup arasındaki dar geçitte dümdüz yürüdüm ve bir grubu idare etmek amacıyla bir basamak yukarıdaki *estrade*[13] üzerinde tecrit edilmiş boş sandalyeyle masaya yerleştim. Diğer grup aynı yükseklikteki bir kadın idarecinin gözetimi altındaydı. Kürsünün arka tarafında bu sınıfı yandaki sınıftan ayıran hareketli bölmeye iliştirilmiş, siyaha boyanıp cilalanmış büyük bir *tableau*[14] vardı. Masamda derslerimde dilbilgisi ya da sözcüklerle ilgili ortaya çıkabilecek herhan-

11 Dolap.
12 Kutsallar kutsalı.
13 Kürsü.
14 Kara tahta.

gi bir belirsizliği kara tahtaya yazarak aydınlatma kolaylığı sağlayacak kalın bir tebeşir parçası duruyordu. Tebeşirin yanında, istenen amaca hizmet etmelerinin ardından işaretleri silmemi sağlayacak ıslak bir sünger vardı.

Kendime önümdeki sıralara bir göz atma izni vermeden önce dikkatle ve yavaş yavaş bu gözlemlerde bulundum. Tebeşiri elime aldıktan ve yine kara tahtaya bakıp, uygun bir ıslaklıkta olup olmadığını anlamak için süngeri parmağımla yokladıktan sonra, kendimi sakince başımı kaldırıp dikkatle etrafımı süzmeme izin verecek kadar soğukkanlı buldum.

İlkin Matmazel Reuter'in çoktan sessizce uzaklaşmış olduğunu gözlemledim. Hiçbir yerde görünmüyordu. Bir idareci ya da öğretmen, karşımdaki kürsüyü işgal eden kişi beni gözlemek üzere tek başına nöbette kalmıştı. Birazcık gölgedeydi, uzağı göremeyen gözlerimle yalnızca ince, bir deri bir kemik bir görünümü ve oldukça yağlı bir cildi olduğunu, oturuşunda eşit ölçüde kayıtsızlık ve yapmacıklık bulunduğunu görebildim. Daha açıkça ortada olan, daha göze çarpan, büyük pencerenin yoğun ışığının altında hemen önümdeki sıralarda oturanlardı, bazıları on dört, on beş, on altısındaki kızlar, bazıları da yaşları on sekizden (bana göre) yirmiye kadar çıkan genç kadınlardı bunlar. Hepsi en mütevazı giysiler içindeydi, saçları en basit biçime sokulmuştu. Güzel yüzler, pembe, tazelik saçan tenler, iri ve şahane gözler, sağlıklı oldukları kadar dolgun vücutlar çoğunlukta görünüyordu. İlk görüntüye kayıtsız kalamadım, şaşkına dönmüştüm, önüme baktım ve biraz alçak bir sesle mırıldandım:

"*Prenez vos cahiers de dictée, mesdemoiselles.*[15]

Pelet'nin okulundaki oğlanlardan okuma kitaplarını ellerine almalarını böyle istememiştim. Bunu bir hışırtı ve masa kapaklarının açılması izledi. Alıştırma kitaplarını aramak üzere eğilen kafaları bir an için gizleyen kaldırılmış kapakların ardında kıkırdamalar ve kahkahalar duydum.

15 İmla defterlerinizi çıkarın hanımlar.

Biri, "*Eulalie, je suis prête à pâmer de rire,*"[16] diye fikrini açıkladı.

"*Comme il a rougi en parlant!*"[17]

"*Oui, c'est un véritable blanc-bec.*"[18]

"*Tais-toi, Hortense, il nous écoute.*[19]

Sonra kapaklar indi ve kafalar yeniden göründü. Üçünü, fısıldayanları belirledim ve geçici olarak gömüldükleri karanlıktan çıkarlarken onlara dik dik bakmayı vicdanen doğru bulmadım. Kısa, uçarı konuşmalarının bana verdiği rahatlık ve cesaret şaşırtıcıdır. Bende huşu uyandırmış olan düşünce, rahibeleri andıran siyah elbiseleri ve gevşekçe örülmüş saçlarıyla karşımdaki gencecik varlıkların bir çeşit yarı melek olmalarıydı. Ciddiyetten uzak kıkırdamalar, havaice fısıltılar, beni o sevecen ve insafsız hayalden bir ölçüde kurtarmıştı.

İma ettiğim üç kişi tam önde, kürsüden bir buçuk metreyi aşmayan bir uzaklıktaydı ve o sırada oradaki en kadınca görünümlüler arasındaydılar. Adlarını sonradan öğrendim ve şimdi de tekrarlayabilirim: Eulalie, Hortense ve Caroline'diler. Eulalie uzun boyluydu ve çok güzel bir bedeni vardı, güzeldi, yüz hatları da Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a özgü bir Madonna'nınkinin aynıydı. Hollanda resimlerinde gördüğüm pek çok *figure de Vierge*[20] tıpatıp ona benziyordu. Bedeninde ya da yüzünde hiçbir sivri çıkıntı yoktu, her şeyi kıvrımlı ve yuvarlaktı. Ne duygu, düşünce, ne de tutku, soluk, pürüzsüz teninin uyumunu bir çizgi ya da kızarmayla bozabilirdi. Soylu göğüsleri soluk alışlarıyla inip kalkıyor, ara sıra gözleri kıpırdıyordu. Onu balmumundan yapılmış büyük ve güzel

16 Eulalie, gülmekten ölmeye hazırım.

17 Konuşurken nasıl da kızardı!

18 Evet, gerçek bir acemi çaylak bu.

19 Sus Hortense, dinliyor bizi.

20 Meryem tasviri.

bir tasvirden yalnızca bu yaşam belirtileri sayesinde ayırabiliyordum. Hortense orta boylu ve dolgun vücutluydu. Görünümü zarafetten yoksun, yüzü çarpıcı, Eulalie'ninkinden daha canlı ve parlaktı, saçı koyu kahverengi, teni daha renkliydi. Bakışında neşe ve muziplik vardı: Tutarlı ve doğru karar verebilme yeteneğine sahip olabilirdi, ama yüz hatları hiç de bu niteliklere işaret etmiyordu.

Caroline gözle görülür biçimde tam olarak gelişmiş olsa da ufak tefekti. Kuzguni saçlar, kapkara gözler, yüzü duru, boyun çevresi soluk, renksiz zeytuni cildiyle tamamen düzgün hatları onda pek çok kişinin güzelliğin en yetkin bileşimi olarak gördüğü noktaları bir araya toplamıştı. Benzinin uçukluğu ve yüz çizgilerinin klasik ciddiyetiyle nasıl oluyordu da şehvetli görünmeyi başarıyordu, bilmiyorum. Galiba dudakları ve gözleri bunu birlikte sağlıyordu, sonuç da bakanın zihninde hiçbir belirsizliğe yer bırakmıyordu. Şimdi şehvetliydi, on yıllık bir süre içinde de bayağı olacaktı. Geleceğe dair aptallık işaretleri veren yüzünde açık bir belirti vardı.

Bu kızlara azıcık tereddütle baksam da, onlar bana bakarken o kadar bile tereddüt etmiyorlardı. Eulalie sabit bakışlarını gözlerime dikmiş, edilgen ancak güvenle, haşmetli cazibesine *impromptu*[21] bir övgü bekliyor gibi görünüyordu. Hortense bana küstahça baktı ve aynı zamanda yüzsüzce bir serbestlik havasıyla şunu söylerken kıkırdadı:

"*Dictez-nous quelquechose de facile pour commencer, monsieur.*"[22]

Caroline gür ve biraz kabarık saçlarının gevşek bukleleri velfecir okuyan gözlerini örtecek biçimde salladı, ateşli bir Batı Hint Adalı'nınki kadar dolgun dudaklarını ayırarak aralarından parıldayan düzgün dişlerini gösterdi, aynı za-

21 İrticalen, doğaçlama.

22 Önce basit bir şey yazdırın mösyö.

manda "*de sa façon*"[23] bir gülümseme sundu. Pauline Borghese kadar güzelken, şu anda hiç de Lucrecia Borgia'dan daha masum görünmüyordu. Caroline soylu bir ailedendi. Annesi hanımefendinin karakterini daha sonra duymuş, kızının büyümüş de küçülmüş davranışlarına şaşmaktan vazgeçmiştim. Hemen farkına vardım ki, bu üçü kendilerini okulun kraliçeleri olarak görüyor ve eşi bulunmaz güzellikleriyle geri kalan herkesi gölgede bıraktıklarını düşünüyorlardı. Beş dakikadan daha kısa bir sürede bana karakterlerini böyle gösterdiler ve beş dakikadan daha kısa bir sürede çelik gibi bir kayıtsızlığın zırhını kuşanmış, geçit vermez bir ağırbaşlılığın miğfer siperliğini indirmiştim.

Sanki yalnızca Jules Vanderkelkov ve ortaklarına hitap ediyormuşum gibi kuru ve tatsız bir sesle, "Kalemlerinizi alıp, yazmaya başlayın," dedim.

Artık *dictée*[24] başlamıştı. Üç *belle*'im[25] bazılarını hiç cevaplamadığım, bazılarına da çok sakin ve kısa karşılıklar verdiğim önemsiz, aptalca sorularla ve yersiz yorumlarla sürekli sözümü kesiyorlardı.

"*Comment dit-on point et virgule en Anglais, monsieur?*"[26]

"*Semi-colon, mademoiselle.*"

"*Semi colong? Ah, comme c'est drôle!*"[27] (Kıkırdama)

"*J'ai une si mauvaise plume, impossible d'écrire!*"[28]

"*Mais, monsieur –je ne sais pas suivre– vous allez si vite.*"[29]

"*Je n'ai rien compris, moi!*"[30]

---

23 Kendi tarzında.

24 İmla.

25 Güzel.

26 İngilizce noktalı virgül nasıl deriz mösyö?

27 Semi colong mu? Ah, ne komik!

28 Kalemimin ucu o kadar kötü ki, yazmak imkânsız.

29 Ama mösyö –takip edemiyorum– öyle hızlı gidiyorsunuz ki.

30 Ben hiçbir şey anlamadım!

Bu sırada genel bir uğultu baş gösterdi, öğretmen de ilk kez ağzını açarak bağırdı.

"*Silence, mesdemoiselles!*"[31] Bunun ardından sessizlik gelmedi, aksine öndeki üç hanım daha yüksek sesle konuşmaya başladı.

"*C'est si difficile, l'Anglais!*"[32]

"*Je déteste la dictée.*"[33]

"*Quel ennui d'écrire guelquechose que l'on ne comprend pas!*"[34]

Arkadakilerden bazıları güldüler: Belli bir karışıklık sınıfta yayılmaya başladı, çabucak önlem almak gerekliydi.

Kaba bir sesle Eulalie'ye, "*Donnez moi votre cahier,*"[35] dedim ve ona fırsat vermeden eğilerek defteri aldım.

Sınıftakilerin hem en çirkini, hem de en dikkatlisi olarak gözüme çarpan, diğer grubun ilk sırasındaki biraz solgun ve sade görünümlü bir kıza daha yumuşak bir biçimde hitap ederek, "*Et vous, mademoiselle, donnez moi le vôtre,*"[36] diye konuşmayı sürdürdüm. Kız ayağa kalktı, bana doğru yürüdü, ağırbaşlı ve alçakgönüllü bir reveransla defterini verdi. İki dikteyi hızla gözden geçirdim. Eulalie'ninki özensiz, lekeli ve aptalca hatalarla doluydu. Sylvie'ninki (çirkin küçük kızın adı buydu) anlaşılır bir biçimde yazılmıştı, mantığa aykırı hiçbir yanlış yoktu, ancak birkaç yazım hatası vardı. Her iki alıştırmayı, hataları belirterek, sakin bir biçimde yüksek sesle okudum, sonra Eulalie'ye baktım.

"*C'est honteux!*"[37] dedim ve defterini kasıtlı olarak yırtıp dört parça halinde ona sundum. Sylvie'ye defterini bir gülümsemeyle şöyle söyleyerek geri verdim:

---

31 Sessiz olun hanımlar!

32 Öyle zor ki İngilizce.

33 Dikteden nefret ediyorum.

34 Anlamadığımız bir şeyi yazmak ne sıkıcı.

35 Defterinizi verin.

36 Siz de matmazel, sizinkini verin.

37 Utanç verici!

"*C'est bien, je suis content de vous.*"[38]

Sylvie sükûnetini korusa da memnun görünüyordu. Eulalie öfkelenmiş bir hindi gibi kabardı, ancak isyan bastırılmıştı. Birinci sıranın kibirli cilveleri ve beyhude oynaşmaları yerini benim için çok daha uygun olan, suskun bir somurtkanlığa bırakmıştı, dersimin geri kalan kısmı da kesintiye uğramadan geçti.

Dışarıda, avluda çalan bir zil okuldaki çalışmalara ara verildiğini ilan etti. Aynı zamanda kendi zilimizi ve hemen sonra da bir resmi okulunkini duydum. Komut, öğrencileri derhal dağıttı. Bütün öğrenciler ayağa kalktı, ben şapkamı almak, kadın idareciyi başımla selamlamak, yatılı olmayan yaklaşık yüz öğrencinin hapsedildiğini bildiğim ve yükselen hengâmeyi şimdiden duyduğum iç sınıftan gündüzlü öğrenciler zincirlerinden boşanmışçasına çıkmadan sınıfı terk etmek için acele ettim.

Matmazel Reuter beni yeniden gördüğünde holü geçip koridora ancak ulaşmıştım.

Geldiğim sırada çıktığı yan odanın kapısını açık tutarak, "Bir dakikalığına içeri gelin," dedi. Burası mobilyaların bir bölümünü oluşturan cam ve porselen kap kacakla dolu *beaufet*[39] ve *armoire vitrée*'den[40] anlaşıldığı kadarıyla *salle-à-manger*[41] idi. İçeri girip kapıyı kapamadan önce, koridor çoktan pelerinlerini, başlıklarını ve çantalarını asılı oldukları tahta kancalardan çekip alan gündüzlü öğrencilerle dolmuştu. Bir düzen sağlamak için boşuna çaba harcayan idarecinin kulağı delen sesi ara ara duyuluyordu. Bence boşuna; sıraya girmiş kaba saba öğrencilerde disiplinden eser yoktu, yine de burası Brüksel'in en iyi idare edilen okullardan biri sayılıyordu.

---

38 İyi, sizden memnunum.

39 Büfe.

40 Camlı dolaptan.

41 Yemek odası.

Matmazel Reuter, sanki bizi yalnızca tek bir duvarın ayırdığı kargaşadan bütünüyle habersizmiş gibi, çok sakin, ılımlı bir sesle, "Pekâlâ, ilk dersinizi verdiniz," diye söze başladı. "Öğrencilerinizden memnun kaldınız mı ya da herhangi bir davranışlarından şikâyetiniz var mı? Hiçbir şey saklamayın, bana tam olarak güvenin."

Ne mutlu ki, içimde öğrencilerimi yardımsız idare etmeye yetecek bir güç hissediyordum. Başlangıçta kendime güvenime gölge düşüren büyü, zihnimdeki altın sarısı bulanıklık büyük ölçüde dağılmıştı. *Pensionnat de demoiselles*'in gerçeğinin aynı topluluğa ilişkin belirsiz fikrime sunduğu zıtlığın beni çok üzdüğünü ya da moralimi bozduğunu söyleyemem. Yalnızca aydınlanmış ve eğlenmiştim. Sonuç olarak Matmazel Reuter'e yakınmak konusunda hiçbir eğilim hissetmedim ve onun düşünceli güven davetini bir gülümsemeyle karşıladım.

"Binlerce teşekkür matmazel, her şey çok sorunsuz geçti."

Fazlasıyla kuşkulu görünüyordu.

"*Et les trois demoiselles du premier banc?*"[42]

Cevabım, "*Ah, tout va au mieux!*"[43] oldu. Matmazel Reuter de beni sorgulamaktan vazgeçti, ama gözleri –iri, parlak, yumuşak olmayan ya da heyecan uyandırmayan, ancak uyanık, içe işleyen, sağduyulu gözleri– halimden anladığını gösteriyordu. Gözlerinden apaçık, "istediğin kadar ketum ol, senin açıksözlülüğüne ihtiyacım yok, sakladığını zaten biliyorum" diyen anlık bir parıltı yayıldı.

Müdirenin tavrı hemen hemen hiç fark edilemeyecek ölçüde dikkat çekmeyen bir geçişle değişti, endişeli görev havası yüzünü terk etti; o da hava ve kent hakkında sohbet etmeye, iyi bir komşunun yapacağı biçimde Mösyö ve Madam Pelet'yi sormaya başladı. Bütün küçük sorularını ce-

42 Ya ilk sıradaki üç genç hanım?

43 Ah, her şey daha iyi olacak!

vapladım. Sözü uzattı, konuşmanın pek çok küçük dolambacını izlemeyi sürdürdüm. O kadar uzun bir süre oturdu, o kadar çok şey söyledi, sohbetinin konusunu o kadar sık değiştirdi ki, beni böyle alıkoyarken belli bir amacı olduğunu anlamak işten değildi. Sözleri bu amaca ilişkin hiçbir ipucu vermiyordu, ama yüz ifadesinin yardımı oldu. Dudakları yalnızca nazik basmakalıp sözler söylerken, gözleri sürekli yüzüme yöneliyordu. Bakışları doğrudan değil, hiç dikkat çekmeden, çok usulca köşelerden geliyordu, yine de galiba hiçbirini kaçırmadım. Onun beni izlediği ölçüde merakla onu izledim. Kısa bir süre sonra benim gerçek karakterimi araştırdığının farkına vardım. Dikkat çekici noktaları, zayıf noktaları, olağandışı noktaları arıyordu. Sonunda küçük ve kararlı ayağını boğazıma basabileceği bir boşluk bulmak umuduyla bir o bir bu sınavı uyguluyordu hanımefendi. Beni yanlış anlama okur, elde etmek istediği aşkla ilgili bir etki değildi. O sırada arzu ettiği yalnızca bir politikacının sahip olduğu güçtü, ben kurumuna bir profesör olarak yerleştirilmiştim, o da aklının hangi bakımlardan benimkine üstün olduğunu –hangi duygu ya da düşünceyle beni idare edebileceğini– bilmek istiyordu.

Oyundan zevk aldım ve sona ermesi için acele etmedim. Kurnaz gözleri parladığında zaman zaman bir cümleye oldukça zayıf bir ifadeyle başlayarak ona umut verdim, beni elde ettiğini düşündü. Biraz yol aldıktan sonra dönüp, yüzünün asılmasına neden olan sağlam bir yargıya dayanan güçlü bir anlamla cümleyi tamamlamaktan haz duydum. Sonunda bir uşak akşam yemeğini haber vermek üzere odaya girdi. Çekişme böylece zorunlu olarak son bulduğu için her iki taraf da herhangi bir üstünlük kazanmadan ayrıldık: Matmazel Reuter bana kendisine duygularla saldırma fırsatı vermemişti, bense onun şeytanca küçük entrikalarını yenmeyi başarmıştım. Bu iki tarafın da galibiyetiyle sonuçlanmayan bir savaştı. Odayı terk ederken yine elimi uzattım, bana

elini verdi. Küçük ve beyaz bir eldi, ama ne kadar soğuktu! Onu hiçbir şey gizlemeden bana bakmak zorunda bırakarak doğruca gözlerine baktım. Bu son sınav benim aleyhimeydi. Onda hiçbir değişiklik yoktu: ılımlı, kendine hâkim, sakin. Beni düş kırıklığına uğrattı.

Mösyö Pelet'nin okuluna dönerken, "Akıllanıyorum," diye düşündüm. Şu küçük kadına bak, romancıların ve aşk öyküleri yazanların kadınları gibi mi? Kadın karakterini "Şiir ve Hakikat"te betimlendiği gibi okumak için insan onun iyilik ya da kötülük için olsun, duygusallıktan oluştuğunu düşünebilir. İşte kendine özgü biri, hem de ana bileşeni soyut akıl olan çok sağduyulu ve saygın, kendine özgü bir model. Hiçbir Talleyrand, Zoraïde Reuter'den daha tutku yoksunu olmamıştır! O zaman öyle düşünüyordum. Daha sonra kör duyarlılıkların güçlü doğal eğilimlerle büyük bir uyum içinde olduğunu gördüm.

On Birinci Bölüm

Küçük düzenbaz politikacıyla gerçekten çok uzun bir konuşma yapmıştım. Kaldığım yere yeniden kavuştuğumda akşam yemeğinin yarılandığını gördüm. Yemeklere geç kalmak kurumun daimi bir kuralına aykırıydı. Çorbanın kaldırılmasından ve ilk yemeğe başlanmasından sonra içeri giren yardımcı öğretmen bir Flaman olsaydı, Mösyö Pelet onu büyük olasılıkla herkesin önünde azarlayarak karşılar ve mutlaka hem çorbadan, hem de balıktan mahrum ederek cezalandırırdı. Ancak bu yanlı ama nazik beyefendi yalnızca başını salladı ve yerimi aldığımda peçetemi açıp kurallara aykırı olarak şükran duamı kendi kendime ederken, o uygar bir biçimde mutfağa, bana bir tabak "*purée aux carottes*"[1] (çünkü sarıağız balığı günüydü) getirmesi için bir uşak yolladı ve ilk yemeği göndermeden önce, çiroz balığından benim için bir porsiyon ayırdı. Yemekten sonra çocuklar akşam oyunlarına koştu, Kint ve Vandam (iki yardımcı öğretmen) tabii ki onları izledi. Zavallı adamlar! Bu kadar hantal, bu kadar ruhsuz, gökyüzünde ya da yeryüzündeki her şeye karşı bu kadar kayıtsız görünmeselerdi, her zaman her yerde bu kaba gençlerin peşinden koşmaya mecbur oldukları için onlara çok acıyabilirdim. Bu durumda bile, zevk olmasa da en azından özgürlük bulacağıma emin ol-

1 Havuç ezmesi.

duğum odama çıkmak üzere döndüğümde ayrıcalıklı bir erdem budalası olarak kendime gülme eğilimindeydim, ama bu akşam (daha önce de sık sık olduğu gibi) diğerlerinden daha da ayrıcalıklıydım.

Ayağımı merdivenin ilk basamağına koyduğumda, Mösyö Pelet'nin sesi ardımdan, "*Eh bien, mauvais sujet!*"[2] dedi, "*où allez vous? Venez à la salle-à-manger, que je vous gronde un peu.*"[3]

Onu özel oturma odasına doğru izlerken, "Bu kadar geç döndüğüm için özür dilerim mösyö," dedim, "benim kabahatim değildi."

Mösyö Pelet beni güzel bir odun ateşinin bulunduğu rahat odasına götürürken –çünkü bu mevsimde soba artık kaldırılmıştı– "Benim bilmek istediğim de tam olarak bu," diye karşılık verdi. Zili çalarak "iki kişilik kahve" emretti, o ve ben aramızda bir kahve ibriği, bir şekerlik ve iki büyük beyaz porselen fincanın konulduğu küçük, yuvarlak bir masayla neredeyse İngiliz rahatlığı içinde şöminenin iki yanında oturduk. Mösyö Pelet kendisine kutudan bir puro seçmekle meşgulken, düşüncelerim oyun alanında düzeni sağlamak için boğuk boğuk bağıran seslerini şimdi bile duyabildiğim dışlanmış iki yardımcı öğretmene yöneldi.

"*C'est une grand responsabilité, que la surveillance,*"[4] diye düşüncemi belirttim.

"*Plâit'il?*"[5] dedi Mösyö Pelet.

Mösyö Vandam ve Mösyö Kint'in zaman zaman işlerinden biraz yorgun düştüklerini düşündüğümü söyledim.

"*Des bêtes de somme, des bêtes de somme,*"[6] diye homurdandı müdür aşağılayıcı bir havayla. Bu sırada ona bir fincan kahve sundum.

---

2 Pekâlâ tehlikeli kişi.

3 Nereye gidiyorsunuz? Yemek odasına gelin ki sizi biraz azarlayayım.

4 Gözetmenlik büyük bir sorumluluk.

5 Anlamadım.

6 Yük hayvanları.

Fincanına Kıta'ya özgü şekerden iki büyük parça attığımda, nazikçe "*Servez-Vous, mon garçon,*"[7] dedi. "Şimdi de bana Matmazel Reuter'in okulunda neden bu kadar uzun süre kaldığınızı anlatın. Onun kurumunda derslerin benimkinde olduğu gibi dörtte sona erdiğini biliyorum. Siz döndüğünüzde saat beşi geçiyordu."

"Matmazel benimle konuşmak istedi mösyö."

"Gerçekten! Hangi konuda? Sormamda sakınca yoksa."

"Matmazel bir hiç üzerine konuştu mösyö."

"Yaratıcı bir konu! Bu konuda sınıfta, öğrencilerin önünde mi nutuk çekti?"

"Hayır, sizin gibi benden oturma odasına gelmemi rica etti mösyö."

"Peki Madam Reuter –yaşlı gözetmen– annemin dedikoducusu oradaydı muhakkak."

"Hayır mösyö. Matmazelle tamamen yalnız olma onuruna eriştim."

"*C'est joli, cela,*"[8] diye düşüncesini belirtti Mösyö Pelet, gülümsedi ve ateşe baktı.

"*Honi soit qui mal y pense,*"[9] diye anlamlı bir biçimde mırıldandım.

"*Je connais un peu ma petite voisine, voyez-vous?*"[10]

"Bu durumda mösyö, matmazelin beni bir ölümcül saat boyunca kanepesinin önünde oturtup, en önemsiz saçmalıklara ilişkin ardı arkası gelmez bir sürü tezi dinletmesinin nedenini bulmama yardım edebilecektir."

"Karakterinizi yokluyordu."

"Ben de öyle düşündüm mösyö."

"Zayıf noktanızı buldu mu?"

"Zayıf noktam nedir?"

---

7 Kendinize de alın oğlum.

8 Bu güzel.

9 Kötü düşünenin gözü çıksın.

10 Komşumu birazcık tanıyorum, anlıyor musunuz?

"Tabii ki duygusallığınız. Mızrağını yeterince derine batıran herhangi bir kadın sonunda göğsünüzdeki dipsiz bucaksız duyarlılık kaynağına ulaşacaktır Crimsworth."

Kanımın kalbimde kaynadığını ve sıcak sıcak yanaklarıma çıktığını hissettim.

"Bazı kadınlar yapabilir mösyö."

"Matmazel Reuter onlardan mı? Gel, açık konuş, *mon fils, elle est encore jeune, plus âgée que toi peut-être, mais juste assez pour unir la tendresse d'une petite maman à l'amour d'une épouse dévouée, n'est-ce pas que cela t'irait supérieurement*?"[11]

"Hayır mösyö. Karımın karım olmasını isterim, yarı annem değil."

"O halde sana göre biraz fazla yaşlı?"

"Hayır mösyö. Başka konularda bana uygun olsa bir gün bile fazla yaşlı değil."

"Hangi konularda size uymuyor William? Dış görünüş bakımından hoş, öyle değil mi?"

"Çok. Pek hayran olduğum saçları ve teni epeyce Belçikalılara özgü olsa da zarafet dolu."

"Bravo! Peki ya yüzü? Yüz hatları? Onları nasıl buluyorsunuz?"

"Biraz sert. Özellikle ağzı."

"Ah, evet! Ağzı," dedi Mösyö Pelet içten içe kıkırdarken. "Ağzının bir özelliği var –sıkılık–, ama çok hoş bir gülümsemesi var. Öyle düşünmüyor musunuz?"

"Oldukça kurnaz."

"Doğru, ama o kurnazca ifade kaşlarından kaynaklanıyor. Kaşlarına dikkat ettiniz mi?"

Dikkat etmediğim cevabını verdim.

"Öyleyse onu önüne bakarken görmediniz," dedi.

"Hayır."

---

11 Oğlum, o daha genç, senden büyük belki ama tam bir annenin şefkatiyle sadık bir eşin aşkını birleştirebilecek yaşta. Senin için bundan iyisi can sağlığı, öyle değil mi?

"Yine de bu bir zevk. Onu örgü örerken ya da başka bir kadını elinde işi varken, sükûnet içinde büyük bir dikkatle şişlerini ve ipliğini izleyerek bir huzur imgesi halinde oturduğu sırada, etrafında bir karakterin tuhaflıklarının açığa vurulduğu ya da önemli heveslerin ayrıntılı olarak incelendiği bir tartışma sürerken gözlemleyin. Tartışmaya hiç katılmaz, alçakgönüllü, kadınca aklı tamamen örgüsüyle ilgilidir. Yüzünde tek çizgi oynamaz, ne gülümseyerek onayladığını, ne de kaşlarını çatarak uygun bulmadığını belirtme cüretini gösterir. Küçük elleri gayretle mütevazı işini yapar. Yalnızca bu para kesesini bitirebilmesi ya da şu *bonnet-grec*'i[12] tamamlayabilmesi onun için yeterlidir. Beyefendiler sandalyesine yaklaşırlarsa, yüzüne daha derin bir sükûnet, daha uysal bir alçakgönüllülük yerleşir ve genel havasını sarmalar. O zaman kaşlarına dikkat edin, *et dîtes-moi s'il n'y a pas du chat dans l'un et du renard dans l'autre.*"[13]

"İlk fırsatta dikkat kesileceğim," dedim.

"Sonra da," diye konuşmayı sürdürdü Mösyö Pelet, "göz kapağı titreşir, açık renkli kirpikler bir saniyeliğine kalkar, perdenin ardından bakan mavi göz, kısa, sinsi, içe işleyen araştırmasını yaparak yine geri çekilir."

Gülümsedim, Pelet de gülümsedi, birkaç dakikalık suskunluktan sonra da sordum.

"Evlenir mi sizce?"

"Evlenmek! Kuşlar eşleşir mi? Kuşkusuz uygun bir koca adayı bulduğu zaman evlenmek hem amacı, hem de kararı. Kimse yaratma yeteneğine sahip olduğu izlenimin onun kadar farkında olamaz. Kimse çaktırmadan gönül çelmekten bu kadar hoşlanmaz. Günün birinde kalbinizde usulca ilerleyen adımlarının izlerini bırakmazsa yanılmış olurum Crimsworth."

"Adımlarının mı? Lanet olsun, hayır! Kalbim üzerinde yürünecek bir kalas değil."

---

12 Yunan başlığı.

13 Ve birinde kedi, diğerinde de tilki olup olmadığını bana söyleyin.

"Ama bir *patte de velours*'un[14] yumuşak dokunuşu kalbinize zarar vermez."

"O bana bir *patte de velours* sunmuyor. Bana karşı bütünüyle resmi ve ketum."

"Bu başlangıç. Bırakın temel saygıdan, birinci kat şefkatten, üstteki yapı da aşktan oluşsun. Matmazel Reuter becerikli bir mimardır."

"Peki ilgi Mösyö Pelet, ya ilgi? Matmazel bu konuyu düşünmeyecek mi?"

"Evet, evet, kuşkusuz. Bu her taşın arasındaki çimento olacak. Müdireyi tartıştık, peki ya öğrenciler? *N'y*-a-t- *il pas de belles études parmi ces jeunes têtes?*"[15]

"Karakter açısından mı? Evet. Garip şeyler, en azından, öyle sanıyorum, ama insan ilk görüşmede pek fazla kehanette bulunamıyor."

"Hımm, ihtiyatlı davranıyorsunuz, ama söyleyin bana şimdi, pırıl pırıl parlayan o genç yaratıkların önünde hiç mi utanıp sıkılmadınız?"

"Başlangıçta evet, ama kendimi topladım ve bunu yeteri kadar soğukkanlılıkla büyük ölçüde atlattım."

"Size inanmıyorum."

"Yine de doğru. Başlangıçta onların melek olduğunu düşünüyordum, ama uzun süre bu yanılgının etkisi altında kalmama izin vermediler. En büyük ve en çekici olanlarından üçü beni doğru yere yerleştirme görevini üstlendi, bunu da o kadar akıllıca başardılar ki beş dakika içinde en azından *onların* ne olduklarını *öğrendim:* Adı çıkmış üç fingirdek."

"*Je les connais!*"[16] diye bağırdı Mösyö Pelet. "*Elles sont toujours au premier rang à l'église et à la promenade; une blonde superbe, un jolie espiègle, une belle brune.*"[17]

---

14 Kadife ayak.

15 Bu gençler arasında ilgilenmeye değer olan yok mu?

16 Onları tanıyorum!

17 Kilisede ve gezintide hep ön sıradalar. Görkemli bir sarışın, sevimli bir şeytan ve güzel bir esmer.

"Tıpatıp öyle."

"Sevimli yaratıklar hepsi, sanatçılara göre portreler. Bir araya getirildiklerinde ne grup oluştururlar ama! Düz örülmüş saçı ve huzurlu fildişi alnıyla Eulalie (adlarını biliyorum). Sanki bolluğunu nasıl kullanacağını bilmiyormuş gibi çok süslü bir biçimde bağlanmış, örülmüş, kıvrılmış muhteşem kestane rengi bukleleriyle, parlak kırmızı dudakları, gül pembesi yanakları ve çapkın, gülen gözleriyle Hortense. Ve Caroline de Blèmont! Hımm, işte güzellik! Kusursuz güzellik. Bir hurinin yüzünün etrafında o ne kara bukle bulutu öyle! Ne büyüleyici dudaklar! Ne şahane kara gözler! Sizin Byron ona tapardı ve siz –sizi soğuk, buz gibi Adalı!– bu kadar enfes bir Afrodit'in huzurunda ağırbaşlıyı, duyarsızı mı oynadınız?"

Gerçek olduğuna inansaydım müdürün coşkusuna gülebilirdim, ama anlatım biçiminde süslenmiş vecde benzer bir şey vardı. Yalnızca beni hazırlıksız yakalamak, böylece kandırıp kendimi belli etmemi sağlamak için coşkulu gibi göründüğünü hissettim, hatta bu yüzden hemen hemen hiç gülümsemedim. O devam etti:

"İtiraf edin William, Zoraïde Reuter'in güzel görünümü bazı öğrencilerinin görkemli çekicilikleriyle karşılaştırılınca derbeder ve sıradan kalmıyor mu?"

Soru beni rahatsız etti, ama artık okul müdürümün kafamda doğru ve saygıdeğer olana aykırı düşünce ve istekler uyandırmaya çabaladığını (kendisinin çok iyi bildiği nedenlerle, fakat o zamanlar bunların içyüzünü anlayamıyordum) apaçık hissetmiştim. Kışkırtmanın kötülüğü, panzehirini ortaya çıkarmıştı ki o zaman sözlerine şunu ekledi:

"Bu üç güzel kızdan her biri büyük bir servetin sahibi olacak. Sizin gibi efendiden, zeki bir genç adam birazcık maharetle kendisini bu üçünden birinin evlenme vaadinin, kalbinin ve cüzdanının efendisi kılabilir."

Onu irkilten bir bakışla ve soru soran bir "*Monsieur?*" ile karşılık verdim.

Zoraki güldü, yalnızca şaka yaptığını söyledi ve bir ihtimal ciddi olduğunu zannetmiş olup olmadığımı sordu. Tam o sırada zil çaldı, oyun saati sona ermişti. M. Pelet'nin alışıldığı üzere öğrencilerine tiyatro ve edebiyat yapıtlarından pasajlar okuduğu akşamlardan biriydi. Cevabımı beklemedi, bunun yerine kalktı, Béranger'in neşeli bir ezgisini mırıldanarak odadan çıktı.

On İkinci Bölüm

Matmazel Reuter'in özel okuluna gitmeyi sürdürürken, her geçen gün ideali gerçekle karşılaştırmak için yeni fırsatlar buluyordum. Brüksel'e gelişimden önce kadın karakteri hakkında ne öğrenmiştim? Pek az şey. Peki bu konudaki görüşüm neydi? Belirsiz, hayali, puslu, pırıltılı bir şey. Şimdi onunla temasa geçtiğimde yeterince açık seçik bir madde olduğunu görüyorum. İçinde bazen çok sert, çoğu kez ağır bir metal vardı, hem kurşun hem demir.

İdealistler, dünyevi meleklerle insan çiçekleri hakkında düş görenler, ben evrak çantamı açıp onlara doğaya öykünerek çizilmiş bir iki eskiz gösterirken yalnızca buraya baksınlar. Bu eskizleri bir araya toplanmış *jeune fille*[1] cinsinin yaklaşık yüz türüyle konunun bereketli çeşitliliğini ortaya koyduğu Matmazel Reuter'in kurumunun bir ikinci sınıf dersliğinde elde ettim. Toplumsal sınıf ve ülke açısından farklılıklar gösterenlerden, başka başka nitelikleri olanlardan oluşan bir karışımdılar. Kürsüde oturup da birbirine bağlı uzun masalar dizisine baktığım zaman, gözlerimin önünde Fransızlar, İngilizler, Belçikalılar, Avusturyalılar ve Prusyalılar vardı. Çoğunluğu burjuva ailelerden geliyordu, ama pek çok kontes, iki generalin, birkaç albayın, yüzbaşının ve hükümet görevlilerinin kızları vardı. Bu hanımefendi-

1 Genç kız.

ler, *demoiselles de magasins*[2] olmaya yazgılı genç kızlarla ve ülkenin yerlisi olan bazı Flamanlarla yan yana oturuyorlardı. Kıyafet açısından hepsi neredeyse aynıydı, davranış biçimi açısındansa küçük bir fark vardı. Genel kurala ters düşen istisnalar vardı, ama kurumun genel niteliğini çoğunluk belirlemişti. Bu genel nitelik de birbirlerine ve öğretmenlerine karşı her türlü hoşgörünün açıkça ihmal edildiği kabalık ve taşkınlıktı; herkesin zamanını hevesle kendi ilgilendiği ve yararlı bulduğu şeylere harcamasıyla ve başkalarının ilgilendiği ya da uygun bulduğuna karşı incelikten yoksun bir kayıtsızlıkla örtbas ediliyordu. Çoğu işine geldiğinde korkusuzca yalan söyleyebiliyordu. Hepsi bir yarar sağlanacağı zaman nazik konuşma sanatından anlıyordu, kibarlık artık fayda sağlamaz bir hale geldiğinde de tam bir beceriyle bir anda soğuk davranmaya başlayabilirlerdi. Aralarında ender olarak açık bir ağız dalaşı olurdu. Ancak arkadan konuşma ve laf taşıma yaygındı. Yakın arkadaşlık okul kurallarıyla yasaklanmıştı, hiçbir kız diğerine yalnızlık can sıkıcı bir hale geldiğinde ihtiyaç duyulacak bir arkadaşı sağlama almak için gerektiğinden daha fazla itibar etmiyordu. Her birinin ciddi ahlak bozukluğunun mutlak bilinçsizliğinde yetiştirilmiş olduğu düşünülüyordu. Onları masum olarak olmasa da, cahil olarak tutmak için alınan önlemlerin haddi hesabı yoktu. Bu takdirde hemen hemen on dört yaşına erişmiş bu kızlar bir erkeğin yüzüne alçakgönüllülükle ve edepli bir biçimde nasıl bakabilecekti? Bir erkek gözünün en olağan bakışının yüzsüz ve küstah bir havayla ya da hafifmeşrep, aptalca bir sırıtmayla karşılanacağı kesindi. Roma Katolik Kilisesi'nin sırlarıyla ilgili hiçbir şey bilmiyorum, ilahiyat meselelerinde bağnaz da değilim, ancak Katolik ülkelerde erken yaşta ortaya çıkan bu kadar aşikâr, bu kadar yaygın iffetsizliğin kökeninin Roma Kilisesi'nin öğretilerinde olma-

2 Tezgâhtar kız.

sa bile, disiplininde bulunduğundan kuşkulanıyorum. Ben gördüklerimi kaydediyorum: Bu kızlar toplumun saygın denen tabakasındandı, hepsi dikkatle yetiştirilmişti, ancak ahlaksızlık büyük çoğunluğunun ruhunda vardı. Genel görünüm için bu kadarı yeter: Şimdi bir iki seçilmiş örnek.

İlk örnek bir Alman *fräulein* ya da daha ziyade bir Almanla Rusun kızı olan Aurélia Koslow'un etraflı bir portresi. Koslow on sekiz yaşında ve eğitimini tamamlamak üzere Brüksel'e gönderilmiş. Ortalama ölçülere, tıknaz bir bedene sahip, gövde uzun, bacaklar kısa, göğüsler çok gelişmiş ama sıkı bir biçime sahip değil, bel bir korseyle insanlıktan uzak bir biçimde orantısızca sıkıştırılmış, giysi dikkatle düzenlenmiş, büyük ayaklar işkenceyle küçük potinlere sokulmuş, kafa küçük, saç düzeltilmiş, örülmüş, yağlanmış ve yapıştırılarak kusursuz bir biçim verilmiş. Çok dar alın, çok küçük ve kinci gri gözler, yüz hatları biraz Tatarlara özgü, epeyce düz bir burun, çıkık elmacık kemikleri, ancak genel görünümü tam da çirkin değil, idare eder. Dıştan bu kadar. Akla gelince, acınacak derecede cahil ve kötü eğitilmiş. Kendi dili Almancayı bile doğru yazıp konuşmaktan âciz, Fransızcada bir mankafa, İngilizce öğrenme girişimleri ise tam bir komedya; buna karşılık on iki yıldır okulda, ama her türlü alıştırmalarını her zaman bir başka öğrenciye yaptırdığı, derslerini de kucağında gizlediği bir kitaptan okuduğu için ilerlemesinin bu kadar salyangozvari olmasında olağandışı bir şey yok. Aurélia'nın günlük yaşamına ilişkin alışkanlıklarını bilmiyorum, çünkü onu sürekli olarak gözlemleme fırsatına sahip değilim, ama masasının, kitaplarının ve kâğıtlarının durumundan çıkardığım kadarıyla derbeder, hatta pis olduğunu söyleyebilirim. Söylediğim gibi, üzerindeki elbiseye özen gösteriliyor, ama oturduğu sıranın arkasına geçtiğimde boynunun yıkanmamaktan grileştiğini, yapışkan ve yağdan pırıl pırıl saçlarının insanda bırakın aralarına parmaklarını sokmayı, elini üzerinde gezdirme isteği bile uyandıracak

gibi olmadığını gördüm. Aurélia'nın sınıftaki davranışı, en azından ben oradayken, genç kızlara yaraşan masumiyetin göstergesi olarak düşünülen tuhaflıktadır. Ben içeri girdiğim zaman yanı başında oturanı dürtükler ve yarı bastırılmış bir gülüşe kendini kaptırır. Kürsüdeki yerimi alırken gözlerini bana diker, ilgimi çekmeye ve mümkünse tekeline almaya kararlı görünür: Bu amaçla duygusal ve melankolik bir havaya bürünerek, tahrik ederek, sırıtarak, gülerek bana her türlü bakışı fırlatarak saldırıya geçer. Bu tür ağır silahlara karşı son derece dayanıklı olduğum görüldüğünden –çünkü istenmeden, cömertçe sunulan şeyleri hor görürüz– çare olarak gürültü yapmaya başvurur, bazen iç çeker, bazen inler, bazen de dilbilimde hiçbir adı olmayan anlaşılmaz sesler çıkarır. Sınıfta yürürken yanından geçersem, ayağını benimkine değebilecek biçimde dışarı çıkarır, her nasılsa bu manevranın farkına varmazsam ve botum onun bağcıklı potiniyle temas ederse, bastırılmış bir kahkahanın kasılmalarına düşmüş gibi görünür; tuzağı fark edip kurtulursam, hislerinin incindiğini bana sövüp saydığını anladığım Kuzey Almanya lehçesinin tahammül edilmez aksanıyla telaffuz edilen kötü bir Fransızcayla homurdanıp somurtarak ifade eder.

Matmazel Koslow'dan az ötede Adèle Dronsart adında başka bir genç hanım oturur: Bu epeyce kısa boylu, görünümü hantal, beli kalın, boynu ve bacakları kısa, kırmızı beyaz güzel bir cilde, güzel ve düzgün yüz hatlarına, parlak kahverengi biçimli gözlere, açık kahverengi saçlara, güzel dişlere sahip, yaşı on beşi aşmayan, ancak yirmi yaşlarındaki genç, dolgun vücutlu bir İngiliz kadını kadar gelişmiş bir Belçikalıdır. Bu portre birazcık tıknaz, ama güzel bir genç kızı düşündürüyor, değil mi? Pekâlâ, genç kafalardan oluşan sıraya baktığımda gözüm genellikle Adèle'inkine takılırdı, bakışları her zaman benimkini bekliyordu ve genellikle de yakalamayı başarırdı. Doğallıktan uzak görünen bir varlıktı, çok genç, taze, sağlıklı ve enerji dolu, yine de Gorgonvari

denilebilir. Alnında kuşku, somurtkan bir öfke, gözlerinde zalimce eğilimler, ağzının çevresinde de haset ve panteri andıran bir hilekârlık vardı. Genellikle çok sakin otururdu. Kocaman bedeni pek fazla eğilmez gibi durur, koca kafası da –alt kısmı çok geniş, yukarı doğru çok dar– kısa boynunun üzerinde kolayca dönebiliyormuş gibi görünürdü. İki tür ifadesi vardı: Baskın olanı zaman zaman çok habis ve hain bir gülümsemeyle çeşitlenmiş, ürkütücü, hoşnutsuz bir surat asmaydı. Sınıftaki arkadaşları onu kendilerinden uzak tutuyorlardı, çünkü pek çoğu kötü olsa da ancak birkaçı onun kadar kötüydü.

Aurèlia ve Adèle ikinci sınıfın birinci kısmındaydılar. İkinci kısmın başında Juanna Trista adında bir *pensionnaire*[3] bulunuyordu. Bu kız Belçika ve İspanyol kökenliydi. Flaman annesi ölmüştü, Katalan babası Juanna'nın doğduğu, sonra öğrenim görmek üzere oradan Avrupa'ya gönderildiği ... Adaları'nda yaşayan bir tüccardı. Bu kızın kafasına ve görünüşüne bakan herhangi bir kişi onu nasıl olur da evine alır diye düşünüp dururdum. Kızın kafatası tam olarak Papa VI. Alexander'ınki gibi bir biçime sahipti. Beyninin yardımseverlik, saygı, dürüstlük, kalıcı dostluklar kurma işlevlerinin bulunduğu kısımları görülmemiş biçimde küçüktü; kibrin, katılığın, yıkıcılığın, kavgacılığın bulunduğu kısımlar ise akıl almaz bir biçimde büyüktü. Bir çatı katı gibi yukarıya doğru sivrilen başı alın civarında daralıyordu ve arkası çıkıntılıydı, kaba ve belirgin olmasına karşın güzel bir yüzü vardı. Mizacı katı ve hırçın, teni solgun ve kara, saçları ve gözleri siyah, bedeni sert hatlı ve kaskatı ancak orantılı, yaşı on beşti.

Juanna çok ince değildi, ama kuru bir suratı vardı, "bakışı" da vahşi ve açgözlüydü. Dar alnı iki sözcüğün, İsyan ve Nefret'in okunaklı bir biçimde kazınması için yeterli alan sağlıyordu. Yüzünde göze çarpan özelliklerinden bir diğerinde –sanırım gözleri– korkaklığın ayrı şifresi vardı. Matmazel

3 Yatılı.

Trista ilk derslerimi sıradan iş günlerine özgü bir kargaşayla altüst etmeyi uygun buldu. Bir at gibi sesler çıkarır, tükürük saçar, kaba ifadeler kullanırdı. Onun arkasında ve altında Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'da sıklıkla rastlanmaları iklimin insan aklının ve bedeninin yozlaşmasına yol açabileceğine kanıt olabilecek iki üç bedensel kusur ve eblehlik örneğinin de bulunduğu, çok kaba ve bayağı görünen Flamanlar vardı. Kısa bir süre içinde bunların tamamen onun etkisi altında olduğunu, en sonunda ona ve maşalarından ikisine yerlerinden kalkmalarını emrederek ve beş dakika ayakta tutup grup halinde sınıftan kovarak bastırmak zorunda kaldığım domuzlara yaraşır kargaşayı onların yardımıyla sürdürdüğünü fark ettim: Suç ortaklarını *grande salle*[4] diye adlandırılan mekânın bitişiğindeki geniş yere, elebaşıyı kapısını kapayıp anahtarını cebime koyduğum küçük bir odaya kapayıverdim. Bu hükmü, bu kadar kararlı bir muameleyi –kurumunda o zamana dek cüret edilenlerin en şiddetlisini– izlerken büyük bir hayrete düşmüş gibi görünen Matmazel Reuter'in huzurunda uyguladım. Dehşetli bakışına sakin bir bakışla, sonunda da belki gururunu okşayan ve kuşkusuz onu yatıştıran bir gülümsemeyle karşılık verdim. Juanna Trista, kendisine herhangi bir zamanda iyi davranmış olan herkese borcunu hainlikle ve nankörlükle ödemesine yetecek kadar bir süre Avrupa'da kaldı, sonra da söylediğine göre canı istediği gibi tekmeleyip hırpalayabileceği kölelere sahip olacağı düşüncesiyle bayram ederek ... Adaları'ndaki babasının yanına gitti.

İşte yaşamdan üç örnek. Aynı derecede çarpıcı, aynı derecede kabul edilemez başkaları da var, ama okurumu onların gözler önüne serilmesinden esirgeyeceğim.

Kuşkusuz şimdi karşılaştırma amacıyla cazip bir şeyler göstermem gerektiği düşünülecektir. Etrafında bir haleyle zarif bir bakire başı, barış güvercinini bağrına basan masu-

4 Büyük salon.

miyetin tatlı bir canlı örneği. Hayır. Bu türden bir şey görmedim, bu nedenle de anlatamam. Okulda mizacı mutluluğa en yatkın öğrenci kırsal kesimden bir genç kızdı: Louise Path. Yeteri kadar yardımseverdi ve iyilik yapmaya hazırdı, ama ne iyi bir eğitim görmüştü, ne de görgülüydü. Onur ve ilke onun için meçhuldü, isimlerini hemen hemen hiç duymamıştı. En az olağandışı öğrenci daha önce bir kez sözünü ettiğim küçük Sylvie idi. Sylvie davranışları açısından naziki, kafa olarak zekiydi, hatta dininin izin verdiği ölçüde içtendi, ama fiziksel yapısı kusurluydu. Kötü sağlığı gelişimini engellemiş, ruhsal durumunu bozmuştu, sonra da inzivaya yönlendirilmiş olduğundan ruhu doğal yolundan bütünüyle sapıp manastıra yatkın hale gelmişti ve tavırlarındaki uysal, öğrenilmiş boyun eğişten düşünce ve eylem konusundaki bağımsızlığını günah çıkaran zorba bir papazın eline terk ederek kendini yaşamının gelecekteki akışına çoktan hazırladığı anlaşılıyordu. Özgün bir fikir, arkadaş ya da iş seçimi için kendisine hiçbir fırsat tanımadı. Her konuda ona bir başkası yol gösteriyordu. Hoşlandığı ya da içinden gelen sağlam bir inanca uyarak doğru olduğunu düşündüğü şeyi değil, bütün gün solgun, edilgen, bir makine gibi kendisine emredileni yaparak dolaşıyordu. Geleceğin zavallı küçük *religieuse*'üne[5] kendi aklının ve vicdanının buyruklarını ilahi yöneticisinin istenci karşısında son derece önemsiz sayması önceden öğretilmişti. Matmazel Reuter'in kurumunun örnek öğrencisiydi, yaşamın güçsüz bir biçimde sürdüğü, ama ruhun buradan Katolik büyücü marifetiyle çağrıldığı, solgun, kavrulmuş bir imge.

Bu okulda pek az sayıda İngiliz öğrenci vardı, bunlar da iki sınıfa ayrılabilirlerdi. Birincisi Kıta'daki İngilizler... Özellikle borçları ya da onurlarını yitirmeleri yüzünden ülkelerinden sürülen iflas etmiş kişilerin kızları. Bu zavallı kızlar yerleşik bir evin, doğru bir modelin ya da dürüst Protestan

5 Rahibe.

eğitiminin avantajlarını hiçbir zaman tanımamışlardı. Aileleri ülkeden ülkeye –Fransa'dan Almanya'ya, Almanya'dan Belçika'ya– dolaşırken, birkaç ay bir Katolik okuluna, sonra bir başkasına devam edip, dine ve ahlak kurallarına dair temel öğeleri bile yitirerek ve insanlığı yüceltebilecek her duygusallığa karşı eblehçe bir kayıtsızlık geliştiren yetersiz bir öğrenim görmüş ve çok sayıda kötü alışkanlık edinmişlerdi. Ezilmiş özsaygının ve İngiliz oldukları için onlardan nefret edip sapkın kişiler olarak hor gören Katolik okul arkadaşlarının sürekli kaş çatmasının sonucu yerleşmiş bir küskün keder görüntüsüyle fark edilebiliyorlardı.

İkinci grup Britanyalı İngilizlerden oluşuyordu. Okula devam ettiğim süre boyunca bunların pek azıyla karşılaştım. Belirleyici özellikleri temiz ancak özensiz giysiler, kötü taranmış saçlar (yabancılarla karşılaştırıldığında sıkı ve düzenli), dik duruş, esnek vücutlar, beyaz ve ince eller, daha sıradan, ancak Belçikalılarınkinden daha zeki yüzler, ciddi ve alçakgönüllü bir ifade, yaradılıştan gelen genel bir terbiye ve görgü havası. Yalnızca bu son nitelik sayesinde *Albion*'un[6] kızını ve Protestanlık eğitiminden geçmiş olanı, Roma'nın manevi evladı Cizvit *protegée*'sinden[7] bir bakışta ayırabilirim: Bu Britanyalı kızların mağrur bir görünümleri de vardı. Başlangıçta Kıtalı arkadaşları tarafından kıskanılıp alaya alındıklarında bu hakareti ağırbaşlı bir incelikle savuşturur, nefreti suskun bir aşağılamayla karşılarlar, başkalarıyla beraber olmaktan kaçınırlar, kalabalığın içinde tek başlarına yaşıyor gibi görünürlerdi.

Bu karışık yığından sorumlu olan öğretmenler üç kişiydi ve hepsi Fransızdı: Adları Matmazel Zéphyrine, Matmazel Pélagie ve Matmazel Suzette'ti. Son ikisi yeterince alelade kişilerdi, görünüşleri sıradandı, davranışları sıradandı, mizaçları sıradandı, düşünceleri, duyguları ve görüşleri, hep-

6 İngiltere.

7 Birinin koruması altındaki kişi.

si sıradandı. Bu konuda bir bölüm yazsam durumu daha fazla aydınlatamam. Zéphyrine dış görünüş ve hal tavır açısından Pélagie ve Suzette'ten daha seçkindi, ama karakter olarak hain, paragöz ve duygusuz, gerçek bir Parisli fingirdekti. Bazen dikiş nakış, örgü, dantel onarma ya da buna benzer sudan bir sanat öğretmek için her gün geliyor gibi görünen dördüncü bir *maîtresse*[8] ile karşılaşıyordum, ancak gergefleriyle ve etrafını saran daha büyük yaştaki on iki kadar öğrenciyle *carré*'de[9] otururken şöyle bir görmekten öteye gitmedim, bu yüzden karakterini incelemek, hatta dış görünümüne göz atmak için hiç fırsatım olmadı. Buna bir imkân bulunca öğretmenden çok genç kızı andıran bir havası olduğunu, bunun dışında dikkat çekici bir yanı olmadığını fark ettim. Öğrencileri otoritesine karşı sürekli "*en revolte*"[10] gibi göründüklerinden, neredeyse hiç kişilik sahibi olmadığını düşünebilirim. O evde oturmuyordu, adı galiba Matmazel Henri'ydi.

Çoğu acımasız ve tiksinti veren (bu son sıfatla pek çok kişi bir iki soğuk, sessiz, terbiyeli davranan, kötü giyinmiş İngiliz kızını tanımlamış olabilir), bütün bu değersiz ve kusurlu kişilerden oluşan topluluğun ortasında sağduyulu, dirayetli, nazik müdire balkabağından fenerlerle dolu bir bataklığın üzerinde sabit bir yıldız gibi parlıyordu. Üstünlüğünden son derece emindi, konumundan ayrılması mümkün olmayan bütün yükümlülük ve sorumluluğun altında bunun kendisine güç veren idrakiyle içten içe çok büyük bir mutluluk duyuyordu. Bu onun mizacını sakin, yüz ifadesini yumuşak, tavırlarını sakin kılıyordu. Sınıfa girdiğinde sadece varlığının astlarının bütün itirazları ve hatta emirlerinin çoğunlukla sağlamayı başaramadığı o düzen ve sessizliği yaymaya yeterli olduğunu hissetmekten

8 Kadın öğretmen.
9 Salonda.
10 İsyan halinde.

hoşlanıyordu... Kim hoşlanmaz ki? Çevresini saranlarla karşılaştırılacağı ya da daha çok aralarındaki farkların araştırılacağı bir durumda olmak ve aklıyla olduğu kadar dış görünüme ilişkin avantajlarla tercih edilerek kişisel bir zafer kazandığını bilmek –üç öğretmen alımlı değillerdi– hoşuna gidiyordu. Ödüllendirme ve övme işini daima üzerine alıp her kırıcı suçlama ve cezalandırma görevini kendisinden aşağıdakilere bırakarak öğrencilerini öyle bir hoşgörü ve hünerle idare ederdi ki, hepsi ona sevgiyle olmasa bile itaatle bakardı. Öğretmenleri onu sevmezlerdi, ama boyun eğerlerdi, çünkü her konuda ondan aşağı düzeydeydiler. Okuluna devam eden çeşitli erkek öğretmenlerin her biri öyle ya da böyle onun etkisi altındaydı. Biri üzerinde öğretmenin kötü mizacını ustaca idare ederek iktidar sahibi olmuştu, bir başkasına ufak tefek kaprislerine karşılık küçük iltifatlarla, bir üçüncüye yaltaklanarak boyun eğdirdi. Dördüncüyü –çekingen bir adam– tavrındaki bir tür kararlı hoşgörüsüzlükle korkuyla karışık bir saygı içinde tutardı. Beni hâlâ izliyor, hâlâ en usta denemelerle sınıyordu. Etrafımda avare avare dolaşıyordu, afallamıştı, ama yine de azimliydi. Sanırım dağcıya yardım etmek için ne çıkıntı oluşturan bir taş, ne ağaç kökü, ne de bir tutam ot sunan düz ve çıplak bir uçurum gibi olduğumu düşünüyordu. Kâh zarif bir ölçülülükle yaltaklanıyor, kâh ahlak dersi veriyor, kâh açgözlülükle ilgili dürtüler sayesinde ne ölçüde etki altına alınabileceğimi sınıyordu. Sonra sohbetin eşiğinde kendi kendini eğlendirir –bazı erkeklerin zaafla kazanıldığını bildiği için– çok geçmeden, başkalarının sağduyuya hayranlık duyma budalalığının bilincinde olarak son derece makul konuşurdu. Bütün bu çabalardan kurtulmayı hem hoş, hem de kolay buluyordum. Beni neredeyse elde edilmiş olarak gördüğünde, dönüp yarı aşağılayıcı bir biçimde gözlerinin içine gülüp, sonra da suskunluğuna karşın hiç de gizli saklı olmayan küçük düşmesine tanıklık

etmek güzeldi. Yine de azimle diretti, en sonunda, bunu itiraf etmek zorundayım, parmağı mücevher kutusunu yoklayarak her noktasını araştırıp gizli kaynağına dokundu ve kapak bir anda yay gibi fırlayarak açıldı, elini içerideki mücevherin üzerine koydu, onu çalıp parçaladı mı, yoksa kapak yeniden parmaklarının üstüne mi kapandı, okumaya devam edin, öğreneceksiniz.

Olay rahatsızken ders vermek üzere okula geldiğimde oldu. Berbat bir nezleye yakalanmıştım ve öksürüyordum. İki saat boyunca sürekli konuşmak sesimi kısmış ve beni bitkin düşürmüştü. Sınıftan çıkıp koridordan geçerken, Matmazel Reuter'le karşılaştım, kaygılı bir havayla çok solgun ve bitkin göründüğümü söyledi. "Evet," dedim, "yoruldum." Sonra da artan bir ilgiyle, "Biraz dinlenmeden gitmiyorsunuz," cevabını verdi. Beni oturma odasına girmeye ikna etti, orada kaldığım sürece çok müşfik ve nazikti. Ertesi gün daha da müşfikti. Pencerelerin kapalı olduğundan ve cereyan yapmadığından emin olmak için bizzat sınıfa geldi, dostça bir ciddiyetle kendimi gereğinden fazla yormamamı tavsiye etti, ayrılırken kendiliğinden elini uzattı, ben de saygılı ve nazik bir tutuşla bu kayırmanın farkında olduğumu ve minnet duyduğumu göstermekten başka bir şey yapamazdım. Yaptığım bu alçakgönüllü gösteri yüzünde neşeli küçük bir gülümsemeye yol açtı, onu neredeyse çekici buldum. Akşamın ilerleyen saatleri boyunca aklım onu yeniden görebileceğim ertesi gün öğleden sonranın gelmesi için duyduğum sabırsızlıkla doluydu.

Düş kırıklığına uğramadım, çünkü bir sonraki dersim boyunca sınıfta oturdu ve bana sık sık neredeyse şefkatle baktı. Saat dörtte kaygıyla sağlık durumumu sorup sonra çok yüksek sesle konuştuğum ve kendime çok fazla sıkıntı verdiğim için tatlılıkla azarlayarak sınıftan çıkarken bana eşlik etti. Konferansını sonuna dek dinlemek üzere bahçeye bakan camlı kapının önünde durdum. Kapı açıktı, çok güzel bir gündü, bu yatıştırıcı azarı dinlerken, güneş ışığına,

çiçeklere baktım ve kendimi çok mutlu hissettim. Gündüzlü öğrenciler sınıflardan koridora akın etmeye başladı.

"Bir iki dakikalığına bahçeye geçer misiniz?" diye sordu, "Onlar gidene kadar."

Cevap vermeden merdivenden indim, ama şöyle dercesine dönüp geriye baktım...

"Benimle gelir misin?"

Bir dakika sonra ben ve müdire, o sırada taze yeşil yapraklarının yanı sıra beyaz çiçekleri de tamamen açmış meyve ağaçlarıyla çevrelenen patikadan aşağı yan yana yürüyorduk. Gökyüzü mavi, hava durgundu ve mayıs öğleden sonrasını aydınlık, hoş kokular kaplamıştı. Boğucu sınıftan salıverilmiş, etrafımı saran çiçekler ve yapraklar arasında, yanımda hoş, gülümseyen, sokulgan bir kadınla... kendimi nasıl hissediyordum? Tabii ki çok gıpta edilecek bir halde. Sanki kıskanç tahtalarla henüz benden saklanırken, hayal gücümün bu bahçeyle ilgili olarak aklıma getirdiği romantik görüntüler gerçekleşmenin de ötesine geçmişti. Patikanın bir dönemecinde evin görüntüsü gözden kaybolduğunda, birkaç yüksek ağaççık Mösyö Pelet'nin evini kapatıp, bizi bu yeşil noktanın etrafında amfiteatr gibi yükselen diğer evlerden bir an için gizleyince Matmazel Reuter'e kolumu uzatıp onu az ötedeki leylakların altına gömülmüş bahçe sandalyesine götürdüm. Oturdu. Ben de yanında yerimi aldım. Karşısındakine rahatlık veren tarzıyla konuşmaya devam etti ve dinlerken kafamda âşık olmanın eşiğinde durduğum yolunda bir aydınlanma oldu. Hem onun evinde, hem de Mösyö Pelet'ninkinde akşam yemeği zili çaldı. Ayrılmak zorunda kalmıştık. Giderken onu bir an alıkoydum.

"Bir şey istiyorum," dedim.

Naif bir tavırla, "Nedir?" diye sordu Zoraïde.

"Yalnızca bir çiçek."

"Toplayın öyleyse... iki ya da yirmi tane, ne kadar isterseniz."

"Hayır –bir tane yeter–, ama siz koparmalı ve bana vermelisiniz."

"Ne kapris!" diye bağırdı, ama ayaklarının ucunda yükseldi ve güzel bir leylak dalını koparark zarafetle bana sundu. Dalı aldım ve şimdiden memnun, gelecekten umutlu, oradan uzaklaştım.

O mayıs günü kesinlikle çok hoş bir gündü ve yaz sıcaklığıyla durgunluğunun mehtaplı gecesiyle sona erdi. Bunu iyi hatırlıyorum; o akşam *devoir*'ları[11] düzelterek geç saatlere kadar oturduğumdan, kendimi yorgun hissettiğim ve küçük odamın havasızlığı yüzünden biraz bunaldığım için, ancak *pensionnat de demoiselles*'de profesörlük görevini üstlenince artık kendi öğrencilerimi spor yaparken yukarıdan izlememin "uygunsuz" olmadığı gerekçesiyle tahtaların sökülmesi konusunda yaşlı Madam Pelet'yi ikna ettiğim, sık sık sözü edilen pencereyi açtım. Pencerenin önüne oturdum, kolumu denizliğe dayadım ve aşağıya doğru eğildim: Üzerimde bulutsuz bir gece göğünün berrak karanlığı vardı –görkemli ay ışığı yıldızların titrek parıltısını bastırmıştı–, aşağıda çiyle tamamen tazelenen gümüşi parlaklık ve derin gölgelerle başkalaşan bahçe uzanıyor, meyve ağaçlarının kapalı çiçeklerinden hoş bir koku yayılıyor, tek bir yaprak bile kıpırdamıyordu, gece esintisizdi. Pencerem doğruca Matmazel Reuter'in bahçesinde erkekler okuluna yakınlığı nedeniyle öğrencilerin girmesi yasak olan, bu yüzden *l'allée défendue*[12] diye adlandırılan gezinti alanına bakıyordu. Leylaklar ve sarı salkımlar burada özellikle pek sıktı. Etrafı çevrili alanın en korunaklı köşesiydi, ağaçlar o gün öğleden sonra genç müdireyle birlikte oturduğum bahçe sandalyesini gizliyordu. Pencereden sarkıp, gözlerimin kâh bahçenin gezinti yerleriyle çevresinde, kâh yaprakların ardında yükselen beyaz evin çok pencereli ön cephesi boyunca dolaşma-

11 Ev ödevi.

12 Yasak yol.

sına izin verirken, düşüncelerimin esas olarak onunla ilgili olduğunu söylememe gerek yok. Dairesinin binanın hangi kısmında olduğunu merak ediyordum ve bir *croisée*'nin[13] *persiennes*'i[14] arasından parlayan tek bir ışık beni sanki o daireye yöneltiyordu.

"Geç saatlere kadar nöbet bekliyor," diye düşündüm. "Şimdi vakit gece yarısına yaklaşmış olmalı. O büyüleyici bir küçük kadın," diye sürdürdüm sessiz iç konuşmamı. "İmgesi bellekte hoş bir görüntü oluşturuyor, biliyorum dünya âlemin çekici kabul edeceği biri değil, hiç fark etmez, görünüşünde bir uyum var, ben de bunu beğeniyorum. Kahverengi saçları, mavi gözleri, yanağındaki tazelik, boynunun beyazlığı, tamamen benim zevkime uygun. Sonra yeteneğine saygı duyuyorum. Bir taş bebekle ya da bir aptalla evlenme düşüncesi benim için her zaman tiksinti verici oldu: Çekici bir taş bebeğin, güzel bir aptalın balayı için yeterli olabileceğini biliyorum, ama tutku yatıştığında bir balmumu ve tahta parçasının göğsümde yattığını, kollarımın bir yarı ahmağı sıkıca kavradığını görmek, bunu benim eşim –hayır, ilahım– yapmış olduğumu hatırlamak, iç karartıcı yaşamımın geri kalanını söylediklerimi anlamaktan, düşündüklerimin değerini bilmekten ya da hissettiklerimi paylaşmaktan âciz bir yaratıkla geçirmek zorunda olduğumu bilmek ne kadar korkunç! Oysa Zoraïde Reuter," diye düşündüm, "dirayet, *caractère*,[15] sağduyu, basiret sahibi. Kalbi var mı? Bana leylak dalını verdiğinde dudaklarının çevresinde ne güzel, yalın küçük bir tebessüm oynuyordu! Zaman zaman onu kurnaz, gerçek duygularını saklayan, meraklı biri olarak düşündüm, bu doğru, ama davranışında şeytanlık ve sinsilik gibi görünen şeylerin çoğu yalnızca yumuşak başlı bir

13 Pencere.
14 Pancurlar.
15 Kişilik.

mizacın zihin karıştıran güçlükleri sessizce aşmak için harcadığı çabalar olamaz mı? Ve meraka gelince, hayatta kendi çabasıyla ilerlemek istiyor, kuşkusuz, onu kim suçlayabilir ki? Sağlam ilkeler konusunda eksikliği varsa, bu onun kabahatinden çok talihsizliği değil mi? Bir Katolik olarak büyütülmüş. Bir İngiliz kadını olarak doğup, bir Protestan olarak yetiştirilseydi, diğer bütün üstünlüklerine tam bir karakter sağlamlığı eklenmiş olmaz mıydı? Bir İngiliz ve Protestan kocayla evlendiğini varsayalım, aklı başında ve sağduyulu olduğundan, doğruluğun çıkarcılıktan, dürüstlüğün politikadan üstün olduğunu hemen kabul etmez mi? Bir erkeğin bu denemeyi yapmak için çaba harcamasına değer. Yarın gözlemlerime devam edeceğim. Onu izlediğimi biliyor: Böyle inceleme altındayken ne kadar da sakin! Bu onu rahatsız etmekten çok memnun ediyor sanki." Bu sırada bir müzik parçası usulca monoloğumun içine girerek düşüncelerimi kesti. Bu parkın civarında diye düşündüm ya da Place Royale'de büyük bir ustalıkla çalınan bir borazandı. Sessizliğin ortasında ve ay ışığının sakin saltanatı altında ses o kadar tatlı, yarattığı etki o kadar tutsak ediciydi ki, daha dikkatli dinleyebilmek için düşünmeyi bıraktım. Ezgi uzaklaştı, sesi zayıfladı ve az sonra kayboldu. Kulağım bir kez daha gece yarısının mutlak sessizliğine dayanmaya hazırlandı. Hayır. Aşağıda, ancak yakında ve daha da yaklaşan, tam bir sessizlik beklentisini bozguna uğratan o fısıltı da neydi? Bu konuşan biriydi... evet, belli belirsiz olmasına karşın açıkça duyulabilen bir ses bahçede, benim hemen altımda konuşuyordu. Bir başkası cevap veriyordu: İlk ses bir erkeğe, ikincisi bir kadına aitti ve bir kadınla erkeğin yavaş yavaş patikadan aşağı doğru geldiklerini gördüm. İlkin vücutları gölge halindeydi, her ikisinin de yalnızca koyulaşan ana çizgilerini seçebildim, ancak yürüyüşün sonunda mehtabın huzmesi onlarla buluştu ve tam da burnumun dibinde durdukları sırada, çok belli, çok açık

bir biçimde Matmazel Zoraïde Reuter'i müdürüm, sırdaşım ve danışmanım Mösyö François Pelet'yle kol kola ya da el ele (hangisi olduğunu unuttum) ortaya çıkardı.

Mösyö Pelet şöyle diyordu: "*A quand donc le jour des noces, ma bien-aimée?*"[16]

Matmazel Reuter de cevapladı:

"*Mais, François, tu sais bien qu'il me serait impossible de me marier avant les vacances.*"[17]

"Haziran, temmuz, ağustos, bir çeyrek yıl!" diye feryat etti müdür. "Bu kadar uzun süre nasıl bekleyebilirim? Şu anda bile ayaklarının dibinde sabırsızlıkla son nefesini vermeye hazır olan ben!"

"Ah! Ölürsen bütün mesele noterlerle ve kontratlarla herhangi bir sıkıntı yaşanmadan hallolur. Yalnızca hafif bir yas elbisesi ısmarlamak zorunda kalırım ki o da evlilik için çeyizden çok daha kısa sürede hazır olur."

"Zalim Zoraïde! Seni sadakatle seven benim gibi birinin ıstırabına gülüyorsun: Benim çektiğim eziyet senin eğlencen. Ruhumu kıskançlığın işkence masasında germek için tereddüt etmiyorsun çünkü, istediğin kadar inkâr et, şu okul çocuğu Crimsworth'e cesaret veren bakışlar attığından eminim. Âşık olduğunu varsayıyor ki umutlanmasına mahal vermeseydin buna cesaret edemezdi."

"Ne diyorsun François? Crimsworth'ün bana âşık olduğunu mu söylüyorsun?"

"Tepeden tırnağa."

"Sana böyle mi söyledi?"

"Hayır, ama bunu yüzünde görüyorum: Ne zaman senin adın geçse yüzü kızarıyor."

Sevinçten uçtuğunu gösteren cilveli küçük bir gülüş Matmazel Reuter'in bu istihbarat kırıntısından (sırası gelmişken, bu bir yalandı, her şeye karşın hiçbir zaman

16 Düğün ne zaman sevgilim?

17 Ama François, gayet iyi biliyorsun ki tatilden önce evlenmem olanaksız.

bu kadar ileri gitmemiştim) duyduğu memnuniyeti ilan ediyordu. Mösyö Pelet, onun için böyle bir *blanc-bec*'i[18] koca olarak almayı düşünmenin saçma olduğunu, çünkü benden en az on yaş büyük olabileceğini (O halde otuz iki yaşında mıydı? Oysa ben öyle sanmıyordum) gayet açık ve pek de nazik olmayan bir dille ima edip, benimle ne yapmak niyetinde olduğunu sorarak devam etti. Bu konuda herhangi bir amacı olduğunu kabul etmediğini duydum, ancak müdür yine de onu kesin bir cevap vermesi için sıkıştırdı.

"François," dedi, "kıskanıyorsun," hâlâ gülüyordu. Sonra sanki bu cilvelerin kabul ettirmek istediği alçakgönüllü itibara uygun kişilikle bağdaşmadığını birdenbire hatırlamış gibi ölçülü bir sesle devam etti: "Aslında sevgili François'm, bu genç İngilizin bana şirin gözükmek için bazı girişimlerde bulunduğunu inkâr etmeyeceğim, ama ona cesaret vermek şöyle dursun, her zaman nezakete uygun olduğu ölçüde ketum davrandım. Seninle nişanlı olduğum için hiçbir erkeğe asılsız umutlar vermem. İnan bana sevgili dostum."

Pelet'nin ağzından hâlâ güvensizlik homurtuları çıkıyordu... en azından kadının karşılığından buna hükmettim.

"Ne aptallık! Tanımadığımız bir yabancıyı nasıl sana tercih ederim? Üstelik –gururunu okşamak için değil– Crimsworth fiziksel ya da zihinsel olarak seninle karşılaştırılamaz. Hiç de yakışıklı bir adam değil, kimileri onu efendi ve zeki görünüşlü bulabilir, ama bana kalırsa..."

Çift oturduğu sandalyeden kalkıp uzaklaşırken, cümlenin geri kalanı uzakta yitip gitti. Geri dönüşlerini bekledim, fakat kısa bir süre sonra bir kapının açılış ve kapanış sesi bana yeniden eve girdiklerini haber verdi. Biraz daha kulak kabarttım, her taraf tamamen sessizdi. Bir saati aşkın bir süre dinledim, sonunda Mösyö Pelet'nin gelip odasına

18 Toy delikanlı.

çıktığını duydum. Bahçeli evin uzun cephesine bir kez daha bakarken, tek ışığının en sonunda söndürüldüğünü fark ettim. Bir süre için, sevgiye ve dostluğa inancımın da öyle. Yattım ama o gece damarlarıma beni fazla uyumaktan alıkoyan ateşli, alev gibi bir şey girmişti.

On Üçüncü Bölüm

Ertesi sabah şafak sökerken kalktım, giyindim ve dirseğimi çekmeceli dolaba dayayıp, uykusuzluk yüzünden çöken moralimi her zamanki durumuna getirmek için hangi çarelere başvurmam gerektiğini düşünerek yarım saat ayakta durdum. Çünkü Mösyö Pelet'yi sadakatsizlikle azarlayıp ona meydan okuyarak veya daha da atak davranarak rezalet çıkarmak gibi bir amacım yoktu. Sonunda çareyi sabah serinliğinde dışarı çıkıp yakınlardaki kaplıca tesislerine giderek, kendime canlandırıcı bir dalış ikram etmekte buldum. Tedavi arzu edilen sonucu verdi. Saat yedide sakinleşmiş ve zinde olarak geri döndüm. Mösyö Pelet değişmez ve sakin bir yüz ifadesiyle kahvaltı etmek üzere içeri girdiğinde de onu selamlayabildim. Elini içtenlikle uzatması, mösyönün özellikle son günlerde beni çağırmaya alıştığı o okşayıcı bir sesle telaffuz edilen, dalkavukça *mon fils* hitabı da, denetim altına alınmış olsa bile hâlâ yüreğimde yanan o duygunun dışa yansıyan herhangi bir işaretini ortaya çıkarmadı. İntikam almayı aklımdan çıkarmadığımdan değil, hayır, ancak aşağılanma ve ihanete uğrama duygusu içimde şimdiye kadar söndürülmüş kömür ateşine dönse de için için yanıyordu. Tanrı biliyor, karakter olarak kinci değilim, artık güvenmediğim ya da hoşlanmadığım bir insanı incitmem, ancak ne mantığımda, ne de duygularımda kararsızlık vardır. İzlenimlerim kısa

bir sürede elde edilse de, kum gibi kısa bir sürede silinecek cinsten değildir. Arkadaşımın karakterinin benimkiyle uyuşmadığına bir kez inandım mı, ilkelerime iğrenç gelen belli kusurlarla temizlenemez biçimde lekelenmiş olduğundan bir kez emin oldum mu, ilişkiye son veririm. Edward'la böyle yaptım. Pelet'ye gelince, keşif henüz yeniydi. Ona karşı da böyle mi davranmalıydım? Kahvemi bir yarım çörekle karıştırırken (hiçbir zaman kaşığımız olmadı) düşüncelerimi yönelttiğim konu buydu. Bu arada Pelet karşımda oturmuş, solgun yüzü her zamanki kadar bilmiş ve daha bezgin görünürken, mavi gözleri kâh sert bir biçimde çocuklarına ve yardımcı öğretmenlerine, kâh cana yakın bir biçimde bana dönüyordu.

"Koşullar bana yol göstermeli," dedim ve Pelet'nin sahte bakışıyla, imalı gülüşüyle karşı karşıya kalırken, geçen gece penceremi açmış ve o hilekâr suratın gerçek anlamını dolunay ışığında okumuş olduğum için Tanrı'ya şükrettim. Kendimi onun yarı efendisi hissettim, çünkü artık karakterinin gerçekliğini biliyordum. O gülümseyip dalkavukluk ederken, ruhunun gülümsemesinin ardında pusuya yattığını görüyor, fazla nazik sözlerinin her birinde onların kalleş manalarını tercüme eden bir ses duyuyordum.

Peki ya Zoraïde Reuter? Kuşkusuz onun ayıbı beni derinden yaralamıştı. O yakıcı acı keskin ağrıyı sağaltmaya yarayacak herhangi bir avuntu felsefesi için çok fazla derine inmiş olmalıydı. Hiç de değil. Gece ateşi sona erdiğinde o yaraya da merhem bulmak için çevreme bakındım ve Gilat'takinden[1] daha yakın bir sığınak buldum. Mantık benim doktorumdu. Kaçırdığım ödülün fazla değeri olmadığını kanıtlayarak işe başladı: Zoraïde'in fiziksel açıdan bana uygun olabileceğini kabul etti, ancak ruhlarımızın uyum içinde olmadığını ve bu uyuşmazlığın onun aklıyla benimkinin

1 Yakub'un dayısı Lavan'dan kaçıp saklandığı dağlık yöre. - Kitabı-ı Mukaddes, Yaratılış 31:21 (ç.n.)

birliğinin zorunlu sonucu olduğunu onayladı. Ondan sonra her türlü üzüntünün bastırılması konusunda ısrar etti ve bir tuzaktan kurtulmuş olduğum için daha ziyade sevinmemi buyurdu. Mantığın ilacı bana yaradı. Ertesi gün müdireyle karşılaştığımda onun güçlendirici etkisini hissettim. Mantığın sinirler üzerindeki ikna edici operasyonu hiçbir sarsıntı, hiçbir bocalama geçirmedi. Onunla kararlılıkla yüz yüze gelmemi, yanından kolaylıkla geçmemi sağladı. Bana –görmezden gelmeyi tercih ettiğim– elini uzatmıştı. Beni çekici bir gülümsemeyle karşılamıştı. Bu gülümseme yüreğime ışığın taş üzerine düşmesi gibi düştü. Kürsüye çıktım, beni izledi. Üstüme dikilen gözleri yüz çizgilerimin her birinden değişen, kayıtsız tavrımın anlamını sordu. "Ona bir cevap vereceğim," diye düşündüm. Dikkatle diktiği gözleriyle dosdoğru buluştum, bakışlarını alıkoyup sabitleştirerek, gözlerine saygı, sevgi, yumuşaklık ve nezaketten yoksun, en kesin çözümlemenin aşağılama, cüret ve ince alaydan başka bir şey ortaya koyamayacağı şekilde baktım. Onun buna katlanmasını, bunu hissetmesini sağladım. Sabit yüz ifadesi değişmedi, ama rengi pembeleşti ve sanki büyülenmiş gibi bana yaklaştı. Kürsüye çıkarak yanı başımda durdu. Söyleyecek hiçbir şeyi yoktu. Utancını hafifletmeyecektim, kayıtsızca bir kitabın sayfalarını çevirdim.

Sonunda alçak bir sesle, "Umarım bugün kendinizi tamamen iyileşmiş hissediyorsunuzdur," dedi.

"Ben de matmazel, geçen gece geç saatlerde bahçede yaptığınız yürüyüş sonucu üşütmediğinizi umarım."

Kavrayışı yeterince hızlı olduğu için beni hemen anladı. Benzi birazcık uçtu –çok az–, ama epeyce belirgin yüz hatlarında tek bir çizgi oynamadı. Sakin ve soğukkanlı bir tavırla kürsüden uzaklaştı, biraz ötede sessizce oturup bir para çantası örmekle uğraştı. Dersimi vermeye devam ettim. Bu bir "kompozisyon" dersiydi; başka deyişle kitaplara başvurmanın yasak olduğu, öğrencilerin cevaplarını ezberden yazacak-

ları bazı genel sorular verdim. Matmazel Eulalie, Hortense, Caroline ve diğerleri ortaya attığım anlaşılması oldukça güç dilbilgisi soruları üzerinde kafa yorarken, boş kalan yarım saati müdireyi biraz daha gözlemlemek için kullanmakta özgürdüm. Elinde yeşil ipek para çantası hızla ilerliyordu. Gözleri ona dikilmişti. Bir metreden daha az uzağıma oturmuş örgü örerken, duruşu hâlâ ihtiyatlıydı. Üstünde aynı anda ve eşit ölçüde belirgin bir uyanıklıkla sükûnet –ender bir birleşim– açıkça görülüyordu! Ona bakarken, daha önce de sık sık olduğu gibi sağduyusuna, olağanüstü özdenetimine irade dışı hayranlığın takdirini sunmak zorunda kaldım. Ona olan saygımı geri çektiğimi hissetmişti. Gözlerimde küçümseme ve soğukluk görmüştü. Hem açgözlülükle çevresindeki herkesin övgüsünü isteyen, hem hakkında herkesin iyi şeyler düşünmesine can atan biri için böyle bir keşfin ağır bir yara olması gerekirdi. Bunun etkisiyle bir an için yanağının –değişmeye alışık olmayan yanağın– renginin solmasında tanık oldum, ancak özdenetimi sayesinde sükûnetine nasıl da çabuk kavuştu! Şimdi neredeyse yanımda sağlam ve güçlü mantığıyla korunan ne kadar da sessiz bir vakarla oturuyordu. Gerçi şirretçe de olsa biraz uzamış üst dudağında bir titreme, ağırbaşlı alnında utanç yoktu.

"Orada metal var," dedim sabit gözlerle bakarken. "Aynı zamanda ateş, çeliği kor haline getirecek ateşli bir ruh da olsaydı... o zaman onu sevebilirdim."

Az sonra onu izlemekte olduğumu fark ettiğini keşfettim. Çünkü kımıldamadı, şeytani göz kapaklarını kaldırmadı, örgüsünün arasında kaçamak bir bakışla merinos yününden mor elbisesinin yumuşak kıvrımlarının üstünden küçük ayağına bir göz atmıştı. Gözleri oradan işaret parmağında lal taşlı parlak bir yüzük, bileğinde açık renk dantel bir farbala bulunan fildişi beyazı eline döndü. Zor algılanabilen bir hareketle kestane rengi buklelerinin zarifçe sallanmasını sağlayarak başını çevirdi. Bu belli belirsiz işaretlerde yüreğindeki

arzunun, beynindeki tasarının ürküttüğü o oyuna bir yemle devam etmek olduğunu okudum. Küçük bir olay ona yeniden hitap etmeme fırsat verdi.

Sınıfta tam bir sessizlik hâkimken –güzel yazı kitaplarının hışırtısı ve kalemlerin sayfa üzerinde gezinmesi dışında sessizlik– büyük kapının bir kanadı holden açılıp, telaş içinde saygıyla eğildikten sonra, belki de bu kadar geç kalmasından kaynaklanan bir dehşet görüntüsüyle kapıya en yakın sırada boş bir sandalyeye yerleşen bir öğrenciyi içeri alarak kapandı. Öğrenci oturduktan sonra yine bir telaş ve utanç havasıyla çantasını açıp, kitaplarını çıkarmaya başladı. Ben kim olduğunu anlamak için başını kaldırmasını beklerken –uzağı görmediğimden içeri girdiği sırada onu tanımamıştım– Matmazel Reuter sandalyesinden kalkarak kürsüye yaklaştı.

Fısıltıyla, "Mösyö Creemsvort," diye fısıldadı. Sınıflar sessiz olduğunda müdire daima kadifemsi adımlarla hareket eder, kurallara uyduğu kadar, düzen ve sessizliğe talimatlardaki gibi bir örnek olarak da en kısık perdeden konuşurdu: "Mösyö Creemsvort, az önce içeri giren o genç hanım sizden İngilizce dersi alma fırsatına sahip olmak istiyor. Kurumun öğrencisi değil. Aslında bir anlamda öğretmen, çünkü dantel onarımı ve süs olarak kullanılan dikiş nakış türleri konusunda eğitim veriyor. Çok haklı olarak daha yüksek bir eğitim için kendini geliştirmeyi tasarlıyor sanırım. Şimdiden biraz ilerleme kaydettiği İngilizce bilgisini artırmak için derslerinize katılma izni istedi. Dileğim elbette böylesine övgüye değer bir çabada ona destek sağlamak; eğitiminizden yararlanmasına izin vereceksiniz... *n'est-ce pas, monsieur?*"[2] Sonra Matmazel Reuter'in gözleri hem saf, hem halim selim, hem de yalvaran bir bakışla benimkilere dikildi.

Çok kısa, neredeyse kaba bir biçimde, "Elbette," diye cevap verdim.

---

2 Değil mi efendim?

"Bir şey daha," dedi tatlılıkla. "Matmazel Henri düzenli bir eğitim almamış. Belki doğal yetenekleri çok yüksek de değil. Ancak amaçlarının üstünlüğü ve hatta doğasının cana yakınlığı konusunda sizi temin edebilirim. Eminim ki mösyö her şeyden önce ona düşünceli davranmak ve bir anlamda öğrencileri olan genç hanımların önünde geç öğrendiğini, kaçınılmaz eksikliklerini ifşa etmemek nezaketini gösterecektir. Mösyö Creemsvort bu tavsiyeye kulak vererek beni onaylar mı?" Başımı salladım. O sakin bir ciddiyetle devam etti.

"Az önce söylediklerimin zavallı kız için önemli olduğunu ekleme cüretini gösterirsem, beni mazur görün. Şimdiden bu havai genç yaratıkların otoritesine yeterince itaat etmelerini sağlama konusunda büyük güçlük çekiyor, bu güçlük kabiliyetsizliğine ilişkin yeni keşiflerle artarsa, kurumumdaki konumunu muhafaza etmesinin çok zor olduğu kanısına varabilir. Buradaki işinin sağladığı kazancı yitirmeye güç katlanabileceğinden, bu onun adına büyük üzüntü duyacağım bir durum olur."

Matmazel Reuter olağanüstü dirayetliydi, ancak dirayetin en fevkaladesi bile içtenlikle desteklenmediğinde zaman zaman etkisiz kalır. Sonuç olarak bu durumda öğretmen-öğrenciye hoşgörülü olmak gerekliliğine dair nutuk çekmeyi uzattıkça, dinlerken giderek daha tahammülsüz bir hale geldim. Açıkladığı neden ahmak ama iyi niyetli Matmazel Henri'ye yardım etme isteğiyken, gerçek nedenin kendi yüksek erdemine ve ince düşünceli oluşuna ilişkin bir izlenimle beni etkileme planından başka bir şey olmadığının açık seçik farkına vardım. Bu yüzden sözlerini alelacele başımı sallayarak onayladım, birdenbire sert bir vurguyla kompozisyonların isteyerek yinelenmelerine engel oldum ve kürsüden inerek kâğıtları toplamaya başladım. Öğretmen-öğrencinin yanından geçerken ona şöyle dedim: "Bugün ders alamayacak kadar geç geldiniz. Gelecek sefer daha dakik olmaya çalışın."

Onun arkasındaydım ve pek de kibarca olmayan konuşmamın etkisini yüzünde okuyamadım. Tamamen önde olsaydım, belki de kendimi bunu yapma zahmetine sokmazdım, ancak onun hemen kitaplarını yeniden çantasına koymaya başladığını gözlemledim ve biraz sonra kürsüye döndüğümde kompozisyon yığınını düzenlerken kanatlı kapının bir kez daha açılıp kapandığını duydum. Başımı kaldırdığımda da yerinin boş olduğunu fark ettim. Kendi kendime, "İlk İngilizce dersi alma girişimini oldukça başarısız sayacak," diye düşündüm. Küskün olarak gidip gitmediğini ya da aptallığın sözlerimi fazlaca olduğu gibi almaya yöneltip yöneltmediğini ya da son olarak sinirli sesimin duygularını incitip incitmediğini merak ettim. Son düşünceyi neredeyse aklımdan geçirir geçirmez silip attım, çünkü Belçika'ya geldiğimden beri herhangi bir insan yüzünde herhangi bir duyarlılık ifadesiyle karşılaşmadığımdan, bunu neredeyse söylencelerde yaşayan bir nitelik olarak görmeye başlamıştım. Çehresinin bunu ilan edip etmediğini söyleyemem, çünkü hızla çıkışı durumu anlamam için zaman tanımadı. Doğrusu daha önce iki ya da üç kez, kısa sürelerle gözüme ilişmişti (galiba daha önce de sözünü ettiğim gibi), ama hiçbir zaman durup da yüzünü ya da dış görünümünü incelememiştim ve genel görünümüyle ilgili olarak çok belirsiz bir fikre sahiptim. Kompozisyonları tomar yapmayı bitirdiğim sırada dört zili çaldı. Bu işarete uymadaki alışılmış atikliğimle şapkamı aldım ve binayı terk ettim.

On Dördüncü Bölüm

Matmazel Reuter'in konutundan ayrılırken ne kadar dakiksem, oraya giderken de en az aynı ölçüde dakiktim. Ertesi gün ikiye beş kala geldim ve sınıfın kapısına vardığımda, açmadan önce "*prière du midi*"nin[1] henüz bitmediği konusunda beni uyaran hızlı, anlaşılmaz bir ses duydum. Duanın sona ermesini bekledim. O sırada heretik varlığımı içeri sokmak dine saygısızlık olacaktı. Duayı yineleyen kişi nasıl da tavuk gibi gıdaklıyor ve anlaşılmaz bir şekilde konuşuyordu! Daha önce ya da o zamandan beri dilin böyle buharlı makine hızıyla konuşulduğunu duymadım. "*Notre Père qui êtes au ciel*"[2] silah sesi gibi patladı. Ardından "*Vierge céleste, reine des anges, maison d'or, tour d'ivoire.*"[3] Meryem'e bir sesleniş, sonra da günün azizine bir yakarış geldi. Sonunda hepsi oturdu ve huşu veren (?) ayin sona erdi. Ben de o sırada âdetim olduğu üzere kapıyı ani bir hareketle ardına kadar açıp hızlı adımlarla içeri girdim. Çünkü sessizliği en kısa sürede sağlamanın büyük sırrının özgüvenle içeri girmeye ve kürsüye aynı şekilde tırmanmaya dayandığını keşfetmiştim. Dua için açılan iki sınıf arasındaki kanatlı kapı hemen kapanmıştı. Bir *maîtresse*

1 Öğle duası.

2 Göklerdeki Babamız.

3 Kutsal bakire, meleklerin kraliçesi, altın ev, fildişi kule.

elinde dikiş kutusuyla kendi kürsüsündeki sandalyeye oturdu. Öğrenciler kalemleri ve kitapları önlerinde, sessizce oturuyorlardı. Tutarlı bir soğukkanlılıkla artık burunları iyice sürtülmüş olan öndeki üç güzelim ise ellerini sakince dizlerinde kavuşturup dimdik oturmuşlardı. Kıkırdamaktan, birbirleriyle fısıldaşmaktan vazgeçmişlerdi ve artık karşımda hoppaca konuşmalar yapmaya cesaret edemiyorlardı. Artık benimle yalnızca ara sıra gözleriyle konuşuyorlar, ancak bu şekilde bile hâlâ çok cüretkâr ve fingirdekçe şeyler söyleyebiliyorlardı. Şefkat, iyilik, alçakgönüllülük, gerçek yetenek, o parlak gözlere tercümanlık edecek olsa, arada bir yumuşak ve cesaretlendirici, belki de heyecanlı bir cevap vermekten kaçınabileceğimi sanmıyorum, ama bu durumda kibirli bir bakışı metin bir bakışla karşılamanın zevkini keşfettim. Öğrencilerimin çoğu gencecik, çekici ve parlak olduğundan, disiplinli ama adil bir koruyucunun onlara karşı uygulayabileceğinden farklı bir davranışı benden asla görmediklerini içtenlikle söyleyebilirim. Rastgele bazı kişiler benden beklemedikleri kadar vicdanlı bir özveriyi ya da Scipio benzeri bir özdenetimi çağrıştırdığı için bu savın doğruluğundan kuşku duyarak kişisel değerimi azaltmaya niyetlenirlerse, doğru sözlülüğümü kanıtlayan aşağıdaki koşulları göz önünde bulundurmalıdırlar.

Ah kuşkulu okur! Bir öğretmenin güzel, delişmen, büyük olasılıkla cahil bir kızla, baloda birazcık meşgul olan kişiye ya da gezintiye çıkmış nazik bir erkeğe göre biraz farklı bir ilişki içinde bulunduğunu kabul et. Bir profesör öğrencisiyle onu saten ve muslin giysiler içinde, saçı parfümlenmiş ve kıvrılmış, boynu zarif bir güzelliğe sahip, ipekle neredeyse hiç gölgelenmemiş, yuvarlak beyaz kolları bileziklerle çevrelenmiş, ayaklarına kayar gibi dans etmeye uygun ayakkabılar giymiş olarak görmek için buluşmaz. Onu vals boyunca fırıl fırıl döndürmek, iltifatlara boğmak, tatmin edilmiş kibrin zafer coşkunluğuyla güzelliğini artırmak öğretmenin

işi değildir. Onunla, kendisine pek yakışan yürüyüş elbisesi içinde, eşarbı zarif bir biçimde omuzlarına atılmış, başlığı buklelerini zar zor gizlerken, başlığın kenarındaki kırmızı gül yanağındaki daha yumuşak güle yeni bir renk katarken, tebessümlerle aydınlanmış yüzü ve gözleri de belki festival gününün güneşi kadar kısa ömürlü, fakat tam da onun kadar parlakken, yeşil ve güneşli bir parkta ya da ağaçların gölgesindeki *Boulevard*'da karşılaşmaz. Onunla yan yana yürümek, neşeli sohbetini dinlemek, geniş bir yeşil yapraktan hemen hemen hiç de büyük olmayan güneş şemsiyesini taşımak, bir tasmayla Blenheim spanyelini ya da İtalyan tazısını gezdirmek öğretmenin görevi değildir. Hayır: Onu önünde kitapları, sade bir biçimde giyinmiş olarak sınıfta bulur. Eğitimi ve karakteri yüzünden kitaplar öğrenci için bir başbelasıdır ve onları tiksintiyle açar, ancak öğretmen bu kitapların içindekileri onun kafasına sokmak zorundadır. O kafa ciddi ve sıkıcı bilgileri kabul etmeye direnir, doğuştan gelen ve sökülüp atılması olanaksız bir bayağılık kokan, homurtu halindeki ifadeler sesin tatlılığını bozarken, kafa ürker, huzursuzlanır, aksi huyları ortaya çıkar, güzelliğe zarar veren kaş çatışlar yüzün simetrisini bozar, bazen kaba saba el kol hareketleri zarafeti ondan uzaklaştırır. Kafa ağır çalışsa da, mizacın durgun olduğu yerde, zapt edilemeyen bir ahmaklık her öğretme girişimine karşı çıkar. Nerede kurnazlık var da gayret yoksa, orada işe koyulma zorunluluğundan kurtulmak için ikiyüzlülük, yalan, bin çeşit entrika ve hile devreye sokulur. Kısacası öğretmen için kadının gençliği, cazibesi sürekli ters tarafı kendisine dönük olarak duvara asılı kanaviçeler gibidir. Pürüzsüz, düzgün dış yüzeyini gördüğü zaman bile onun ardında hangi düğümlerin, uzun dikişlerin ve çentikli uçların bulunduğunu o kadar iyi bilir ki herkesin gözü önünde sergilenen hoş biçimlere ve parlak renklere fazla saf bir biçimde hayran olmak üzere dayanılmaz bir isteğe ender olarak kapılır.

Beğenilerimizi koşullarımız yönlendirir. Sanatçı engebeli bir kırsal araziyi yeğler, çünkü resmi yapılmaya değerdir. Mühendis düz olanı yeğler, çünkü elverişlidir. Haz adamı "güzel bir kadın" dediğinden hoşlanır –ona o kadın uygundur, modaya uyan genç beyefendi modaya uyan genç hanıma hayran olur–, o kadın kendi türündendir. Güzelliğe karşı neredeyse kör, yapmacıklı davranışlara karşı duyarsız, çalışıp didinmekten yıpranmış, bitkin, büyük olasılıkla öfkesi burnunda olan öğretmen, esas olarak belli zihinsel niteliklerden mutluluk duyar: Titiz bir özen ve çaba, bilgiye duyulan sevgi, doğal kapasite, yumuşak başlılık, doğru sözlülük, değerbilirlik ilgisini çeken ve takdirini kazanan çekici niteliklerdir. Bunları arar, ancak ender olarak rastlar. Şans eseri bulursa, seve seve sonsuza dek elinde tutar ve ayrılık onu bunlardan yoksun bıraktığında sanki acımasız bir el yegâne dişi kuzusunu kendisinden çekip almış gibi hisseder. Durum böyle olduğunda ki şimdi de böyle, okurlarım Matmazel Reuter'in *pensionnat de demoiselles*'indeki davranışımın doğruluğunda ve ölçülülüğünde çok övülmeye değer ya da çok olağanüstü bir şey olmadığı konusunda benimle hemfikir olacaktır.

Bu öğleden sonra ilk işim, önceki gün verilen kompozisyonların görece doğruluğuyla belirlenen bu ayki sıranın listesini okumaya dayanıyordu. Her zamanki gibi listenin başında, daha önce kurumun hem en iyi, hem de en çirkin öğrencisi olarak tanımladığım o alımlılıktan uzak, sessiz küçük kızın, Sylvie'nin adı vardı; ikinci sıra ateş gibi bir zekâya, zayıf bir vicdana ve katılaşmış duygulara sahip, ufacık, keskin hatları olan ve parşömen tenli bir yaratığa, Leonie Ledru diye birine düşmüştü. Bir erkek çocuk olsaydı, ilkesiz, akıllı bir davavekili örneği oluşturacağını sık sık söylediğim, avukat benzeri bir yaratıktı. Sonra, İngiliz dilinin basit dilbilgisini altı yıl boyunca tekrar etmenin, zihninin iflah olmaz donukluğuna karşın, kuralların

büyük bölümüyle mekanik bir tanışıklık edinmeye zorladığı, okulun tanrıça Juno'su, mağrur güzel Eulalie geliyordu. Adının ilk sırada okunduğunu duyduğunda Sylvie'nin rahibeye benzeyen, hareketsiz yüzünde hiçbir gülümseme, hiçbir haz ya da mutluluk işareti belirmedi. O zavallı kızın her durumdaki kayıtsız şartsız durgun görüntüsü karşısında her zaman üzülüyordum, ona mümkün olduğunca ender bakmak ve hitap etmek âdetimdi. Her dostça sözün, her nazikçe eylemin, onun tarafından günah çıkaran papazına aktarılabileceğinin ve papaz tarafından yanlış yorumlanıp, kirletilebileceğinin farkında olmasaydım, hatlarının dehşet verici çirkinliğine, bedeninin orantısızlığına, suratında cesedi andıran yaşam eksikliğine karşın, alçakgönüllülüğü ve zekâsı beni büyük bir yumuşaklık –büyük bir şefkat– beslemeye yöneltebilirdi. Bir keresinde takdir işareti olarak elimi başına koydum. Sylvie'nin gülümseyeceğini, donuk gözlerinin neredeyse parlayacağını sanmıştım, ama hemen benden uzaklaştı. Ben bir erkektim ve heretiktim. Oysa zavallı çocuk, yazgının yönlendirdiği bir rahibe, sadık bir Katolik'ti. Böylece dört katlı bir ayrılık duvarı onun aklını benimkinden kopardı. Leonie'nin kıvancını gösterme yöntemi şımarıkça ve aptalca bir sırıtma, kaba bir zafer bakışıydı. Eulalie küskün ve kıskanmış görünüyordu, birinci olmayı ummuştu. Hortense ve Caroline adlarının listenin sonuna doğru bir yerde okunduğunu duyunca umursamaz bir biçimde birbirlerine bakıp yüzlerini ekşittiler. Geleceğe dönük umutları salt fiziksel cazibelerine dayandığından, zihinsel olarak aşağı olma damgası onlarca utanç kaynağı olarak görülmüyordu.

Bu iş hallolunca ders her zamanki gibi devam etti. Öğrencilerin kitaplarıyla uğraştıkları kısa bir aralıkta, sıralar arasında kayıtsız bir biçimde dolaşan gözlerim ilk olarak en uzak sıradaki en uzak sandalyenin –genellikle boş olan bir sandalye– yeni öğrenci, bana müdire tarafından tan-

tanalı bir biçimde tavsiye edilen Matmazel Henri tarafından bir kez daha doldurulduğunu gözlemledi. Bugün gözlüğümü takmıştım. Bu yüzden ilk bakışta görüntüsünü apaçık seçtim. Bu konuda zihnimi yormak zorunda değildim. Genç görünüyordu, ancak yaşını tam olarak saptamam gerekse, işin içinden çıkmakta biraz zorlanırdım. Bedeninin inceliği on yediye uygun olabilirdi, yüzündeki biraz endişeli ve dalgın ifade daha olgun bir yaşın belirtisi gibi görünüyordu. Diğerlerinin tümü gibi yünlü kumaştan siyah bir elbise giyip beyaz yaka takmıştı. Yüz hatları oradakilerin hiçbirine benzemiyordu, o kadar yuvarlak değil daha belirgindi, ancak pek de düzgün değildi. Kafa biçimi de farklıydı, üst kısmı daha gelişmiş, alt kısmı tersine o kadar gelişmemişti. İlk bakışta onun Belçikalı olmadığından emin oldum. Teni, yüz ifadesi, hatları, vücut yapısı onlarınkinden tamamen başka, besbelli bir başka ırkın –dolgun vücut ve kanlı canlılıktan o kadar nasibini almamış, o kadar neşeli, maddeci ve düşüncesiz olmayan bir ırkın– özelliklerini taşıyan bir tipti. Gözlerimi ilk kez ona diktiğimde, elleri çenesinde, sabit bir biçimde aşağıya bakarak oturuyordu; ben derse başlayana dek duruşunu değiştirmedi. Belçikalı kızlardan hiçbiri bir duruş biçimini, üstelik düşünceli bir duruş biçimini bu kadar uzun süre koruyamazdı. Buna karşın, Flaman arkadaşlarına benzemediğini, görünüşünün kendine özgü olduğunu anlattıktan sonra, hakkında söyleyebileceğim pek az şey var. Güzelliğine ilişkin övgüler düzemem, çünkü güzel değildi. Alımlılıktan yoksun oluşu yüzünden üzüntüsünü paylaşma önerisinde de bulunamam, çünkü alımlılıktan yoksun da değildi. Alındaki kaygı dolu çizgi ve ağzın ona uygun düşen biçimi beni sürprize benzer bir duyguyla çarptı, ama bu ayırt edici özellikler benim kadar tuhaf olmayan bir gözlemci tarafından büyük olasılıkla farkına varılmadan geçilirdi.

Evet okur, Matmazel Henri'yi betimlerken bir sayfadan fazlasını harcamama karşın, zihninin aynasında onun belirgin bir resmini bırakmadığımı gayet iyi biliyorum. Onun tenini anlatmadım, gözlerini de, saçlarını da öyle, dış görünümünün ana hatlarını bile çizmedim. Burnunun kemerli mi, yoksa kalkık mı, çenesinin uzun mu, yoksa yayvan mı, yüzünün kare mi, oval mi olduğunu da söyleyemezsin. İlk günden ben de söyleyemem, hem ben azar azar bilgi edinirken bunu hemen sana aktarmayı amaç edinmedim.

Hepsinin not ettiği kısa bir alıştırma verdim. Yeni öğrencinin en başta biçimin ve dilin yeniliği karşısında kafasının karıştığını gördüm. Ne demek istediğimi hiç kavramadığından bir iki kez acılı bir kaygıyla bana baktı. Diğerleri hazırlıklıyken o değildi, cümleleri diğerleri kadar hızlı yazamıyordu, ona yardım etmeyecektim, insafsızca devam ettim. Bana baktı, gözleri son derece açık bir biçimde, "Sizi takip edemiyorum," diyordu. Bu çağrıyı görmezden geldim ve kayıtsız bir tavırla sandalyemde geriye yaslanıp, zaman zaman umursamaz bir havayla pencereden dışarı bir göz atarak daha hızlı bir biçimde dikte ettirdim. Tekrar onun bulunduğu yöne baktığımda yüzünün utançla bulutlandığını fark ettim, ama hâlâ büyük bir gayretle yazmaya devam ediyordu. Birkaç saniye durdum, bu arayı yazdıklarını aceleyle baştan sonra yeniden okumak için kullandı. Yüzündeki utanç ve sıkıntı kolayca görülebiliyordu. Belli ki büyük bir başarısızlığa uğradığını fark etti. On dakika sonra dikte sona erdi ve düzeltmeler için kısa bir süre tanıyıp ardından yazılarını aldım. Matmazel Henri kendininkini isteksiz bir tavırla vermişti, ancak yazısını bir kez benim denetimime terk ettikten sonra endişeli yüzüne hâkim oldu, sanki şimdilik üzüntüsünü aklından çıkarmaya karar vermiş ve eşi benzeri görülmemiş bir aptal olarak değerlendirilmeye razı olmuştu. Alıştırmasına bir göz attığımda bazı satırların atlanmış olduğunu gördüm, ama yazılanlarda çok az hata

vardı. Sayfanın altına hemen "*Bon*"[4] yazıp geri verdim. İlkin inanmakta güçlük çekti, sonra sanki içi rahatlamış gibi gülümsedi, ama başını kaldırmadı. Görünüşe göre şaşkın ve hayret içinde olduğunda bana bakabiliyordu, ama kıvanç duyduğu zaman öyle değildi. Bunun hiç de adil olmadığını düşündüm.

4 İyi.

On Beşinci Bölüm

Birinci sınıfa bir sonraki dersi vermemden önce biraz zaman geçti. Hamsin Yortusu tatili üç gün sürdü, dördüncü gün ders sırası ikinci kısma gelmişti. *Carrê*'nin oradan geçerken, her zamanki gibi Matmazel Henri'nin etrafında dikiş diken topluluğu gözlemliyordum. Yalnızca on on iki kişi kadardılar, ancak elli kişilik gürültü yapıyorlardı. Matmazel Henri'nin onlar üzerindeki denetimi pek az gibi görünüyordu. Üçü ya da dördü aynı anda ısrarcı isteklerle üstüne üstüne gidiyorlardı. Matmazel Henri usanmış görünüyor, sessiz olunmasını istiyordu, ama boşuna. Beni gördü; gözlerinde bir yabancının öğrencilerinin itaatsizliğine tanık olmasından duyduğu acıyı okudum. Düzeni sağlamak için yalvarıyordu sanki, duaları beyhudeydi. Sonra dişlerini sıktığını ve yüzünün kasıldığını gözlemledim. Yüz ifadesi, doğru okuduysam, şöyle diyordu: "Ben elimden geleni yaptım. Yine de suçlanmayı hak ettim. Öyleyse kim suçlayacaksa suçlasın beni." İlerledim, sınıfın kapısını kaparken, birdenbire sert bir sesle grubun en büyüğüne ve en azgınına hitap ederek şöyle dediğini duydum:

"Amélia Müllenberg, önümüzdeki hafta boyunca bana soru sorma ve yardım isteme. Bu zaman süresince seninle ne konuşacağım, ne de yardım edeceğim."

Bu sözler vurgulu bir biçimde söylenmişti –hem de şiddetli bir öfkeyle–, bunu da göreceli bir sessizlik izledi. Sükûnetin

kalıcı olup olmadığını bilmiyorum, benimle *carré* arasındaki iki kapı artık kapanmıştı.

Ertesi gün birinci sınıfa ayrılmıştı. Sınıfa geldiğimde müdireyi her zamanki gibi iki kürsü arasında bir sandalyede otururken buldum, karşısında da (gördüğüm kadarıyla) biraz gönülsüzce dikkat gösterir gibi bir tavır içinde Matmazel Henri duruyordu. Müdire hem örgü örüyor, hem konuşuyordu. Büyük sınıfın uğultusunun ortasında birine özel bir şey söylemek, yalnızca o kişi tarafından duyulması açısından kolaydı. Matmazel Reuter de öğretmeniyle bu şekilde görüşüyordu. Ötekinin yüzü kızarmıştı, az buz sıkıntılı değildi, bu yüzde nereden geldiğini bilmediğim bir küskünlük vardı, çünkü müdire gerçekten çok yumuşak görünüyordu. Bu kadar yumuşak fısıltılarla ve böyle ılımlı bir havada onu azarlıyor olamazdı: Hayır, sözlerinin son derece dostça bir eğilim taşıdığı az sonra ortaya çıktı, çünkü son cümlesini duydum:

"*C'est assez, ma bonne amie; a present ne veux pas vous retenir davantage.*"[1]

Matmazel Henri cevap vermeksizin geri döndü. Hoşnutsuzluğu yüzünden apaçık belli oluyordu, sınıftaki yerini alırken dudakları belli belirsiz ve kısa, ama buruk, güvensiz, benim düşünceme göre aşağılayıcı bir gülümsemeyle kıvrıldı. Yalnızca bir saniye süren, gizli, gayriihtiyari bir gülüştü. Bunu bütün öğrencilerin okuma kitaplarını almalarını söylediğimde, bir dikkat ve ilgi havasının hemen uzaklaştırdığı bir hüzün ve umutsuzluk havası izledi. Genel olarak okuma dersinden nefret ediyordum. Anadilimi incelikten yoksun biçimde konuşmalarını dinlemek kulağıma öyle bir işkenceydi ki, üstelik örnek ya da kural bakımından hiçbir çaba bir etki yaratarak aksanlarında en ufak bir düzelme sağlamış gibi görünmüyordu. Bugün her biri yine kendi uygun bulduğu gibi peltek peltek konuşuyor, kekeliyor, mırıldanıyor ve sözü ağzında geveliyordu. Yaklaşık on beş öğrenci beni sırayla mah-

1 Bu kadarı yeter sevgili dostum. Şimdilik sizi daha fazla tutmak istemiyorum.

vetmişti ve işitme sinirlerim teslimiyet içinde on altıncının kulak tırmalayıcı gürültüsünü bekliyordu ki, o sırada alçak olsa da berrak bir ses, pürüzsüz, doğru bir İngilizceyle okudu.

"Kralı Perth yolu üzerinde kendisini kâhin olarak tanıtan bir Highland kadını karşıladı. Kadın kuzeye hareket etmek üzere olduğu teknenin yanında durup yüksek sesle, 'Efendim kral, bu suyu geçersen asla canlı olarak geri dönmeyeceksin!' diye bağırdı." (bkz. *İskoçya Tarihi*)

Şaşkınlık içinde başımı kaldırdım. Ses İngiltere'den bir sesti, aksan arı ve tatlıydı. Essex'teki ya da Middlesex'teki eğitim görmüş herhangi bir hanımefendinin konuşmasıyla eşdeğer olmak için yalnızca cesareti ve özgüveni eksikti. Buna karşılık okuyan ya da konuşan kişi, ciddi, neşesiz yüzünde olağanüstü ustalıklı bir iş yaptığının bilincinde olduğuna dair hiçbir işaret görmediğim Matmazel Henri'den başkası değildi. Başka hiç kimse de şaşkınlık göstermedi. Matmazel Reuter itinayla durmaksızın örgü ördü, ancak paragrafın sonunda gözlerini kaldırıp, beni kısa bir bakışla onurlandırdığını fark ettim. Öğretmenin okuma tarzının bütünüyle mükemmel olduğunu bilmiyordu, ancak aksanının diğerlerininki gibi olmadığını algılamıştı ve ne düşündüğümü öğrenmeye çalışıyordu. Çehremi kayıtsızlıkla maskeledim ve bir sonraki kıza devam etmesini buyurdum.

Ders bittiğinde Matmazel Henri'ye yaklaşmak için öğrenciler dört bir yana dağılırken doğan karışıklıktan yararlandım. Pencerenin yakınında duruyordu; ben ilerlediğimde geri çekildi, dışarı bakmak istediğimi düşünmüş, ona söyleyecek herhangi bir şeyim olabileceğini hayal etmemişti. Alıştırma kitabını elinden aldım, sayfaları çevirirken onunla konuştum.

"Daha önce İngilizce dersi aldınız mı?" diye sordum.

"Hayır efendim."

"Olamaz! İyi okudunuz. İngiltere'de bulundunuz mu?"

Biraz canlanarak, "Ah, hayır!" dedi.

"İngiliz ailelerle birlikte mi yaşadınız?"

Cevap yine "hayır"dı. Bu sırada kitabın başındaki boş yaprağa takılan gözüm, orada "Frances Evans Henri" yazdığını gördü.

"Adınız mı?" diye sordum.

"Evet efendim."

Sorularım aniden kesildi. Küçük bir hışırtı duydum, arkamda bir sıranın içini inceliyormuş gibi yapan müdire duruyordu.

Başını kaldırıp öğretmene hitap ederek, "Matmazel," dedi, "gidip genç hanımlar giyinirken koridorda biraz düzeni sağlamaya çalışmak iyiliğinde bulunur musunuz?"

Matmazel Henri söyleneni yaptı.

Müdire pencereden dışarıya şöyle bir göz atarken, neşe içinde "Ne muhteşem hava!" diye fikrini belirtti. Onayladım ve oradan uzaklaşmaya koyuldum. Müdire geri çekilen adımlarımı izleyerek, "Yeni öğrencinizden ne haber mösyö?" diye devam etti. "İngilizcede ilerleme ihtimali var mı?"

"Aslında hemen bir yargıya varamam. Epeyce güzel bir aksanı var, dili gerçekte ne ölçüde bildiğine dair bir fikir sahibi olmak için şimdiye dek fırsat bulamadım."

"Ya doğuştan gelen yetenek mösyö? Bu konuda korkularım vardı: En azından ortalama yatkınlığı konusunda bir güvence vererek beni rahatlatabilir misiniz?"

"Ortalama yatkınlığından kuşku duymak için bir neden göremiyorum matmazel, ama gerçekten onu hemen hemen hiç tanımıyorum ve yeteneğinin seviyesini inceleyecek zamanım olmadı. Size çok iyi bir öğleden sonra dilerim."

Hâlâ peşimden geliyordu. "Dikkatle inceleyin mösyö ve bana ne düşündüğünüzü söyleyin. Kendi düşüncemden çok sizinkine güvenmem daha iyi olur. Kadınlar bu konularda erkekler kadar yargıya varamazlar, hem ısrarımı bağışlayın mösyö, ama kendimi bu *pauvre petite*'den[2] sorumlu hisset-

2 Zavallı küçük.

mem doğal. Hemen hemen hiç akrabası yok, güvenebileceği tek şey kendi gayreti; zamanla kazanacağı nitelikler yegâne serveti olacak. Bir zamanlar ben de onun şu andaki konumundaydım ya da neredeyse öyleydim. O yüzden duygularını paylaşmam çok doğal; hem bazen öğrencileri idare etmekte güçlük çektiğini gördüğümde son derece üzüntü duyuyorum. Elinden geleni yaptığından, niyetinin çok iyi olduğundan kuşkum yok, ama mösyö onda dirayet ve kararlılık eksik. Onunla bu konuda konuştum, ama konuşmam akıcı değil, büyük olasılıkla da kendimi açıkça ifade edemedim. Hiç de beni anlamış gibi görünmüyordu. Ara sıra bir fırsatını bulduğunuzda ona bu konuda bir öneride bulunuverin. Erkekler kadınlara göre çok daha etkili, bizden çok daha mantıklı bir biçimde tartışıyorlar ve özellikle siz mösyö, kendinize itaat edilmesini sağlayan öyle olağanüstü bir güce sahipsiniz ki, bir öneriniz ona iyi gelmekle kalmaz, somurtkan ve dikkafalı olsa bile (ki umarım değildir), sizi dinlemeyi kesinlikle reddetmeyecektir. Ben kendi adıma içtenlikle söyleyebilirim ki derslerinizi hiçbir zaman öğrencileri idare etme becerinize tanık olmanın faydasını görmeden izlemedim. Diğer hocalar benim için sürekli bir endişe kaynağı. Genç hanımları saygı duygularıyla etkileyemiyorlar, gençlikte doğal olan havailiği de zapt edemiyorlar: Size mösyö büyük ve eksiksiz bir güven besliyorum, bu zavallı çocuğu bizim hoppa, neşeli Brabantlılarımızı denetleyebileceği bir davranış biçimine yöneltmeye çalışın. Ama mösyö, bir şey daha ekleyeceğim, *amour propre*'unu[3] uyarmayın. Onda bir yara açmaktan kaçının. Bu ayrıntıda ayıplanmayı hak edecek kadar –kimine göre gülünç bir biçimde– kolay etki altında kaldığını istemeden itiraf edeyim. Ne yazık ki bu nazik noktaya kasıtsız olarak dokundum ve o bunu atlatamadı."

3 İzzetinefis.

Bu vaazın büyük bir kısmı boyunca elim dış kapının kilidindeydi. Sonunda kolu çevirdim.

"*Au revoir, mademoiselle,*" dedim ve kaçtım. Müdirenin sözcük stokunun tükenmekten çok uzak olduğunu fark etmiştim. Arkamdan baktı, beni memnuniyetle daha uzun süre alıkoyabilirdi. Ona sert ve kayıtsız davranmaya başladığımdan beri bana karşı tavrı değişmişti: Her fırsatta neredeyse yaltaklanıyor, sürekli yüz ifademi izliyor ve sayısız küçük işgüzar ihtimamla rahatsız ediyordu. Kölelik despotluk yaratır. Bu kölelere yaraşır saygı ve bağlılık yüreğimi yumuşatmak yerine, sadece içimde acımasız ve müşkülpesent ne varsa şımartıyordu. Onun tam da büyülenmiş bir kuş gibi etrafımda dolaşıp durması beni kaskatı bir taş sütuna dönüştürmüştü sanki. Dalkavuklukları küçümseme duygumu körüklüyor, dil dökmeleri ketumluğumu pekiştiriyordu. Kendisine daha çok yarar sağlayacak olan Pelet'yi çoktan ağına düşürmüşken, hem de ona bu kadarını söylemekte tereddüt etmediğim için sırrına vakıf olduğumun farkına vardığından, beni kazanmak için bu kadar sıkıntıya girerek ne yapmak niyetinde olduğunu zaman zaman merak ediyordum. Ancak gerçek şu ki doğası itibariyle gerçeklikten kuşku duyduğu ve alçakgönüllülüğün, sevecenliğin, önyargısızlığın değerini azımsadığı –bu nitelikleri karakter zayıflığı olarak gördüğü– için, eğilimi de aynı şekilde gururu, katılığı, bencilliği gücün kanıtları olarak düşünmekti. Alçakgönüllülüğün boynunu ayağının altında ezer, aşağılamanın ayaklarına kapanırdı. Sevecenliği gizli bir küçümsemeyle karşılar, kayıtsızlığa sonu gelmeyen özenli bir dikkatle kur yapardı. Yardımseverlik, sadakat, coşkudan tiksinti duyar, gerçek duyguları gizlemeyi ve çıkarcılığı yeğlerdi. Onun gözünde gerçek bilgelik buydu. Ahlaki ve fiziksel düşüklüğe, zihinsel ve bedensel bayağılığa hoşgörüyle bakardı. Bunlar kendi doğuştan gelen nitelikleri olarak faydaya dönüştürülebilecek foyalardı. Şiddet, adaletsizlik ve gaddarlık boyun

eğdiği doğal efendileriydi. Bunlardan nefret etmek için hiçbir doğal eğilimi, direnmek için hiçbir dürtüsü yoktu. Bunların buyruklarının bazı yüreklerde uyandırdığı öfke onun yüreğine yabancıydı. Bütün bunlardan ikiyüzlü ve bencil olanın onu bilge olarak andığı, bayağı ve itibardan düşmüş olanın onu hayırsever diye tanımladığı, küstah ve hakkaniyetsizin ona dost canlısı adını taktığı, vicdanlı ve iyiliksever kişilerin ise kendini onlardan biri olarak gösterme iddiasını genellikle ilk başta kabul ettikleri sonucu çıkıyordu. Ancak çok geçmeden gösterişli kaplama dökülür, altından gerçek malzeme görünürdü, onu da bir sahtekârlık olarak bir kenara bırakırlardı.

On Altıncı Bölüm

Frances Evans Henri'yi bir on beş gün boyunca kişiliği hakkında daha kesin bir fikir edinmeme olanak sağlayacak kadar görmüştüm. Onun az buçuk dikkate değer ölçüde en az iki iyi özelliğe, yani azim ve görev duygusuna sahip olduğunu gördüm. Kendini gerçekten çalışmaya verebildiğini, güçlüklerle mücadele edebildiğini fark ettim. Diğerleri için her zaman gerekli bulduğum aynı yardımı başlangıçta ona da önerdim. Onun için pürüzlü olan her noktayı çözmekle işe başladım, ama kısa bir süre sonra farkına vardım ki böyle bir yardım öğrencim tarafından alçaltıcı olarak görülmüştü, katı bir gururlu katlanamazlıkla bu yardıma tepki gösterdi. Bunun üzerine ona uzun dersler ayarladım ve ortaya çıkabilecek bütün kafa karışıklıklarını tek başına çözmesi için kendi haline bıraktım. Ciddi bir gayretle işe koyuldu ve bir işin çabucak üstesinden geldikten sonra hevesle daha fazlasını talep etti. O kadar azimliydi. Görev duygusuna gelince, kendini şöyle ortaya koyuyordu: Öğrenmeyi seviyordu, ama öğretmekten nefret ediyordu. Öğrenci olarak ilerlemesi kendisine bağlıydı ve kendine kesin olarak güvenebildiğini gördüm. Öğretmen olarak başarısı kısmen, belki de büyük ölçüde başkalarının iradesine dayanıyordu. Bu yabancı iradeyle çatışmaya girmek, kendininkine boyun eğilmesi için girişimde bulunmak onun için son derece acılı

bir çabaya mal olmuştu; insanları değerlendirmeye yarayacak ne varsa, iradesinin etkisi orada genellikle pek çok tereddüt tarafından engelleniyordu. Kendi girişimlerine gelince bu etki güçlü olduğu ölçüde soyluydu ve eğer bir eğilim doğruluğa ilişkin sağlam inancına ters düşerse onu her zaman kendi eğilimlerinin denetimi altına alabilirdi. Ancak doğal eğilimlerle, alışkanlıklarla, başkalarının, özellikle de sağduyuya karşı sağır ve ikna olmaya kapalı olan çocukların kusurlarıyla boğuşmakla görevlendirildiğinde bazen iradesi harekete geçmeyi neredeyse reddediyordu. O zaman görev duygusu devreye girip gönülsüz iradeyi eyleme zorluyordu. Sonuç sıklıkla enerjinin ve emeğin savurganca boşa harcanmasıydı. Frances öğrencileri için ve onlarla beraber angaryaya koşulmuş gibi didiniyordu, ama titiz gayretlerini öğrencilerinin uysallığa benzer bir tavırla karşıldıkları zaman çok geride kalmıştı. Çünkü acı veren razı etme, ikna etme, denetleme girişimlerine karşı koyarak –kendisini zorlayıcı önlemlere başvurmaya iterek– ona şiddetli acılar yükleyebildikleri ölçüde üzerinde bir güçleri olduğunu anlamışlardı. Bir güç başkalarını yalnızca perişan edecek olsa bile, insanlar –özellikle de çocuklar– sahip olduklarının bilincine vardıkları o gücü kullanma zevkinden kendilerini ender olarak mahrum ederler. Sinirleri daha sağlam ve belki de bedensel açıdan çok daha güçlüyken, hisleri eğitmeninkilerden daha fazla körlenmiş bir öğrenci o eğitmen karşısında büyük ölçüde avantajlıdır ve genellikle bunu acımasızca kullanacaktır, çünkü çok genç, çok sağlıklı, çok düşüncesiz bir kişi ne halden anlamayı, ne de merhametli olmayı bilir. Frances ne yazık ki çok acı çekmişti, sürekli bir ağırlık ruhsal durumu bozarak onu bunaltıyordu. Bu evde yaşamadığını söylemiştim, her neredeyse kendi konutunda, Matmazel Reuter'in çatısı altında her zaman yüzünü gölgeleyen o dalgın, gülmeyen, kederin ağır bastığı kararlı havayı takınıp takınmadığını söyleyemem.

Bir gün *devoir* olarak, çobanın kulübesinde pastalara göz kulak olan Alfred'in küçük beylik anekdotunun genişletilerek anlatılmasını verdim. Öğrencilerin çoğu bundan tuhaf bir olay çıkardı. Esas olarak ilgilendikleri kısalıktı, anlatıların çoğunluğu tamamen anlaşılmazdı, yalnız Sylvie ve Leonie Ledru'nunkiler anlam ve bağlantı gibi bir şeylere sahipmiş havasındaydı. Eulalie gerçekten hem doğru olmasını sağlama alan, hem de kendisini zahmetten kurtaran akıllıca bir çıkar yol bulmuştu. Her nasılsa kısaltılmış bir İngiliz tarihine ulaşmış, anekdotu olduğu gibi kopya etmişti. Ödevin kenarına "aptalca ve düzenbazca" yazdım, sonra da tam ortasından yırttım.

Son olarak tek yapraklı ev ödevleri yığınında düzgün bir biçimde yazılıp birbirine tutturulmuş birkaç kâğıttan birini buldum. Bu el yazısını tanıyordum ve yazarın kimliğine ilişkin tahminimi doğrulamak için "Frances Evans Henri" imzasına kanıt olarak hemen hemen hiç ihtiyaç duymuyordum.

Ev ödevlerini düzeltmek için alışılagelmiş zamanım geceydi, kendi odam da bu işin –şimdiye kadarki en külfetli iş– her zamanki yeriydi. Mum fitilinin ucunu kesip, dikkatimi yoksul öğretmenin el yazısını okumaya verdiğimde içimde yeni bir merak duygusunun yükseldiğini hissetmek bana garip geldi.

"Şimdi," diye düşündüm, "onun gerçekte ne olduğuna dair bir an yanıp sönen bir ışık göreceğim. Doğal yeteneklerinin doğası ve derecesiyle ilgili bir fikir edineceğim, kendisini yabancı bir dilde iyi ifade etmesi beklenebileceğinden değil, ama yine de azıcık aklı varsa burada onun bir yansıması olacaktır."

Öykü bir Sakson köylüsünün büyük, yapraksız bir kış ormanının içine oturtulmuş kulübesini anlatarak başlıyordu. Bir aralık akşamını tasvir ediyordu. Kar taneleri düşüyor ve çoban şiddetli bir fırtına çıkacağı kehanetinde

bulunuyordu. Uzakta Thone'un pastoral kıyılarında gezinen sürüsünü toplamaya yardım etmesi için karısını çağırıyordu. Köylü sürü dönene kadar geç olacağı konusunda karısını uyarır. Sorumluluk duygusu taşıyan kadın akşam yemeği için fırında pasta pişirme işini bırakmaya gönülsüzdür, ama sürüyü güvenceye almanın daha önemli olduğunu kabul edip koyun derisi pelerinini sırtına alır ve ocağın yanındaki hasır yatağın üzerinde yarı uzanmış dinlenen bir yabancıya seslenerek, kendisi dönene kadar ekmeğe göz kulak olmasını buyurur.

"Dikkat et genç adam," diye devam eder, "kapıyı arkamızdan sıkı kapa. Biz yokken sakın kimseye açma. Ne ses duyarsan duy, heyecanlanma ve dışarı bakma. Az sonra gece olacak, bu orman son derece vahşi ve ıssızdır. Güneş battıktan sonra sık sık garip gürültüler duyulur. Kurtlar bu düzlüklere sık sık uğrar ve Danimarkalı savaşçılar ülkeyi istila eder. Daha kötü şeyler de anlatılır, belki bir bebek ağlaması duyabilirsin ve imdadına yetişmek için kapıyı açtığında büyük bir siyah boğa ya da gölge gibi bir köpek cin hızla eşiği aşabilir veya daha korkuncu, pencerenin kafesine kanat gibi bir şey çarparsa, sonra bir kuzgun ya da beyaz bir güvercin uçarak içeri girip ocağın üzerine konarsa, bu ziyaretçi ev için kesinlikle bir felaket işareti olacaktır. Bu nedenle tavsiyemi dikkate al, kapının kancasını boş yere kaldırma."

Kocası kadına seslenir, birlikte yola çıkarlar. Yalnız kalan yabancı bir süre hafifleyen tipiyi, nehrin uzak, kabaran sesini dinler, sonra da konuşur.

"Bugün Noel arifesi," der, "tarihe mim koydum. Burada bir çobanın kulübesinin damının altında korunan, sert bir hasır divanda tek başıma oturuyorum. Bir krallığın mirasçısı olan ben, gecelik sığınağımı yoksul bir köylüye borçluyum. Tahtım gasp ediliyor, tacım bir istilacının alnını sıkıyor, hiç dostum yok, askerlerim zayıf düşmüş, Gal tepelerinde dolaşıyor, pervasız soyguncular ülkemi mahvediyor, tebaam

çiğnenmiş, göğüsleri zalim Danimarkalının topuklarıyla ezilmiş. Yazgı! Elinden gelenin en kötüsünü yaptın ve şimdi elini kör kılıcına koyarak önümde duruyorsun. Evet, gözlerinin benimkilerle karşılaştığını ve neden hâlâ yaşadığımı, neden hâlâ umut ettiğimi sorduğunu biliyorum. Putperest şeytan, senin her şeyi yapabilecek güçte olduğuna inanmıyorum. Bu yüzden gücünün karşısında pes edemem. Oğlu bu gece olduğu gibi insan biçimi alan ve insan için acı çekip yüreğini kanatma lütfunda bulunan Tanrım, senin gücünü denetler ve onun buyruğu olmaksızın tek bir darbe indiremezsin. Benim Tanrım günahsız, ölümsüz, bütünüyle bilgedir. Ona sarsılmaz güvenim vardır, senin tarafından soyulmuş ve ezilmiş olsam da –çıplak, kimsesiz, dayanaktan yoksun olsam da– umudumu yitirmiyorum, umudumu yitiremem: Gunthrum'un[1] mızrağı şimdi kanımla ıslansa da, umudumu yitirmeyeceğim. İzliyorum, çalışıp didiniyorum, umut ediyorum, dua ediyorum. Yehova, zamanı geldi diye düşündüğünde yardım edecek."

Alıntıyı sürdürmeme gerek yok: Bütün *devoir* aynı tarzda yazılmıştı. Yazım hataları vardı, yabancı deyimler vardı, cümle yapılarında bazı hatalar vardı, düzenli fiillere dönüştürülmüş düzensiz fiiller vardı. Yukarıdaki örneğin de sergilediği gibi, çoğunlukla kısa ve biraz basit cümlelerden oluşuyordu, biçemin büyük ölçüde inceltilmeye ve başından sonuna ağırbaşlılığa ihtiyacı vardı. Ancak durum böyle olsa da profesörlük deneyimim boyunca şimdiye dek hiç böyle bir şey görmemiştim. Kız kulübenin, iki köylünün, taçsız kralın bir resmini zihninde canlandırmıştı. Soğuk ve karlı ormanı hayal etmişti, eski Sakson hayalet-efsanelerini anımsamıştı, Alfred'in felaket karşısındaki cesaretinin değerini bilmişti, Hıristiyan eğitimini hatırlamış ve onu ilkel zamanların kökleşmiş inançlarıyla yardım için mitolojik Yazgı'ya değil, Kutsal Kitap'ta geçen Yehova'ya güvenirken göstermişti. Bunu

1 Danimarkalı Viking kralı (ç.n.)

benden hiçbir ipucu almadan yapmıştı: Konuyu vermiş, ama nasıl ele alınacağı konusunda tek söz etmemiştim.

Devoir'ı rulo yaparken kendi kendime, "Onunla konuşmanın bir fırsatını bulacağım ya da yaratacağım," dedim. "Onda Frances Evans ismi dışında İngiliz olan ne varsa öğreneceğim; bu dilin acemisi değil, bu açık, ama bana ne İngiltere'de bulunduğunu, ne İngilizce dersi aldığını, ne de İngiliz ailelerin yanında yaşadığını söyledi."

Bir sonraki dersim boyunca, âdetim olduğu üzere küçük küçük, parça parça övgü ve kınamalar dağıtarak diğer *devoir*'larla ilgili bir açıklama yaptım, çünkü şiddetli bir kınamanın hiçbir yararı yoktu, büyük övgüler de ender olarak hak ediliyordu. Matmazel Henri'nin alıştırmasıyla ilgili hiçbir şey söylemedim ve gözlüğüm burnumda, kendisinin atlanması üzerine hissetiklerini çehresinden çözümlemeye gayret ediyordum. Yeteneklerine dair bir bilinci olup olmadığını keşfetmek istiyordum. "O *devoir*'ı yazarken akıllıca bir şey yaptığını düşünse, şimdi utanmış görünürdü," diye düşündüm. Yüzü her zamanki gibi ağırbaşlı, neredeyse sıkıntılıydı. Gözleri her zamanki gibi önünde açık duran *cahier*[2] üzerinde sabitlenmişti. Son *devoir*'ı kısaca gözden geçirmeyi tamamladığımda tavrında beklentiye dair bir şeyler olduğunu düşündüm; ödevi bırakmış ellerimi ovuştururken, dilbilgisi kitaplarını çıkarmalarını söylediğimde, zayıf bir heyecan beklentisini artık terk etmiş gibi havasında ve edasında küçük bir değişiklik oldu. Bir ölçüde ilgi duyduğu bir şeyin tartışılmasını bekliyordu, ama tartışma başlamayacaktı, bu yüzden beklenti söndü, hüzünle kayboldu, yine de boşluğu anında dolduran dikkat, yüzündeki kısa süren belirgin çöküşü hemen düzeltti. Bütün bir ders boyunca, bir umudun ondan zorla alındığını, üzüntülü görünmediyse, bunu istemediği için öyle olduğunu fark etmekten ziyade hissettim.

2 Defter.

Saat dörtte zil çaldığında ve oda hemen kargaşaya gömüldüğünde, şapkamı alıp kürsüden inmek üzere hareket geçmek yerine bir dakika sükûnetle oturdum. Frances'e baktım, kitaplarını çantasına yerleştiriyordu. Çantasını kapadıktan sonra başını kaldırdı, gözlerimle karşılaşınca iyi öğleden sonralar der gibi sessiz, saygılı bir biçimde eğildi ve oradan ayrılmak üzere dönüyordu ki parmağımı kaldırarak, "Buraya gelin," dedim. Duraksadı. Şimdi her iki sınıfı dolduran hengâmenin arasında sözleri duyamadı, işareti yineledim. Yaklaştı, kürsüden biraz uzakta yine durdu, utangaç ve niyetimi yanlış anlayıp anlamadığı konusunda hâlâ kuşkulu görünüyordu.

Kararlılıkla konuşarak, "Buraya çıkın," dedim. Ürkek, kolayca utanan karakterlerle başa çıkmanın tek yolu budur. Elimle biraz yardım ederek onu tam durmasını istediğim yere, başka deyişle, ikinci kısmın itiş kakışından korunduğu ve kimsenin dinlemek üzere sinsi sinsi arkasından sokulamayacağı masamla pencere arasına aldım.

Bir *tabouret*[3] çekerek, "Oturun," dedim ve oturttum. Yapmakta olduğum hareketin çok garip bir şey olarak değerlendirilebileceğini biliyor, dahası umursamıyordum. Frances de bunu biliyordu ve kaygılı, titrek görüntüsüne bakılacak olursa, korkarım çok tasalandı. Cebimden rulo yapılmış *devoir*'ı çıkardım.

Artık İngilizce konuşabildiğinden emin olduğum için ona İngilizce hitap ederek, "Bu sizin galiba," dedim.

Açıkça, "Evet," diye cevapladı. Elimde bir kalem, kâğıdı açıp, masaya, onun önüne yaydığımda âdeta duygularının alevlendiğini fark ettim. Durgunluğu ardında güneşin parladığı bir bulut gibi ışık saçtı.

"Bu *devoir*'da çok sayıda hata var," dedim. "İngilizceyi kusursuz bir doğrulukla yazacak duruma gelmeniz için birkaç yıl özenle çalışmanız gerekecek. Dikkat edin: Bazı

3 Tabure.

önemli hataları göstereceğim." Ardından her yanlışa dikkatini çekerek neden yanlış olduklarını, sözcüklerin ve cümleciklerin nasıl yazılması gerektiğini başından sonuna kadar açıkladım. Ciddileşen bu süreç boyunca sakinleşti. Hemen devam ettim:

"*Devoir*'ınızın içeriğine gelince Matmazel Henri, beni şaşırttı. Onu zevkle okudum, çünkü içinde yalınlığın ve hayal gücünün kanıtlarını buldum. Yalınlık ve hayal gücü insan aklının en önemli yetenekleri değildir; ama siz onlara belki en yüksek düzeyde olmasa bile çoğunluğun övünebileceği düzeyin üzerinde sahipsiniz. O halde cesaretlenebilirsiniz; Tanrı'nın ve doğanın size bağışladığı zihinsel yetenekleri geliştirin ve herhangi bir ıstırap anında, adaletsizlikten kaynaklanan herhangi bir baskı altında onların gücünün ve ender oluşunun bilincinden özgürce ve tam bir teselli sağlamaktan korkmayın."

"Güç ve ender oluş!" Kendi kendime yineledim. "Evet, sözler büyük olasılıkla doğru." Çünkü başımı kaldırdığımda güneşin kendisini gözlerden gizleyen bulutu parçalayıp aralamış olduğunu gördüm, yüz ifadesi değişti, gözlerinde bir tebessüm ışıldıyor, neredeyse muzaffer bir tebessüm sanki şöyle diyordu:

"Mizacımı bu ölçüde keşfetmeye zorlanmanıza memnun oldum. Dilinizi bu kadar özenle vasat biçimde kullanmanıza gerek yok. Kendime yabancı olduğumu mu düşünüyorsunuz? Bana bu kadar sınırlı sözcüklerle söylediğinizi çocukluktan beri bütünüyle öğrendim."

Bunu içten ve parıldayan hızlı bir bakışın yapabileceği kadar açık seçik bir biçimde söyledi, ancak teninin parlak rengi, yüzünün saçtığı ışık bir anda kayboldu. Yeteneklerinin büyük ölçüde bilincinde olsa bile, tedirgin edici kusurlarının da aynı ölçüde bilincindeydi ve bir saniyeliğine silinen, şimdi ani bir güçle canlananların anımsanması, yeteneklerine ilişkin duygularının ifade edildiği fazla canlı belirtileri

hemen denetim altına aldı. Duygu değişikliği o kadar hızlıydı ki, azarlayarak bu zaferini frenleyecek zamanım olmadı. Ben kaşlarımı çatamadan ciddileşmiş ve neredeyse yaslı bir görünüme bürünmüştü.

Ayağa kalkarken, "Teşekkür ederim efendim," dedi. Hem sesinde, hem de sözlerine eşlik eden bakışında minnettarlık vardı. Gerçekten de görüşmemizin sona ermesinin zamanı gelmişti, çünkü etrafa bakındığımda bütün yatılı öğrencilerin (gündüzlü öğrenciler gitmişti) masamdan bir iki metre uzakta toplandıklarını, alabildiğine açılmış gözler ve ağızlarla durup bakakaldıklarını gördüm. Üç *maitresse* bir köşede fısıltıyla konuşan bir grup oluşturmuştu ve dirseğimin dibinde, alçak bir sandalyede oturmuş, bitirdiği çantasının püsküllerini makasla sakin sakin kırpan müdire vardı.

On Yedinci Bölüm

Sonunda büyük bir cesaretle elde ettiğim Matmazel Henri'yle konuşma fırsatını tam anlamıyla değerlendirememiştim. Niyetim nasıl olup da Fransız soyadına ek olarak iki İngiliz vaftiz ismi, Frances ve Evans'ı taşıdığını, ayrıca güzel aksanını nereden aldığını sormaktı. Her iki noktayı da unutmuştum ya da daha ziyade konuşmamız o kadar kısa sürmüştü ki bunları konu edecek zamanım olmamıştı. Üstelik İngilizce konuşma yeteneğini de yarı yarıya sınamamıştım; bu dilde ondan çekerek alabildiğim yegâne sözler "evet" ve "teşekkür ederim efendim"di. "Hiç fark etmez," diye düşündüm. "Şimdi yarım kalan, bir başka gün bitirilir." Kendime böylece verdiğim sözü de tutmazlık etmedim. Pek çok öğrenci arasından biriyle birkaç kelimelik özel bir konuşma yapmak bile çok zordu, ancak eski bir atasözüne göre, "Azmin elinden bir şey kurtulmaz." Ona ne zaman yaklaşsam açıkça görülen kıskançlığa ve fısıldanan kötülemelere aldırmadan Matmazel Henri'yle bir iki laf etme fırsatını bulmayı başarıyordum.

"Bir dakika, defteriniz." Bu kısa diyaloglara genellikle böyle başlıyordum. Zaman hep dersin tam sonuna rastlıyordu ve işaret edip onu kaldırarak saygıyla yanımda durmasına izin veriyor, onun yerine yerleşiyordum. Çünkü onun durumunda öğretmenle öğrenci arasında genellikle benim-

senmiş olan bütün davranış biçimlerine tam manasıyla uymayı akıllıca ve doğru buluyordum; özellikle benim tavrım ciddileştiği ve otoriterleştiği ölçüde onunkinin rahat ve kendine hâkim bir hale geldiğini algıladığımdan. Kuşkusuz, bu gibi durumlardaki olağan sonuçla garip bir şekilde çelişiyordu, ama böyleydi.

Ona bakmadan elimi kaldırarak, "Bir kalem," dedim. (Şimdi bu görüşmelerden ilkini kısaca anlatmak üzereyim.) Bana bir kalem verdi ve yazmış olduğu dilbilgisi alıştırmasındaki bazı yanlışların altını çizerken şöyle dedim:

"Belçika'da doğmadınız mı?"

"Hayır."

"Fransa'da da mı doğmadınız?"

"Hayır."

"O halde doğum yeriniz neresi?"

"Cenevre'de doğdum."

"Frances ve Evans'a İsviçre isimleri diyemezsiniz herhalde?"

"Hayır efendim. Onlar İngiliz isimleri."

"Katılıyorum, çocuklarına İngiliz adları koymak Cenevrelilerin âdeti midir?"

"*Non, monsieur; mais...*"[1]

"İngilizce konuşun isterseniz."

"*Mais...*"

"İngilizce..."

"Ama," (yavaşça ve utanarak) "ebeveynimin iki tanesi de Cenevreli değildi."

"İki tanesi yerine 'her ikisi' deyin matmazel."

"Her ikisi de İsviçreli değil. Annem İngilizdi."

"Hımm! Ailesinin kökeni de İngiliz mi?"

"Evet, bütün ataları İngilizdi."

"Peki ya babanız?"

"O İsviçreli idi."

---

1 Hayır mösyö, ama.

"Başka? Mesleği neydi?"

"Din adamı –papaz–, bir kilisesi vardı."

"Anneniz İngiliz olduğuna göre, İngilizceyi neden daha kolay konuşmuyorsunuz?"

"*Maman est morte, il y a dix ans.*"[2]

"Siz de dilini unutarak anısına bağlılığınızı mı gösteriyorsunuz? Sizinle konuştuğum sürece Fransızcayı aklınızdan çıkarma nezaketini gösterin, İngilizceden şaşmayın."

"*C'est si difficile, monsieur, quand on n'en a plus l'habitude.*"[3]

"Eskiden alışkanlığınız vardı sanırım. Şimdi bana anadilinizde cevap verin."

"Evet efendim, çocukken Fransızcadan çok İngilizce konuşurdum."

"Şimdi neden konuşmuyorsunuz?"

"Çünkü hiç İngiliz arkadaşım yok."

"Galiba babanızla yaşıyorsunuz?"

"Babam öldü."

"Kız ve erkek kardeşleriniz var mı?"

"Hayır, yok."

"Yalnız mı yaşıyorsunuz?"

"Hayır –bir halam var– *ma tante* Julienne."

"Babanızın kız kardeşi mi?"

"*Justement, monsieur.*"[4]

"Bu İngilizce mi?"

"Hayır... ama unutuyorum..."

"Çocuk olsaydınız matmazel, size kesinlikle bunun için hafif bir ceza düşünürdüm. Sizin yaşınızda... yirmi iki, yirmi üç varsınız herhalde."

"*Pas encore, monsieur... en un mois j'aurai dix-neuf ans.*"[5]

---

2 Annem öldü, on yıl önce.

3 Alışkanlığınızı yitirdiğinizde, bu çok zor mösyö.

4 Doğru mösyö.

5 Henüz değil mösyö... bir ay içinde on dokuz olacağım.

"Pekâlâ, on dokuz ergin bir yaş ve bu yaşa eriştiğinizde kendi gelişiminizle öylesine hevesle ilgilenmelisiniz ki bir öğretmenin elverişli zamanlarda İngilizce konuşmanızın uygun olacağını iki kez hatırlatmasına gerek kalmamalı."

Bu bilgece konuşmaya bir cevap almadım. Başımı kaldırdığımda öğrencim çok neşeli olmasa da çok manidar biçimde kendi kendine gülümsüyordu. Tebessüm sanki, "Neden söz ettiğini bilmiyor," diyordu: Bunu o kadar açık seçik söylüyordu ki, bilgisizliğimin böyle üstü örtülü bir biçimde doğrulanmış göründüğü noktada bilgi istemeye karar verdim.

"Kendi gelişiminiz konusunda hevesli misiniz?"

"Elbette."

"Bunu nasıl kanıtlarsınız matmazel?"

Garip bir soruydu ve dolambaçsız bir biçimde yöneltilmişti, ikinci bir tebessüme neden oldu.

"Mösyö, dikkat göstermiyor değilim... değil mi? Derslerimi güzelce öğreniyorum..."

"Hıh, bunu bir çocuk da yapabilir! Daha başka ne yapıyorsunuz?"

"Daha fazla ne yapabilirim?"

"Kuşkusuz pek fazla bir şey değil, ama öğrenci olmanızın yanı sıra bir öğretmensiniz, değil mi?"

"Evet."

"Dantel onarmayı mı öğretiyorsunuz?"

"Evet."

"Sıkıcı, aptalca bir iş; bundan hoşlanıyor musunuz?"

"Hayır... usanç verici."

"Neden bu işi sürdürüyorsunuz? Neden bunun yerine tarih, coğrafya, dilbilgisi, hatta aritmetik öğretmiyorsunuz?"

"Mösyö benim bu branşlarda yeterince bilgi sahibi olduğumdan emin mi?"

"Bilmiyorum; bu yaşta öyle olmalısınız."

"Ama ben hiç okula gitmedim mösyö."

"Gerçekten mi? O halde dostlarınızın... halanızın aklı neredeydi? Bütün suç onda."

"Hayır mösyö, hayır –halam iyidir–, onun suçu yok. Elinden geleni yapıyor; bana kalacak yer sağlıyor ve beni besliyor," (Matmazel Henri'nin ifadelerini olduğu gibi aktarıyorum, Fransızcadan yaptığı çeviri böyleydi). "O zengin değildir, yalnızca bin iki yüz franklık bir yıllık geliri var, onun için beni okula göndermek olanaksız."

Bunu duyunca kendi kendime, "Kesinlikle öyle", diye düşündüm. Ancak benimsediğim dogmatik tarzda konuşmayı sürdürdüm...

"Ancak eğitimin en alelade branşlarından habersiz yetiştirilmeniz üzücü. Tarihten ve dilbilgisinden bir şeyler bilseydiniz, yavan dantel onarma işinden kademe kademe vazgeçebilir ve hayatta yükselebilirdiniz."

"Benim niyetim de bu."

"Nasıl? Yalnızca İngilizce bilgisiyle mi? Bu yeterli olmaz; hiçbir saygın aile bütün bilgi birikimi bir yabancı dile aşinalıktan ibaret olan bir mürebbiyeyi kabul etmez."

"Mösyö, başka şeyler de biliyorum."

"Evet, evet. Berlin yünleriyle çalışabilir, mendiller ve yakalar işleyebilirsiniz. Bunun size pek bir yararı dokunmaz." Matmazel Henri'nin dudakları cevap vermek için açıldı, ancak tartışmanın fazlasıyla sürdüğünü düşündüğünden, kendini tuttu ve sessiz kaldı.

Sabırsızlıkla, "Konuşun," diye devam ettim. "Gerçek ortaya çıkmadan sessizce boyun eğilmesinden hiç hoşlanmam. Söylediklerinizde bir çelişki var."

"Mösyö, dilbilgisi, tarih, coğrafya ve aritmetikten pek çok ders aldım. Her branşta bir dizi dersten geçtim."

"Bravo! Ama halanızın sizi okula gönderecek parası olmadığına göre bunu nasıl başardınız?"

"Dantel onararak, mösyönün çok hor gördüğü şeyi yaparak."

"Sahi mi? Hadi bakalım matmazel, böyle araçlarla bu sonucun nasıl alındığını bana İngilizce açıklamak sizin için iyi bir alıştırma olacak."

"Mösyö, Brüksel'e geldikten kısa bir süre sonra bana dantel onarmayı öğretmesi için halama yalvardım, çünkü bunun kolayca öğrenilen ve çok kısa sürede biraz para kazanmamı sağlayacak bir *métier*,[6] bir zanaat olduğunu biliyordum. Birkaç günde öğrendim ve hemen iş buldum, çünkü bütün Brükselli hanımların her yıkanışta onarılması gereken –çok değerli– eski dantelleri vardır. Birazcık para kazandım ve bu parayı sözünü ettiğim derslere verdim. Bir kısmını kitap, özellikle İngilizce kitaplar almak için harcadım. Yakında İngilizceyi iyi konuşup yazabildiğim zaman mürebbiye ya da öğretmen olarak bir iş bulmaya çalışacağım, ama zor olacak, çünkü dantel onardığımı bilenler, buradaki öğrencilerin hor gördükleri gibi hor görecekler beni. *Pourtant j'ai mon projet,*"[7] diye daha alçak bir sesle ekledi.

"Nedir o?"

"Gidip İngiltere'de yaşayacağım. Orada Fransızca öğreteceğim."

Bu sözler vurgulu bir biçimde söylenmişti. Musa'nın zamanından bir İsraillinin Kenan ülkesi dediğini varsayabileceğiniz biçimde "İngiltere" demişti.

"İngiltere'yi görmek gibi bir dileğiniz mi var?"

"Evet amacım bu."

Tam burada bir ses, müdirenin sesi araya girdi.

"*Mademoiselle Henri, je crois qu'il va pleuvoir; vous feriez bien, ma bonne amie, de retourner chez vous tout de suite.*"[8]

Matmazel Henri, bu işgüzarca uyarıya karşılık hiç teşekkür etmeden sessizce kitaplarını topladı, beni saygılı bir tavırla başıyla selamladı, amirine selam verme girişiminde bu-

6 Meslek.

7 Ama yine de bir planım var.

8 Matmazel Henri, galiba yağmur yağacak. Hemen evinize dönseniz iyi olur sevgili dostum.

lundu, ancak bu girişim neredeyse başarısızlıkla sonuçlandı, çünkü başı sanki eğilmiyor gibiydi, böylece oradan ayrıldı.

Kişinin mayasında bir zerre azim ya da inatçılık varsa, önemsiz engellerin cesaret kırmaktan çok her zaman ilgiyi kışkırttığı bilinir. Matmazel Reuter de kendisini hava hakkında öyle bir imada bulunma zahmetine sokmayabilirdi (nitekim kehaneti yanlış çıktı, o akşam yağmur yağmadı). Bir sonraki dersin bitiminde yine Matmazel Henri'nin sırasındaydım. Ona yaklaşıp şöyle dedim:

"İngiltere'yle ilgili düşünceniz nedir matmazel? Neden oraya gitmeyi arzu ediyorsunuz?"

Şimdiye dek davranış biçimimin hesaplı kabalığına alıştığından, bu artık onu rahatsız etmiyor ya da şaşırtmıyordu, yalnızca düşüncelerinin Fransızcadan İngilizceye doğaçlama çevirisinde yaşadığı zorluğun kaçınılmaz kıldığı uzun bir duraksamayla cevapladı.

"Dinlediğim ve okuduğum kadarıyla İngiltere benzersiz bir yer; ama düşüncelerim pek belirsiz, düşüncelerimi netleştirmek ve kesinleştirmek için oraya gitmek istiyorum."

"Hımm! Öğretmen sıfatıyla giderseniz, İngiltere'nin ne kadarını görebileceğinizi sanıyorsunuz? Bir ülkeyle ilgili net ve kesin fikir edinmekten anladığınızda bir gariplik olmalı! Büyük Britanya'da bütün görebileceğiniz bir okulun içi ya da en fazla bir iki özel konut olur."

"Evet, bir İngiliz okulu. Evler de İngiliz konutları."

"Kuşkusuz, ama ne olmuş? Bu kadar dar ölçekte yapılan gözlemlerin ne değeri olabilir?"

"Mösyö, insan bir şeyi benzeterek de öğrenemez mi? Bir *échantillon*... bir... bir numune genellikle bütün hakkında bir fikir vermeye yarar. Hem dar ve geniş karşılaştırmalı sözcüklerdir, değil mi? Benim bütün yaşamım sizin gözünüze dar görünebilir –şu küçük yer altı hayvanının bütün yaşamı– *une taupe... comment dit-on?*"[9]

9 Nasıl diyorsunuz?

"Köstebek."

"Evet, yer altında yaşayan bir köstebek bana da dar görünür."

"Pekâlâ matmazel... o halde ne? Devam edin."

"*Mais, monsieur, vous me comprenez.*"[10]

"Zerre kadar anlamıyorum, açıklama nezaketini gösterin."

"Mösyö, durum yalnızca bu. İsviçre'de pek az şey yaptım, pek az şey öğrendim ve pek az şey gördüm. Oradaki yaşamım bir çember içindeydi. Her gün aynı yolu yürüyordum. Onun dışına çıkamazdım. Kalsaydım, ölene dek oradan ayrılmasaydım, bu çemberi hiçbir zaman genişletemeyecektim, çünkü yoksulum ve bir becerim yok, önemli becerilere sahip değilim. Artık bütünüyle sıkıldığım zaman Brüksel'e gitmemiz için halama yalvardım, buradaki hayatım çok farklı değil, çünkü daha zengin ya da daha ilerlemiş değilim. Aynı şekilde dar bir sınır içinde yürüyorum, ama mekân değişti. İngiltere'ye gidersem yine değişir. Cenevre'nin orta sınıfı hakkında bir şeyler biliyordum, şimdi Brüksel'in orta sınıfı hakkında bir şeyler biliyorum. Londra'ya gidersem, Londra'nın orta sınıfı hakkında bir şeyler öğrenirim. Söylediklerimden bir anlam çıkarabiliyor musunuz mösyö, yoksa hepsi belirsiz mi?"

"Anlıyorum, anlıyorum... Şimdi bir başka konudan söz edelim, hayatınızı öğretmeye adamayı planlıyorsunuz ve son derece başarısız bir öğretmensiniz. Öğrencilerinizi düzen içinde tutamıyorsunuz."

Bu gaddarca yorumun sonucu acı dolu ani bir şaşkınlıktı. Başını sıraya doğru eğdi, ama az sonra kaldırarak cevap verdi:

"Mösyö, ben yetenekli bir öğretmen değilim, bu doğru, ama deneyimle edinilen beceri gelişir, üstelik zorluklar altında çalışıyorum. Burada yalnızca dikiş öğretiyorum, di-

10 Ama mösyö beni anlıyorsunuz.

kiş dikerek hiçbir yetenek, hiçbir üstünlük sergileyemem... önemsiz bir beceri bu. Sonra bu evde hiç arkadaşım yok, tek başımayım. Ben de bir heretiğim, bu da beni nüfuzdan yoksun bırakıyor."

"İngiltere'de de yabancı olacaksınız. Bu da sizi nüfuzdan yoksun bırakır ve etkin bir biçimde çevrenizdeki herkesten ayırır. İngiltere'de de buradaki kadar az bağlantınız ve az öneminiz olur."

"Ama bir şeyler öğrenirim. Geri kalanına gelince, büyük olasılıkla her yerdeki gibi zorluklar vardır, mücadele etmek zorunda olduğuma göre, yenilecek olursam Flamanların kabalığına değil, İngilizlerin gururuna boyun eğerim... Üstelik mösyö..."

Kendini ifade edecek sözcük bulma gibi bir zorluktan değil, ihtiyat "yeterince konuştun" der gibi göründüğünden sustu.

"Cümlelerinizi bitirin," diye ısrar ettim.

"Üstelik mösyö, bir kez daha Protestanların arasında yaşamayı çok istiyorum. Onlar Katoliklerden daha dürüst. Bir Katolik okulu gözenekli duvarları, yapay bir kapısı, sahte bir tavanı olan bir binadır. Bu evdeki her odada mösyö, göz delikleri ve kulak delikleri vardır. Ev sakinlerine gelince... çok kalleştirler... Hepsi yalan söylemeyi mübah sayar. Nefret ettikleri yerde yalandan dostluk göstermeyi nezaket bilirler."

"Hepsi mi?" dedim. "Öğrencileri –doğruyla yanlış arasında ayrun yapmayı öğrenmemiş, deneyimsiz, havai yaratıkları– henüz çocuk olanları mı kastediyorsunuz?"

"Tam tersi mösyö. Çocuklar en içten olanlar; ikiyüzlülükte ustalaşmak için henüz zaman bulamamışlar. Yalan söylerler, ama bunu yapaylıktan uzak bir biçimde yaparlar, siz de yalan söylediklerini bilirsiniz, ama yetişkin insanlar çok sahtekârdır. Yabancıları aldatırlar, birbirlerini aldatırlar..."

O sırada bir uşak içeri girdi.

"*Mlle. Henri... Mlle. Reuter vous prie de vouloir bien conduire la petite de Dorlodot chez elle, elle vous attend dans le cabinet de Rosalie la portière* –c'est *que sa bonne n'est pas venue la chercher– voyez-vous.*"[11]

"*Eh bien! Est-ce que je suis sa bonne-moi?*"[12] diye sordu Matmazel Henri, sonra daha önce de dudaklarında gördüğüm aynı buruk, alaycı tebessümle alelacele kalktı ve çıkıp gitti.

11 Matmazel Henri... Matmazel Reuter küçük Dorlodot'yu evine götürmenizi rica ediyor, kız sizi kapıcı Rosalie'nin odasında bekliyor –çünkü hizmetçisi onu almaya gelmedi– anlıyorsunuz ya.

12 Pekâlâ! Ben onun hizmetçisi miyim?

On Sekizinci Bölüm

İngiliz asıllı genç İsviçreli için anadilini öğrenmek hem zevkli, hem de yararlıydı. Ona ders verirken kendimi okulun her zamanki kalıplaşmış yöntemiyle sınırlamıyordum kuşkusuz. İngilizce öğretmeyi edebiyat öğretmek için bir imkâna dönüştürdüm. Ona bir okuma programı hazırladım. Birkaçı annesinden kalan, diğerlerini de kendi kısıtlı ücretiyle satın aldığı İngiliz klasiklerinden oluşan küçük bir seçkiye sahipti. Daha çağdaş bazı yapıtları ödünç verdim, bütün bunları açgözlülükle okuyup bitirdiğinde her bir yapıtın açık bir özetini bana yazılı olarak verdi. Kompozisyondan da zevk alıyordu. Böyle bir meşguliyet nefes aldığı yegâne alan gibi görünüyordu. Kısa sürede gelişen yazı ödevleri beni yalınlık ve hayal gücü olarak dile getirdiğim niteliklerine daha çok sağduyu ve imgelem denmesi gerektiğini itirafa zorladı. Her zamanki gibi kuru ve sınırlı ifadelerle çok fazla imada bulunduğumda, bir övgü sözcüğünün daha önce meydana çıkardığı o mutluluk saçan, sevinç dolu tebessümünü aradım, ama Frances'in yüzü kızardı. Gülümsediyse de çok hafif ve ürkekçe bir tebessümdü bu. Başını kaldırıp bana zafer kazanmış gibi bakmak yerine, gözleri omzunun üzerinden kitabının kenarına kurşun kalemle bazı tavsiyeler yazan elime takılı kaldı.

"Pekâlâ, gelişmenizi tatmin edici bulduğum için memnun musunuz?" diye sordum.

Yarı yarıya azalmış olan kızarıklığı geri geldi, yavaş ve nazikçe, "Evet" dedi.

"Ama yeteri kadar konuşmuyorum galiba" diye devam ettim. "Övgülerim çok mu ölçülü?"

Karşılık vermedi, üstelik biraz üzgün göründüğünü düşündüm. Düşüncelerini tahmin ettim ve bunu yapmak uygun olsaydı, onları cevaplamak isterdim. Artık hayranlığımı kazanmak, heyecanla başımı döndürmek konusunda çok hevesli değildi. Birazcık şefkat –çok az– onu dünyadaki bütün övgülerden daha fazla hoşnut kılıyordu. Bunu hissederek kitabının kenarına yazı yazarken, epeyce uzun bir zaman arkasında durdum. Yerimden neredeyse hiç ayrılamıyor ya da meşguliyetimi bırakamıyordum. Başım başına, elim ellerine çok yakındı, eğilirken bir şey beni orada alıkoydu. Ancak güzel yazı kitabının sayfa kenarındaki boşluk sonsuz değil. Kuşkusuz müdire de böyle düşünüyordu, o boşluğu doldurmaya yetecek zamanı nasıl bir şeytanlıkla bu kadar orantısız bir biçimde uzattığımı anlamak için yanımdan geçme fırsatından yararlandı. Oradan ayrılmak zorunda kaldım. Tatsız bir çaba... en çok yeğlediğimizi bırakmak!

Frances kendisine pek hareket olanağı vermeyen işi yüzünden sararıp solmadı ya da zayıf düşmedi. Belki de işin zihnine ilettiği uyarıcı etki bedenine dayattığı hareketsizliği dengeledi. Frances değişti, gerçekten de kolayca fark edilebilecek ve hızlı bir biçimde değişti, ama iyi yönde bir değişimdi bu. Onu ilk gördüğümde, yüzü neşeden yoksun, teni solgundu. Dünyanın herhangi bir yerinde hiçbir sevinç kaynağı, hiçbir sınırsız mutluluk hazinesi olmayan biri gibi görünüyordu. Artık bulut yerini umudun ve ilginin şafağına bırakarak üzerinden kalkmış ve o duygular bastırılmış olanı canlandırıp, solgunlaşmış olanı renklendirerek berrak bir sabah gibi yükselmişti. Rengini başlangıçta bilmediğim, bastı-

rılmış gözyaşlarıyla öyle donuk, sonu gelmeyen kederle öyle gölgelenmiş, şimdiyse yüreğini neşe ve umutla dolduran güneşin bir ışık huzmesiyle aydınlanan, uzun kirpiklerle çevrelenmiş parlak ela gözleri, iri, yoğun ve ateşle dolu gözbebeklerini ortaya koyuyordu. Endişe ya da keyifsizliğin genellikle düşünceli, oval değil, daha çok uzun, ince yüzle birleştiği o bitik zayıflık görünümü kaybolmuş, cildinin âdeta çiçek gibi saydamlığı ve neredeyse tombulca bir dolgunluk yüzünün kararlı çizgilerini yumuşatmıştı. Bu hayırlı değişimden bedeni de payını aldı; daha yuvarlak hatlara kavuştu, gerçi bedeninin yapısındaki tam uyum ve zarafetin eşlik ettiği orta boyu ile zayıf olsa da sıkı, zarif ve esnek hatları karşısında insan belli bir dolgunluğun yokluğunu önemsemiyordu (ya da en azından ben önemsemiyordum). Belin, bileğin, elin, ayağın ve ayak bileğinin enfes kıvrımı benim uyum kavramımı tamamen karşılıyordu ve zarafet anlayışıma uygun bir hafiflikle hareket etmesini sağlıyordu.

Böyle gelişen, yaşama böyle uyanan Matmazel Henri, okulda yeni, sağlam bir konum kazanmaya başladı, yavaş yavaş ama sürekli biçimde ortaya koyduğu zihinsel yeteneği çekemeyenlerin bile çok geçmeden onayını kazandı; genç ve sağlıklı olanlar yüzünde aydınlık bir tebessümün belirebildiğini, neşeyle sohbet edebildiğini, canlı ve çevik davranabildiğini gördüklerinde gençliğin ve sağlığın kardeşliğini tanıdılar, böylece onu kendilerinden biri olarak benimsediler.

Gerçeği söylemek gerekirse, ben bu değişimi bir bahçıvanın değerli bir bitkinin büyümesini izlediği gibi izledim, hatta bahçıvanın gözdesinin gelişimine katkıda bulunması gibi, ben de ona katkıda bulundum. Öğrencimi nasıl gayretlendirebileceğimi keşfetmek, açlığını çektiği duyguları beslemek ve güneşsiz kuraklığın, kavurucu rüzgârın şimdiye dek büyümesini yasakladığı o içsel gücün açığa vurulmasını teşvik etmek benim için zor değildi. Değişmeyen bir dikkat, ciddiyetin sert kisvesinin ardına saklanmış, her

zaman yanında olan ve gerçek doğasını nadiren ilgili bir bakışla ya da yürekten ve yumuşak bir sözle ortaya koyan, suskun olduğu kadar tetikte duran bir şefkat, onun davranışlarını yönlendiren, harekete geçiren, ancak kendisine, üstelik üzerine titreyen bir koruyuculukla yardım da eden, görünüşte buyurganlıkla maskelenmiş gerçek bir saygı: Kullandığım araçlar bunlardı, çünkü bu araçlar Frances'in derinde yatan hassas duygularına, –hem gururlu, hem de utangaç– mizacına en uygun olanlardı.

Yöntemimin sağladığı yararlar öğretmen olarak değişen tavrında da açıkça ortaya çıkmıştı. Artık öğrencilerinin arasındaki yerini onları itaat konusunda kararlı olduğuna hemen inandıran canlı ve ödün vermez bir havayla alıyordu ve kızlar da söz dinliyorlardı. Onun üzerindeki güçlerini yitirdiklerini hissediyorlardı. Kızlardan herhangi biri isyan ederse, artık bu isyanı yüreğinin derinliklerinde hissetmiyordu. Tüketemedikleri bir huzur kaynağına, alt edemedikleri önemli bir destekleyiciye sahipti: Eskiden hakarete uğradığında ağlardı, şimdi gülümsüyor.

Devoir'larından birinin sınıfta okunması, yeteneklerini açığa vurarak herkese göstermişti. Konuyu hatırlıyorum, bir göçmenin ülkesindeki arkadaşlarına yazdığı bir mektuptu. Yalın bir biçimde başlıyordu, doğaya ilişkin ve betimleyici bazı ayrıntılar, mektubun yazıldığı varsayılan el değmemiş bir orman ve büyük, –yelkensiz ve bayraksız– Yeni Dünya nehrinden oluşan manzarayı okurun gözleri önüne seriyordu. Bir yerleşimcinin yaşamına ait zorluklar ve tehlikeler üstü kapalı olarak belirtilmişti, bu konuya ilişkin söylenen birkaç sözle Matmazel Henri kararlılığın, sabrın, çabanın sesini duyulabilir kılmakta başarısızlığa uğramamıştı. Göçmeni anavatanından uzaklaştıran felaketlerden dolaylı olarak söz edilmişti. Burada sözü lekesiz bir onur, vazgeçilmez bir bağımsızlık, yok edilemez bir özsaygı alıyordu. Geçmiş günlerden söz ediliyordu, ayrılık acısına, uzaklarda bulun-

manın üzüntüsüne değiniliyor, etkili ve güzel duygular her zaman belagatle ifade ediliyordu. Sonuç bölümünde bir teselli öne sürülüyordu: Burada dini inanç konuşmacı oluyor, iyi de konuşuyordu.

Devoir hem sade, hem de mükemmel bir dille yazılmıştı, tarzı cesaretini yaşama gücünden almış ve uyumla bezenmişti.

Matmazel Reuter konuşup yazamasa da, okuduğu veya yanında konuşulduğu zaman anlamasına yetecek ölçüde İngilizce biliyordu. Bu *devoir*'ın baştan sona okunuşu sırasında gözleri ve parmakları bir "*rivière*"in[1] ya da patiska bir mendilin kafes örgüsü kenarlarıyla meşgul, uysal bir biçimde oturuyordu. Hiçbir şey söylemedi, tamemen olumsuz bir ifadeyle kaplanan yüzü ve alnı, dudakları kadar yorumsuzdu. Yüzünde ne hayret, zevk ve takdir, ne de merak okunuyordu, hor görme, haset, sıkıntı, bıkkınlık da yoktu. O esrarlı hava herhangi bir şey söylüyorduysa yalnızca şuydu:

"Konu bir duygu uyandıramayacak ya da bir düşünceyi ortaya koyamayacak kadar sıradan."

Ben okumayı bitirir bitirmez bir uğultu yükseldi, Matmazel Henri'nin etrafına üşüşen bazı öğrenciler onu iltifatlara boğdu, müdirenin sakin sesi o anda duyuldu:

"Genç hanımlar, pelerin ve şemsiyeleri olanlar sağanak şiddetlenmeden eve dönmek için acele etsinler," (biraz yağmur yağıyordu) "geri kalanlar uşakları kendilerini almak üzere gelene kadar bekleyecek." Böylece okul dağıldı, çünkü saat dört olmuştu.

Matmazel Reuter kürsüye çıkıp bir el hareketiyle elimdeki paltoyu bir süre bırakmamı istediğini belirterek, "Mösyö, bir dakika," dedi.

"Hizmetinizdeyim matmazel."

"Mösyö, özellikle çalışkan herhangi bir öğrencinin gelişiminin kolayca görülmesini sağlayarak genç insanları çaba

1 Gerdanlık.

göstermeleri için heveslendirmek kuşkusuz mükemmel bir tasarıdır, ama şimdiki örnekte Matmazel Henri'yi diğer öğrencilerle aynı şekilde değerlendirmenin hemen hemen hiç mümkün olamayacağını düşünmüyor musunuz? Pek çoğundan yaşça büyük ve İngilizce bilgisi açısından kendisine has avantajlara sahip. Öte yandan yaşam düzeyi onlarınkinin epeyce altında, bu koşullarda Matmazel Henri'ye herkesin önünde bağışlanan bir üstünlük karşılaştırmalara kalkışılmasına ve ona yarar sağlamaktan çok uzak duygular uyanmasına neden olabilir. Matmazel Henri'nin mutluluğuyla gerçekten ilgilenişim bende onu bu tür rahatsızlıklardan koruma arzusu doğuruyor. Üstelik mösyö, size daha önce de üstü kapalı olarak söylediğim gibi, *amour-propre* duygusu karakterinde oldukça belirgin bir biçimde ağır basıyor. Şöhret bu duyguyu besleme eğilimindedir, onda ise bu duygu bastırılsa daha iyi olur –onun ilgi çekmektense denetim altında tutulmaya ihtiyacı var, hem sonra sanırım mösyö– bana öyle geliyor ki hırs, özellikle de *yazınsal* hırs bir kadının ruhunda besleyeceği bir duygu değildir; kendisine gerçek uğraşının toplumsal görevlerin sessizce yerine getirilmesi olduğu öğretilirse, Matmazel Henri beğeni ve ilgi istemeye teşvik edildiği zamankinden çok daha güvende ve mutlu olmaz mı? Hiçbir zaman evlenemeyebilir. Olanakları çok sınırlı, akrabalıkları belirsiz, sağlık durumu şüpheli olduğu için (çünkü veremli olduğunu düşünüyorum, annesi bu hastalıktan öldü) hiçbir zaman evlenmeyecek olması ihtimalden de öte. Böyle bir adım atmasına imkân verecek bir konuma yükselebilmesinin yolunu göremiyorum, ama bekârlıkta bile saygın, ağırbaşlı bir hanımın karakterini ve alışkanlıklarını muhafaza etmesi onun için daha iyi olur."

Cevabım, "Tartışmasız haklısınız matmazel," oldu. "Düşünceniz kuşkuya yer bırakmıyor," ve nutuğun yinelenmesi korkusuyla bu yürekten onay cümlesinin kandırmacasına sığınarak uzaklaştım.

Yukarıda belirtilen küçük olaydan on beş gün sonra günceme Matmazel Henri'nin genellikle düzenli olarak devam ettiği derslerinin kesintiye uğradığını kaydettim. İlk birkaç gün yokluğunun nedenini merak ettim, ama bir açıklama talep etmek istemedim. Aslında sorarak aptalca gülüşlere ve dedikoducu fısıldaşmalara yol açmadan, istediğim bilgiyi rastlantıyla bana verebilecek bir sözün söylenebileceğini düşündüm. Ancak bir hafta geçip de kapının yanındaki sıranın sandalyesi hâlâ boş kaldığında ve sınıfta herhangi biri tarafından duruma ilişkin hiçbir dolaylı söz edilmeyince –tam tersine herkesin bu konuda belirgin bir sessizliğe uyduğunu keşfettiğimde– *coûte que coûte*[2] bu aptalca ağzı sıkılığı bozmaya karar verdim. Bana bilgi verecek kişi olarak Sylvie'yi seçtim, çünkü ondan kıvranma, kıkırdama ya da aptalca bir başka çalımının eşlik etmediği, en azından makul bir cevap alabileceğimi biliyordum.

Bir gün incelediğim alıştırma kitabını geri verirken, "*Où donc est Mlle. Henri?*"[3] dedim.

"*Elle est partie, monsieur.*"[4]

"*Parti! Et pour combien de temps? Quand reviendra-t-elle?*"[5]

"*Elle est partie pour toujours, monsieur; elle ne reviendra plus.*"[6]

"Ah!" diye gayriihtiyari haykırdım. Sonra bir duraksamanın ardından, "*En êtes-vous bien sûre, Sylvie?*"[7] dedim.

"*Oui, oui, monsieur, mademoiselle la directrice nous l'a dit elle-même il y a deux ou trois jours.*[8]

Soruşturmayı daha fazla sürdüremedim, zaman, yer ve koşullar bir söz daha söylememe izin vermedi. Ne söyle-

---

2 Ne pahasına olursa olsun.
3 Peki ama Matmazel Henri nerede?
4 Gitti mösyö.
5 Gitti mi? Ne kadar kalacak? Ne zaman dönecek?
6 Temelli gitti mösyö, artık dönmeyecek.
7 Emin misiniz Sylvie?
8 Evet, evet mösyö, iki üç gün önce müdire hanım kendisi söyledi.

nenler üzerine yorum yapabildim, ne de başka ayrıntılar talep edebildim. Öğretmenin gidiş nedeniyle ilgili, bunun kendi isteğiyle mi, yoksa başka bir biçimde mi olduğuna dair bir soru gerçekten de dilimin ucuna gelmişti, ama bastırdım. Herkes bizi dinliyordu. Bir saat sonra koridorda başlığını giydiği sırada Sylvie'nin yanından geçerken durup sordum:

"Sylvie, Matmazel Henri'nin adresini biliyor musunuz? Bende bazı kitapları var," dedim kayıtsız bir havayla. "Kitapları ona göndermek isterim," diye ekledim.

Sylvie, "Hayır mösyö," karşılığını verdi, "ama belki kapı görevlisi Rosalie size adresi verebilir."

Rosalie'nin küçük odası yakındaydı. İçeri girip sorumu yineledim. Rosalie –açıkgöz bir Fransız *grisette*[9]– başını bir şeyler bildiğini gösteren, tam da önlemek istediğim türden bir tebessümle işinden kaldırdı. Cevabı hazırdı, Matmazel Henri'nin adresi her neyse hiçbir şey bilmiyordu, hiçbir zaman da öğrenmemişti. Sabırsızlıkla geri dönerken –çünkü yalan söylediğine ve bunun için para aldığına inanıyordum– arkamda duran birine neredeyse çarpıyordum; bu müdireydi. Ani hareketim onu iki üç adım geriletmişti. Özür dilemek zorunda kalmıştım, bunu da nazikçe olmaktan ziyade kısa ve açık bir biçimde yaptım. Hiçbir erkek yakından izlenmekten hoşlanmaz ve o sırada bulunduğum çok gergin ruh hali içinde Matmazel Reuter'in görüntüsü adamakıllı tepemi attırmıştı. Döndüğüm sırada suratı acımasız, meşum ve meraklı görünüyordu. Gözleri neredeyse aç bir merak ifadesiyle bana yönelmişti. Çehresinin bu halini kaybolmadan az önce yakalamıştım. Yüzünde mülayim bir tebessüm belirdi, kaba özrüm güler yüzlü bir çabuklukla kabul edildi.

"Ah, sözünü etmeye değmez mösyö. Yalnızca saçıma dokundunuz, daha kötüsü olmadı, birazcık saçım dağıldı."

9 Tezgâhtar kız.

Parmaklarını buklelerinin arasında gezdirerek saçını geri attı, gevşeterek daha çok buklesinin dökülmesini sağladı. Sonra canlı bir tavırla devam etti.

"Rosalie, hemen gidip salonun pencerelerini kapamanı söylemeye geliyordum, rüzgâr şiddetleniyor, muslin perdeler tozlanacak."

Rosalie gitti. "Şimdi," diye düşündüm, "bu böyle olmayacak. Matmazel Reuter başkalarının konuşmalarını dinlemekteki kötülüğü bahane bulma becerisiyle örtbas ettiğini sanıyor, oysa sözünü ettiği muslin perdeler bu bahaneden daha saydam değil." Bir dürtü beni ince perdeyi bir kenara itmeye ve yalın gerçeği yansıtan bir iki söz söyleyerek onun şeytanlığıyla cesurca karşı karşıya gelmeye sürükledi. "Kabaralı ayakkabı, kaygan zemine daha sağlam basar," diye düşündüm ve böylece başladım:

"Matmazel Henri kurumunuzdan ayrılmış. Tahminimce kovuldu."

Müdire yeryüzündeki en doğal ve sokulgan edayı takınarak, "Ah, sizinle biraz konuşmak istiyorum mösyö," karşılığını verdi. "Ama burada sakin sakin konuşamayız. Mösyö bir dakikalığına bahçeye gelir mi?" Sonra daha önce sözünü ettiğim camlı kapıdan dışarı çıkıp önüm sıra ilerledi.

Önümüzdeki patikanın ortalarına gelince, şimdi yazın ihtişamı içinde olan, arkamızı ve çevremizi örten fundaların ve ağaçların yaprakları evin görünmesini engelleyip, başkentin tam göbeğindeki bu küçük toprak parçasına bir inziva duygusu verdiğinde Matmazel Reuter, "İşte," dedi.

"İşte! İnsan çevresinde yalnızca armut ağaçları ve güller olunca kendini huzurlu ve özgür hissediyor. Sanırım büyük olasılıkla siz de mösyö, benim gibi zaman zaman sonsuza dek yaşamın ortasında olmaktan, çevresinde sürekli insan yüzleri görmekten, gözlerin sürekli üzerinizde, seslerin sürekli kulaklarınızda olmasından yorgun düşüyorsunuz.

Sık sık bütün bir ayı kırsal bölgede küçük bir çiftlik evinde geçirme özgürlüğünü fazlasıyla istediğimden eminim, *bien gentille, bien propre, tout entourée de champs et de bois; quelle vie charmante que le vie champêtre! N'est-ce pas, monsieur?*"[10]

"*Cela dépend, mademoiselle.*"[11]

Müdire, "*Que le vent est bon et frais!*"[12] diye sürdürdü sözlerini. Bu konuda haklıydı, çünkü yumuşak ve tatlı bir güney rüzgârı esiyordu. Şapkamı elimde taşıyordum ve saçlarımın arasından geçen bu yumuşak esinti, şakaklarımdaki ağrıyı bir merhem gibi hafifletti. Ancak ferahlatıcı etkisi yüzeyden daha derine nüfuz etmedi, çünkü Matmazel Reuter'in yanında yürürken yüreğimde hâlâ öfke vardı ve o sırada içimde yanan ateşi düşünmeye dalmıştım. Sonra ağzımı açtım:

"Anladığım kadarıyla Matmazel Henri buradan gitti ve geri dönmeyecek."

"Ah, doğru! Birkaç gün önce konuyu size açmaya niyetliydim, ama hiç zamanım yok, istediklerimin yarısını bile yapamıyorum: Bunun nasıl bir şey olduğunu, işleriniz için günün yirmi dört saatinin çok az geldiğini fark ettiğiniz hiç olmadı mı mösyö?"

"Sık değil. Matmazel Henri'nin gidişi kendi isteğiyle olmadı sanırım. Öyle olsaydı, öğrencim olarak mutlaka bana söz ederdi."

"Ah, size söylemedi mi? Bu garip. Bana gelince, bu konudan söz etmeyi hiç düşünmedim. İlgilenmesi gereken çok fazla şey varken, insan birinci derecede önem taşımayan küçük olayları unutma eğiliminde oluyor."

"Yani Matmazel Henri'nin kovulmasını önemsiz bir olay olarak mı görüyorsunuz?

---

10 Çok hoş, çok temiz, tamamen kırlarla ve ağaçlarla çevrili. Kır yaşamı ne güzel bir yaşam! Değil mi mösyö?

11 Belki matmazel.

12 Rüzgâr ne güzel ve serin!

"Kovulmak mı? Ah! O kovulmadı. Açıkça söyleyebilirim ki ben bu kurumun başına geçtiğimden beri hiçbir eğitimci ya da öğretmen buradan kovulmadı."

"Ama bazıları *ayrılmadı mı* matmazel?"

"Pek çoğu. Sık sık değişiklik yapmanın gerekli olduğunu keşfettim. Eğitimcilerin değişmesi okulun çıkarları açısından her zaman yararlıdır. İşlere canlılık ve değişiklik katar, öğrencileri eğlendirir ve anne babalarda çaba ve gelişim izlenimi yaratır."

"Bir profesörden ya da *maitresse*'ten bıktığınızda, onları kovmaktan vicdanen çekinir misiniz?"

"Emin olun, bu kadar aşırı önlemlere başvurmaya hiç gerek yok. *Allons, monsieur le professeur... asseyons-nous; je vais vous donner une petite leçon dans votre état d'instituteur.*"[13] (Keşke bana Fransızca söylediği her şeyi yazabilseydim. İngilizceye çevrildiğinde anlamından çok şey yitiriyor.) Artık o bahçe sandalyesine ulaşmıştık. Müdire oturdu, bana da yanına oturmamı işaret etti, ama ben yalnızca dizimi sandalyeye koydum ve başımla kolumu altın rengi çiçekleri bir leylak ağacının koyu yeşil yapraklarıyla iç içe geçerek bu gözlerden uzak köşenin üzerinde gölge ve güneş ışığından karışık bir kemer oluşturan büyük sarı salkımın koruyucu dalına dayayarak ayakta durdum. Matmazel Reuter bir an suskun oturdu. Belli ki daha önce denenmemiş bazı manevralar aklına geliyordu, ne oldukları da cin fikirli surat ifadesinde kendini belli ediyordu. Bir *chef d'oeuvre*[14] politika planlıyordu. Sahip olmadığı erdemlerin yapmacıklığının beni tuzağa düşürmeye yaramadığına birkaç aylık bir deneyimin sonucunda emin olduğundan –onun gerçek mizacını anladığımın, onun sergilediği karakterin hiçbir şeyine inanmayacağımın farkına vardığından– sonunda kalbimin

13 Gelin mösyö profesör... oturalım. Size öğretmenlik mesleğiyle ilgili küçük bir ders vereceğim.

14 Şaheser.

kilidinin boyun eğip eğmeyeceğini görmek üzere yeni bir anahtar denemeye karar vermişti. Biraz cesaret, doğru bir söz, gerçeğin bir an görünüp kaybolması. İçinden, "Evet, bir deneyeceğim," diyordu. Sonra mavi gözleri –parlamadı– ölçülü parıltısında alevlenen ateşi bana hiç yansıtmadı.

Şakacı bir tavırla, "Mösyö yanıma oturmaktan korkuyor mu?" diye sordu.

"Pelet'nin yerini gasp etmek gibi bir isteğim yok," cevabını verdim, çünkü onunla pervasızca konuşma alışkanlığını –öfkeyle başlayan, ancak onu gücendirmek yerine büyülediğini fark ettiğimden devam ettirdiğim bir alışkanlık– edinmiştim. Bakışlarını yere çevirdi, gözlerini kapadı. Huzursuzca içini çekti, sanki bende kafesinde kanat çırpan, hapishanesinden ve gardiyanından kaçıp gerçek eşini ve güzel yuvasını aramayı tercih eden bir kuş izlenimi bırakmak ister gibi endişeli bir hareketle döndü.

"Pekâlâ... Bana ders verecektiniz," diye kısaca hatırlattım.

Kendini toparlayarak, "Ah!" diye haykırdı, "Çok genç, çok açıksözlü ve korkusuz, çok yetenekli, ahmaklık karşısında çok tahammülsüz, bayağılık karşısında çok kibirlisiniz. Bir derse ihtiyacınız var, o halde işte dersiniz: Bu dünyada güçten çok beceriyle daha fazla iş yapılır, ama belki de siz bunu önceden biliyordunuz, çünkü karakterinizde gücün yanı sıra incelik var... gururun yanı sıra politika."

"Devam edin," dedim, kendimi gülümsemekten güçlükle alıkoyabildim. Yağcılık çok etkili, çok iyi yumuşatılmıştı. Gizlemek için ağzımı elimle kapasam da, yasak tebessümü yakaladı, bir kez daha yanına oturmam için yer açtı. Günaha davet o anda duygularıma nüfuz etse de, başımı "hayır" anlamında iki yana salladım ve ona bir kez daha devam etmesini söyledim.

"Peki öyleyse, bir gün büyük bir kurumun başına geçerseniz kimseyi kovmayın. Gerçeği söylemek gerekirse mösyö

(ve size gerçeği söyleyeceğim), sürekli hır çıkaran, tehditler savuran, birilerini sağa sola gönderen, koşulları zorlayan ve aceleye getiren insanlardan nefret ederim. Size en çok ne yapmak istediğimi söyleyeceğim mösyö, söyleyeyim mi?" Yine başını kaldırdı, bu seferki bakışı iyi bir karışımdı: Epeyce cilve, daha çok baş eğme, canlı bir işve çalımı, yeteneğin gizli saklı olmayan bilinci. Başımı salladım, bana büyük patron gibi davranmıştı, bu yüzden ona kalırsa ben büyük patron olmuştum.

"Mösyö, örgümü elime alıp, sandalyemde sakin sakin oturmak istiyorum. Olaylar tek sıra halinde yanımdan geçip gidiyor, yürüyüşlerini izliyorum. İstediğim rotayı takip ettikleri sürece hiçbir şey söylemiyorum ve hiçbir şey yapmıyorum. Komşularımın dikkatini çekmek ve onları kıskandırmak için ellerimi çırpmıyorum ve 'Yaşasın. Ne kadar şanslıyım!' diye bağırmıyorum, yalnızca bakıyorum, ama işler kötü gittiğinde –koşullar olumsuzlaştığında– büyük bir ihtiyatla izlerim, yine örgü örmeye devam ederim ve yine dilimi tutarım. Ama arada bir mösyö, sadece ayağımı dışarı çıkarırım –böylece– denetimden çıkan olayı gürültü etmeden, tam istediğim gibi bertaraf edecek biçimde, küçük, gizli bir darbeyle sepetlerim, eninde sonunda başarıya ulaşırım ve bulduğum çareyi kimse görmez. Bu yüzden, öğretmenler ve eğitimciler rahatsızlık verdiğinde ve verimsiz bir hale geldiğinde –kısacası onların yerlerinde kalmalarından okulun çıkarları zarar gördüğü zaman– örgümle ilgilenirim, olaylar gelişir, koşullar akıp gider. Bir şey bulurum, azıcık ters taraftan sıkıştırılacak olursa, boşalmasını istediğim konum elde tutulamaz hale gelir: İş tamamlanmıştır –engel ortadan kalkmıştır– beni gören de olmamıştır: Bir düşman kazanmamış, bir yükten kurtulmuşumdur."

Çok kısa bir süre önce onun çekici biri olduğunu düşünmüştüm. Bu konuşma bitti, tiksintiyle baktım. Soğuk cevabım, "Tam size göre," oldu. "Matmazel Henri'yi de bu yolla

mı attınız? Görevden almak isteyip, bu yüzden işini onun gözünde tahammül edilmez mi kıldınız?"

"Hiç de değil mösyö. Yalnızca Matmazel Henri'nin sağlığından endişe ediyordum. Hayır, ahlaki görüşünüz açık ve güçlü, ama o noktada gerçeği keşfetmeyi başaramadınız. Matmazel Henri'nin sağlığıyla ve mutluluğuyla ilgileniyordum, her zaman gerçekten ilgilendim. Onun her hava koşulunda dışarı çıkmasını istemedim, kalıcı bir konum elde etmesinin onun için daha yararlı olacağını düşündüm, üstelik onu dikiş öğretmekten daha iyi bir şeyler yapabilecek nitelikte sayıyordum. Onunla birlikte düşünüp taşındık. Kararı kendisine bıraktım, görüşlerimin doğruluğunu kavradı ve benimsedi."

"Mükemmel! Şimdi de matmazel, bana onun adresini verme inceliğini gösterir misiniz?"

"Adresi!" Müdirenin havasında sıkıntılı ve onu taşa çeviren bir değişiklik oldu. "Adresi mi? Ah!... şey... keşke size bir iyilik yapabilsem, ama yapamam, nedenini de söyleyeyim. Ne zaman adresini sorsam, hep kaçamak cevap verdi. Düşündüm ki –yanılıyor olabilirim–, ama böyle davranmasına büyük olasılıkla beni çok yoksul bir eve sokma konusundaki doğal, ancak hatalı isteksizliği neden olmuştu. Olanakları kısıtlı, soyu sopu belirsizdi. Kuşkusuz "*basse ville*"de[15] bir yerde oturuyor."

"Dilenci anne babadan dünyaya gelmiş, bir mahzende yaşıyor olsa bile şimdiye kadarki en iyi öğrencimle irtibatımı kesmeyeceğim," dedim. "Ayrıca soyunu sopunu dert etmek bana kalırsa saçma. İsviçreli bir papazın kızı olduğunu rastlantı sonucu biliyorum, ne eksik, ne de fazla. Ayrıca kısıtlı olanaklarına gelince, yüreği zenginlikle dolup taştığı sürece yoksulluğuna hiç aldırmıyorum."

Müdire esnemesini bastırıyormuş gibi yaparak, "Duygularınız çok soylu mösyö," dedi. Artık neşesi sönmüş,

15 Aşağı mahallede.

geçici samimiyeti kaybolmuştu. Bir dakika havada dalgalanmasına izin verdiği küçük, kırmızı renkli, korsanlara ait gibi görünen cesaret flaması sarılıp toplanmış ve geniş, soluk renkli ikiyüzlülük bayrağı yeniden kaleye çekilmişti. Bu halinden hoşlanmıyordum, bu yüzden *tête-à-tête*'i[16] kısa kesip oradan ayrıldım.

16 Baş başa görüşmeyi.

On Dokuzuncu Bölüm

Romancılar kendilerine hiçbir zaman gerçek yaşamı incelemekten usanma izni vermemelidir. Bu görevi dikkatle ve özenle yerine getirirlerse, bize ışığın ve gölgenin canlı zıtlıklarıyla dalgalanmış daha az resim verir, erkek ve kadın kahramanlarını ender olarak coşkunun doruklarına çıkarırlar. Onları çaresizliğin derinliklerine daha da ender olarak gömerler. Bu yaşamda sevinci nadiren dolu dolu tatsak da, umutsuz ıstırabın buruk tadını daha da nadir olarak alırız. Aslında hayvanlar gibi bedensel duyulara ait alışkanlıklara dalıp, zevk alma yeteneğimizi kötüye kullanır, zorlar, harekete geçirir, yeniden gereğinden fazla zorlar ve en sonunda yok edersek, o zaman gerçekten kendimizi desteksiz, umutları çalınmış bir halde bulabiliriz. Acımız büyüktür ve nasıl sona erebilir? Yeteneklerimizin kaynağını zayıflatmışızdır. Yaşam bütünüyle kederden ibaret olmalı, –inancı düşünemeyecek kadar zayıfız– ölüm karanlık olmalı. Yalnızca ciddi ahlak bozukluğunun tiksindirici ve aklı zehirleyen hatıraların varlığını sürdürdüğü dağılmış zihinlerimizde Tanrı'nın, ruhların, dinin hiçbir yeri olamaz ve zaman bizi ölümün eşiğine getirir, ölüm de içi hastalıkla yendikçe yenmiş, acıyla adamakıllı burulmuş bir paçavra gibi, umarsızlığın amansız topuğunun ezdiği çimle kaplı kilise mezarlığına fırlatır.

Ama düzenli bir hayatı olan aklı başında bir insan asla umutsuzluğa kapılmaz. Mülkünü yitirir –bu bir darbedir– bir an sendeler, sonra üzüntünün harekete geçirdiği gücü bir çare bulmak üzere işbaşındadır. Meşguliyet kısa sürede kederi hafifletir. Hastalık onu değiştirir, sabır kazanır, iyileşemediğinde katlanır. Şiddetli acı ona işkence eder, ağrıyla kıvranan kolları, bacakları nerede rahata kavuşacağını bilemez. Umut'un sağladığı güvene yaslanır. Ölüm ondan sevdiğini alır, sevgisinin sarıldığı gövdeyi kökünden söker ve şiddetle koparıp atar: Karanlık, kasvetli bir zaman, sarsıcı ayrılık acısı. Ama terk edilmiş evine Din bir sabah güneşin doğuşuyla birlikte şöyle bir uğrar ve bir başka dünyada, bir başka yaşamda akrabalarıyla yeniden karşılaşacağını söyler. O dünyadan günahla lekelenmemiş bir yer, o yaşamdan acıyla dolu olmayan bir çağ olarak söz eder; avuntusunu ölümlülerin kavrayamadıkları, ama dayanmayı sevdikleri iki fikirle birleştirerek iyice güçlendirir: Sonsuzluk, Ölümsüzlük. Yas tutan kişinin aklı, ışık ve huzur içindeki muhteşem tepelerin –orada sonsuz mutluluk içinde dinlenen bir ruhun–, kendi ruhunun da özgür ve bedeninden ayrılmış olarak oraya konduğu günün, sevgiyle mükemmelleştirilmiş, korkudan arındırılmış bir yeniden birleşmenin donuk, ancak muhteşem imgesiyle dolduğundan cesaretlenir, yaşamın gerekleriyle karşı karşıya gelmek ve görevlerini yerine getirmek üzere doğrulur ve kederini asla aklından çıkaramasa da Umut onu taşımasını mümkün kılar.

Pekâlâ, bütün bunları çağrıştıran neydi ve bundan ne sonuç çıkarılırdı? Bunu çağrıştıran en iyi öğrencimin –hazinemin– ellerimden çekilip alınması ve benden uzaklaştırılarak ulaşamayacağım bir yere konması, bundan çıkarılacak sonuç da kararlı, mantıklı bir adam olduğum için bu talihsizliğin yarattığı öfkenin, düş kırıklığının ve kederin içimde büyüyerek olmayacak bir ölçüye ulaşmasına izin vermediğimdi. Yüreğimin bütün boşluğunu ele geçirmelerini

kabul etmedim, aksine onları dar ve gizli kuytu bir köşeye kapadım. Gündüz işlerimle meşgulken, onları sıkı bir düzen içinde susturuyordum ve ancak akşam odamın kapısını kapadıktan sonra bu suratsız çocuklarıma yönelik sertliği biraz gevşetiyor ve homurtularını dışarı vurmalarına izin veriyordum. O zaman yastığıma oturuyor, yatağıma yerleşiyor, gece yarısı uzun feryatlarıyla beni uyutmayarak intikam alıyorlardı.

Bir hafta geçti. Matmazel Reuter'e başka hiçbir şey söylemedim. Ona karşı davranışlarımda taş gibi soğuk ve sert olsam da sakindim. Onu gördüğüm zaman akıl hocası olarak kıskançlığa başvurduğunu ve kalleşliği bir araç olarak kullandığını bildiğim birine yöneltmeye uygun, sessiz bir küçümseme ve kökleşmiş bir güvensizlikle bakıyordum. Cumartesi akşamı evden ayrılmadan önce tek başına oturmakta olduğu *salle-à-manger*'ye[1] girdim ve önünde durup soruyu ilk defa sormuş olsam takınacağım aynı sakin tavırla ve sakin bir sesle sordum:

"Matmazel, bana Frances Evans Henri'nin adresini verme nezaketini gösterir misiniz?"

Biraz şaşırdı, ama kuşkuya kapılmadan gülümseyerek adresi bildiğini kabul etmedi. "Mösyö belki de daha önce –bir hafta önce– durumu her şeyiyle açıkladığımı unutmuştur," diye ekledi.

"Matmazel," diye konuşmayı sürdürdüm, "bu genç insanın evini tarif etmekle bana büyük bir iyilik yaparsınız."

Biraz kafası karışmış gibi görünüyordu. Sonunda hayran olunacak bir sahte *naïveté*[2] havasıyla, "Mösyö yalan söylediğimi mi düşünüyor?" diye sordu.

Ona dolaysız bir cevap vermekten yine kaçındım: "O halde bu özel durumda bana iyilik yapmak niyetinde değilsiniz matmazel."

---

1 Yemek odasına.

2 Doğallık.

"Ama mösyö, bilmediğim bir şeyi size nasıl söyleyebilirim?"

"Pekâlâ. Sizi gayet iyi anlıyorum matmazel ve şimdi söyleyecek bir çift sözüm var. Bu hafta temmuzun son haftası, öbür ay tatil başlayacak. Bu süreden başka bir İngilizce öğretmeni aramak için yararlanma nezaketini gösterin. Ağustosun sonunda kurumunuzdaki görevimden istifa etmek zorunda kalacağım."

Bu sözüm üzerine yorumlarını beklemedim, ancak başımla selam verip hemen çekildim.

O akşam, yemekten kısa bir süre sonra bir uşak küçük bir paket getirdi. Adresi tanıdığım ama bu kadar kısa bir süre içinde yeniden görmeyi ummadığım bir el yazmıştı. Kendi dairemde ve yalnız olduğumdan zarfı hemen açmamı engelleyecek hiçbir şey yoktu. İçinde dört tane beş franklıkla İngilizce bir not vardı.

Mösyö,

Dün dersinizi bitirmek üzere olduğunuzu bildiğim bir sırada Matmazel Reuter'in evine geldim ve sınıfa girip sizinle konuşup konuşamayacağımı sordum. Matmazel Reuter dışarı gelip sizin çoktan gittiğinizi söyledi. Saat henüz dördü vurmamıştı, bu yüzden onun yanılmış olabileceğini düşündüm, ama bir başka gün aynı taleple tekrar uğramanın boşuna olacağı sonucuna vardım. Bir not da bir anlamda aynı işi görür. 20 frank sizden aldığım derslerin ücreti için. Bu not ayrıca size borçlu olduğum teşekkürü tümüyle ifade etmezse –dilediğim gibi size hoşça kal diyemez, çok arzuladığım halde sizi belki de artık hiç görmeyeceğim için ne kadar üzgün olduğumu anlatmazsa– söylenecek sözler bu görevi yerine getirmek için hiç de daha yeterli olmaz. Sizi görmüş olsam, belki de yetersiz kalan ve tatmin edici olamayan bir şeyler... duygularımı açıklamaktan çok gizleyen bir şeyler kekelerdim. Bu yüzden karşınıza çıkmama izin verilmemesi

belki de iyi oldu. Mösyö, *devoir*'larımın çoğu kez acı çekmeye karşı metaneti ele aldığını –bu konuyu çok sık ortaya attığımı– sık sık söylerdiniz, aslında çetin bir görevle ilgili bir şeyler yazmanın onu yerine getirmekten çok daha kolay olduğunu keşfettim. Çünkü yazgının beni nasıl bir değişikliğe mahkûm ettiğini gördüğüm ve hissettiğim zaman içim daralıyor; bana karşı naziktiniz mösyö –çok nazik–, ıstırap çekiyorum, sizden büsbütün ayrılmak yüreğimi yaraladı. Kısa bir süre sonra yeryüzünde hiç arkadaşım kalmayacak. Ama üzüntülerimle sizi rahatsız etmem yersiz. Duygudaşlığınız üzerinde ne hak iddia edebilirim? Hiç. Artık daha fazla bir şey söylemeyeceğim... Elveda mösyö.

F. E. Henri

Notu kitabımın içine soktum. Beş franklık madeni paraları da cüzdanıma koydum, sonra da dar odamda şöyle bir döndüm.

"Matmazel Reuter yoksulluğundan söz etmişti," dedim. "Yoksul ama borçlarını fazlasıyla ödüyor. Henüz üç ay ders vermediğim halde üç aylık ücret göndermiş. Acaba yirmi frankı bir araya getirmek için kendini nelerden mahrum etti. Nasıl bir yerde yaşamak zorunda olduğunu, halasının nasıl bir kadın olduğunu, kaybettiğinin yerini dolduracak bir iş bulma olasılığının bulunup bulunmadığını merak ediyorum. Kuşkusuz epeyce uzun bir süre şuradan bilgi istemek, buraya başvurmak, bir yer tarafından reddedilmek, bir başkasında düş kırıklığına uğramak üzere okul okul dolaşmak zorunda kalacaktı. Başarısız olduğu pek çok akşam yorgunluk içinde yatacaktı. Müdire de bana hoşça kal demek için içeri girmesine izin veremez miydi? Okulda bir pencerenin önünde birkaç dakika durup onunla üç beş cümle konuşmak –nerede yaşadığını öğrenmeye çalışmak–, kafamda her şeyi ayarladığımdan meseleleri yoluna koymak için bir fırsatım olamaz mıydı?" Notu kitabımdan çıkarıp iki sayfanın

önünü arkasını inceleyerek, "Adres yok," diye devam ettim, "Kadın kadındır, bu kesin; her zaman da kadın gibi iş yaparlar. Erkekler yazışmalarına alışkanlıkla tarih ve adres koyar. Ya bu beş franklık madeni paralar?" (Paraları cüzdanımdan çıkardım.) "Onları bana göndermek yerine, yeşil ipek bir iplikle bağlı ufacık bir kese içinde verseydi, bunu minik eline geri koyup küçük, ince parmaklarını üzerlerine kapatabilir, böylece utancını, gururunu, çekingenliğini biraz kararlı bir iradeye boyun eğmeye zorlardım. Şimdi nerede acaba? Ona nasıl ulaşabilirim?"

Odamın kapısını açtım, mutfağa indim.

Onu bana veren uşağa, "Paketi kim getirdi?" diye sordum.

"*Un petit commissionnaire, monsieur.*"[3]

"Bir şey söyledi mi?"

"*Rien.*"[4]

Bu soruşturmanın sonucunda şaşılacak ölçüde bilgi edinmiş olarak yavaş yavaş merdivenden yukarı çıktım. "Hiç fark etmez," dedim kendi kendime. "Onu Brüksel'in her yanında arayacağım."

Öyle de yaptım. Dört hafta boyunca her gün ne zaman biraz boş vaktim olsa onu aradım. Pazar günleri gün boyu aradım. *Boulevard*'larda, Allee Verte'te, Park'ta aradım, Ste. Gudule ve St. Jacques'te aradım. İki küçük Protestan kilisesinde aradım. Daha sonra bu kiliselerin Almanca, Fransızca ve İngilizce ayinlerine, bunlardan birinde onunla karşılaşacağımdan kuşku duymadan katıldım. Bütün araştırmalarım sonuçsuz kaldı. Bu olaydaki son güvencemin diğer hesaplarımla aynı ölçüde temelsiz olduğu ortaya çıktı. Her küçük kilisenin kapısında ayinden sonra duruyor ve narin bir bedeni örten her elbiseyi dikkatle inceleyerek, genç bir başı örten her başlığın altına dikkatle bakarak herkes çıkana dek bekli-

3 Küçük bir ulak mösyö.

4 Hiçbir şey.

yordum. Boşuna. Siyah atkılarını düşük omuzlarının üzerine çeken genç kızların yanımdan geçip gittiğini gördüm, ama hiçbirinde kesin olarak Matmazel Henri'nin tavrı ve havası yoktu. Kahverengi saç bantlarıyla *encadreé*[5], solgun ve düşünceli yüzler gördüm, ama onun alnını, onun gözlerini, onun kaşlarını bulamadım. Karşılaştığım bütün yüzlerin bütün çizgileri boşa harcanıyordu sanki, çünkü gözlerim karşılaşmak istediği özellikleri bulmayı başaramıyordu... O çok geniş bir alın ve üzerinde ince, ama kararlı bir çizgi gibi kaşlarla büyük, siyah, ciddi gözler.

Dördüncü pazar öğleden sonra, kapıcının kapıyı kitleyip, artık meydana dağılmakta olan cemaatten son kalanların hemen arkasından gittiği küçük Kraliyet Kilisesi'ne arkamı döndüğüm sırada içimden, "Büyük olasılıkla Brüksel'i terk etmiştir... belki de söylediği gibi İngiltere'ye gitmiştir," diye mırıldandım. Az sonra İngiliz beyefendilerle hanımefendilerden oluşan çiftleri hızlı hızlı yürüyerek ardımda bırakmıştım. (Yüce Tanrım! Neden daha iyi giyinmezler ki? Gözlerim pahalı ipek ve satenden dikilmiş, aşırı fırfırlı, özensiz ve derbeder giysiler, pahalı dantelden yapılmış geniş, rüküş yakalar, her pazar İngilizce ayin sırasında küçük Kraliyet Kilisesi'nin korosunu dolduran, ayinden sonra da meydandan geçerek Coburg Kilisesi'ndeki *salut*'ye[6] katılmak için acele eden, temiz ve derli toplu giyinmiş yabancılar karşısında hiç de üstünlüğü olmayan bir zıtlık oluşturan kötü kesimli paltolar ve garip bir biçimde tasarlanmış pantolonlar dışında bir şey görmüyor.) Bu Britanyalı çiftlerin, güzel Britanyalı çocuklardan oluşan grupların, Britanyalı uşakların ve hizmetçi kadınların yanından geçmiştim. Place Royale'den geçip, Rue Royale'e girmiş, oradan Rue de Louvain'e –eski ve sessiz bir cadde– sapmıştım. Biraz acıktığımı hissettim, geri dönüp Pelet'nin evinde yemekhane masasındaki *gouter*'den payımı

5 Çevrelenmiş.

6 Akşam duasına.

–başka deyişle, küçük sütlü ekmek ve su– almak istemediğimden bir pastacıya girdim ve bir *couc* (?) –bu Flamanca bir sözcük, nasıl söylendiğini bilmiyorum– bir *Corinthe-anglice*, bir üzümlü çörek ve bir fincan kahveyle canlandım, sonra da Porte de Louvain'e doğru ağır ağır yürümeye devam ettim. Kısa bir süre sonra kentin dışındaydım; kapıdan geçip yükselen tepeye tırmanarak acele etmeden ilerledim. Çünkü öğleden sonra bulutlu olsa da çok boğucu bir sıcak vardı ve havayı serinletecek tek bir yaprak bile kımıldamıyordu. Brüksel'in hiçbir sakininin yalnızlığı aramak için uzağa gitmesine gerek yoktu. Kentten yalnızca yarım fersah uzaklaşsın, onu Brabant başkentinin etrafına yayılmış, ağaçsız ve yolsuz, bereketli olmasına karşın çok kasvetli geniş tarlalar üzerinde sakin ve boş bir biçimde asılı bulur. Tepenin doruğuna ulaşınca durup yapay ve cansız açık alana uzun uzun baktıktan sonra, o vakte kadar izlemiş olduğum anayolu terk ederek, uzaklığın koyu yeşilden kasvetli bir maviye dönüştürdüğü renklerini göğün morumsu ve gürleyecek gibi görünen renkleriyle karıştırdığı, ufkun sınırlarına kadar her yere yayılan –Devler Ülkesi'nin sebze bahçesinin yatakları gibi bereketli– işlenmiş toprakların içine girmek istedim. Bu yüzden tali bir yoldan sağa döndüm. Pek fazla ilerlememiştim ki umduğum gibi tarlalara vardım; bu tarlaların ortasında, tam önümde, beyaz ve yüksek bir duvar uzanıyordu ve üstünden gördüğüm yapraklara bakılırsa, sık dikilmiş porsuk ve selvi ağaçlarından oluşan bir fidanlığı çevreliyordu; zira rengi solmuş parmaklıklara dayalı duran, kuşkusuz ortadaki yüksek bir yere yerleştirilmiş ve siyah mermerden yapılmış kollarını şu meşum ağaçların tepesine uzatan koca bir haçın çevresine kasvetle üşüşen dallar bu türdendi. Bu bakımlı bahçenin ait olduğu evi merak ederek ilerledim. Görkemli bir konut göreceğimi düşünerek duvarın köşesini döndüm. Büyük demir kapılara yakındım, oralarda barınak vazifesi gören bir kulübe vardı, ancak anahtar için kimseyi aramaya ihtiyaç

duymadım. Kapılar açıktı, bir kanadı geriye doğru ittim, yağmurdan paslanmış menteşeler oynarken kapı hüzünle gıcırdadı. Sık dikilmiş bitkiler girişi sarmıştı. İki yanı ağaçlı yoldan geçerken, her yanda kendi suskun dilleriyle nasıl bir yere girdiğimi açıkça gösteren yazıt ve işaretler gördüm. Bu bütün yaşayanların gitmeye yazgılı olduğu bir evdi. Haçlar, anıtlar, dayanıklı çiçeklerden çelenkler "Louvain Kapısı Protestan Mezarlığı"nı haber veriyordu.

Burası sürekli aynı yolda yürümenin tekdüzeliğinden sıkılmadan yarım saat boyunca ağır ağır gezilebilecek kadar genişti. Üstelik mezartaşlarını okumaktan hoşlananların iki ya da üç kat daha uzun süre dikkatlerini meşgul etmeye yetecek kadar kitabe vardı. Pek çok aileden, dilden ve ülkeden insanlar, ölülerini defnetmek için buraya getirmişti. Taş, mermer, pirinç sayfaların üzerinde isimler, tarihler, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Latince gösteriş ya da sevgi içeren son övgüler kazınmıştı. Burada bir İngiliz, Mary Smith ya da Jane Brown'ından geriye kalanın üzerine mermer bir anıt dikmiş, üzerine yalnızca adını nakşetmişti. Şurada bir Fransız, Elmire ya da Celestine'inin mezarının ortasında sayısız erdemlerine tanıklık eden küçük levha kadar göz kamaştırıcı olan gül ağaçlarıyla gölgelendirmişti. Her ulus, soy ve aile kendi tarzında yas tutuyordu. Hepsinin de yası ne kadar sessizdi! Engebesiz patikalarda yürüyüş insanı irkiltiyordu, çünkü mutlak bir sessizliği bozan tek şey adımlarımın sesiydi. Yalnızca rüzgârlar değil, ara sıra dolanan düzensiz esintiler bile, sanki o öğleden sonra ortak bir karar almışlar gibi bir köşeye sinip uykuya dalmıştı. Kuzeyin sesi kesilmişti, güney sessizdi, doğu ağlamıyordu, batıdan da bir fısıltı gelmiyordu. Gökyüzündeki yoğun ve kasvetli bulutlar son derece kıpırtısızdı. Servilerin dimdik ve sessiz ayakta durduğu, söğütlerin sakince aşağı sarktığı, güzel olduğu kadar ruhsuz çiçeklerin hareketsiz gecenin çiyini ya da gökgürültülü sağanağı beklediği bu mezarlığın ağaçlarının altında, mezarların

ve içlerinde gizlediklerinin güneşi ya da gölgeyi, yağmuru ya da kuraklığı hissetmeden yattıkları yerde ılık, soluksuz bir karanlık uzanıyordu.

Ayak seslerimden rahatsız oldum, çimenlikte başka bir yola saptım ve porsuk ağaçlarından oluşan bir koruya doğru yavaş yavaş ilerledim. Ağaç gövdelerinin arasında hareket eden bir şey gördüm, bunun sallanan kırık bir dal olabileceğini düşündüm. Uzağı göremeyen gözlerim biçimleri değil, yalnızca bir hareketi yakalamıştı; koyu gölge, ağaçlıklı yoldaki açıklıklarda bir görünüp bir kaybolarak ilerlemeye devam etti. Kısa süre sonra bunun canlı bir varlık, bir insan olduğunu fark ettim. Daha da yaklaşınca, bunun ağır ve sağlam adımlarla bir o yana bir bu yana yürüyen, besbelli benim gibi kendi kendine derin düşüncelere dalmış bir kadın olduğunu fark ettim. Çok geçmeden yeni kalktığını düşündüğüm bir yere oturdu, yoksa daha önce gözüme çarpmış olurdu. Burası bir ağaç kümesiyle gözlerden gizlenen bir köşedeydi. Önünde beyaz bir duvar, duvara karşı yerleştirilmiş küçük bir taş ve taşın dibinde daha yeni oluşmuş küçük bir çimenlik, yeni yapılmış bir mezar vardı. Gözlüğümü taktım ve yavaşça kadının arkasına geçtim, taşın üzerindeki yazıta bir göz atarak "Julienne Henri, altmış yaşında, Brüksel'de öldü, 10 Ağustos, 18..." yazısını okudum. Yazıtı okuduktan sonra, yakınında herhangi bir canlı varlığın bulunduğundan habersiz, gözlerimin önünde eğilmiş düşünceli düşünceli oturan bedene baktım. En sade siyah kumaştan bir yas giysisi içinde, siyah matem bandı geçirilmiş küçük, basit bir başlık takmış genç, ince biriydi. Hem kim olduğunu gördüm, hem de hissettim ve hiç kıpırdamadan sağlam bir inancın güvencesinin tadını çıkararak birkaç dakika durdum. Onu bir ay boyunca aramış, tek bir ize bile rastlamamıştım. Asla bir umuda rastlamamış, herhangi bir yerde onunla karşılaşma şansını yakalayamamıştım. Umutlarımı dizginlemek zorunda kalmış ve bir saat

önce artık hayatın akışının ve yazgının itkisinin onu elimin erişebileceği uzaklıktan sonsuza dek aldığı yolundaki cesaret kırıcı düşünceye dalmıştım. İşte, karamsarlığın baskısı altında birdenbire toprağa doğru eğilirken –bir mezarın çimenliğinde üzüntünün izini gözlerimle izlerken– kayıp mücevherim gözyaşıyla beslenmiş yeşilliğe, porsuk ağaçlarının yosun tutmuş dağınık köklerine düşmüştü.

Frances, dirseğini dizine dayamış, başı ellerinde, hiç ses çıkarmadan oturuyordu. Bu düşünceli halini uzun süre değiştirmeden koruyabileceğini biliyordum. Sonunda bir damla gözyaşı düştü. Önündeki taşta yazılı olan isme bakıyordu ve ölülerin özlemi içinde yalnız yaşarken, zaman zaman çok acılı bir biçimde ezilen yüreği o daralma duygularından birine katlanıyordu. Mendiliyle tekrar tekrar sildiği gözyaşları döküldü, ıstırap verici birkaç hıçkırık işitildi, sonra da ani boşalmanın sona ermesiyle önceki gibi sessiz oturdu. Elimi hafifçe omzuna koydum. Onu önceden hazırlamaya gerek yoktu, çünkü ne histerikti, ne de bayılma nöbetlerine uğraması mümkündü. Ani bir dokunuş onu korkudan sıçratabilirdi, ama hafif temasım yalnızca istediğim gibi dikkatini çekti. Düşünce o kadar süratlidir ki –özellikle de bazı zihinlerde– çabucak dönse de, o ani hareketinden önce bile, kendisini yalnızlığında böyle gafil avlayan kişiyi aklından geçirdiğine ve kalbinde hissettiğine –o mucizeye– inanıyorum. En azından Hayret hemen gözlerini açmış, Tanıma ise gözbebeklerini çok şey söyleyen bir parlaklıkla aydınlatmadan önce benimkilerle buluşturmuştu. Coşkulu bir sevinç duygusu bütün yüzünde belirgin ve sıcak bir biçimde parlamadan önce tedirgin bir şaşkınlık yüz hatlarını hiç de karıştırmamıştı. Öğrencimin yüzünü kaplayan o zarif ve büyük memnuniyetin çağrısına karşılık veremeden yanaklarındaki heyecan kızartısının dört yana yayılan ışıltısının zayıflayıp solduğunu fark etmeye ancak zaman buldum. Şiddetli yaz sağanağından sonra parlak yüzünü gösteren yaz güneşiydi

bu; neredeyse harlı bir ateş gibi yanan o parlak bakıştan daha hızlı başka ne böyle çoğaltılabilir ki?

Yüzsüzlükten –kaşarlanmış bir yüz ifadesiyle duygusuz soğukkanlılığın yüzsüzlüğünden– nefret ederim, ama güçlü yüreğin cesaretini, yüce gönüllü asaletin coşkunluğunu seviyordum. Korkmaksızın doğruca gözlerime bakabildiğinde Frances Evans'ın berrak ela gözlerindeki ışığı tutkuyla seviyordum... şu sözleri söylediği sıradaki ses tonunu seviyordum.

"*Mon maître! Mon maître!*"

Elini benimkine teslim ederken yaptığı hareketi seviyordum. Orada, beş parasız ve kimsesiz dururken onu seviyordum. Benim gibi çekicilikten yoksun, arzu dolu biri için bir hazine, benim düşündüğüm gibi düşünen, hissettiğim gibi hisseden, dünyadaki en yakın duygudaşlık nesnem, birikmiş sevgimin ideal tapınağı, suskunluğun ve basiretin, çalışkanlığın ve azmin, özverinin ve özdenetimin sadık bekçisi, ona bağışlamayı çok istediğim armağanın –bütün sevgimin– koruyucusu, doğruluğun ve onurun, bağımsızlığın ve vicdanın –onurlu bir yaşamı çoğaltan ve destekleyen özelliklerin örneği– sevecenliğin, yumuşak olduğu kadar durgun, söndürülemez olduğu kadar saf bir alevin, yapmacıksız duyguların, yapmacıksız tutkunun –kutsal evin o canlılık ve huzur kaynaklarının– bulunduğu bir kuyunun sessiz sahibi. Yüreğinde bunların ne kadar sessiz ve ne kadar derinde fokurdadığını, tehlikeli bir alevin mantığın gözü önünde nasıl güvenli bir biçimde yandığını biliyordum, ateş bir an yükselip canlandığında artan ısı yaşamın kanallarındaki akışı zora soktuğunda fark etmiştim. Mantığın isyancıyı zayıflattığını, alevini kora dönüştürdüğünü görmüştüm. Frances Evans'a güveniyordum. Ona saygı duyuyordum, onu koluma takıp mezarlıktan çıkarırken, güven kadar güçlü, saygı kadar sağlam, her ikisinden de daha coşkulu bir başka duygu daha –aşk– taşıdığımı hissettim.

Kapı uğursuz bir sesle arkamızdan çarparken, "Pekâlâ öğrencim," dedim, "İşte seni yeniden buldum: Bir ay aramak uzun gibi geldi, kayıp kuzumu mezarların arasında yolunu kaybetmiş bir halde bulacağımı hiç düşünmemiştim."

Ona daha önce yalnızca "matmazel" diye hitap etmiştim, böyle konuşmak hem onun, hem de benim için yeni bir tarz benimsemekti. Verdiği cevap bu dilin onu hiçbir biçimde öfkelendirmediğini ve yüreğine hiç de aykırı olmadığını bana anlattı.

"*Mon maître*," dedi. "Beni aramak için zahmete mi girdiniz? Yokluğumu çok düşüneceğinizi hiç hayal etmemiştim, ama sizden uzaklaştırıldığım için çok acı çektim. Daha ağır dertler beni unutmak zorunda bırakana dek o olay nedeniyle üzüntü çektim."

"Halan öldü mü?"

"Evet, on beş gün oldu. Aklımdan çıkaramadığım bir üzüntüyle öldü. Yaşamının son gecesinde bile, 'Frances, ben gittikten sonra çok yalnız, çok kimsesiz kalacaksın,' deyip durdu. İsviçre'de defnedilmek istedi. Hem onu yaşlılığında Leman Gölü'nün kıyılarını terk edip, göründüğü kadarıyla yalnızca ölmek için bu sıkıcı Flandres bölgesine gelmeye ikna eden bendim. Onun son arzusunu yerine getirmek, cenazesini kendi ülkemize geri götürmek isterdim, ama olanaksızdı. Buraya gömmek zorunda kaldım."

"Sanırım hastalanalı çok olmamıştı."

"Yalnızca üç hafta. Kötüleşmeye başladığında yanında kalıp ona bakmak için Matmazel Reuter'den izin istedim. Duraksamadan verdi."

Hemen, "Pensionnat'ya dönüyor musun?" diye sordum.

"Mösyö, evde kalmaya başlayalı bir hafta olmuştu, bir akşam halamı yatırdıktan sonra Matmazel Reuter geldi. Halamla konuşmak için odasına girdi ve her zaman olduğu gibi son derece nazik ve rahattı. Daha sonra dışarı çıktı ve uzun süre benimle oturdu, gitmek üzere kalktığında şöyle

dedi: 'Matmazel, kurumumdan ayrılışınızı kolay kolay atlatamayacağım. Sınıfınızdaki öğrencileri o kadar iyi eğittiniz ki hepsi sizin büyük bir maharetle becerdiğiniz küçük el işlerinde son derece hüner kazandı ve daha fazlasını öğrenmeye en ufak bir ihtiyaçları kalmadı. Daha küçük öğrencilere gelince, nitelikçe sizin kadar iyi bir sanatçı olmasa da ikinci öğretmenin gelecekte elinden geldiği kadar yerinizi alması gerekecek, kuşkusuz şimdi size düşen mesleğinizde daha yüksek bir konum edinmek. Eminim her yerde yeteneklerinizden yararlanmaya istekli okullar ve aileler bulursunuz.' Sonra da bana son haftalığımı ödedi. Kuşkusuz matmazelin de beklediği gibi, beni kurumdan çıkarmayı planlayıp planlamadığını çok açık bir biçimde sordum. Kaba saba konuşmam üzerine gülümsedi ve işveren çalışan ilişkimizin tabii ki sona erdiği, ama beni tanımaktan duyduğu zevki korumayı umduğunu, beni bir dost olarak görmekten her zaman memnun kalacağı cevabını verdi, sonra da caddelerin mükemmel durumuna ve havanın uzun zamandır iyi gittiğine ilişkin bir şeyler söyleyip epeyce neşeli bir halde gitti."

İçimden güldüm. Bütün bunlar tam müdireden beklediğim ve tahmin ettiğim davranışlardı. Sonra Frances farkında olmadan yalanını ortaya serip kanıtlamıştı: "Sık sık Matmazel Henri'nin adresini istemişti" gerçekten. "Matmazel Henri her zaman adresini vermekten kaçınmıştı" vb. vb. ve şimdi yerini kesin olarak bilmediğini iddia ettiği evin ziyaretçisi olduğunu keşfediyordum.

Öğrencimin haberleri üzerine yapmaya niyetlenebileceğim herhangi bir yoruma kocaman yağmur damlalarının yüzümüze çarpması ve uzaktan gelmekte olan bir fırtınanın homurtusu engel oldu. Durgun havada ve kurşuni gökyüzünde apaçık beliren uyarı, beni hemen Brüksel'e dönüş yoluna koyulmaya teşvik etti. Adımlarımızı hızlandırdık, yolumuz yokuş aşağı olduğundan kolayca ilerledik. Şiddetli yağmurun başlamasından önceki ilk büyük damlalardan

sonra bir boşluk oldu, bu arada Porte de Louvain'i geçmiştik ve yeniden kentteydik.

"Nerede oturuyorsun?" diye sordum. "Sağ salim eve vardığından emin olayım."

"Rue Notre Dame aux Neiges," diye cevapladı Frances.

Ev, Rue de Louvain'in uzağında değildi. Büyük bir gürleme ve çakan şimşekle ikiye bölünen bulutlar şiddetli ve büyük bir sağanakla morumsu katmanlarını boşaltmadan önce yöneldiğimiz evin eşiğinde duruyorduk.

Onu eve soktuktan sonra arkasından gitmekte durakladığım sırada Frances, "İçeri girin! İçeri girin!" dedi. Bu söz karar vermemi sağladı, eşikten adımımı atıp, kapıyı ani ışıltılarla ortalığı ağartarak saldıran fırtınanın yüzüne kapadım ve Frances'i dairesine giden koridorda izledim. Ne o, ne de ben ıslanmıştık. Kapının üzerindeki çıkıntı dimdik inen sağanağı savuşturmuştu. İlk büyük damlalar dışında giysilerimize yağmur değmemişti, bir dakika daha dışarıda kalsaydık, iliklerimize kadar ıslanacaktık.

Yeşil yünden küçük bir paspasa ayağımı bastığımda, kendimi döşemesi cilalı ve ortasında kare şeklinde yeşil bir halı olan küçük bir odada buldum. Pek az mobilya vardı, ama hepsi pırıl pırıl ve son derece temizdi. Odanın dar sınırları içinde bir düzen –baktığımda müşkülpesent ruhumu yatıştıran türden düzen– hüküm sürüyordu. Eve girmekte tereddüt etmiştim, çünkü her şeye rağmen Matmazel Reuter'in aşırı yoksulluğa ilişkin imasının fazlasıyla doğru olabileceğinden endişe ettim ve beklenmedik bir şekilde evine girerek dantel tamircisini utandırmaktan korktum! Mekân yoksul olabilirdi, gerçekten de yoksuldu, ama derli topluluk şıklıktan daha iyiydi. O temiz şöminede parlak küçük bir ateş olsaydı, odayı bir saraydan daha çekici bulacaktım. Ancak ateş yoktu, yakmak için hazırda yakacak da yoktu. Dantel tamircisi kendisine böyle bir isteğe boyun eğme izni veremezdi, özellikle şimdi, ölümüyle tek akrabası-

nı yitirdiği, kimsenin yardımda bulunmadığı, kendi çabalarından başka dayanacak bir şeyinin olmadığı bir zamanda. Frances başlığını çıkarmak üzere içerideki odaya girdi ve zarif göğsü ve ince belini tam olarak gösteren, kendisine çok yakışan siyah elbisesiyle, açık, biçimli boynunu çevreleyen lekesiz beyaz yakasıyla, şakaklarında düzgün kurdelelerle toplanmış, arkasında Yunanlılara özgü büyük bir örgü halinde duran gür saçıyla sade bir derli topluluk örneği olarak dışarı çıktı. Mücevheri yoktu –ne broş ve yüzük, ne de kolye, onlarsız da gayet iyiydi–, zindeliğin mükemmelliği, biçimin orantısı, duruşun zarafeti hoş bir uyum içindeydi. Küçük oturma odasına girdiğinde gözleri hemen o sırada şömineye dikilmiş olan gözlerimi aradı. Şöminenin üşüten boşluğunun ruhumda uyandırdığı içten içe bir acımayı ve merhamet dolu sızıyı anında okuduğunu biliyordum. Kavrayışı hızlı, karar verişi hızlı ve uygulamaya girişmesi daha da hızlıydı, bir anda beline kaba bezden bir önlük bağladı, sonra ortadan kayboldu ve bir sepetle yeniden ortaya çıktı. Sepetin örtüsü vardı, örtüyü açıp odun ve kömür çıkardı. Onları şöminenin ızgarasında maharetle uygun bir biçimde düzenledi.

"Bu onun yegâne stoku ve konukseverliğiyle tüketecek," diye düşündüm.

"Ne yapacaksın?" diye sordum. "Bu sıcak gecede ateş yakmayacaksın ya? Boğulacağım."

"Aslında mösyö, yağmur başladığından beri çok üşüyorum. Üstelik çay için su kaynatmalıyım, çünkü pazarları çay içerim. Ateşe katlanmaya çalışmak zorunda kalacaksınız."

Bir kibrit çaktı, odun birden tutuşmuştu, gerçekten de karanlıkla, dışarıdaki fırtınanın vahşi gürültüsüyle karşılaştırıldığında şimdi canlanan şöminede ışık saçmaya başlayan o huzurlu kızıllık çok iç açıcı görünüyordu. Bir köşeden gelen hafif mırıltı benim dışımda bir başka varlığın da bu değişiklikten hoşnut olduğunu haber verdi. Küçük minderli

bir pufun üzerindeki uykusundan ışık yüzünden uyanan siyah bir kedi, dizlerinin üzerine çöktüğü sırada gelip başını Frances'in elbisesine sürdü. Frances kedinin "*pauvre tante Julienne*"in[7] gözdesi olduğunu söyleyerek onu okşadı.

Ateş yakıldıktan sonra, şöminenin etrafı süpürüldü ve İngiltere'de eski çiftlik evlerinde gördüğümü hatırladığımı sandığım, çok eskiden kalma küçük bir çaydanlık artık iyice yanmış olan ateşin üzerine yerleştirildi, Frances'in elleri yıkandı, önlüğü bir anda çıktı. Sonra bir dolabı açıp deseni, şekli ve büyüklüğü çok uzak bir geçmişe işaret eden porselen çay takımını çabucak yerleştirdiği bir tepsi çıkardı. Her fincan tabağına küçük, eski moda bir gümüş çay kaşığı kondu ve yine o kadar eski bir gümüş maşa şekerliğin üzerine konmuştu. Dolaptan bir yumurtadan daha büyük olmayan, minicik gümüş bir süt ibriği de çıktı. Bu hazırlıkları yaparken tesadüfen başını kaldırdı, gözlerimdeki merakı okuyarak gülümsedi ve sordu.

"Bütün bunlar İngiltere'deki gibi mi mösyö?"

"Yüz yıl öncesindeki gibi," diye cevapladım.

"Gerçekten mi? Doğru, bu tepsideki her şey en az yüz yıllık: Bu fincanlar, bu çay kaşıkları, bu ibrik, hepsi aile yadigârı. Büyük büyükannem onları büyükanneme, o da anneme bırakmış, annem İngiltere'den İsviçre'ye giderken hepsini yanında götürmüş ve sonra bana bıraktı. Küçük bir kız olduğum günlerden beri, onları geldikleri yere, İngiltere'ye geri götürmek istediğimi düşündüm."

Küçük sütlü ekmekleri masanın üzerine koydu, çayı yabancıların çay yaptığı gibi demledi, yani altı fincana bir çay kaşığı dolusu. Benim için bir sandalye ayarladı, ben sandalyeyi alırken bir sevinçle sordu:

"Bu bir an için kendinizi evinizde hissetmenizi sağlar mı?"

"İngiltere'de bir evim olsaydı, sanırım onu hatırlatırdı," diye cevapladım. Aslında İngilizlere benzeyen açık tenli kızı

7 Zavallı Julienne hala.

İngiliz yemeği hazırlarken ve İngiliz dilini konuşurken izlemekte bir tür yanılsama vardı.

"Bir eviniz yok muydu?" dedi.

"Yok, hiçbir zaman da olmadı. Bir gün bir evim olacaksa, bunu kendim yapmam gerekiyor. Bu iş de günün birinde başlayacak." Konuşurken benim için yeni olan bir sancı yüreğimin ortasından yıldırım gibi geçti: Bu durumumun alçakgönüllülüğü ve olanaklarımın yetersizliği karşısında bir mahcubiyet sancısıydı, ama bu sancıyla birlikte daha fazlasını yapmak, daha fazla kazanmak, daha fazla bir şey olmak, daha fazlasına sahip olmak için güçlü bir istek de doğmuştu. Harekete geçen istekli yüreğim, bu artan servete asla sahip olmadığım evi ve kazanmaya içten içe yemin ettiğim eşi de dahil etmeye can atıyordu.

Frances'in çayı sıcak su, şeker ve sütten biraz daha iyiydi. Bana tereyağıyla birlikte sunamadığı küçük sütlü ekmekler damağıma kudret helvası kadar tatlı geliyordu.

Yemeğin bitmesinden, hazine gibi saklanan tepsi ve porselenlerin yıkanıp kaldırılmasından, parlak masanın silinerek daha da parlatılmasından, *le chat de ma tante Julienne*'in[8] özel bir tabakta getirilen yiyecekle beslenmesinden, sıçrayan közlerin ve dağılan küllerin de şöminenin önünden süpürülmesinden sonra Frances nihayet oturdu. Yanımdaki sandalyede yerini alırken, birazcık utandığını ilk kez açığa vurdu. Buna şaşmamak gerek, çünkü gerçekten farkında olmadan onu oldukça yakından izlemiş, her adımını, her hareketini biraz fazla ısrarlı bakışlarla izlemiştim. Çünkü hareketlerinin zarafeti ve çevikliğiyle –zarif ve ince parmaklarının her seferinde becerikli, titiz ve hatta süsleyici dokunuşuyla– beni büyülemişti. Sonunda durup oturduğu zaman yüzündeki zekâ bana güzellik olarak göründü ve onun hakkında düşündüm. Ancak teninin rengi dinlenmekle yatışmaktan çok daha da canlanırken gözleri yere bakmaya devam edince, o

8 Julienne halamın kedisi.

sevdiğim ışıktan –ateşin yavaşça azaldığı, şefkatin kavrayışı yumuşattığı, en azından tam şu anda hazzın düşünceyle oynadığı bir ışıktan– bir parça içebileyim diye göz kapaklarının kalkmasını bekleyip durmama rağmen, bu beklentinin karşılanmaması üzerine, sonunda düş kırıklığından belki de benim sorumlu olduğum kuşkusuna kapılmaya başladım. Şimdi etkisi altında hareketsiz oturduğu büyüyü bozmak istiyorsam, gözlerimi dikip bakmaktan vazgeçerek konuşmaya başlamalıyım. Bu yüzden otoriter bir ses ve tavrın şimdiye dek onun üzerinde yarattığı yatıştırıcı etkiyi hatırlayarak şöyle dedim:

"İngilizce kitaplarınızdan birini getirin matmazel, çünkü yağmur hâlâ şiddetli yağıyor ve büyük olasılıkla beni yarım saat daha burada tutacak."

Rahatlayıp huzura kavuşarak ayağa kalktı, kitabını aldı ve onun için yanıma yerleştirdiğim sandalyeyi hemen kabul etti. Galiba kitabın dinsel karakterinin pazar günü için uygun olacağına düşünerek klasiklerin rafından Kayıp Cennet'i seçmişti. Ona başından başlamasını söyledim ve Milton'ın "Horeb ya da Sina Dağı'nın gizli doruğunda" Musevi çobana kaosun rahminde bir dünyanın meydana gelmiş ve olgunlaşmış olduğunu öğreten o cennetten gelen esin perisine yakarışını okurken onun yanımda olmasının, rahatsız edilmeksizin sesini –kulağımda tatlı ve memnuniyet verici bir sesi– duymanın, ara ara yüzüne bakmanın üç kat artan hazzının tadını çıkarıyordum: Bu son fırsattan daha çok tonlamada, duraklamada ya da vurguda hata bulduğum zaman yararlandım. Kesin bir dille yargılarımı söylediğim sürece, çok hararetli bir yüz kızarmasına yol açmadan gözlerimi ona dikip bakabilirdim.

Altı sayfa kadar okuduktan sonra (onunla çalışırken yavaş yavaş okudu, sık sık soru sormak ve bilgi almak için durdu), "Yeter," dedim, "yeter, artık yağmur diniyor. Az sonra gitmeliyim." Gerçekten o sırada pencereye doğru baktığım-

da gökyüzünün maviliğini gördüm. Büyük kara bulutlar dağılmıştı ve batmakta olan ağustos güneşinden yakutların kafesin içinden yansıyan ışıltısı gibi bir parıltı geliyordu. Kalktım, eldivenlerimi giydim.

"Matmazel Reuter tarafından atıldığınız işin yerine yenisini bulamadınız mı?"

"Hayır mösyö. Her yere sordum, ama hepsi referans istedi. Doğruyu söylemek gerekirse müdireye başvurmak istemedim, çünkü bana karşı ne adil, ne de dürüst davrandığını düşünüyorum. Kurumunda çalışırken öğrencilerimi bana düşman etmek için sinsice davrandı ve böylece beni mutsuz etti, sonunda iyiliğim için yapıyormuş gibi, ama gerçekte yalnızca kendi yaşamının değil, bir başkasınınkinin de benim çabalarıma bağlı olduğu sıkıntılı bir anda gizli ve ikiyüzlü bir manevrayla işimi elimden çekip aldı: Artık ondan hiçbir zaman iyilik istemem."

"Bundan sonrası için tasarınız ne? Şimdi nasıl yaşıyorsunuz?"

"Hâlâ dantel onarabilirim. Dikkatli olursam açlıktan ölmemi önler, ayrıca çaba harcayarak daha iyi bir iş bulabileceğimden kuşkum yok. Uğraşmaya başlayalı daha on beş gün oldu, cesaretim ve umutlarım henüz tükenmiş değil."

"Dileğinize kavuşursanız ne olacak? Asıl amacınız ne?"

"Kanalı geçecek kadar para biriktirmek: İngiltere'yi her zaman Kenan diyarım olarak gördüm."

"Pekâlâ, pekâlâ. Kısa bir süre sonra sizi tekrar ziyaret edeceğim, şimdi iyi akşamlar," dedim ve oldukça beklenmedik bir biçimde ondan ayrıldım. Beni daha sıcak, daha anlamlı bir vedaya zorlayan, içten gelen güçlü dürtüye telaşla direndim: Onu bir an için kucaklayıp bağrıma basmamdan, yanağına ya da alnına bir öpücük kondurmamdan daha doğal ne olabilirdi ki? Mantıksız değildim, bütün istediğim buydu. Böylece memnuniyet içinde uzaklaşabilirdim. Mantık benden bunu bile esirgedi, gözlerimi yüzünden, adımlarımı

dairesinden başka yöne çevirmemi –yaşlı Madam Pelet'den ayrıldığım gibi içtenliksiz ve soğuk bir biçimde ondan ayrılmamı– emretti. İtaat ettim, ama bir gün öcümü almaya hınçla yemin ettim. "Bu konuda istediğim gibi davranma hakkını kazanacağım ya da bu mücadelede öleceğim. Şimdi önümde tek bir hedef var: O Cenevreli kızı eş olarak almak. Karım olacak, ama hocasının kendisine ilgi duyduğu kadar ya da onun yarısı kadar ona ilgi duyması koşuluyla. Duymasa, talimatlarım karşısında böyle uysal, böyle güleryüzlü, böyle mutlu olur mu? Yazı yazdırdığımda ya da düzeltmeler yaptığımda böyle sakin, memnun, huzurlu bir havayla yanı başımda oturur mu?" Bir odaya girdiğimde yüz ifadesi ne kadar üzgün ya da tedirgin olursa olsun, ona yaklaştıktan, birkaç kelime konuştuktan, bazı talimatlar verdikten, belki biraz azarladıktan sonra, birdenbire kuytu bir mutluluk köşesine gömüldüğünü, düzelip sakinleştiğini ve canlandığını tekrar tekrar gözlemlemiştim. Onu en çok memnun eden azarlardı: Ben onu haşlarken biraz kımıldanarak, biraz surat asarak, tek heceli sözcüklerle kendini savunarak çakısıyla kalemini yontardı. Tamamen yontulup biteceğinden korkarak kalemi elinden aldığımda, bastırılmış heyecanı birazcık artırmak amacıyla tek heceli savunmayı da yasakladığımda, sonunda başını kaldırır, neşeyle tatlılaşan ve meydan okumayla keskinleşen, gerçeği söylemek gerekirse, beni daha önce hiçbir şeyin heyecanlandırmadığı kadar heyecanlandıran, (iyi ki o bunu bilmiyordu) tutsağı olmasa bile bir ölçüde uyruğu yapan bir bakışla bakardı. Böyle küçük olaylardan sonra morali genellikle birkaç saatliğine yükselişini sürdürür ve halasının ölümü ve işten kovulmasından önce gözlemlediğim gibi, sağlığı bundan bütün bedenini neredeyse yeniden yaratan bir destek ve enerji alırdı.

Bu son cümleleri yazmak birkaç dakikamı aldı, ancak Frances'in odasından basamakları indiğim kısa süre içinde bütün bunların anlamını düşünmüştüm. Tam dış kapıyı açarken, geri vermediğim yirmi frankı hatırladım. Durakla-

dım, onu yanımda götürmem olanaksız, asıl sahibine zorla geri vermem güç. Artık onu mütevazı konutunda görmüş, küçük evinin tertip ve tutumluluğunun açıkça ortaya koyduğu yoksulluğun asaletine, düzenin gururuna, titizlikle gözetilen muhafazakârlığına tanıklık etmiştim. Borçlarını ödemekten affedilmeyi kendisine yediremeyeceğinden, hiç kimseden, belki de en azından benden gelecek koruma lütfunun kabul edilmeyeceğinden emindim. Ancak bu dört tane beş frank özsaygıma ağır bir yüktü ve onlardan kurtulmam gerekiyordu. Bir çıkar yol –kuşkusuz beceriksizce, ama tasarlayabildiğimin en iyisi– aklıma geldi. Çabucak merdivenleri çıktım, kapıyı çaldım ve sanki acelem varmış gibi tekrar odaya girdim.

"Matmazel, eldivenlerimden birini unutmuşum. Burada bırakmış olmalıyım."

Aramak üzere hemen kalktı. Arkasını döndüğünde, ben –o sırada şöminenin önündeydim– küçük bir vazoyu –çay fincanları kadar eski bir porselen biblo takımının bir parçası– sessizce kaldırıp dikkat çekmeden parayı altına koydum, sonra "Ah, işte eldivenim! Şömine siperinin içine düşürmüşüm, iyi akşamlar matmazel," diyerek yeniden çıktım.

Bu önceden tasarlanmamış dönüşüm kısa olsa da, bir yürek sızısına kapılmama yetecek kadar zaman sağlamıştı. Frances'in insana mutluluk veren küçük ateşinin kırmızı közlerini şömine ızgarasından çoktan toplamış olduğunu gözlemledim: Her fazla masrafı hesaplamak, her ayrıntıda tasarruf etmek zorunda olduğundan, ben ayrıldıktan hemen sonra tek başına tadını çıkarması çok pahalı olan bir lüksü kısmıştı.

"Henüz kış gelmediği için memnunum," diye düşündüm. "Ama iki ay içinde kasım rüzgârları ve yağmurları başlar. Tanrım, keşke ondan önce bu şömine ızgarasına kürekle *ad libitum*[9] kömür atma hakkını ve gücünü kazanabilsem!"

9 Dilediği kadar.

Kaldırım çoktan kuruyordu. Yumuşak ve güçlü bir esinti, çakan şimşekle arınan havayı canlandırdı. Arkamda gökyüzünün bir opal gibi uzandığı batıyı hissettim, gök mavisi koyu vişne rengiyle iç içe girmişti. Koyu morluk içinde irileşen görkemli güneş çoktan batmıştı. Doğuya doğru ilerlerken, uçsuz bucaksız bir bulut kümesiyle karşılaştım, aynı zamanda önümde bir akşam gökkuşağının kemeri vardı, mükemmel bir gökkuşağı: Yüksekte, geniş, göz kamaştırıcı. Uzun süre baktım. Gözlerim manzarayı doya doya izledi ve herhalde beynim onu iyice emmiş olmalı, çünkü o gece geri çekilmekte olan bulutların arasında hâlâ oynayan ve yıldızların üzerinde gümüş gibi çakıp bütün göğü aydınlatan sessiz şimşeği izleyerek uzunca bir süre tatlı bir ateşle uyanık yattıktan sonra nihayet uykuya daldım. Batmakta olan güneş, bulut kümeleri, muazzam gökkuşağı bir düşte yeniden ortaya çıktı. Galiba bir terasta durmuş, korkuluk duvarına dayanıyordum. Altımda bir boşluk vardı, kavrayamadığım bir boşluk, ama dalgaların sonu gelmeyen çarpışlarını duyduğum için bunun deniz –ufka yayılmış bir deniz– olduğuna inandım, yeşilin durmadan değiştiği ve koyu mavi bir deniz. Uzaktaki her şey huzur vericiydi, her şey bir buğu perdesinin ardındaydı. Altın sarısı bir kıvılcım suyla hava arasındaki çizgide parıldadı, suyun üstünde süzüldü, yaklaştı, genişledi, değişti; bir şey gökyüzüyle yer arasında, gökkuşağının kemerinin altında asılı kaldı. Huzur veren, ama koyu renkli bulutların ardında dağıldı. Uçuyormuş gibi havada duruyordu. İnci gibi, yapağımsı, ışıldayan hava etrafında giysi gibi dalgalanıyordu; hafifçe pembe bir ışık yüz, kol, bacak gibi görünen biçimlere renk verdi; büyük bir yıldız bir meleğin alnında sessiz bir ışıltıyla parladı, kalkan bir kol ve el bir ışık çizgisi gibi parıldayarak yukarıdaki gökkuşağını işaret etti ve yüreğimde bir ses fısıldadı:

"Umut, Gayret'e gülümser!"

Yirminci Bölüm

İstediğim geçinip gidecek kadar bir gelirdi, bu gelir şimdi sağlamaya azmettiğim amaç olmuştu, ama hiçbir zaman hedeften bu kadar uzak olmamıştım. Ağustosla birlikte öğretim yılı (*l'année scolaire*) kapandı, sınavlar sona erdi, ödüller verildi, okullar dağıldı, özel okulların ve bütün *pensionnat*'ların kapıları ekim başına ya da ortasına kadar açılmamak üzere kapandı. Ağustosun son günü yaklaşırken benim konumum neydi? Son haftanın başlamasından bu yana bir adım ilerlemiş miydim? Aksine gerilemiştim. Matmazel Reuter'in kurumundaki İngilizce öğretmenliğini bırakarak yıllık gelirimin 20 sterlininden kendi isteğimle vazgeçmiştim. Bir yılda kazandığım 60 sterlini 40 sterline indirmiştim, bunu da birçok koşula bağlı olarak elimde tutuyordum.

Bir süredir Mösyö Pelet'den hiç söz etmedim. Sanırım bu anlatıda kaydedilen son hadise, beyefendinin belli birini incittiği ay ışığında yürüyüştü: Doğrusu o olaydan beri ilişkimizin özünde bir değişiklik oldu. O aslında sessiz bir saatin, bulutların örtmediği bir ayın ve açık bir pencere kafesinin bana bencilce aşkı ve sahte dostluğunun sırrını gösterdiğinden habersiz, her zamanki gibi nazik ve anlaşmaya yatkın davranmayı sürdürürdü, ama ben bir kirpi gibi dikenlerimi kabarttım ve bir karaçalı değneği gibi esneklikten yoksun bir hale geldim; şakalarına asla gülmedim. Onunla geçirecek bir saniyem yoktu. Oturma odasında kahve içme davetleri

her zaman reddedildi, hem de çok soğuk ve sert bir tavırla reddedildi, müdireyle ilgili (hâlâ sürdürdüğü) şaka yollu imaları, daha önce uyandırdığı alıngan keyiften çok farklı biçimde suratsız bir sükûnetle karşılanıyordu. Pelet buz gibi davranışlarıma uzun süre büyük bir sabırla dayandı, hatta iltifatlarını artırdı, ancak yaltaklanma içeren bir nezaketin bile beni yakınlaştırmaya ya da etkilemeye yeterli olmadığını görünce, sonunda o da değişti. Böylece sakinleşti, davetleri sona erdi, yüzünde kuşkulu ve kederli bir ifade belirdi ve şaşkın, ancak çok düşünceli yüz ifadesinden sürekli olarak iki eğitim kurumunun incelendiğini ve karşılaştırıldığını, oradan açıklayıcı bir anlam çıkarmaya yönelik endişeli bir çabayı okuyordum. Sanırım çok geçmeden başarıya ulaştı, çünkü anlama yeteneğinden yoksun değildi. Belki Matmazel Zoraïde de muammanın çözümünde ona yardım etmiş olabilir. Ne olursa olsun kısa bir süre sonra davranış biçiminde kuşkunun belirsizliğinden eser kalmadığını gördüm. Bütün dostluk ve candanlık kandırmacalarından vazgeçti, ketum, resmi, ama yine de tümüyle nazik bir davranışı benimsedi. Bu benim onu getirmek istediğim noktaydı ve nispeten tekrar huzura kavuşmuştum. Şu bir gerçek ki, evindeki konumumdan hoşnut değildim, ama sahte açıklamalarla ve ikiyüzlülükle rahatsız edilmekten kurtulduğum için buna tahammül edebilirdim. Özellikle müdürün hiçbir kahramanca nefret veya kıskançlık duygusunun sakin ruhumu karıştırmadığı zamanlarda gördüm ki beni çok hassas bir noktadan yaralamamıştı, ardında haince ortaya çıkışına yönelik bir iğrenme ve karanlıkta bıçaklamaya kalkıştığını keşfettiğim ele karşı sonu gelmeyecek bir güvensizlik bırakarak yara kısa sürede ve hiçbir izi kalmadan iyileşti.

Olaylar aşağı yukarı temmuzun ortasına kadar böyle devam etti, sonra küçük bir değişiklik oldu. Pelet bir gece eve her zamanki saatinden bir saat sonra kuşkuya yer bırakmayacak şekilde sarhoş olarak geldi, onun için alışılmadık

bir durumdu bu. Çünkü hemşehrilerinin en büyük kusurlarından bazılarını taşıyorsa bile, erdemlerinden en az birine sahipti, mesela ağırbaşlıydı. Ancak bu kez o kadar sarhoştu ki, holdeki zili şiddetle çalarak ve kentin çanları gece yarısını ilan ederken öğle olduğunu sandığı için yemeğin hemen hazırlanmasını emrederek (yatakhaneler başka bir binada, sınıfların üstünde olduğundan bu rahatsızlığın erişemediği öğrenciler hariç) bütün kurumu ayağa kaldırdıktan, uşakları işlerini zamanında yapmadıkları için öfkeyle azarladıktan ve kendisine gidip yatmasını tavsiye eden zavallı yaşlı annesine dayak atmanın eşiğine geldikten sonra, korkunç bir biçimde çılgın gibi "*le maudit Anglais, Creemsvort*"ten[1] söz etmeye başladı. Henüz yatmamıştım, bulduğum bazı Almanca kitaplar geç saatlere dek beni oyalamıştı. Aşağıdaki kargaşayı duydum ve müdürün garip olduğu ölçüde dehşetengiz bir sesle avaz avaz bağırdığını işittim. Kapımı biraz açınca, pis varlığından belli olan cehennemlik İngiliz kanıyla namusunu temizlemek için holdeki masada gırtlağını kesmek üzere "Creemsvort"ün yanına getirilmesini istediğini fark ettim. "Ya deli ya da sarhoş" diye düşündüm. "Her iki halde de yaşlı kadın ve uşaklara bir erkeğin yardım etmesi çok iyi olacak." Bu yüzden doğruca hole indim. Onu cinnet geçirir gibi fıldır fıldır dönen gözlerle –kepaze bir görünümü vardı, aptalla deli arasında bir haldeydi– yalpalarken buldum.

"Gelin Mösyö Pelet," dedim, "yatsanız iyi olur." Kolundan tuttum. Kanını talep ettiği kişinin görünmesi ve dokunmasıyla heyecanı kuşkusuz büyük ölçüde artmıştı: Debelendi ve öfkeyle saldırdı, ama sarhoş bir adam ayık bir adamla boy ölçüşemez. Üstelik normal haliyle bile Pelet'nin yıpranmış bedeni benim sağlıklı bedenime karşı duramazdı. Onu yukarı çıkarıp yatağına yatırdım. Bu sırada yarım yamalak da olsa bir anlam taşıyan tehditler savurmaktan geri durmadı. Beni sadakatten habersiz bir ülkenin hain çocu-

1 Rezil İngiliz, Creemsvort'tan.

ğu olarak damgalarken, Zoraïde Reuter'i de lanetledi. Onu bayağı bir kapris nöbetiyle kendini ilkesiz bir maceracının kollarına atan "*femme sotte et vicieuse*"[2] olarak tanımladı, son nitelemeleri öfkeyle dolaylı olarak beni de hedef almıştı. Yatırdığım yataktan sıçrayıp kalkmak üzereyken yanından ayrıldım, ama arkamdan kapının anahtarını çevirmek gibi bir tedbir aldığımdan sabaha kadar güvende olacağına inanarak az önce tanık olduğum olaydan sakin kafayla sonuçlar çıkarması için kendi başına bırakıp odama çekildim.

Şimdi soğukluğum yüzünden canı yanan, aşağılamam karşısında büyülenen, bir başkası için beslediğimden kuşkulandığı daha büyük bir beğeni nedeniyle heyecanlanan müdirenin kendi kurduğu tuzağa düşmesi, aşağı yukarı tam da bu zamana rastlıyordu. Beni düşürmek istediği o tutku ağına kendisi yakalanmıştı. Bu dönemde olayların gidişinin farkında olduğum için işverenimin durumundan sevgilisinin muhabbetinin –daha çok hevesinin diyebilirim, muhabbet bu konu için fazla sıcak ve fazla saf bir sözcük oluyor– sona ermesiyle araya soğukluk girdiğini açıklamış olduğunu, kalbinden onu çıkardığını, sadakatsiz kalbinde oluşan boşluğa şimdi yardımcı öğretmeni yerleştirdiğini görmesini sağladığını çıkardım. Kendimi olay üzerinde bu açıdan kafa yorarken bulduğumda biraz şaşırmadığımı söyleyemem. Pelet, kurumlaşmış okuluyla çok uygun, çok kâr getirecek bir talipti –Zoraïde çok hesapçı, çok çıkarcı bir kadındı– onun kafasında yalnızca kişisel tercihin maddi avantaja üstün gelmiş olabileceğine inanmak zordu: Ancak Pelet'nin söylediklerinden Zoraïde'in onu geri çevirmekle kalmadığı, dahası ağzından benden hoşlandığına ilişkin ifadeler de kaçırdığı belliydi. Sarhoş naralarından birinde, "Ahlaksız budala kadın, gençliğe aptalca düşkünlük gösteriyor, seni tecrübesiz ahmak! Lanet olsun şu İngiliz resmiyetine ve saf ahlakına! Soylu duruşuyla boş boş laflar ediyor, pöh! *Des moeurs de*

2 Sersem ve ahlaksız kadın.

Caton a-t-elle dit—sotte!"[3] Servetin ve toplumsal konumun sayısız avantajlarını hesaplamaya yönelik güçlü doğal eğilimine karşın, parasız pulsuz ve mevki sahibi olmayan birinin aşağılamasının, refah içindeki bir *chef d'institution*'un[4] en dalkavukça ihtimamının bırakabileceği izden daha derin bir etki yarattığı bu kadının garip bir ruhu olması gerektiğini düşünüyordum, içimden güldüm; *amour-propre*'umun bu rekabetle pek rahatsızlık yaratmayan bir biçimde coşmasına karşın, daha iyi duygularımın etkilenmediğini söylemek doğru olur. Ertesi gün benimle koridorda karşılaşmak için bir bahane arayıp, gösterdiği çaba ve Spartalı kölelerin alçakgönüllülüğüyle boyun eğmiş gibi görünerek ilgimi çekmek isteyen müdireyi gördüğümde onu sevemezdim ve hemen hemen hiç acıyamazdım. Bütün yapabildiğim, sağlığımla ilgili sorulara kısaca cevap vermek –ters bir baş selamıyla yanından geçip gitmek– oldu. Varlığı ve davranış biçimi o sıralar üzerimde sürekli tuhaf bir etki yaratıyordu. Mizacımda iyi olan her şeyi hapsediyor, kötü olan ne varsa ortaya çıkarıyor, bazen sağduyumu zayıflatıyor, ama her zaman beni duygusuzlaştırıyordu. Verilen zararın farkındaydım ve bu değişim yüzünden kendimle çekişiyordum. Zorbalardan her zaman nefret etmiştim ve kendi kendini veren bir köleye sahip olmanın, beni neredeyse tiksindiğim şeye dönüştürdüğünü görüyordum! Size tapan çekici ve hâlâ genç bir kadından yükselen bu güzel kokuyu almakta aynı zamanda bir tür bayağı kıvanç, bu haz deneyiminde can sıkıcı bir küçük düşme duygusu vardı. Etrafımda bir kölenin sessiz adımlarıyla gizli gizli dolaştığında, kendimi hem barbar, hem de şehvet düşkünü bir paşa gibi hissediyordum. Onun bağlılığına bazen tahammül ediyor, bazen bir azarla karşılık veriyordum. Kayıtsızlığım ya da hırçınlığım denetim altına almayı arzuladığım kötülüğü sadece aynı ölçüde artırmaya yarıyordu.

3 Cato ahlakı dedi. Budala!

4 Kurum yöneticisi.

Bir keresinde annesine, "*Que le dédain lui sied bien!*"[5] dediğine kulak misafiri olmuştum: "*Il est beau comme Apollon quand il sourit de son air hautain.*"[6]

Neşeli yaşlı kadın da güldü ve kızına büyü yapıldığını düşündüğünü söyledi, çünkü eli yüzü düzgün olmam ve bedensel bir kusurumun bulunmaması dışında, yakışıklı bir erkeğin tek bir özelliğine sahip değildim. "*Pour moi,*" diye sürdürdü Madam Reuters, "*il me fait tout l'effet d'un chathuant, avec ses bésicles.*"[7]

Saygıdeğer yaşlı kız! Biraz fazla yaşlı, fazla şişman ve fazla kırmızı yüzlü olmasa, gidip onu öpebilirdim. Sağduyulu ve doğru sözleri, kızının marazi yanılsamalarıyla karşılaştırıldığında çok olumlu görünüyordu.

Pelet çılgınlık nöbetinden sonra sabah uyandığında önceki gece olanlara dair hiçbir şey hatırlamıyordu. Şans eseri annesi de küçük düşmesine tanık olduğumu kendisine söylemekten kaçınma nezaketini göstermişti. Istırabına çare bulmak için bir daha şaraptan medet ummadı, ama ayıldığı zamanki ruhsal hali bile kıskançlığın gücünün ruhuna girmiş olduğunu kısa sürede gösterdi. Tam bir Fransız, gaddarlığın ulusal niteliği kişiliğinin bileşenleri doğa tarafından bir araya getirilirken dışarıda bırakılmaz. Bana yönelik gerçekten saldırgan olan bazı nefret gösterileri ilkin sarhoş gazabının öfke nöbetinde ortaya çıkmıştı, şimdi de bakışları kazara benimkilerle karşılaştığında yüzünün anlık kasılmalarında, açık mavi gözlerindeki öfke parıltılarında daha gizli saklı bir biçimde kendini ele veriyordu. Benimle konuşmaktan kesinlikle kaçınıyordu. Artık nezaketinin sahteliğinden bile kurtulmuştum. Karşılıklı ilişkilerimiz bu durumundayken ruhum o evde yaşamaya ve böyle bir adamın hizmetini görmeye zaman zaman zapt edilemez biçimde isyan etti, ama

5 Küçümseme ne kadar yakışıyor ona!

6 Mağrur bir havayla güldüğünde, Apollon gibi güzel görünüyor.

7 Gözlüğüyle bende bir baykuş izlenimi uyandırıyor.

kim koşulların bağlayıcılığından azadedir ki? O sırada ben de değildim: Her sabah onun boyunduruğunu çekip atmak isteyerek kalkar, bir dilenci bile olsam, en azından özgür bir adam olarak valizim koltuğumun altında çıkıp gitmek isterdim. Akşamları *pensionnat de demoiselles*'den döndüğümde kulağımda o tatlı ses, benim nazarımda çok zeki yine de çok uysal, çok düşünceli yine de çok hoş bir yüz, aklımda hem gururlu ve yumuşak, hem duyarlı ve dirayetli, hem ciddi ve coşkulu bir kişilik, belleğimi hem hoşnut hem tedirgin eden, tutkulu ve alçakgönüllü, zarif ve becerikli, masum ve güçlü, hem memnuniyet hem sıkıntı veren duygu hali ve kurmak istediğim yeni bağlantıların, üstlenmek istediğim yeni görevlerin hayali içimdeki avareyle isyancıyı kovmuş, nefret ettiğim talihime Spartalı erdeminin ışığında dayanma gücü vermişti.

Ama Pelet'nin öfkesi yatıştı. Doğması, büyümesi ve sönmesi için on beş gün yetti: Bu süre içinde komşu binada menfur öğretmenin kovulması sonuca bağlandı. Ben de o sırada öğrencimin peşinden onu bulma kararımı açıklamış ve adresini öğrenmek için yaptığım başvurunun reddedilmesi üzerine derhal görevimden istifa etmiştim. Bu son davranış hemen Matmazel Reuters'in aklını başına getirmişe benziyordu. Çok uzun bir süredir büyüleyici bir aldanışın yanlış yola sürüklediği dirayeti, sağduyusu bu aldanma ortadan kalkar kalkmaz yeniden doğru yolu bulmuştu. Doğru yol derken sarp ve zorlu ilke yolunu kastetmiyorum, bu yola hiçbir zaman adım atmadı. Son zamanlarda büyük ölçüde ayrıldığı görülen aklıselim yolundan söz ediyorum. Onu özenle arayıp bulduğunda eski talibi Mösyö Pelet'nin yolunu gayretle izledi. Kısa sürede ona yetişti. Yatıştırmak ve gözlerini kör etmek için hangi yöntemlere başvurdu bilmiyorum, ama havası ve davranışlarındaki değişimin de kısa sürede ortaya koyduğu gibi, hem gazabını dindirmekte, hem de gözünü boyayarak yeniden beğenilmekte başarılı oldu. Pelet'yi hiçbir zaman rakibi olmadığım konusunda

ikna etmeyi başarmış olmalı, çünkü on beş günlük öfke, sinir bozucu olmaktan ziyade gülünç olan sevinç dolu bir kendinden hoşnutluğun da eksik olmadığı giderek artan bir kibarlık ve tatlılık nöbetiyle sona erdi. Pelet'nin bekârlık yaşamı Fransızlara özgü biçimde ahlaki sınırlamalara aldırmaksızın geçmişti ve evlilik yaşamının da tamamen Fransızlara özgü olacağını düşünüyordum. Tanıdığı bazı kocalar için nasıl bir dehşet kaynağı olduğunu söyleyerek sık sık övünürdü. Şimdi ona aynı biçimde karşılık vermenin zor olmayacağını fark ettim.

Kriz bir şeye yol açtı. Pelet'nin binasının her yerinde ilan edilen çok önemli bir olayın hazırlıklarına ilişkin haberin üzerinden çok geçmeden tatil başlamıştı: Boyacılar, cilacılar ve döşemeciler hemen işe koyuldu ve "*la chambre de Madame*"dan,[8] "*le salon de Madame*"dan[9] söz edilmeye başlandı. Evimizde şu anda bu unvanla onurlandırılan yaşlı kadının evlat saygısından kaynaklanan coşkuyla kendisine daireler donatmaya ikna etmek için oğluna esin vermesini mümkün görmediğimden, aşçı, iki hizmetçi ve mutfakta çalışacak hizmetkârla birlikte yeni ve daha genç bir madamın bu iç açıcı odaların sakini olacağı sonucuna vardım.

Yaklaşan olay kısa süre sonra resmi olarak açıklandı. Bir hafta içinde müdür Mösyö François Pelet ile müdire Matmazel Zoraïde Reuter evlilik bağıyla birleşiyordu. Mösyö olayı bana bizzat müjdeledi. Konuşmasını şimdiye kadar olduğu gibi en yetenekli yardımcısı ve en güvenilir dostu olarak görevimi sürdürmemi istediğine dair lütufkâr bir cümleyle ve maaşıma yılda iki yüz franklık bir zam yapacağını belirterek bitirdi. Teşekkür ettim, o anda kesin bir cevap vermedim ve beni yalnız bıraktığı zaman önlüğümü üzerimden atıp paltomu giydim, içimi ferahlatmak, sinirlerimi yatıştırmak ve karmakarışık düşüncelerimi bir düzene

8 Madamın odası.

9 Madamın salonu.

sokmayı düşünerek Porte de Flandre'ın dışında uzun bir yürüyüşe çıktım. Aslında neredeyse işten atılmıştım. Matmazel Reuter'ın Madam Pelet olacağı artık kesinleştiğinden sahibesi olacağı bir evin bağımlı bir sakini olarak kalmamın benim açımdan uygun olmayacağı kanısını kendimden saklayamazdım, saklamak istemiyordum. Bana karşı şu andaki davranışında ne ağırbaşlılık, ne de edep eksikti, ama eski duygularının değişmediğini biliyordum. Görgülü Davranış şimdi bastırıyordu onu ve Politika maskeliyordu, ama Fırsat her ikisinden de çok güçlü olabilir, Günaha Davet bu engelleri paramparça edebilirdi.

Ben papa değildim, hata yapmazlık konusunda övünemem, kısacası kuşkulara kapılmayan Pelet'nin çatısı altında kalsaydım, üç ay içinde gerçekçi çağdaş bir Fransız romanının olay örgüsü tam olarak hazırlanma sürecine girerdi. Çağdaş Fransız romanları uygulama ya da kuram olarak zevkime uygun değildir. Yaşam deneyimim sınırlıydı, ama yakın zamanda evde yaşanmış ilgi çekici ve romantik bir ihanetin yol açtığı sonuçlara ilişkin bir örnek üzerinde düşünme fırsatını bulmuştum. Bu örneğin etrafında kurmacanın altın halesi yoktu, bunu açıkça gördüm, çok iğrençti. Dolap çevirmelerin âdet edinilmesiyle, haince kandırmaların alışkanlığa dönüşmesiyle ve ahlak bozukluğunun kirlettiği bir ruhun bulaşıcı etkisiyle baştan çıkan bir beden ve yozlaşmış bir kafa gördüm. Bu maskaralığın zoraki ve uzayıp giden görüntüsü yüzünden çok acı çekmiştim. Şimdi bu acılardan pişmanlık duymuyordum, çünkü hatırası günaha davete karşı en etkili panzehir vazifesi görüyordu sadece. Bunlar başkalarının hakkını ihlal eden gayrimeşru hazzın aldatıcı ve zehirli bir haz olduğu inancını aklıma kazımıştı. Bu hazzın sahteliği o anda düş kırıklığı yaratır, zehri daha sonra zalimce işkence eder, etkileriyse insanı sonsuza dek baştan çıkarır.

Bütün bunlardan Pelet'nin evinden ayrılmam ve bunu hemen yapmam gerektiği sonucu çıkıyordu, "ama" dedi İh-

tiyat, "nereye gideceğini ve nasıl yaşayacağını bilmiyorsun." Sonra da gerçek aşkın düşü beni ele geçirdi: Sanki Frances Henri yanımda duruyor, ince beli kolumu davet ediyor, eli elimi arıyordu. O elin benimkiyle kavranmak için yaratıldığını hissettim, bu hakkımdan vazgeçemezdim. Gözlerimi de fazlasıyla mutluluk ve yürekten yüreğe bir akış gördüğüm, ifadesini bu kadar etkileyebildiğim, sonsuz mutluluğu harekete geçirebildiğim, huşu uyandırabildiğim, büyük bir sevince yol açabildiğim, ışıl ışıl bir heyecana neden olduğum, zaman zaman da haz dolu bir dehşet uyandırdığım gözlerinden sonsuza dek ayıramazdım. Kazanma ve sahip olma umutlarım, çalışma ve yükselme azmim peş peşe bana karşı ayağa kalktı. Bu noktada mutlak yoksunluk körfezine dalmak üzereydim. İçimden gelen bir ses, "Bütün bunlar belki de hiçbir zaman olmayacak bir felaketten korktuğun için!" dedi. Vicdan denen inatçı gözlemci, "Olur, olacağını biliyorsun," diye cevapladı. "Doğru olduğuna inandığın şeyi yap, bana itaat et, mahrumiyetin bataklığında bile ayağını yere sağlam basmanı sağlayacağım." Sonra yol boyunca hızlı hızlı yürürken, görünmeyen ama her yerde var olan, Lütufkârlığıyla yalnızca iyiliğimi isteyen, şu anda iyi ile kötünün yüreğimdeki mücadelesini izleyen, vicdanımın fısıltıları arasında duyulan Kendi sesine mi itaat edeceğimi, yoksa Onun ve benim düşmanımızın –Kötülüğün Ruhu– beni yoldan çıkarmaya çalıştığı safsataya mı kulak vereceğimi görmek için bekleyen bir Büyük Varlık'ın garip, içte hissedilen tasavvuru üzerime doğdu. Kutsal telkinin gösterdiği yol engebeli ve sarptı. Günaha Davet'in çiçeklerle örttüğü yeşil yolsa diye düşündüm, yosun tutmuş bir inişti, ama öte yandan bütün varlıkların Dostu olan Aşk Tanrıçası paçaları sıvayıp kendimi dik yokuşa vursam memnuniyetle gülümserdi ve elbette kadife inişe her rağbet, insandan nefret eden, Tanrı'ya meydan okuyan şeytanın yüzünde bir zafer ışığı yakıyordu. Ani bir hareketle geri döndüm, geldiğim

yoldan hızlı hızlı yürüdüm. Yarım saat içinde yine Mösyö Pelet'nin evindeydim: Onu çalışma odasında buldum, kısa bir görüşme, özlü bir açıklama yeterli oldu. Tavrım kararlı olduğumu kanıtlıyordu, kararımı galiba yürekten onayladı. Yirmi dakikalık bir konuşmadan sonra kendimi işimden yoksun bırakmış, şu anki evimi terk etmeye mahkûm etmiş olarak ve yenisini bulmak için önümde bir haftalık kısa bir süreyle tekrar odama gittim.

Yirmi Birinci Bölüm

Kapıyı kapar kapamaz masanın üzerindeki iki mektubu gördüm. Bunların bazı öğrencilerimin arkadaşlarından gelen davetiyeler olduğunu düşündüm. Ara sıra böyle iltifat işaretleri alıyordum ve hiç arkadaşı olmayan benim için bundan daha fazlasını içeren bir yazışma söz konusu değildi. Brüksel'e geldiğimden beri postacının gelişi hiçbir zaman ilgimi çeken bir olay olmamıştı. Kayıtsızca zarflara uzandım, sakin sakin göz gezdirerek mühürlerini açmaya hazırlandım. Gözüm takıldı, ellerim tutuldu, sanki yalnızca boş bir sayfa bulmayı umarken canlı bir resim bulmuşum gibi beni heyecanlandıran şeyi gördüm: Zarflardan birinin üzerinde İngiliz posta damgası vardı, diğerinde de bir hanımın okunaklı, güzel el yazısı. Önce ikincisini açtım:

Mösyö,

O sabah beni ziyaretinizden sonra, yapmış olduğunuz şeyin farkına vardım. Her gün porselenlerin tozunu aldığımdan emin olabilirsiniz. Bir haftadır odama sizden başka kimse girmediğine ve Brüksel'de tedavülde sihirli para bulunmadığına göre, yirmi frankı şömine çerçevesine kimin bıraktığından kuşkum olamazdı. Eldiveninizi masanın altında aramak için öne doğru eğildiğim sırada vazoyu yerinden oynattığınızı duymuş ve eldiveninizin bu kadar kü-

çük bir çanağa girdiğini hayal etmenize şaşırmıştım. Şimdi mösyö, bu para benim değil ve onu elimde tutmayacağım. Bu notla birlikte göndermiyorum, çünkü kaybolabilir, üstelik ağır, ama sizi ilk görüşümde iade edeceğim. Geri almak konusunda zorluk çıkarmamalısınız, çünkü her şeyden önce mösyö, eminim insanın borçlarını ödemek isteyişini, hiç kimseye hiçbir borcu olmamasının memnuniyet verici oluşunu anlayabilirsiniz. İkincisi, doğrusunu isterseniz bir iş bulduğum için artık bütçem son derece uygun. Aslında size yazma nedenim bu. Çünkü iyi haberler vermek güzeldir. Bugünlerde de herhangi bir şey söyleyebileceğim tek kişi öğretmenim.

Bir hafta önce mösyö, bir İngiliz hanımefendi, Mrs. Wharton tarafından çağrıldım. En büyük kızı evlenecekti, zengin bir akraba ona bir duvakla pahalı eski ipekten, söylediklerine göre neredeyse mücevher kadar değerli, ama zamanla biraz yıpranmış bir elbise armağan etmiş, onları onarmakla görevlendirildim. Bunu evde yapmam gerekiyordu. Üstelik tamamlamam için biraz nakış işi de verdiler ve bir haftada her şeyi bitiremedim. Ben çalışırken gelin adayı sık sık odaya gelerek benimle oturdu. Mrs. Wharton da öyle. Beni İngilizce konuşturdular, İngilizceyi nasıl bu kadar iyi öğrendiğimi sordular, sonra başka neler bildiğimi, hangi kitapları okuduğumu öğrenmek istediler. Kuşkusuz beni eğitim görmüş bir *grisette*[1] olarak düşünüp biraz da şaşkınlığa düştüler. Bir öğleden sonra Mrs. Wharton Fransızca bilgimin ne ölçüde tam olduğunu sınamak üzere Parisli bir hanım getirdi. Böylece, belki büyük ölçüde evliliğin anne kızı hayırseverlik yapmaya yönelten neşeli ruh hallerinden ve bir ölçüde sanırım yaradılıştan hayırsever insanlar oldukları için dile getirdiğim dantel onarmaktan daha fazlasını yapma isteğinin çok mantıklı olduğuna karar verdiler. Aynı gün beni arabalarıyla Brüksel'deki ilk İngiliz okulunun

1 İşçi kız

müdiresi Mrs. D.'nin evine götürdüler. Mrs. D.'nin coğrafya, tarih, dilbilgisi ve kompozisyon derslerini Fransızca verecek bir Fransız hanıma ihtiyacı varmış gibi görünüyordu. Mrs. Wharton beni hararetle tavsiye etti. Daha küçük olan iki kızı da bu okulda öğrenci olduğundan, arka çıkmasının işe alınmamda faydası oldu. Günde altı saat ders vermem kararlaştırıldı (iyi tarafı o evde yaşamam da gerekmiyor, odamdan ayrılmak beni üzerdi) ve Mrs. D. bu iş için bana yılda bin iki yüz frank verecek.

Görüyorsunuz ki mösyö, artık zenginim. Her zaman umduğumdan daha zenginim: Bunun için minnet duyuyorum, özellikle sürekli dantelle uğraşmaktan gözlerim bozulmaya başladığından, ayrıca geceleri geç saatlere kadar oturup buna rağmen okumak ya da çalışmak için zaman bulamamaktan çok sıkılmaya da başlamıştım. Hastalanıp yatağa düşmekten ve masraflarımı karşılayamamaktan korkmaya başlamıştım. Bu korku şimdi büyük ölçüde ortadan kalktı. Doğrusu mösyö, bu rahatlık duygusu için Tanrı'ya müteşekkirim. Başkalarını sevinçli görmekten sevinç duyabilecek kadar iyi kalpli birine mutluluğumdan söz etmenin ihtiyacını hissediyorum. Bu nedenle size yazma isteğine karşı koyamadım. Yazmanın benim için çok güzel olduğunu ve mösyö için okumanın sıkıcı olabilirse de tamamen zahmetli olmayacağı konusunu kendi kendime tartıştım. Lafı uzatmama ve incelikten yoksun ifadelerime çok kızmayın ve bana inanın.

Size yürekten bağlı öğrenciniz,
F. E. Henri

Bu mektubu okuduktan sonra içeriğini birkaç dakika derin derin düşündüm –güzel duygularla mı, yoksa başka türlü mü olduğunu daha sonra açıklayacağım–, sonra da diğerini elime aldım. Üzerindeki adres bana tanıdık gelme-

yen bir elden çıkmıştı, yazı küçük ve oldukça düzgündü, ne erkeksi, ne de tam olarak kadınsıydı. Mühürde bir arma vardı, bunun Seacombe ailesine ait olmadığını, sonuç olarak mektubun neredeyse unutulmuş ve tabii ki son derece unutkan soylu akrabalarımdan birinden gelmediğini çıkarabildim. O halde kimdendi? Zarfı açtım, içindeki katlanmış not şöyleydi:

Sisli Flandres'da iyi olduğuna dair en ufak bir kuşkum yok. Belki de tam bir refah içinde yaşıyorsun. Siyah saçlı, esmer tenli, uzun burunlu bir İsrailli gibi Mısır'ın zevk yuvalarının yakınında ya da Levi'nin namussuz oğullarından biri gibi mabedin en kutsal yerindeki pirinç kazanların yanında ve arada bir kutsanmış bir kancayı içine daldırıp et suyu denizinden kalkık omuzların en tombulunu ve şişkin göğüslerin en semizini çıkararak oturuyorsun. İngiltere'deki hiç kimseye mektup yazmasan da bunları biliyorum. Ne nankör köpeksin ama! Tavsiyemin büyük etkisiyle şu anda varlık içinde yaşadığın yeri sağladım; karşılığında şimdiye kadar ne bir minnet sözü ettin ne bir haber verdin, ama seni görmeye geliyorum ve heybemde gelir gelmez sana sunulmak için hazırlanmış ahlaki tekme hakkında karmakarışık soylu kafanda küçük bir fikir olabilir.

Bu arada bütün ilişkilerini biliyorum ve Brown'ın son mektubundan Belçikalı şişman ve tıknefes ufak tefek bir okul müdiresiyle –Matmazel Zénobie ya da buna benzer bir ismi var– yararlı bir izdivaç yapmak üzere olduğunun söylendiğini daha yeni öğrendim. Uğradığım zaman ona bir göz atmaz mıyım? Ayrıca emin ol, zevkime uygunsa ya da parasal açıdan zahmete değer olduğunu düşünürsem, ödülünün üzerine atılır ve etkili gücüne karşın onu zaferle kazanırım. Ancak tıknazlardan hoşlanmam. Brown da kadının ufak tefek ve tombul olduğunu söylüyor, senin gibi zafiyet geçirmişe benzeyen bir adama daha uygun.

"Tetikte ol, çünkü ... (küfretmek istemiyorum, bu yüzden bir boşluk bırakacağım) kuyrukluyıldızının ne geliş gününü, ne de saatini biliyorsun.

Sevgiler,

Hunsden Yorke Hunsden

"Hımm!" dedim, mektubu elimden bırakmadan önce bir ticaret adamına ya da aslında Hunsden'ın kendisinden başka hiç kimseye ait olamayacak küçük, düzgün el yazısına bir kez daha göz attım. İnsanın el yazısıyla karakteri arasındaki bağlantıdan söz edilir: Burada ne kadar bağlantı vardı? Mektubu yazanın mizacına uygun olduğunu bilmekten ziyade bundan şüphe ettiğim kendine özgü yüzünü ve ayırt edici özelliklerini hatırladım ve "Büyük ölçüde," diye cevapladım.

Demek Hunsden Brüksel'e geliyordu ve ben ne zaman geleceğini bilmiyordum. Beni refahın doruğunda, evlenmek, sıcak bir yuvaya adım atmak, güven veren ufak tefek tombul bir eşin yanına rahatça uzanmak üzere bulacağını düşünerek geliyordu.

"Dilerim çizdiği tablonun doğruluğu onu sevindirir," diye düşündüm. "Güllerle örtülü bir kameriyede sevişip koklaşan bir çift semiz kumru yerine, yoksulluğun korunmasız uçurumunda sığınaksız ve tek başına duran zayıf bir karabatak gördüğünde ne diyecek? Ah, onu mahcup et! Bırak gelsin ve söylentiyle gerçek arasındaki zıtlığa gülsün. Çok benzeri değil, şeytanın ta kendisi olsa, acı alaylarından kurtulmak için önünden kaçmaya veya sahte bir tebessümle neşeli bir söz etmeye tenezzül etmem."

Sonra öteki mektup yeniden aklıma geldi: Bu ellerimle kulaklarımı kapayarak sesini azaltamadığım, çünkü içimde titreşen bir teli oynatmıştı ve kreşendosu nefis olsa da kadansı bir iniltiydi.

Frances'in mahrumiyet baskısından kurtulması, aşırı çalışma lanetinin üzerinden kalkması içimi mutlulukla doldur-

muştu. Refaha kavuşur kavuşmaz ilk düşüncesinin sevincini benimle paylaşarak çoğaltmak olması içimden geçen dileği karşılamış ve beni mutlu etmişti. O zaman mektubun tadı iki yudum nektar içmiş gibi hoş ve nefisti, ama dudaklarımı çanağa üçüncü kez götürdüğümde bu iki yudum sanki sirke ve safrayla karışmıştı.

Londra'da bir kişiyi güç bela geçindirecek bir gelirle Brüksel'de istekleri ölçülü olan iki insan yeterince iyi yaşayabilir: Bu ilk başkentte yaşamın zorunlu ihtiyaçlarının çok daha pahalı ya da vergilerin daha yüksek olmasından değil, İngilizlerin budalalıkta yeryüzündeki bütün uluslara baskın çıkmasından ve geleneğe, kanaatlere, görünüşü korumaya İtalyanların rahipliğe, Fransızların kendini beğenmişliğe, Rusların çarlarına ya da Almanların siyah biraya olduğundan daha sefil biçimde tutsak olmalarındandır. Gösterişsiz bir Belçika evinin yüz kibar İngiliz malikânesinin zarafetini, gereksiz eşyalarını, lüksünü, zorlama inceliklerini mahcup edecek bir alçakgönüllülükle düzenlenmesini bir ölçüde anlamlı buldum. Belçika'da kazanmanız halinde para biriktirebilirsiniz. Bu İngiltere'de hemen hemen mümkün değildir. Orada gösteriş, sıkı çalışmayla bir yılda kazanılanı bir ayda tüketir. Bu bolluk ve kıtlık ülkesindeki bütün sınıflar modayı köle gibi izledikleri için fazlasıyla utanmalı. Bu konuda bir iki bölüm yazabilirim ama, en azından şimdilik kendimi tutmalıyım. Yılda 60 sterlinlik kazancımı muhafaza etseydim, Frances'in artık 50 sterlini olduğuna göre, bu akşam dosdoğru ona gidip bastırıldığı için yüreğimi ateşle oyan sözcükleri açıkça söyleyebilirdim. Birleşen gelirlerimiz idare ettiğimiz kadarıyla geçinmemize yeterdi. Çünkü tasarrufun cimrilikle karıştırılmadığı, giysi, yiyecek ve mobilyada tutumluluğun zevksizlikle eş anlamlı olmadığı bir ülkede yaşıyorduk. Ama olanaktan yoksun ve tanıdıklarından destek görmeyen yersiz yurtsuz bir öğretmen bunu düşünmemeli. Aşk gibi bir duygu, evlilik gibi bir sözcük yüreğine ve du-

daklarına uygun düşmez. Yoksulluğun nasıl bir şey olduğunu şimdi ilk kez gerçekten hissediyordum. Gelirimden vazgeçerek yapmış olduğum fedakârlığın yeni bir yanı ortaya çıkmıştı. Doğru, haklı ve onurlu bir tavır yerine, hem hafif, hem de aşırı bir tavır gibi görünüyordu. En yakıcı pişmanlığın etkisi altında odamda dönüp durdum, on beş dakika boyunca duvardan pencereye gidip geldim, pencerede sanki kendi kendimi kınamayla, duvardaysa kendimi aşağılamayla yüz yüze geliyordum. Vicdan aniden sesini yükseltti.

"Kahrolası aptal işkenceciler!" diye bağırdı, "Adam görevini yaptı, neler olabileceğine dair düşüncelerle ona böyle musallat olmayın. Kalıcı ve belli bir kötülüğü önlemek için geçici ve koşullu iyilikten vazgeçti, iyi yaptı. Şimdi dikkatle düşünmesine izin verin, sizin gözleri kör eden toz dumanınız ve kulakları sağır eden uğultunuz yatıştığında bir yol bulacak."

Oturdum, başımı ellerimin arasına aldım. Bir saat boyunca düşündüm, düşündüm... İki saat, boşuna. Toprağın altında bir mezar odasına kapatılmış, etrafındaki bir yarda kalınlığında taş duvarların ve üstündeki bina yığınlarının yarattığı mutlak karanlığa bakan, granitlerin ve granit kadar sıkı çimentonun arasından ışığın sızmasını bekleyen biri gibi görünüyordum. Ama en iyi örülmüş duvarda bile yarıklar vardır ya da açılabilir. Benim mağarayı andıran hücremde bir yarık vardı, çünkü sonunda bir ışık çizgisi gördüm ya da görür gibi oldum. Aslında donuk, soğuk ve belirsizdi, ama yine de bir ışık çizgisiydi, çünkü vicdanın vaat ettiği o dar yolu gösteriyordu. Zihinde ve hafızada iki üç saatlik eziyetli bir araştırmadan sonra, mevcut koşullarda elde olanları tespit ettim ve bunları bir araya getirerek bir çıkar yol bulunabileceği, bir olanak keşfedilebileceği umudunu tarttım. Koşullar kısaca şöyleydi:

Üç ay kadar önce Mösyö Pelet *fête*[2] dolayısıyla çocuklara bir ikramda bulunmuştu. Bu Brüksel civarında, şu anda

2 Şölen, yortu, bayram.

adını hatırlayamadığım, ama yakınında *etang* denen küçük göllerden birkaçının bulunduğu halka açık bir sayfiyedeki bir eğlence partisiydi. İnsanların tatil günlerinde küçük teknelerle dolaşmayı âdet haline getirdiği, diğerlerinden daha büyük bir *etang* vardı. Oğlanlar sınırsız miktarda *gaufres*[3] yedikten ve birkaç şişe Louvain birası içtikten sonra, bu tür tıkınmalar için ayarlanmış bir bahçenin gölgeleri arasında, müdürden gölde bir gezinti yapmak üzere izin istediler. En büyüklerinden beş altısı izin almayı başardı, ben de gözetmen olarak onlara eşlik etmekle görevlendirildim. Bunlar arasında Jean Baptiste Vandenhuten adlı, uzun boylu olmasa da henüz on altı yaşında olmasına rağmen şimdiden iriyarı, çok hantal bir Flaman genç vardı. Jean tekneye adımını atan ilk delikanlı oldu, ama sendeledi, bir uca yuvarlandı, tekne ağırlığına isyan etti ve ters döndü. Vandenhuten kurşun gibi battı, yükseldi, tekrar battı. Hemen paltomu ve yeleğimi çıkardım, boşuna Eton'da yetişip on yıl boyunca tekneye binmiş, suya girip yüzmemiştim. Birini kurtarmak için suya atlamak bana göre sıradan ve kolay bir işti. Oğlanlar ve teknedeki adamlar feryat ettiler, bir değil iki kişinin boğularak öleceğini sandılar, ama Jean üçüncü kez su yüzüne çıktığında bir bacağından ve yakasından sımsıkı kavradım, üç dakika sonra o da ben de sağ salim karaya ulaşmıştık. Gerçeği söylemek gerekirse, bu iş çok büyük bir meziyet gerektirmiyordu, çünkü hiçbir riske girmedim ve ıslandığım için daha sonra nezle bile olmadım, ama tek umutları Jean Baptiste olan Mösyö ve Madam Vandenhuten bu kahramanlığı duyduklarında, sanki hiçbir teşekkürün yeterince ödüllendiremeyeceği bir gözüpeklik ve fedakârlık sergilediğimi düşündüler. Özellikle madam "tatlı oğullarını içtenlikle seviyor olduğumdan, yoksa onunkini kurtarmak için kendi hayatımı böyle tehlikeye atmayacağımdan emin"di. Serinkanlı ve dürüst görünen mösyö çok az konuştu, ama

3 Çörek.

yardıma ihtiyacım olması halinde kendisine başvurup, onu altında bıraktığımı yeniden belirttiği minnet borcunu ödemek için kendisine bir şans tanıyacağıma söz verene dek odadan ayrılmama izin vermedi. Bu sözler o sırada umut ışığımdı. Tek çıkar yolu burada bulmuştum, ama açıkçası o soğuk ışık canlansa da beni yüreklendirmemişti. Bu çıkış yolu denemek istediğim bir şeye de benzemiyordu. Mösyö Vandenhuten'in desteğini hak etmemiştim. Ona ödülü hak eden niteliğime dayanarak başvuramazdım. Hayır, zaruret gerekçesi üzerinde durmalıydım: İşim yoktu, iş istiyordum. İş bulmak için tek şansım Vandenhuten'in tavsiye mektubunu sağlama almakta yatıyordu. İstersem bunu alabileceğimi biliyordum. Ricada bulunmak gururuma dokunduğu ve alışkanlıklarıma zıt düştüğü için istememenin de sahte ve şımarıkça bir titizlik olacağını hissediyordum. Bu ihmalden bütün ömrüm boyunca pişmanlık duyabilirim, o halde böyle bir kabahat işlememeliyim.

O akşam Mösyö Vandenhuten'in evine gittim, ama yayı gerip oku boşuna yerleştirdim. Tel koptu. Büyük kapının zilini çaldım (kentin pahalı bir kesiminde büyük, geniş bir evdi), bir uşak kapıyı açtı. Mösyö Vandenhuten'i sordum. Mösyö Vandenhuten ve bütün ailesi kent dışındaydı –Ostend'e gitmişlerdi–, uşak ne zaman döneceklerini bilmiyordu. Kartımı bırakıp geldiğim yoldan geri döndüm.

Yirmi İkinci Bölüm

Bir hafta geçti. *Le jour des noces*[1] geldi çattı. Nikâh St. Jacques'ta kıyıldı. Matmazel Zoraïde "Madam Pelet *nee Reuter*"[2] oldu ve bu değişimden yaklaşık bir saat sonra, gazetelerin ifadesiyle "mutlu çift" daha önce ayarlandığı üzere balayının geçirileceği Paris'e doğru yola koyuldu. Ertesi gün *pensionnat*'dan ayrıldım. Pek kısa bir sürede ben ve taşınabilen eşyalarım (bazı kitaplar ve giysiler) uzak olmayan bir caddede kiraladığım mütevazı bir yere nakledildi. Yarım saat içinde giysilerim bir komodine, kitaplarım bir rafa yerleştirildi ve "taşınma" sona erdi. O gün bir sancı bana eziyet etmese mutsuz olmazdım; kuşku sisinin geleceğe yönelik umutlarımın üzerinden kalktığı zaman gelene dek Rue Notre Dame aux Neiges'den uzak durma yolundaki içten gelen kararlılık direniyor, ancak bir yandan da o caddeye gitme arzusunu tahrik ediyordu.

Tatlı bir eylül akşamıydı, hava çok yumuşak, çok durgundu. Yapacak hiçbir şeyim yoktu. O saatte Frances'in de aynı şekilde işten azat edilmiş olduğunu biliyordum. Onun belki de hocasını istiyor olabileceğini düşündüm, ben öğrencimi istediğimi biliyordum. hayal gücüm hafif fısıltılarla muhtemel hazların yumuşak öyküsünü ruhuma taşımaya başladı.

---

1 Düğün günü.

2 Kızlık soyadı Reuter.

"Onu okurken ya da yazarken bulacaksın," dedi. "Yanında yerini alabilirsin, lüzumsuz bir heyecanla huzurunu kaçırıp onu irkiltmene gerek yok. Garip davranışlarla ya da sözlerle mahcup etmene gerek yok. Her zamanki gibi ol, yazdıklarına bir göz at, o okurken dinle. Azarla ya da sessizce onayla. Her iki yöntemin de etkisini biliyorsun. Memnun olduğu zamanki tebessümünü, harekete geçtikleri zaman bakışlarının oyununu tanıyorsun, istediğin ifadeyi uyandırmanın sırrına sahipsin. Bu mutluluk veren çeşitliliğin içinde seçimini yapabilirsin. Anlatmayı uygun bulduğun sürece sessizce oturacaktır, onu güçlü bir büyünün etkisi altında tutabilirsin: Zeki olduğu, etkili konuşabildiği halde dudaklarını mühürleyebilir, parlak yüzünü mahcubiyetle örtebilirsin, ancak onun tekdüze bir yumuşaklıktan ibaret olmadığını biliyorsun. İsyanın, aşağılamanın, ağırbaşlılığın, burukluğun duygularında ve yüz ifadesinde güçlü bir yeri olduğunu garip bir hazla gördün. Pek az kişinin onu senin gibi yönetebildiğini biliyorsun, onun kırılabileceğini, ama Zorbalık ve Adaletsizlik önünde hiçbir zaman eğilmeyeceğini biliyorsun. Sağduyu ve Sevecenlik bir işaretle ona yol gösterebilir. Şimdi bunların etkilerini dene. Git... bunlar tutku değil, bunları güvenle idare edebilirsin."

Bu tatlı yosmaya cevabım, "Gitmeyeceğim," oldu. "İnsan bir dereceye kadar kendisinin efendisidir, ama o noktanın ötesine geçemez. Bu gece Frances'i arayabilir miyim, sessiz bir odada onunla yalnız oturup, sadece Sağduyu ve Sevecenlik'in dilinde hitap edebilir miyim?"

Beni fetheden ve şimdi denetimi altına alan Aşk'ın kısa ve ateşli cevabı "Hayır"dı.

Zaman yerinde sayıyor gibiydi, güneş batmıyordu. Saatim tıkırdıyordu, ama akreple yelkovanın felce uğradığını düşündüm.

Pencerenin kafesini hızla açarak, "Ne sıcak bir gece!" diye bağırdım. Çünkü aslında kendimi ender olarak bu

kadar heyecanlı hissetmiştim. Ortak merdivenlerde bir ayak sesi duyduğumda, şu anda dairesine çıkmakta olan *locataire*'in[3] kafasının ve durumunun benimki kadar karışık olup olmadığını ya da belli olanakların rahatlığı ve denetimden uzak duyguların özgürlüğü içinde yaşayıp yaşamadığını merak ettim. Ne! Hiçbir zaman yüksek sesle dile getirilmemiş bir sorunu çözmek için buraya mı geliyordu? Sonunda kapıyı –benim kapımı– çaldı. Kuvvetli, tezcanlı bir vuruşun ardından onu daha içeri davet etmeden eşikten atlayıp, kapıyı arkasından kapadı.

Kayıtsız, sakin bir ses İngilizce olarak, "Eee, nasılsın?" diye sordu; ziyaretçim hiç telaş etmeden ve herhangi bir girişe ihtiyaç duymadan şapkasını masaya, eldivenlerini de şapkasının içine koydu, odadaki tek koltuğu biraz öne itip sakin sakin yerleşti.

Birkaç dakika sonra, cevap verip vermememin fark etmeyeceğini ima eder gibi görünen umursamazlığıyla, "Dilini mi yuttun?" diye sordu. Doğrusu, sevgili dostum "*les besicles*"den[4] yararlanma isteği duydum. Ziyaretçimin kimliğini anlamak için değil, çünkü onu tanımıştım zaten, –utanmaz küstahlığının canı cehenneme!–, ama nasıl göründüğünü izlemek, havasına ve yüz ifadesine ilişkin açık bir fikir sahibi olmak için. Gözlüğümü yavaş yavaş sildim ve burnumun köprüsünü incitmemek ya da kısa perçemlerine dolanmaması için grimsi kahverengi saçlarımı düzelterek aynı yavaşlıkla taktım. Pencerenin önünde sırtım ışığa dönük olarak oturuyordum, onunla *vis-à-vis*'ydim,[5] onun değişmesini tercih edeceği bir konum. Çünkü her zaman dikkatle incelemeyi dikkatle incelenmeye yeğlerdi. Evet, hiç kuşkusuz, 1.82 cm.lik boyuyla, kadife yakalı siyah yolculuk paltosu, gri pantolonu, siyah boyun bağı ve Doğa'nın şim-

3 Kiracının.
4 Gözlük.
5 Karşı karşıya.

diye dek biçim verdiği en özgün, ancak en az göze çarpacak biçimde özgün yüzüyle karşımda oturan oydu. Hiçbir çizgisinin tek başına belirgin ya da tuhaf olduğu söylenemezdi, ama hepsinin birlikte yarattığı etki benzersizdi. Betimlenemez olanı betimlemeye kalkışmanın hiçbir yararı yok. Ona bir şey söylemek için hiç acele etmeden oturup, içim rahat, bakmaya başladım.

Sonunda, "Senin oyunun bu, öyle mi?" dedi. "Pekâlâ, bakalım hangimiz daha çabuk yorulacak." Yavaşça zarif bir tabaka çıkardı, içinden bir puro seçti, yaktı, yanındaki raftan bir kitap aldı, sonra arkasına yaslanarak sanki Grove Caddesi, X...shire, İngiltere'de, kendi odasındaymış gibi sakin sakin puro içmeyi ve okumayı sürdürdü. Kafasına koyarsa, gece yarısına kadar böyle devam edebileceğini biliyordum. Bu yüzden ayağa kalktım ve kitabı elinden alarak şöyle dedim:

"Bunun için rica etmedin, bırak bakalım."

"Zaten aptalca ve sıkıcı," diye fikrini belirtti. "Bu yüzden kaybım büyük değil." Sonra büyünün bozulmasıyla devam etti, "Pelet'nin evinde oturduğunu sanıyordum. Bu öğleden sonra oraya gittim, bir yatılı okul salonunda oturmuş açlıktan ölmeyi beklerken, bana gittiğini, bu sabah ayrıldığını söylediler. Adresini bırakmışsın ki buna da şaştım, senden beklemediğim ölçüde aklı başında ve makul bir tedbir. Neden oradan ayrıldın?"

"Çünkü sizin ve Mr. Brown'ın karım olarak yakıştırdığınız hanımla Mösyö Pelet daha yeni evlendi."

Hunsden kısa bir tebessümle "Yaa, sahi mi?" diye cevapladı. "Öyleyse hem karını, hem de işini kaybettin?"

"Kesinlikle öyle."

Odamın dört bir yanını gizlice ve çabucak gözden geçirdiğini fark ettim. Odanın darlığını, mobilyaların eksikliğini belirledi. Bir anda durumu anladı, beni refah suçundan temize çıkardı. Bu keşif garip zihninde tuhaf bir etki yarattı.

Kesin olarak eminim, geniş bir oturma odasına yerleşmiş, yanımda güzel, zengin bir eşle, yumuşak bir kanepenin üzerinde tembel tembel vakit geçirirken bulsaydı, benden nefret ederdi. Böyle bir durumda en azından kısa, soğuk, kibirli bir ziyarette bulunma nezaketini gösterir ve servet içinde yüzdüğüm sürece hiçbir zaman yanıma daha fazla yaklaşmazdı, ama odamın boyanmış mobilyaları, çıplak duvarları ve kasvetli yalnızlığı katı gururunu yumuşattı, yeniden konuşmaya başladığında hem sesini hem de görünümünü yumuşatan şeyin ne olduğunu bilmiyorum.

"Başka bir iş buldun mu?"

"Hayır."

"Bulabilecek misin?"

"Hayır."

"Bu kötü. Brown'a başvurdun mu?"

"Aslında hayır."

"Başvursan iyi olur, böyle konularda her zaman ondan tavsiye alınabilir."

"Bana bir sefer çok yardım etti. Yeni bir talepte bulunarak bir kez daha rahatsız edebileceğimi sanmıyorum."

"Hımm, utangaçsan ve girişken olmaktan ödün kopuyorsa, beni görevlendirmen yeterli. Onu bu gece göreceğim, kısaca açıklayabilirim."

"Yalvarırım yapmayın Mr. Hunsden. Size zaten borçluyum. X...'teyken bana önemli bir yardımda bulundunuz, ölmekte olduğum mağaradan çıkardınız. Daha bu yardımın karşılığını vermedim ve şimdilik hesaba yeni bir ilaveyi kesinlikle reddediyorum."

"Bunların değeri biliniyorsa ne âlâ. Seni o lanetli muhasebe bürosundan çıkararak gösterdiğim emsalsiz cömertliğin günün birinde gerektiği gibi takdir edileceğini düşünüyordum: Kutsal Kitap, 'Ekmeğini suya at, günler sonra bulunur,' diyor. Evet, bu doğrudur ahbap, –benden yararlan– eşi benzeri olmayan biriyim ben: Sürüde benim gibisi yoktur.

Bu arada bütün bu maskaralığı bir kenara bırakıp birkaç dakika ciddi konuşmak gerekirse, çok daha iyi bir durumda olabilirsin, dahası bunu sunacak herhangi bir kişiden almayı reddediyorsan aptalsın."

"Çok iyi Mr. Hunsden. Artık bu sorunu çözdünüz, başka bir şeyden söz edin. X...'ten ne haber?"

"O sorunu çözmedim ya da en azından X...'e gelmeden önce çözülecek bir sorun daha var. Bu Miss Zénobie" (Zoraïde diye müdahale ettim), "–pekâlâ, Zoraïde– gerçekten Pelet ile evlendi mi?"

"Size evet diyorum, bana inanmıyorsanız, gidip St. Jacques'in *cure*'sine[6] sorun."

"Peki, kalbin kırıldı mı?"

"Kırıldığının farkında değilim. Zarar görmemiş gibi geliyor, her zamanki gibi atıyor."

"Öyleyse duyguların benim varsaydığım kadar ince değil. Böyle bir darbe karşısında sendelemeden dayandığına göre incelikten yoksun ve katı yürekli bir adam olmalısın."

"Darbe karşısında sendelemek mi? Belçikalı bir okul müdiresinin Fransız bir okul müdürüyle evlenmesi karşısında ne demeye sendeleyeyim? Çocukları kuşkusuz garip bir melez olacak, ama bu onların bileceği iş, benim değil."

"Adam kaba şakalara düşkünmüş, gelin de nişanlısıymış!"

"Bunu kim söyledi?"

"Brown."

"Size ne söyleyeceğim Hunsden... Brown yaşlı bir dedikoducu."

"Öyle ama, seni gidi genç öğretmen, dedikoduda gerçek payı –Miss Zoraïde'e karşı özel bir ilgin– olmasa, neden Madam Pelet olması üzerine işini bırakasın?"

"Çünkü..." Yüzüme birazcık sıcak bastığını hissettim. "Çünkü... kısacası Mr. Hunsden, artık soruları cevaplamayı

6 Papaz.

reddediyorum." Ellerimi pantolon ceplerimin derinliklerine daldırdım.

Hunsden çok sevindi: Gözleri, gülüşü zafer ilan ediyordu.

"Ne demeye gülüyorsunuz Mr. Hunsden?"

"Örnek alınası sakinliğine. Pekâlâ evlat, canını sıkmayacağım. Neler olduğunu görüyorum: Zoraïde seni reddetmiş, eline fırsat geçiren her makul kadının yapacağı gibi daha zengin biriyle evlenmiş."

Cevap vermedim. Olayların gerçek şekline dair bir açıklamaya girişmeye yönelik hiçbir eğilim duymadığım ve asılsız bir açıklama yapmaya da aynı ölçüde isteksiz olduğum için böyle düşünmesine izin verdim, ama Hunsden'in gözünü bağlamak kolay değildi. Suskunluğum gerçeği bulduğuna inandırmak yerine, bu konuda kuşkulanmasına yol açmış gibi görünüyordu, konuşmayı sürdürdü.

"Böyle ilişkiler mantıklı insanlar arasında her zaman nasıl yürürse, bu ilişki de sanırım öyle yürüdü: Sen konumuna ve parasına karşılık gençliğini ve yeteneklerini –olduğu gibi– sundun: Görünüşü ya da aşk dedikleri şeyi hesaba kattığını sanmam, çünkü anladığım kadarıyla senden yaşlı, hem Brown güzelden ziyade sağduyulu göründüğünü söylüyor. O sırada daha iyi bir pazarlık yapma şansı olmadığı için ilkin seninle anlaşmaya varmaya istekliydi, ama Pelet –başarılı bir okulun yöneticisi– daha yüksek bir fiyat teklifiyle devreye girdi, kadın kabul etti, Pelet de ona sahip oldu. Doğru bir iş –tamamen öyle–, işadamlarına yakışır ve meşru. Şimdi de başka bir şeyden söz edelim."

Bu konuyu bırakmaktan çok memnun, beni çapraz sorguya alan adamı afallatarak aklını karıştırmış olmaktan özellikle memnun, "Öyle yapın" dedim; eğer, gerçekten aklını karıştırdıysam tabii. Çünkü sözleri artık tehlikeli noktadan uzaklaştırılmış olsa da keskin gözleri fıldır fıldır dönerken hâlâ önceki düşünceyle meşgul gibi görünüyordu.

"X...'ten haberler mi istiyorsun? X...'le ne ilgin olabilir? Arkanda hiç dost bırakmadın, çünkü tek bir dost edinmedin. Ne kadın ne erkek, kimse halini hatırını sormadı. Topluluk içinde adından söz edecek olsam, erkekler sanki Prester John'dan söz etmişim gibi bakıyor, kadınlar da gizli gizli dudak bükerek gülüyor. X...'li güzellerimiz senden hazzetmemiş olmalılar. Bu hoşnutsuzluğu nasıl yarattın?"

"Bilmiyorum. Onlarla nadiren konuşurdum, benim için bir anlam ifade etmiyorlardı. Onları yalnızca uzaktan bir göz atılacak bir şey olarak görürdüm. Elbiseleri ve yüzleri çoğunlukla göze pek hoş görünürdü: Ama konuşmalarını anlayamıyor, hatta yüz ifadelerini bile okuyamıyordum. Sohbetlerinin kulak misafiri olduğum bölümlerine hiçbir anlam veremezdim. Dudaklarının ve gözlerinin hareketi de bana hiç yardımcı olmazdı."

"Bu senin kabahatindi, onların değil. X...'de boylu boslu olduğu kadar sağduyulu da olan kadınlar var. Her erkeğin sohbet etmek için çaba harcamasına değen, benim zevkle konuşabildiğim kadınlar. Ama sen karşılıklı konuşmada becerikli değildin, hâlâ da değilsin. Sen de bir kadını baştan çıkararak sokulgan olmasını sağlayacak bir şey yok. Seni bir grup insanla dolu bir odada konuşmaya değil dinlemeye, eğlenmeye değil gözlemlemeye kararlı olarak kapının yakınında otururken, partinin başında soğuk bir biçimde utangaç, ortalarına doğru şaşırtıcı biçimde uyanık, sonuna doğru hakaret içeren biçimde bıkkın olduğunu gördüm. Karşındaki insanları keyiflendirmenin ya da onlarda ilgi uyandırmanın yolunun bu olduğunu mu sanıyorsun? Hayır, genel olarak tutulan biri değilsen, buna müstahak olduğun içindir."

"Ben memnunum!" diye haykırdım.

"Hayır, memnun değilsin. Güzelliğin her zaman sana sırtını döndüğünü görüyorsun, duyguların inciniyor, sonra da dudağını bükerek gülüyorsun. Dünyada arzu edilen her şeyin –servetin, saygınlığın, aşkın– yüksek bir çardağın üs-

tünde senin için sonsuza dek ulaşılamayacak olgun meyveler olacağına tamamen inanıyorum. Başını kaldırıp onlara bakacaksın; gözün sahip olma arzusuna eziyet edecekler, ama onlar ulaşamayacağın bir yerdeler. Gidip bir merdiven getirecek yetenekte değilsin, onlara ekşimiş diyerek oradan uzaklaşacaksın."

Bazı koşullarda sert gelebilecek bu sözler şimdi hiç can yakmamıştı. Hayatım değişmişti. X...'ten ayrıldığımdan beri deneyimlerim artmıştı, ama Hunsden bunu bilemezdi. Beni yalnızca Mr. Crimsworth'ün kâtibi karakterinde –aşağılanmayı sert bir ifadeyle karşılayan, toplumsal yaşama uymayan ve çekicilikten uzak bir dış görünümün bilincinde, kendisinden esirgeneceğine emin olduğu bir ilgi için yalvarmayı reddeden, değersiz bulunarak geri çevrileceğini bildiği bir hayranlığı ortaya koymak istemeyen, zengin yabancılar arasındaki bir muhtaç olarak– görmüştü. O zamandan beri gençliğin ve çekiciliğin benim için olağan hale geldiğinin, onları acele etmeksizin yakından incelediğimin ve gerçeğin açık seçik dokusunu dış görünüşün abartısının altında bulduğumun farkına varamazdı. Keskin bakışlı olsa da kalbime nüfuz edip beynimi araştıramaz ve bana özgü yakınlık hislerini ve tiksintileri okuyamazdı. Pek çok akıldan daha güçlü olan duygularımın bazı etkiler altında ne kadar geriye çekilebileceğini, yalnızca bana yöneldikleri için belki üzerimde daha yoğun bir baskı yaratan başka etkiler altında ise nasıl yükseleceklerini, ne kadar hızlı akabileceklerini algılayabilecek kadar uzun süredir ve yeterince iyi tanımıyordu beni. Matmazel Reuter'le görüşmelerimin tarihçesi konusunda hiçbir şey bilemezdi. Matmazel Reuter'in garip karasevdası o ve başka herkes için bir sırdı. Yaltaklanmalarını, çevirdiği dolapları benden başka gören olmamıştı, bunları yalnız ben biliyordum, ama olanlar beni değiştirmişti, çünkü birilerini etkileyebileceğimi kanıtlamıştı. Daha tatlı bir sır kalbimin daha derinlerine

gömülmüştü. Güçle dolu olduğu kadar sevecenlikle dolu bir sır Hunsden'ın acı alayının sızısını aldı, utançla eğilmemi ve öfkeyle harekete geçmemi önledi. Ama bütün bunlar hakkında hiçbir şey –en azından kesin bir şey– söyleyemedim. Belirsizlik dudaklarımı mühürledi ve Mr. Hunsden'a verdiğim tek karşılık olan suskunluk fasılasında, şimdilik hakkımda bütünüyle yanlış bir yargıya varmasını kabul ettim ve öyle de oldu. Bana karşı çok sert davrandığını ve azarlarının ağırlığı altında ezildiğimi düşünüyordu. Bu yüzden içimi rahatlatmak için, kuşkusuz günün birinde düzeleceğimi söyledi. Daha hayatın başındaydım ve ne mutlu ki mantıktan tamamen yoksun olmadığım için, attığım her yanlış adım iyi bir ders olurdu.

Tam o sırada yüzümü birazcık ışığa çevirdim. Alacakaranlığın yaklaşması ve pencerenin önündeki konumum son on dakikadır yüz ifademi incelemesine engel olmuştu. Ancak başımı çevirirken yakaladığı ifadeyi şöyle yorumladı:

"Lanet olsun! Ne kadar da inatla kendinden memnun görünüyor! Utançtan ölebileceğini sanıyordum, oysa neredeyse 'Bırak dünya istediği gibi dönsün, yeleğimin cebinde felsefe taşı, dolabımda da hayat iksiri var. Ben hem Yazgı'dan, hem de Servet'ten azadeyim!' der gibi orada sırıtıyor."

"Hunsden üzümlerden söz ettin. Sizin X...'teki sera üzümlerinden daha çok sevdiğim bir meyveyi düşünüyordum, coşup yabanileşen, bana ait diye işaretlediğim ve bir gün koparıp tadına bakmayı umduğum benzersiz bir meyve. Bana buruk sıvılar sunmanın ya da susuzluktan ölmekle tehdit etmenin hiçbir yararı yok: Damağımda tatlı beklentisi, dudaklarımda tazelik umudu var, tatsız olanı reddedip yorucu olana katlanabilirim."

"Ne zamana kadar?"

"Bir sonraki çaba gösterme fırsatına kadar. Başarının ödülü de tam gönlüme göre bir hazine olacağından mücadeleye bir boğanın kuvvetiyle gireceğim."

"Talihsizlik boğaları yabani erik kadar kolay ezer ve sanırım öfke seni yakından takip ediyor. Sen hep dört ayak üstüne düşersin, hiç kuşkun olmasın."

"Sana inanıyorum, ama bazı insanların servet içinde yüzerek yaptığı işi kıt imkânlarla yapmaya niyetliyim: İyi kullanılırsa kıt imkânlarla da bir şeyler elde edilebilir."

Hunsden ayağa kalktı. "Anlıyorum," dedi, "sanırım sen izlenmeden gelişen, yardım görmeden en iyi biçimde hareket edenlerdensin. Kendi yolunu kendin çiz. Artık gidiyorum." Bir söz daha etmeden gidiyordu, kapıda döndü.

"Crimsworth malikânesi satıldı," dedi.

"Satıldı!?" diye tekrarladım.

"Evet. Herhalde ağabeyinin üç ay önce iflas ettiğini biliyorsun."

"Ne! Edward Crimsworth mü?"

"Evet. Karısı babasının evine gitti, işler ters gittiğinde adamın huysuzluğu da aynı ölçüde dayanılmaz oldu. Karısına kötü davrandı, bir gün ona karşı despot kesileceğini sana söylemiştim. Kendisine gelince..."

"Evet, kendisine gelince... ona ne oldu?"

"Olağanüstü bir şey yok, telaşa kapılma. Alacaklıları dört bir yanını sarınca mahkemenin korumasına sığındı. Borçlarının her bir lirasına on kuruş ödeyerek kurtuldu. Altı hafta içinde yeniden işe başladı, dil dökerek karısını geri getirdi ve genç bir defne ağacı gibi gelişiyor."

"Ya Crimswort malikânesi... mobilyalar da satıldı mı?"

"Her şey, büyük piyanodan aşağıdaki oklavaya kadar."

"Ya meşe kaplı oturma odasındaki eşyalar, onlar da mı satıldı?"

"Tabii ki. O odadaki kanepe ve sandalyeler neden diğer odadakilerden daha kutsal sayılsın ki?"

"Ya resimler?"

"Ne resmi? Bildiğim kadarıyla Crimsworth'ün özel bir koleksiyonu yoktu, iddialı bir resim meraklısı değildi."

"Şömine rafının iki yanında iki portre vardı. Onları unutmuş olamazsınız Mr. Hunsden, bir keresinde hanımınkini fark etmiştiniz..."

"Ah, biliyorum! Perdelik kumaş gibi bir şalı olan ince yüzlü hanımefendi... Yaa, kaçınılmaz biçimde diğer eşyalarla birlikte satılmış olabilir. Zengin olsaydın onu satın alabilirdin, annenin resmi dediğini hatırlıyorum: Meteliksiz olmanın nasıl bir şey olduğunu görüyorsun."

Görüyordum. "Ama inanıyorum ki," diye düşündüm kendi kendime, "her zaman böyle yoksulluk sıkıntısı çekmeyeceğim. Yine de bir gün tabloyu geri alabilirim." – "Onu kim satın aldı? Biliyor musunuz?" diye sordum.

"Ne münasebet? Hiçbir zaman herhangi bir şeyi kimin satın aldığını araştırmadım. İşte gerçekçilikten uzak adam konuşuyor. Kendisini ilgilendiren bir şeyle bütün dünyanın ilgilendiğini hayal ediyor! Haydi iyi geceler, yarın sabah Almanya'ya gitmek üzere hareket ediyorum. Altı hafta içinde buraya döneceğim, muhtemelen gelip seni yine görebilirim. Hâlâ işsiz olup olmayacağını merak ediyorum!" Mefisto kadar kalpsiz, alaycı bir havayla güldü ve böyle gülerek ortadan kayboldu.

Bazı insanlar hayli uzun bir süreden sonra ne kadar kayıtsızlaşırlarsa kayıtsızlaşsınlar, her zaman tam ayrılırken hoş bir izlenim bırakmayı planlarlar. Hunsden böyle değil, onunla görüşmek insanı kınakına içmiş gibi etkiliyordu. Bu özellikle sert ve acı bir karışıma benziyordu. Kınakına kabuğu gibi zindelik kazandırıp kazandırmadığını hiç bilmiyorum.

Karışık bir kafa yastıkta rahat edemez, bu konuşmanın ardından gece az uyudum. Sabaha doğru uyuklamaya başladım, ama yatak odamın bitişiğindeki oturma odasında bir gürültü duyarak uyandığımda uykuya daha yeni dalmıştım. Bir ayak sesi ve bir mobilyanın itilmesi, hareket yalnızca iki dakika sürdü. Kapının kapanmasıyla durdu. Dinledim, ses

seda yoktu. Belki rüyamda görmüştüm, belki bir *locataire* bir hata yapıp kendisininkinin yerine benim daireme girmişti. Saat daha beşti. Ne ben, ne de gün tamamen uyanmıştık. Yatakta döndüm, az sonra da kendimden geçmiştim. Yaklaşık iki saat sonra kalktığımda olayı unutmuştum. Fakat odamdan çıktığımda gördüğüm ilk şey olanları hatırlattı. Oturma odamın kapısından iyice içeri itilmiş ve ortada duran tahta bir eşya sandığı vardı. Kaba bir nesneydi, kuşkusuz bir hamal onu içeri itmiş, ama odada hiç kimseyi görmeyince girişte bırakmıştı.

Yaklaşırken, "Bu benim değil," diye düşündüm. "Başka birine gönderilmiş olmalı." Adresi incelemek üzere eğildim:

"Wm. Crimsworth, Esq., No... , X... Cad., Brüksel."

Kafam karışmıştı, ama ne olduğunu anlamanın en iyi yolunun açıp bakmak olduğu sonucuna vararak ipleri kestim ve sandığı açtım. İçindekini örten yeşil çuha yanlardan özenle dikilmişti. Paketin kalın ipini çakımla kestiğimde dikişlerin açıklıklarından göründüğü kadarıyla yaldız parıltıları belirdi. Sonunda tahtalardan ve çuhadan kurtarınca sandıktan görkemli bir çerçeve içinde büyük bir resim çıkardım. Pencereden gelen ışığın güzelce üzerine düşeceği şekilde bir sandalyeye dayayıp geriye çekildim. Gözlüğümü çoktan takmıştım. Bir portre ressamının gökyüzü (semaların en kasvetlisi ve tehditkârı) ve renklerin geleneksel derinliğinde ağaçlar bir avuntu olarak, neredeyse aynı koyulukta siyah bulutlara karışan yumuşak siyah saçlarla gölgelenmiş, kederli görünen bir kadın yüzünü ortaya çıkarıyordu. Büyük vakur gözler düşünceli düşünceli benimkilere bakıyordu. Zayıf bir yanak, zarif küçük bir ele yaslanmıştı. İnce bir beğeniyle örtülmüş bir şal narin bir bedeni yarı saklıyor yarı gözler önüne seriyordu. Bir dinleyici (eğer biri olsaydı), on dakika boyunca gözümü ayırmadan suskunluk içinde bakışımın ardından, "Anne!" sözcüğünü söylediğimi duyabilirdi. Daha fazlasını söylemiş olabilirim, ama kendi kendine konuşur-

ken yüksek sesle söylenen ilk sözcük bilincimi yerine getirdi. Sadece delilerin kendi kendine konuştuğunu bana hatırlattı, sonra da konuşmak yerine, monoluğum üzerinde ayrıntılı olarak düşündüm. Bakışım aşağı doğru kayarak resmin köşesinde çerçeveyle tuval arasına sıkıştırılmış küçük bir kâğıdı keşfettiğinde, o güzel gri gözlerdeki zekâyı, tatlılığı, ve –heyhat!– hüznü, o alnın çağrıştırdığı zihinsel gücü ve o ciddi ağızdaki ender rastlanan duyarlılığı uzun bir süre derin derin düşünmüştüm. Sonra ilkin, "Bu resmi kim gönderdi? Beni kim düşündü, onu Crimsworth malikânesinin enkazından kurtardı ve şimdi de gerçek koruyucusunun sorumluluğuna teslim ediyor?" diye sordum. Notu sıkıştığı yerden aldım. Şöyle yazıyordu:

Bir çocuğa şeker, deliye zil, köpeğe de kemik vermenin aptalca bir zevki vardır. Çocuğun şekeri yüzüne bulaştırdığını görerek, delinin esrikliğinin onu her zamankinden daha deli kıldığına tanık olarak, köpeğin doğasının kemikle ortaya çıkmasını izleyerek hareketinin karşılığını alırsın. Annesinin resmiyle William Crimsworth'e şekerleri, zilleri ve kemikleri hep birlikte veriyorum. Beni üzen, sonucu göremeyişim. Mezatçı bana bu zevki vaat edebilseydi fiyat teklifime beş şilin daha eklerdim.

H. Y. H.

HAMİŞ: Geçen akşam benimle olan hesaba yeni bir ilaveyi kesinlikle reddettiğini söylemiştin. Seni bu dertten kurtardığımı düşünmüyor musun?

Resmi yeşil çuha örtüsüyle sarıp sarmaladım, yeniden kutusuna yerleştirdim, bu ağır nesneyi yatak odama taşıdıktan sonra yatağımın altına koyup gözümün önünden kaldırdım. Aldığım haz şimdi keskin bir acıyla zehirlenmişti. Resme içim rahat olarak bakmayı başarana dek bakmamaya karar verdim. O anda Hunsden gelmiş olsa, "Sana hiçbir borcum

yok Hunsden, bir metelik bile: Sen alaylarınla yaptıklarının karşılığını aldın," derdim.

Sükûnetimi daha fazla koruyamayacak kadar endişeli olduğumdan kahvaltımı eder etmez onu evde bulacağımı hiç ummaksızın bir kez daha Mösyö Vandenhuten'in evine gittim. Çünkü ilk ziyaretimden bu yana ancak bir hafta geçmişti, ama ne zaman dönmesinin beklendiği konusunda bilgi alabileceğimi düşünüyordum. Beni umduğumdan daha iyi bir sonuç bekliyordu, çünkü ailenin hâlâ Ostend'de bulunmasına karşın, Mösyö Vandenhuten o gün iş için Brüksel'e geçmişti. Beni heyecanla olmasa da içten bir adamın suskun nezaketiyle karşıladı. Bürosunda onunla yalnız oturalı beş dakika geçmemişti ki yabancılarla birlikteyken ender olarak tattığım bir rahatlık duygusunun farkına vardım. Üstümdeki sakinliğe şaşırmıştım, çünkü eninde sonunda bana fazlasıyla acı veren bir iş için –bir iyilik istemeye– gelmiştim. Bu sükûnetin hangi temele dayandığını sorguladım, aldatıcı olmasından korktum. Çok geçmeden geçerli bir neden buldum ve hemen sağlamlığından emin oldum. Nerede olduğumu biliyordum.

Mösyö Vandenhuten zengin, saygın ve nüfuzluydu. Bense yoksul, değersiz ve güçsüz. Sonuçta dünyada bir toplumun üyeleri olarak birlikte bulunuyorduk, ama karşı karşıya iki insan olarak konumlarımız ters yönde değişmişti. Felemenkli (Flaman değil, has Hollandalıydı) ağır, soğukkanlı, sağlam ve hassas bir sağduyuya sahip olsa da zekâ açısından epeyce kalın kafalıydı. İngiliz çok daha kaygılı, hareketli, hem planlamada hem uygulamada, anlamak ve idrak etmekte daha hızlı. Felemenkli iyiliksever, İngiliz duyarlıydı. Kısacası karakterlerimiz mükemmel biçimde uyuşuyordu, ama aklım düşünsel etkinlik ve canlılık açısından onunkinden daha zengin olduğundan içgüdüsel olarak hâkimiyeti ele aldı ve korudu.

Bu nokta çözümlenip konumum iyice kesinleşince yalnızca tam bir güvenin esinleyebileceği o içten açıkyüreklilik-

le işlerim konusunda konuştum. Kendisine böyle başvurulması onun için bir zevkti. Benim için bir çaba harcama fırsatı vermeme teşekkür etti. Ona dileğimin yardım görmekten ziyade kendi kendime yardım edebilecek bir duruma gelmek olduğunu açıklayarak konuşmayı sürdürdüm. Ondan çaba harcamasını değil –bu bana düşerdi–, yalnızca bilgi ve tavsiye istiyordum. Az sonra gitmek üzere ayağa kalktım. Ayrılırken elini uzattı, yabancılar açısından İngilizler için olduğundan daha fazla önem taşıyan bir hareket. Onunla karşılıklı gülümserken, dürüst yüzündeki yardımseverliğin benim yüzümdeki zekâdan daha iyi olduğunu düşündüm. Victor Vandenhuten'ın dürüst kalbinin harekete geçirdiği ruhla ve benzerleriyle temas edince benim gibi kişiler yaralarına merhem sürülmüş gibi bir avuntu yaşıyordu.

Bunu izleyen on beş gün pek çok olayın peş peşe geldiği bir dönem oldu. Bu dönemde varlığım şu sonbahar gecelerinin göktaşı ve kayan yıldızlardan geçilmeyen gökyüzüne benziyordu. Umutlar ve korkular, beklentiler ve düş kırıklıkları, ok gibi yağan sağanaklar halinde başucu noktasından ufka indi, ama hepsi geçiciydi ve gözden kaybolan her hayaleti hızla karanlık takip etti. Mösyö Vandenhuten bana içtenlikle yardım etti, bazı işler hakkında sürekli bilgi edinmemi sağladı, kendisi de bu işleri bana ayarlamak için çaba gösterdi, ama ricalar ve tavsiye mektupları uzun bir süre işe yaramadı. Ya tam içeri girmek üzereyken kapı yüzüme kapanıyor ya da benden önce gelen bir aday daha fazla uğraşmamı yararsız hale getiriyordu. Telaşlı ve heyecanlı olduğum için hiçbir düş kırıklığı beni ele geçirmedi. Birbirini izleyen yenilgiler iradenin uyarıcıları olarak yararlı bir iş yaptı. Müşkülpesentliği unuttum, ketumluğumu yendim, gururu içimden attım, istedim, sebat ettim, yakındım, yaygara kopardım. Boş kadrolar Yazgı'nın oturup etrafa iyilik dağıttığı koruma çemberine zorla böyle sokulur. Azmim tanınmamı sağladı, ısrarla istemem dikkat çekmemi sağladı.

Hakkımda araştırmalar yapıldı, eski öğrencilerimin anne babaları çocuklarından bilgi alırken benden yetenekli diye söz edildiğini duydular ve bu sözcüğü yinelediler: Rastgele yayılan ses, herkesçe paylaşıldığı için sonunda hiçbir zaman erişemeyeceği kulaklara kadar geldi. Son çabalarımı harcadığım ve ne yapacağımı bilmediğim, krizin doruğa ulaştığı bir sırada, bir sabah karyolamda iç karartıcı ve neredeyse çaresizlikle tefekküre dalmış otururken, Yazgı bana kısa bir ziyarette bulundu, eski bir tanıdığın teklifsizliğiyle selam verdi ve –Tanrı onunla daha önce hiç karşılaşmadığımı bilse de– kucağıma bir ödül fırlattı.

18... yılı Ekim ayının ikinci haftasında Brüksel'deki özel ... Okulu'nun bütün sınıflarına İngilizce profesörü olarak yılda üç bin franklık maaşla, üstelik bunun yanı sıra tanınmışlığım ve böyle takdim edilişim sayesinde özel derslerle bir o kadar daha kazanabilmeyi de sağlama alarak atandım. Bu bilgiyi ileten resmi yazıda kararın sonucunu lehime değiştiren unsurun Mösyö Vandenhuten'in ısrarlı tavsiyesi olduğundan da söz ediliyordu.

Bu haberi okur okumaz aceleyle Mösyö Vandenhuten'in bürosuna gittim. Belgeyi görmesi için ona uzattım, baştan sona okuduğunda iki elini birden tutup coşkuyla teşekkür ettim. Parlak sözlerim ve etkileyici hareketlerim Felemenklere özgü sakinliğini alışılmadık bir duygulanmaya dönüştürmüştü. Mutlu olduğunu söyledi, bana yardım ettiği için memnundu, ancak bu teşekkürleri hak edecek bir şey yapmamıştı. Bir tek santim harcamamıştı, yalnızca bir kâğıda birkaç kelime karalamıştı.

Ona tekrar söyledim:

"Beni çok mutlu ettiniz ve bu benim için fazlasıyla yeterli. Yardımınızla bir lütufta bulunduğunuz için can sıkıcı bir borçluluk hissetmiyorum. Bana iyilik yapmış olduğunuz için sizden uzak durmaya çalışacak değilim. Bugünden itibaren beni yakın çevrenize kabul etmeye razı olmalısınız, çünkü

bundan sonra dostluğunuzun zevkine tekrar tekrar başvuracağım."

Yumuşak bir memnuniyetin yarattığı tebessümün eşlik ettiği karşılık, "*Ainsi soit-il*"[7] oldu. Yüreğimde bu tebessümün güneş ışığıyla oradan uzaklaştım.

7 Öyle olsun.

Yirmi Üçüncü Bölüm

Odama döndüğümde saat iki olmuştu. Yakınlardaki bir otelden getirilen yemeğim masanın üstünde sıcacıktı. Karnımı doyurmak niyetiyle oturdum; sanki önümdeki tabak mis gibi et ve patatesle değil de cam kırıkları ve çöple doluymuş gibi hiçbir şey yiyemedim. İştahım uçup gitmişti. Dolu tabağa bakmaktan usanıp yerimden kalktım ve yemeğimi bir dolaba koydum. Altıdan önce Rue Notre Dame aux Neiges'e gitmenin bir yararı olmayacağı için (çünkü oranın benim için önemli olan tek sakini bu saatlerde başka bir yerde çalışmaktaydı) o saate kadar ne yapabileceğimi düşünmeye başladım. Saat ikiden altıya kadar Brüksel caddelerinde ve odamda dolaştım durdum. Bu süre boyunca bir kere bile oturmadım. Saat altıyı vurduğunda odamdaydım. Yüzümü ve ateş gibi yanan ellerimi yeni yıkamıştım, pencerenin yanında duruyordum, yanağım kırmızıydı, gözlerim alev alevdi, yine de yüz ifadem son derece yatışmış ve sakin görünüyordu. Süratle merdivenden inip dışarıya adım attığımda Alacakaranlık'ın bulutların içine doğru ilerlediğini görmekten hoşnuttum. Böyle bir gölge benim için değerbilir bir örtü gibiydi ve güz sonunun ısıran soğuğu kuzeybatıdan ara sıra esen bir rüzgârla beni ferahlatıcı bir serinlik gibi karşıladı. Yine de havanın başkaları için soğuk olduğunu görüyordum, çünkü yanlarından geçtiğim kadınlar şallara sarınmış, erkekler de paltolarının düğmelerini kapatmıştı.

Ne zaman tamamen mutluyuzdur? Ben o zamanlar öyle miydim? Hayır; ısrarcı ve giderek büyüyen bir korku, üstelik iyi haberlerin bana ulaştığı ilk andan itibaren sinirlerimi harap ediyordu. Frances nasıldı? Onu son görüşümden bu yana on hafta, ondan ya da onunla ilgili bir haber alışımdan bu yana da altı hafta geçmişti. Mektubunu süren yazışmalardan ya da başka ziyaretlerde bulunulduğundan söz edilmeyen dostça ama heyecansız kısa bir notla cevaplamıştım. O sırada yelkenlim bir yazgı dalgasının tepesine asılmıştı ve iri dalganın süren hamlesiyle onu hangi sığlığa fırlatıp atabileceğini bilmiyordum. O günlerde onun kaderini pamuk ipliğiyle bile kendiminkine bağlamıyordum. Kayaya çarpıp parçalanmaya ya da bir sığlıkta karaya oturmaya mahkûmsam, felaketimi başka hiçbir teknenin paylaşmaması konusunda kararlıydım: Ama altı hafta uzun bir zamandı, acaba hâlâ iyi miydi, başarılı olmuş muydu? Bütün bilge kişiler dünyada mutluluğun doruğu olmadığı açıklamasında uzlaşmamışlar mıydı? Beni şimdi dolu bir mutluluk çanağından –cennette aktığı söylenen sulardan çekilmiş içecekten– yalnızca bir yarım caddenin ayırdığını düşünmeye cesaret edebilmiş miydim?

Kapıdaydım. Sakin sakin eve girdim, merdivenleri tırmandım, giriş bomboş ve sessizdi, bütün kapılar kapalıydı. Derli toplu yeşil paspası aradım, her zamanki gibi yerli yerindeydi.

"Umut işareti!" dedim ve ilerledim. "Ama biraz daha sakin olacağım. Aceleyle içeri dalıp doğruca güçlü duyguların doruğuna çıkmayacağım." İstekli adımlarımı zorla engelleyerek paspasın üstünde durdum.

"Ne mutlak sessizlik! İçeride mi acaba? İçerde kimse var mı?" diye sordum kendi kendime. Küllerin şömine ızgarasından dökülmesi gibi bir ses karşılık verdi. Bir hareket, ateş hafifçe karıştırıldı; yaşamın belli belirsiz hışırtısı

sürüyor, dairede ayak sesleri düzenli biçimde bir ileri bir geri geziniyordu. Büyülenmiş gibi durdum; bu ses yorgun kulaklarımın ilgisini ödüllendirdiğinde dikkatimin yoğunlaşmasıyla daha da büyülenmiştim. O kadar alçak, o kadar kendi kendineydi ki, asla yalnız olmadığını hayal etmedim; yalnızlık bir çölde ya da terk edilmiş bir evin holünde böyle konuşabilir.

"Ve yalnız bir kez, oğlum" dedi,
"Uzaktaki karanlık mağaraya ayak basıldı;
Zulmün demir günlerinde,
Tanrı toprağı o zaman bıraktı.
Bewley'nin bataklığından, katliam kırmızısıyla,
Başıboş bir yolcu buraya yaklaştı;
Ve durdu ve çevirdi başını çoğunlukla,
Rastgele eserken gece rüzgârları.
Çünkü Cheviot uçurumunun etrafına ayak basan
Hevesli süvariler duyuldu;
Ve sık sık Whitelaw sırtından
Aralarında ölüm atışları yıldırım gibi geçip gitti" vs. vs.

Eski İskoç baladı kısmen ezberden okunmuş, sonra vazgeçilmişti. Bunu bir duraklama izledi, sonra çevrildiğinde anlamı şöyle akıp giden Fransızca bir ezgi geldi:

Yakın ihtimam gösterdim başlangıçta;
Onu sıcak ilgi takip etti;
İlgiyi gelişme oldukça
Değerbilirlik izledi.

İtaat çaba gerektirmezdi o anda,
Çalışma da dert değildi;
Yorgunsam eğer bir söz, bir bakış
Yeniden güç verirdi bana.

Çalışkanlardan biri yerine,
Çok geçmeden beni seçti;
Ama daha candan bir istekle,
Ve daha katı bir ısrarcılıkla.

Bir başkasından kabul ettiği işi,
Karşı çıktı benden almaya;
Hoş görmezdi hiçbir küçük ihmali,
İzin vermezdi hiçbir aksaklığa.

Arkadaşlarım yollarını şaşırsa,
Hiç ayıplamazdı amaçsız gezilerini;
Ama ben sendelesem yolda,
Öfkesi şiddetle alevlenirdi.

Bitişikteki odada bir şey kımıldadı. Gizlice dinlerken gafil avlanmak olmazdı. Aceleyle kapıya hafifçe vurdum ve aynı aceleyle içeri girdim. Frances tam karşımdaydı. Odasında yavaş yavaş dolaşıyordu, adımları benim gelişimle durmuştu: Yalnızca Alacakaranlık onunlaydı, bir de şöminedeki huzurlu, kırmızı Alev Işığı. Ben içeri girmeden önce bu kız kardeşlerle, Aydınlık ve Karanlık'la şiir okuyarak konuşuyordu. Sir Walter Scott'un onun için yabancı, uzaktan gelen bir ses, bir dağ yankısı olan sesi ilk kıtada kendi kendini dile getirmişti. İkincisi tarzı ve özüyle, sanırım kendi yüreğinin diliydi. Yüzü ciddiydi, ifadesi zihninin bir noktaya odaklandığını gösteriyordu. Gülümsemeyen gözlerini –dalgınlıktan yeni kurtulan, düşlerden yeni uyanan gözler– bana çevirdi: Basit giysisi derli toplu, siyah saçları düzgün, huzurlu odası düzenliydi, ama düşünceli görünümü ve ciddi özgüveninin, derin düşünceye yatkınlığı ve tesadüfi esininin aşkla ne ilgisi vardı? Kendi hüzünlü, ancak yumuşak yüz ifadesinin cevabı "Hiç"ti; yüzü şöyle diyordu sanki: "Acılara dayanma gücümü artırmalı, şiire tutunma-

lıyım. Yaşam boyu biri desteğim, diğeri avuntum olacak. İnsana özgü sevgiler çiçeklenmiyor ve insana özgü tutkular benim için parlak renklere bürünmüyor." Başka kadınların böyle düşünceleri vardır. Frances varsaydığı ölçüde kimsesiz olsaydı, kendi cinsinden binlercesinden daha kötü durumda olmazdı. Yaşlı kız kurularının katı ve kurallı yaşamlarına bakın, herkesin hor gördüğü yaşamlarına. Gençliklerinden itibaren kendilerini sabırla katlanma ve tahammül düsturlarıyla beslediler. Pek çoğu kuru gıdalarla sertleşip kemikleşir, özdenetim o kadar daimi düşünceleri, o kadar sonu gelmez hedefleridir ki, sonunda mizaçlarının daha yumuşak ve daha hoşa giden niteliklerini yutar ve biraz parşömenle çokça kemikten oluşan bir biçim verilmiş, tam bir ağırbaşlılık örneği olarak ölürler. Anatomi uzmanları size sararıp solmuş yaşlı kız kurusunun cesedinde de –ülkedeki kutsanmış herhangi bir eş ya da gururlu bir anada olan– bir yürek bulunduğunu söyleyeceklerdir. Böyle olabilir mi? Gerçekten bilmiyorum, ama doğrusu bundan kuşkuluyum.

Frances'e, "İyi akşamlar," deyip oturdum. Belki de onun henüz kalktığı sandalyeyi seçmiştim. Üzerinde kağıtlarının bulunduğu küçük bir masanın yanında duruyordu. Beni ilk anda tam olarak tanıyıp tanımadığını bilmiyorum, ama şimdi tanımıştı, yumuşak ve sakin bir sesle selamıma karşılık verdi. Hiç heyecan belirtisi göstermemiştim. Beni örnek aldı ve o da hiç şaşırmış görünmedi. Her zaman buluştuğumuz gibi öğretmen ve öğrenci olarak buluştuk... hepsi bu. Kâğıtlarla ilgilenmeye başladım. Dikkatli ve hizmete hazır Frances içerideki odaya gitti, bir mum getirdi, yakıp yanıma bıraktı, sonra penceredeki perdeyi çekti ve zaten parıldayan ateşi biraz daha canlandırdıktan sonra masaya ikinci bir sandalye çekti ve sağ tarafta biraz uzağıma oturdu. En üstteki kâğıt önemli bir Fransız yazardan İngilizceye yapılan çeviriydi, ama onun altında kıtalarla dolu bir kâğıt vardı. Elimi üzerine koydum.

Frances hafifçe kalktı, bunların bir şey değil, yalnızca şiir kopyaları olduğunu söyleyerek ele geçirilen ganimeti geri almak için bir hamle yaptı. Hiçbir zaman uzun süre karşı çıkamayacağını bildiğimden kararlılıkla direndim, ama bu kez kâğıtlara yapıştı. Ellerini yavaşça gevşetmem gerekti, dokunuşumla kavrayışı çözüldü, elini çekti. Elim onu zevkle izlerdi, ama şimdi böyle bir dürtüye engel oldum. Kâğıtların ilk sayfası kulak misafiri olduğum dizelerle doluydu. Öykünün devamı tam olarak yazarın kendi deneyimi değil, ama çağrıştırılan bir deneyimin bölüm bölüm kompozisyonuydu. Böylece bencilliğin önüne geçilirken, hayal gücü kullanılıyor ve kalp memnun ediliyordu. Daha önceki gibi tercüme ediyorum, tercümem de hemen hemen sözcüğü sözcüğüne. Şiir şöyle devam ediyordu:

Hastalık bir süre yoluma çıktığımda,
Hep sabırsız görünüyordu,
Çünkü öğrencisi dermansız olunca
Bu isteğine uymuyordu.

Bir gün başucuna çağrıldığında
Acıyla mücadele ettiğim yatağın,
Duydum eğilip söylediği sözleri:
"Tanrım, yeniden hayat bulmalı!"

Yumuşak dokunuşuyla hissettim,
Elinin durduğunu elimin üstünde,
Ve bilincimde iz bırakmak istedim
Cevap yerine geçen bir işaretle.

Ne konuşacak ne kımıldayacak halim varken,
Hissettim içimde yalnızca,
Umut'un anlamını, Aşk'ın gücünü,
Başladı onların iyileştiren çabaları.

Ve odadan çıkıp giderken,
Kalbim onun adımlarını izledi;
Göstermek istedim yeni bir gayretle,
Söze dökülemeyecek minnetimi.

Yeniden oturduğumda yerime,
Sınıfta uzun zamandır boş kalan,
Pek rastlanmayan bir gülümseme
Yüzünden geçti bir an.

Dersler bitti, paydos zili çaldı,
Mutlu oyun vaktini haber veren,
O, geçerken bir an durakladı;
Nazik bir söz söylemek için:

"Jane kurtuldun yarına kadar
Sıkıcı görev ve kurallardan;
Görmeyeyim bu öğleden sonra
Hâlâ solgun olan yüzünü okulda.

Bahçedeki gölgelikte bir sandalye bul,
Oyun alanının gürültüsünden uzak;
Güneş sıcak, hava yumuşak:
Ben çağırana dek kal orada."

Uzun ve güzel bir öğleden sonra
Geçirdim o yeşil kameriyede;
Bütünüyle sessiz, sakin ve yalnız
Kuşlarla, arılarla ve çiçeklerle.

Ama sesini duyduğumda öğretmenimin,
"Jane!" diye bağırdığını pencereden,
Sevinçle, mutluluk içinde girdim
Bir kelimeyle canlanan eve yeniden.

Holü arşınlıyordu bir aşağı bir yukarı,
Ben yanından geçerken durakladı,
Gevşedi haşin alnında kaşları,
Bana yöneldi gözleri, derin bakışlı.

"Bu kadar solgun olmamalı," dedi.
"Haydi Jane, git biraz dinlen."
Ve ben gülümserken, yatışan yüzü
Cevap verdi aynı memnun tebessümle.

Yeniden sağlığıma kavuştuğumda,
Yine ciddileşti hemen havası
Ve eskisi gibi dayanamaz oldu
Jane'in en küçük bir hatasına.

En uzun ödev, en zor konu
Düşerdi önce benim payıma,
Hep çırpınırdım tutmaya adımı
Her çalışmada birinci sırada.

Yine de çok görür esirgerdi övgüyü,
Ama öğrenmiştim okumayı
Yüzünün en gizli anlamlarını
Bu bana en büyük mükafattı.

Aceleci tabiatı konuştuğu zaman bile
Kederin yol açtığı bir tarzda,
Uyanır uyanmaz kederim sona erdi
Yumuşacık bir hitapla.

Ödünç verdiğinde değerli bir kitabı
Hoş kokulu bir çiçek sunduğunda,
Sindirmedi beni Haset'in bakışı,
Hazzın güçlü savunmasıyla.

Okulda başarımız açıklandı sonunda;
En çetin dalda zafer benimdi;
Ödül, defne dalından bir çelenk
Nabız gibi atan alnıma takıldı.

Öğretmenimin dizlerine kapandım,
Sunulan taca kavuşacağım diye;
Yeşil yaprakları gönderdi şakaklarıma
Bir heyecan, tatlı olduğu kadar vahşi.

Atıyordu İhtiras'ın güçlü nabzı
Bütün damarlarımda;
Aynı anda kanamaya başladı
İçimdeki gizli bir yara.

Benim için bu zafer saati
Bir hüzün saatiydi ıstıraplı;
Bir gün sonra aşmalıyım denizi,
Bir daha dönmemek üzere geri.

Bir saat sonra odasında oturduk
Yalnızca ben ve öğretmenim
Ona sevincin peşinden bu ayrılığın
Hüzün ve keder olduğunu söyledim.

Çok az konuştu; zaman dardı
Gemi az sonra kalkacaktı,
Ağlarken ben buruk bir kederle,
Öğretmenim yalnız soldu sarardı.

Aceleyle çağırdılar; gitmemi söyledi,
Sonra beni yakaladı yeniden;
Hızla kavradı ve alçak sesle sordu:
"Bizi neden ayırıyorlar Jane?"

"Mutlu değil miydin himayemde?
Yeterince sadık değil miydim?
Başkaları besler mi sevgilime
Bu kadar gerçek, böyle derin bir aşk?

"Ah Tanrım, göz kulak ol evladıma!
Ah koru onun nazik başını!
Kibir her yanı sarıp fırtınalar koptuğunda
Korumanla sar etrafını!

Yine çağırıyorlar; bırak yüreğimi o halde;
Gerçek sığınağını terk et Jane;
Ama ne zaman aldatılır, reddedilip ezilirsen
Bana dön, yeniden dön evine!"

Okudum. Sonra dalgın bir tavırla sayfanın kenarına kurşun kalemimle işaretler koydum. Bütün bu süre içinde başka şeyleri, "Jane"in şimdi yanımda olduğunu düşündüm. Çocuk değil, on dokuz yaşında bir kızdı ve benim olabilirdi, kalbim bunu doğruluyordu. Yoksulluk'un laneti üzerimden kalkmıştı. Haset ve kıskançlık uzakta, bu sessiz buluşmamızdan habersizdi. Öğretmen'in tavrındaki buzlar eriyebilirdi, istesem de istemesem de bunun zamanının hızla yaklaştığını hissediyordum. Artık gözlerin sert bakışları âdet haline getirmesine, alnın kırışarak sert kıvrımlar oluşturmasına gerek yoktu: Artık içteki kızıl parıltının dışa vurulmasına –cevap olacak bir heyecan aramaya–, istemeye, elde etmeye izin verilmişti. Böyle derin derin düşüncelere dalmışken, Hermon Dağı'ndaki çimenlerin günbatımının taze çiyini hiçbir zaman duygularımın bu anın sonsuz mutluluğunu içtiği gibi içmediğini aklımdan geçiriyordum.

Frances sanki huzursuzlanmış gibi kalktı, karıştırılması gerekmeyen ateşi karıştırmak için yanımdan geçti, şömine rafındaki küçük bibloların yerlerini değiştirdi, elbisesi ben-

den biraz uzaklıkta dalgalandı, narin, derli toplu ve zarif haliyle şöminenin önünde dimdik durdu.

Denetleyebildiğimiz dürtüler vardır, ama bizi denetleyenler de vardır, çünkü bir kaplan gibi atlayarak bizi yakalarlar ve biz onları görmeden efendimiz olmuşlardır. Ama yine de bu dürtüler belki nadiren büsbütün kötüdür. Belki Sağduyu sessiz olduğu ölçüde kısa ve hissedilmeden sona eren bir süreçte Doğal Duygular'ın enine boyuna tarttığı aklı başında eylemi soruşturmuştur ve bu eylem sırasında tepkisiz kaldığı için haklı çıktığını hisseder. Sağduyu'ya dayalı bir düşünceye varmadığımı, bunu planlamadığımı ya da buna niyetlenmediğimi biliyorum, ancak masanın yanındaki sandalyede otururken, Frances'i birden sert ve kararlı bir tavırla çekip dizlerime oturttum, artan bir sebatla alıkoydum.

Frances, "Mösyö!" diye bağırdı ve sesi kesildi: Ağzından başka bir söz çıkmadı. İlk birkaç dakika boyunca endişeyle donakalmış gibi görünüyordu, ama az sonra şaşkınlık azaldı, arkasından dehşet gelmedi, öfke de. Saygı duymaya ve güvenmeye alışkın olduğu kişiye sadece daha önce olduğundan biraz daha yakındı. Utanç onu mücadele etmeye itebilirdi, ama özsaygı burada yararsız olan direnci kontrol altına aldı.

Sorum, "Frances, bana ne kadar ilgi duyuyorsun?" oldu. Cevap yok. Durum henüz konuşmaya izin vermeyecek ölçüde yeni ve şaşırtıcıydı. Sabırsızlansam da bunu düşünerek suskunluğunu hoş görmek için kendimi birkaç saniye zorladım: Az sonra aynı soruyu yineledim, büyük olasılıkla en sakin ses tonumla değil. Bana baktı, yüzüm kuşkusuz bir sükûnet örneği, gözlerim bir sükûnet kuyusu değildi.

"Söyle," diye ısrar ettim; çok alçak, telaşlı, ancak yine de nazlı bir ses konuştu:

"*Monsieur, vous me faites mal; de grâce lâchez un peu ma main droite.*"[1]

1 Mösyö canımı yakıyorsunuz, lütfen sağ elimi biraz gevşetin.

Doğrusu söz konusu *"main droite"*ı biraz acımasız bir kavrayışla tutmakta olduğumu fark ettim. İsteneni yaptım ve üçüncü defa daha yumuşak bir tavırla sordum:

"Frances, bana ne kadar ilgi duyuyorsun?"

"*Mon maître, j'en ai beaucoup*"[2] diye dürüstçe cevap verdi.

"Frances, bana kendini karım olarak verecek –beni kocan olarak kabul edecek kadar– ilgi duyuyor musun?"

Kalbinin çarpıntısını hissettim. "Aşkın koyu kırmızı ışığının" yanaklarında, şakaklarında ve boynundaki pırıltılı yansımasını gördüm, gözlerine başvurmak istedim, ama onları koruyan kirpikler ve göz kapakları engel oldu.

Yumuşak sesi sonunda, "*Monsieur*" dedi, "*Monsieur désire savoir si je consens—si—enfin, si je veux me marier avec lui*?"[3]

"*Justement.*"[4]

"*Monsieur sera-t-il aussi bon mari qu'il a été bon maître?*"[5]

"Çalışacağım Frances."

Bir duraksama, sonra bir "*sourire à la fois fin et timide*"in[6] mükemmel bir uyum içinde eşlik ettiği sesin –beni hoşnut kılarken tahrik eden– yeni ancak yine belli belirsiz bir tınlamasıyla:

"*C'est-à-dire, monsieur sera toujoursun peu entêté, exigant, volontaire*?"[7]

"Öyle miydim, Frances?"

"*Mais oui, vous le savez bien.*"[8]

"Başka bir şey değil miydim?"

---

2 Öğretmenim, pek çok.

3 Mösyö razı olup olmadığımı –kısacası– onunla evlenmek isteyip istemediğimi mi bilmek istiyor?

4 Doğru.

5 Mösyö iyi bir öğretmen olduğu kadar iyi bir koca olacak mı?

6 Hem anlayışlı hem çekingen bir gülümseme.

7 Öyleyse mösyö her zaman biraz inatçı, titiz, iradeli mi olacak?

8 Tabii, bunu çok iyi biliyorsunuz.

"*Mais oui, vous avez été mon meilleur ami.*"[9]

"Peki sen Frances, benim neyimsin?"

"*Votre dévouée élève, qui vous aime de tout son coeur.*"[10]

"Öğrencim hayatını benimle geçirmeyi kabul edecek mi? Şimdi İngilizce konuş Frances."

Düşünmesi birkaç saniye aldı. Yavaş yavaş verilen cevap şöyleydi:

"Beni her zaman mutlu ettiniz. Konuşmanızı dinlemekten hoşlanıyorum, sizi görmekten hoşlanıyorum, size yakın olmayı seviyorum, sizin çok iyi ve çok üstün nitelikli olduğunuza inanıyorum, dikkatsiz ve tembel olanlara karşı sert olduğunuzu biliyorum, ama özenli ve çalışkanlara karşı, akıllı olmasalar da iyi, çok iyisiniz. Efendim, sizinle yaşamaktan daima *memnuniyet* duyarım." Bana iyice sokulacakmış gibi bir hareket yaptı, ama kendini tutarak ciddi bir vurguyla eklemekle yetindi. "Efendim, yaşamımı sizinle geçirmeyi kabul ediyorum."

"Çok iyi Frances."

Onu kalbime doğru biraz daha çektim, dudaklarından ilk öpücüğü aldım, böylece aramızda yapılan anlaşmayı kesinleştirdim. Ondan sonra o da, ben de sustuk, suskunluğumuz kısa da sürmedi. Bu süre içinde Frances'in düşüncelerini bilmiyorum, tahmin etmeye de yeltenmedim. Yüzünü incelemekle ya da başka bir şekilde sükûnetini bozmaya kalkışmıyordum. Hissettiğim huzuru onun da hissetmesini istiyordum. Gerçek şu ki, hâlâ kollarımın arasındaydı, ama karşı koymadığı sürece onu saran kollarım daha gevşekti. Gözlerimi ateşe dikmiştim, kalbim memnuniyetini tartıyordu. Tekrar tekrar iskandil etti ve derinliğini uçsuz bucaksız buldu.

Sessiz arkadaşım mutluluğundan, dehşet içindeki bir fare gibi hareketsiz durdu, sonunda, "Mösyö..." dedi. Konuşurken bile başını hiç kaldırmıyordu.

---

9 Tabii, benim en iyi arkadaşımdınız.

10 Sizi bütün kalbiyle seven, sadık öğrenciniz.

"Evet Frances?" Ben duygu düşünce alışverişinde abartısız olmayı severim. Bencilce ısrarlı okşamalarla taciz etmek gibi, âşıkane övgülerle boyun eğdirmek de tarzım değildir.

"*Monsieur est raisonnable, n'est-ce pas?*"[11]

"Evet, özellikle öyle olmam İngilizce rica edildiği zaman, ama niye soruyorsun? Tavrımda coşkun ya da göze batan hiçbir şey görmüyorsun, yeterince sakin değil miyim?"

"*Ce n'est pas cela...*"[12] diye söze başladı Frances.

"İngilizce!" diyerek hatırlattım ona.

"Pekâlâ mösyö, yalnızca öğretmenlik işimi muhafaza etmeyi dilediğimi söylemek istedim. Siz de yine ders vereceksiniz sanırım mösyö?"

"Ah, evet! Bu bel bağlayabileceğim tek şey."

"*Bon!* Yani iyi. Böylece aynı mesleği yürüteceğiz. Bu hoşuma gidiyor ve geçimimi sağlama çabalarım sizinki gibi sınırsız olacak, değil mi mösyö?"

"Benden bağımsız olma planları mı kuruyorsun?"

"Evet mösyö, size köstek olmamalıyım, hiçbir biçimde yük olmamalıyım."

"Ama Frances, sana zenginlik umutlarımdan henüz söz etmedim. Mösyö Pelet'nin okulundan ayrıldım ve yaklaşık bir ay aradıktan sonra, biraz daha çaba harcayarak kolayca ikiye katlayabileceğim yıllık üç bin frank maaşla başka bir iş buldum. Bu yüzden ders vermeye giderek canını çıkarmanın gereksiz olduğunu görüyorsun. Sen ve ben altı bin frankla yaşayabiliriz, hem iyi yaşarız."

Frances düşünür gibi görünüyordu. İnsanın sevdiğinin yazgısı olması, Tanrı'nın tarladaki papatyalara yaptığı gibi onu beslemesi ve giydirmesi fikrinde insanın gücünü öven bir şey, onurlu gururuna uyan bir şey vardır. Bu yüzden karar vermesini sağlamak için devam ettim.

---

11 Mösyö makul biridir, değil mi?

12 Mesele bu değil...

"Yaşam şimdiye kadar senin için yeterince acılı ve zor oldu Frances. Tam bir dinlenmeye ihtiyacın var, senin bin iki yüz frankının gelirimize çok önemli bir katkısı olmaz; onun için rahatını feda etmeye değmez! İşi bırak: Bitkin olmalısın, sana dinlenme fırsatı sağlama mutluluğunu bana ver."

Frances'in söylevime yeterince ilgi gösterip göstermediğinden emin değilim, bana her zamanki saygılı atikliğiyle cevap vermek yerine, yalnızca içini çekti ve şöyle dedi:

"Ne kadar zenginsiniz mösyö!" Ve kollarımda tedirginlikle kıpırdadı. "Üç bin frank!" diye mırıldandı. "Ben yalnızca bin iki yüz kazanırken!" Daha hızlı konuşarak devam etti. "Ancak şimdilik böyle olması gerekiyor. Mösyö, işimden vazgeçmemle ilgili bir şey söylüyordunuz. Ah, hayır! Ona sımsıkı tutunacağım." Küçük parmakları benimkilerin üzerinde kuvvetle kenetlendi.

"Evlenince geçimimin sizin tarafınızdan sağlanması gerektiğini düşünüyorsunuz! Bunu yapamam. Günlerim ne kadar da sıkıcı olur! Siz sabahtan akşama dek uzakta, dar, gürültülü sınıflarda ders vereceksiniz, ben de evde işsiz ve yalnız oyalanacağım. Moralim bozulacak ve surat asacağım, siz de kısa sürede benden bıkacaksınız."

"Frances okuyup ders çalışabilirsin. En çok sevdiğin iki şey."

"Mösyö bunu yapamam. Düşünceye adanmış bir hayatı seviyorum, ama hareketli bir hayatı daha çok seviyorum. Bir iş yapmalıyım ve sizinle birlikte hareket etmeliyim. Farkına vardım ki mösyö, yalnızca eğlence için bir araya gelen insanlar, birlikte çalışanlar ve belki de birlikte acı çekenler kadar birbirlerinden hoşlanmıyorlar ya da büyük bir saygı duymuyorlar."

Sonunda, "Doğru söylüyorsun," dedim, "istediğini yapacaksın, çünkü en iyisi bu. Şimdi böyle içten bir onaya karşılık ödül olarak bana gönüllü bir öpücük ver."

Öpme sanatında acemi birisi için doğal bir duraksamanın ardından alnıma utangaç ve yumuşak bir öpücük kondurdu. Bu küçük armağanı bir borç olarak kabul edip anında cömert bir ilgiyle ödedim.

Frances'in ilk gördüğümden beri gerçekten çok değişip değişmediğini bilmiyorum, ama şimdi baktığımda özellikle benim için başkalaştığını hissediyorum. İlk zamanlardan hatırladığım özellikleri, hüzünlü gözler, solgun yanaklar, durgun ve neşesiz yüz ifadesi tamamen kaybolmuştu, artık zarafetle donanmış bir yüz görüyordum. Tebessüm, gamze ve pembemsi renk yüzünün biçimini değiştirmiş ve canlandırmıştı. Ona güçlü bağlılığımın mizacımdaki belirli bir kavrama yeteneğini ortaya koyduğuna inanıyordum bir süredir. Gösterişli biri değildi, zengin değildi, hatta başarılı bile değildi, yine de hayatımın hazinesiydi. Öyleyse belirgin bir ayırt etme yeteneğine sahip olmalıydım. Bu gece gözlerimin açılmasıyla daha önce yapmış olduğum hatayı fark ettim. Ahlaki değerin fiziksel çekiciliğe üstünlüğünü keşfetme yeteneğim ve bunun değerini bilme konusunda gösterdiğim sağduyu bir yana, aslolarak estetik anlayışımın da yüksek seviyede olduğuna inanıyordum artık. Bana göre Frances fiziksel çekiciliğe sahipti: Onda dikkati çekecek hiçbir bedensel kusur yoktu. Gözlerinde, dişlerinde, teninde, bedeninde zihnin en kararlı erkek savunucularının hayranlığını kendinden uzak tutacak o göze çarpan sakatlıklardan hiçbiri yoktu (çünkü yalnızca kadınlar yetenekli olması halinde büsbütün çirkin bir adamı sevebilirler). Ayrıca "*édentée, myope, rugueuse, ou bossue*"[13] olsa, yine de ona karşı sevecen olurdum, ama duygularım asla ateşli olmazdı. Biçim bozukluğu olan zavallı küçük Sylvie'ye şefkat besliyordum, ama hiçbir zaman âşık olamazdım. Frances'in ilk önce zihinsel yeteneklerinin ilgimi çektiği doğrudur, bunlar hâlâ tercihimin en güçlü etkenleri olmayı sürdürüyordu, ama bedeninin güzelliklerini

13 Dişsiz, miyop, cildi pürüzlü ya da kambur.

de beğeniyordum. Kahverengi gözlerinin berraklığını, pürüzsüz cildinin açık rengini, düzgün dişlerinin temizliğini, narin bedeninin simetrisini izlemekten bütünüyle fiziksel bir haz alıyordum ve bu hazdan hemen hemen hiç vazgeçemezdim. O halde benim de kendi ölçülü ve müşkülpesent tarzımda bedensel arzulara eğilimli olduğum ortaya çıkıyordu.

Şimdi okur, sana son iki sayfadır çiçeklerden taze bal veriyorum, ama yalnızca böyle çok lezzetli bir yiyecekle yaşayamazsın. O halde biraz da safranın tadına bak, yalnızca bir damla, değişiklik olsun diye.

Biraz geç bir saatte pansiyonuma döndüm: İnsanın yeme içme gibi sıradan eğilimleri olduğunu geçici bir süre unuttuğum için oruç tutmuş olarak gidip yattım. Bütün gün heyecanlı ve faaldim. Sabah sekizden beri de ağzıma lokma koymamıştım ve on beş gün boyunca hem bedenim hem de zihnim dinlenmek nedir bilmemişti. Son birkaç saat tatlı bir hezeyan içinde geçmişti, bu hemen dinmezdi ve dinlenmeye fazlasıyla ihtiyaç duyduğum halde rahatım gece yarısından çok sonraya dek tedirgin bir esriklikle bölündü. Sonunda uyuklamaya başladım, ama uzun sürmedi. Uyandığımda hava hâlâ oldukça karanlıktı, uyanışım Eyüb'ün önünden bir ruh geçtiği zamanki uyanışı gibiydi ve onun gibi "tüylerim diken diken oldu". Bu paralelliği sürdürebilirdim, çünkü aslında henüz hiçbir şey görmememe karşın, "bir şey gizlice üzerime geldi ve kulağım ondan bir şeyler duydu. Etraf sessizdi ama bir ses duydum." Diyordu ki: "Yaşamın ortasında ölümdeyiz."

Pek çok kişi o sesi ve ona eşlik eden soğuk ıstırap duygusunu doğaüstü olarak değerlendirirdi, ama ben onu hemen bir tepkinin sonucu olarak kabul ettim. Ölümlülüğü insana hep köstek olur, şimdi sarsılan ve apaçık ortaya çıkan ölümlü doğamdı. Ruh, son zamanlarda bir amacın peşinden pervasızca koştuğu için artık çatlak sesler çıkaran sinirlerim, bedenin göreceli zayıflığını iyice artırıyordu. Büyük karanlı-

ğın verdiği dehşet üstüme çullandı, odamın eskiden tanıdığım, ama sonsuza dek gittiğini düşündüğüm biri tarafından istila edildiğini hissettim. Geçici bir süre için vehimlere av olmuştum.

Daha önce de çocukluğumda bir kez benim tanışım, hayır, konuğum olmuştu. Onu bir yıl boyunca yatakta ve yemek masasında eğlendirmiştim, çünkü bu süre boyunca onu sır olarak kendime sakladım. Benimle yatıyordu, benimle yemek yiyordu; birlikte oturabileceğimiz, kasvetli örtüsünü üzerime çekip gökyüzünü ve güneşi, çimenleri ve yeşil ağacı örtebileceği orman köşeleriyle, tepelerdeki oyukları göstererek, bedenimi ölüm soğukluğundaki göğsüne bastırıp kemikten kollarla tutarak benimle birlikte dolaşıyordu. Böyle saatlerde bana ne öyküler anlatırdı! Kulağıma ezberden ne şarkılar söylerdi! Nasıl da kendi ülkesinden –mezardan– söz eder ve çok geçmeden beni oraya götürmeyi tekrar tekrar vaat ederdi. Beni kara, kasvetli bir nehrin kıyısına götürür, karşı tarafta ay ışığından daha beyaz bir parıltının içinde toprak yığınına, anıta ve mezar taşına hiç benzemeyen kıyıları gösterirdi. Donuk yığınları göstererek, "Mezarlık!" diye fısıldar ve "Orada senin için hazırlanmış bir malikâne var," diye eklerdi.

Ama çocukluğum yalnız, anne babasızdı, bir erkek ya da kız kardeşin neşesiyle dolmamıştı ve tam ilk gençliğe adım atarken beni belirsiz bir zihinsel yolculukta pek çok eğilim ve bir sürü amaçla, tutkulu özlemler ve kasvetli olasılıklarla, güçlü arzular ve zayıf umutlarla kaybolmuş olarak bulan bir büyücünün aldatıcı lambasını uzaktan gösterip, karanlık mahzenli dehşet evine çekmesinde şaşılacak bir şey yoktu. O zamanlar büyülerinin gücü olmasına şaşmamalı, ama şimdi yolum açılıp umutlarım canlandığında, ruhum huzur bulduğunda, arzularım uzun bir uçuştan yorgun düşmüş kanatlarını kapatarak tam da ulaşılan amaçların kucağına konup, yumuşak bir elin okşamalarıyla memnuniyet içinde oranın

sıcaklığına gömüldüğünde –şimdi– evham neden yaklaşıp benimle konuştu?

Bir kocanın kalbini genç eşine karşı öfkeyle doldurmaya gelen dehşet verici bir cariyeye yaptığı gibi onu soğuk bir tavırla reddettim. Boşuna. O gece, ertesi gün ve onu izleyen sekiz gün boyunca üzerimdeki hâkimiyetini sürdürdü. Daha sonra ruh halim yavaş yavaş düzelmeye başladı, iştahım tekrar açıldı ve on beş gün içinde iyileştim. Her zamanki gibi sürekli ortalıkta dolaşmış ve ne hissettiğim konusunda kimseye hiçbir şey söylememiştim, ama kötü ruh benden uzaklaştığında memnundum ve iblisimin korkunç gaddarlığından kurtulmuş olarak yeniden Frances'i arayabilir, yanı başında oturabilirdim.

Yirmi Dördüncü Bölüm

Kasımda güneşli, buz gibi soğuk bir pazar günü Frances'le uzun bir yürüyüşe çıktık. *Boulevard*'ları dolaşarak kentte bir tur attık, sonra Frances biraz yorulduğundan bitkin düşenlerin oturmaları için yol kenarında ağaçların altına eşit aralıklarla yerleştirilmiş banklardan birine oturduk. Frances bana İsviçre'yi anlatıyordu. Bu konu onu canlandırmıştı. Tam gözlerinin de dili kadar etkili konuştuğunu düşünüyordum ki Frances sustu ve şöyle dedi:

"Mösyö, sizi tanıyan bir beyefendi var."

Başımı kaldırdım, tam o sırada modaya uygun giyinmiş üç adam önümüzden geçiyordu. Belirleyici özelliklerinin yanı sıra havalarından ve yürüyüşlerinden İngiliz olduklarını hemen anladım. Bu üçlünün en uzun boylusunun Mr. Hunsden olduğunu fark ettim, şapkasını çıkararak Frances'e selam verdi. Daha sonra yüzünü ekşiterek bana baktı ve geçip gitti.

"Kim o?"

"İngiltere'den tanıdığım biri."

"Neden bana selam verdi? Beni tanımıyor."

"Evet, seni tanıyor, kendi tarzında."

"Nasıl mösyö?" (Bana hâlâ "mösyö" diyordu. Onu daha samimi bir hitabı benimsemeye ikna edememiştim.)

"Gözlerindeki ifadeyi okumadın mı?"

"Gözlerindekini mi? Hayır. Ne diyordu?"

"Sana diyorlardı ki, 'Nasılsınız, Wilhelmina Crimsworth?' Bana da, 'Demek sonunda eşini buldun. İşte orada oturuyor, tam sana uygun bir kadın!' "

"Mösyö, bütün bunları gözlerinden okuyamazsınız. Çok kısa bir sürede geçip gitti."

"Daha fazlasını da okudum Frances; büyük olasılıkla bu akşam ya da uygun bir zamanda beni ziyaret edeceğini okudum. Seninle tanıştırılmak için ısrar edeceğinden hiç kuşkum yok, onu pansiyonuna getireyim mi?"

"Nasıl isterseniz mösyö. Hiçbir itirazım yok, sanırım onu daha yakından görmek isterim. Çok farklı görünüyor."

Mr. Hunsden tahmin ettiğim gibi o akşam geldi. Söylediği ilk şey şuydu:

"Şişinmeye başlamana hiç gerek yok *Monsieur le Professeur.* Özel ... Okulu'na atandığını ve her şeyi biliyorum. Brown bana söyledi." Sonra Almanya'dan döneli yalnızca bir iki gün olduğunu ima etti. Ardından birdenbire *Boulevard*'larda benimle birlikte gördüğü kişinin Madam Pelet-Reuter olup olmadığını sordu. Epeyce sert biçimde olumsuz bir cevap verecektim, ama bir kez daha düşündüğümde kendimi tuttum ve kabul eder gibi yaparak onun hakkında ne düşündüğünü sordum.

"Sıra ona gelince fikrimi dosdoğru söyleyeceğim, ama önce bir çift sözüm var. Senin aşağılık bir adam olduğunu görüyorum. Başkasının karısıyla ortalıkta gezinmeye hiç hakkın yok. Bu tür karmakarışık işlere bulaşmayacak kadar sağlam bir mantığın olduğunu sanıyordum."

"Peki ya hanımefendi?"

"Belli ki senin için çok fazla. O da senin gibi, ama daha iyi bir şey, pek güzel değil, yine de ayağa kalktığı zaman (çünkü yürüyüp gittiğinizi izlemek için arkama baktım) vücudunun ve duruşunun güzel olduğunu düşündüm. Bu yabancılar zarafetten anlıyor. Lanet olası Pelet'ye ne yapıyor bu kadın? Onunla evleneli daha üç ay olmadı, adam avanak olmalı!"

Yanılgının bu noktaya varmasına izin veremezdim. Bundan pek hoşlanmamıştım.

"Pelet mi? Aklınız nasıl da hep Mösyö ve Madam Pelet'te! Sürekli onlar hakkında konuşuyorsunuz. Tanrılardan Matmazel Zoraïde'le sizin evlenmenizi dilerdim!"

"O genç hanım Matmazel Zoraïde değil miydi?"

"Hayır, Madam Zoraïde de değildi."

"Neden yalan söyledin o zaman?"

"Yalan söylemedim, ama o kadar acele ediyorsunuz ki. O bir öğrencim, İsviçreli bir kız."

"Herhalde onunla evleneceksin. İnkâr etme."

"Evlenmek! Sanırım evleneceğim. Kader her ikimizi de on hafta daha esirgerse. O, tatlılığı sizin seradaki üzümlere kayıtsız kalmama neden olan küçük yaban çileğim Hunsden."

"Sus! Şişinme yok, tumturaklı sözler yok. Buna katlanamam. Kim bakalım o? Hangi *sınıftan* geliyor?"

Gülümsedim. Hunsden farkında olmadan sınıf sözcüğünü vurgulayarak söylemişti, aslında bir cumhuriyetçiydi ve lordlardan nefret ederdi. Ancak unvanı Norman soyuna ve Fetih'e dayanan krallıktaki herhangi bir soylu gibi, kuşaklar boyunca saygı duyulmuş X...shire'lı soyunun geçmişiyle ve ailesinin konumuyla gurur duyuyordu. Bir Stanley, bir Cobden'le birleşmeyi ne kadar düşünürse, Hunsden da kendisinden aşağı bir sınıftan eş seçmeyi o kadar düşünürdü. Yapacağım sürprizin, yaptığım işin onun anlayışı karşısındaki zaferinin tadını çıkardım; masanın üzerine eğilip, yavaş yavaş ama gizlenmiş bir coşkuyla kısa ve öz olarak şöyle söyledim:

"O bir dantel tamircisi."

Hunsden bana baktı. Şaşırdığını söylemedi, ama şaşırmıştı. Terbiye ve görgü konusunda kendine özgü düşünceleri vardı. Çok ihtiyatsız bir adım atacağımdan kuşkulandığını anladım, ama nutuk çekme ya da itiraz etme arzusunu bastırarak yalnızca şu cevabı verdi:

"Pekâlâ, şahsi meselelerin hakkında en doğru kararı kendin verirsin. Bir dantel tamircisi bir hanımefendi kadar iyi bir eş olabilir, ama eğitimi, serveti ya da unvanı olmadığına göre, mutluluğuna vesile olmasına en çok ihtimal verdiğin doğuştan gelen iyi niteliklerle donanmış olup olmadığını tam anlamıyla araştırmaya kuşkusuz dikkat etmişsindir. Çok akrabası var mı?"

"Brüksel'de hiç yok."

"Daha iyi. Bu gibi durumlarda asıl bela genellikle akrabalardır. Aşağı tabakadan bir akraba kalabalığının sana hayatının sonuna dek sıkıntı kaynağı olabileceğini düşünmeden edemiyorum."

Hunsden bir süre daha suskunluk içinde oturduktan sonra ayağa kalktı ve sessizce iyi akşamlar diledi. Bana nazik, düşünceli bir tavırla elini uzatması (daha önce hiç yapmadığı bir şeydi bu) kendimi fena halde gülünç duruma düşürdüğümü, mahvolduğum ve bir kenara atıldığım için acı alayın ve sinizmin ya da aslında bağışlama ve hoşgörü dışında hiçbir şeyin zamanı olmadığını düşündüğüne beni inandırdı.

Yüzünde sevecen bir ifadeyle ve gerçekten yumuşak bir sesle, "İyi geceler William" dedi. "İyi geceler evlat. Sana ve müstakbel eşine müreffeh bir hayat dilerim. Senin müşkülpesent ruhunu tatmin etmesini umarım."

Edasındaki yüce gönüllü merhameti gördüğümde gülmemek için işi gürültüye getirdim; ancak ciddi havamı koruyarak şöyle dedim:

"Matmazel Henri'yi görmekten zevk duyacağınızı düşünmüştüm."

"Oo, adı bu mu? Evet, uygun olursa görmek isterim ama..." Duraksadı.

"O halde?"

"Kesinlikle davetsiz gitmek istemem."

"Gelin o zaman," dedim. Yola koyulduk. Hunsden zavallı küçük *grisette* sevgilimi böyle küçük yoksul mobilya-

sız *grenier*'inde[1] gösterdiğim için kuşkusuz bana ihtiyatsız, düşüncesiz bir adam gözüyle bakıyordu, ama gerçek beyefendiyi oynamaya hazırlandı. Aslında beyefendilik cevherine sahip olsa da korunmak ihtiyacıyla bu cevheri sert kabuğunun altına gizlemek hoşuna gidiyordu. Caddede yürürken tatlı tatlı, hatta gayet nazik konuşuyordu. Hayatında bana karşı hiç bu kadar terbiyeli olmamıştı. Eve ulaştık, girdik, merdiveni çıktık. Girişe vardığımızda Hunsden bir üst kata giden daha dar merdiveni tırmanmak için döndü, tavan arasını aklına koymuş olduğunu anladım.

Frances'in kapısına vurarak yavaşça, "Burası Mr. Hunsden," dedim. Döndü, içtenlikli nezaketi içinde yanılgıya düştüğü için biraz aklı karışmıştı. Gözleri yeşil paspasa yöneldi, ama hiçbir şey söylemedi.

İçeri girdik, Frances bizi kabul etmek üzere masanın yanındaki koltuğundan kalktı. Matem elbisesi ona münzevi, fazlasıyla rahibeleri hatırlatan, bununla birlikte çok seçkin bir görünüm vermişti. Ağırbaşlı sadeliği güzelliğe hiçbir şey katmazken, saygınlığa çok katkıda bulunuyordu. Beyaz yaka ve *manchette*'lerin pırıl pırıl görünümü merinos yününden ağırbaşlı siyah elbiseye bir rahatlık katmaya yetiyordu. Ziynet takmaya tövbe edilmişti. Frances, biri ona ilk kez yaklaştığında her zaman olduğu gibi sevilecek bir kadından ziyade saygı duyulacak bir kadın gibi ağırbaşlı bir zarafetle dizlerini kırarak selam verdi. Mr. Hunsden'ı takdim ettim, Frances onunla tanışmaktan duyduğu mutluluğu Fransızca ifade etti. Temiz ve düzgün aksanı, alçak ama tatlı ve oldukça derin sesi hemen beklenen etkiyi gösterdi. Hunsden Fransızca karşılık verdi, onun bu dili konuştuğunu daha önce duymamıştım, çok iyi beceriyordu. Pencerenin önündeki koltuğa çekildim, Mr. Hunsden ev sahibesinin daveti üzerine şöminenin yanındaki sandalyeyi işgal etti.

1 Tavan arasında.

Bulunduğum yerden bir bakışta her ikisini ve bütün odayı görebiliyordum. Oda çok temiz, pırıl pırıl yapılmış küçük bir odaydı. Masanın ortasında çiçeklerle dolu bir bardak, şömine rafındaki her porselen çanakta taze birer gül odaya *fête* havası veriyordu. Frances ciddi, Mr. Hunsden sakindi, ama her ikisi de aynı ölçüde nazikti. Fransızcada kolaylıkla uzlaştılar: Gündelik konular büyük bir resmiyet ve görgülü davranışlar çerçevesinde tartışıldı, uygun davranışların böyle iki örneğini hiç görmediğimi düşündüm, çünkü Hunsden (yabancı dilin sınırlaması sayesinde) herhangi bir eksantrikliğe izin vermeyen bir dikkatle sözlerini seçmek ve cümlelerini tartmak zorundaydı. Sonunda İngiltere'den söz edildi, Frances de sorular sormaya başladı. Yavaş yavaş canlanarak kasvetli gece göğünün gün doğumu yaklaşırken değişmesi gibi değişmeye başladı: İlkin özgüveni belirdi, sonra gözleri parladı, yüz hatları gevşedi, daha rahat hareket etmeye başladı. Donuk cildi sıcacık ve saydam olmuştu. Bana artık güzel görünüyordu, daha önce yalnızca bir hanımefendi gibi görünmüştü.

Ada'dan daha yeni dönmüş olan İngiliz'e söyleyeceği çok şey vardı ve ateşin donmuş bir engerek yılanını çözmesi gibi Hunsden'ın ketumluğunu çok geçmeden çözen meraklı bir coşkuyla onu sıkıştırdı. Pek de pohpohlayıcı sayılmayacak bu karşılaştırmayı kullanıyorum, çünkü Hunsden endamlı bedenini kaldırıp, biraz eğik duran başını diktiğinde bana uyuşukluğunu üzerinden atan bir yılanı hatırlattı ve geniş Sakson alnına düşen saçını geri iterek, ev sahibesinin şevk dolu sesinin ve heyecanlı bakışının bir anda ruhunda tutuşturmaya yettiği gözlerinden okunan neredeyse vahşi bir hicvin parıltısını kuşandı: Frances ne kadar olduğu gibiyse, o da o kadar olduğu gibiydi ve artık başka bir dilde değil, kendi dilinde ona hitap edebilirdi.

İlk sorusu, "İngilizce anlıyor musunuz?" oldu.

"Biraz."

"Pekâlâ o halde bol bol İngilizce duyacaksınız. İlk olarak tanıdığım bazı kişilerden daha mantıklı olmadığınızı görüyorum," (baş parmağıyla beni göstererek), "yoksa hiçbir zaman İngiltere denen küçük pis ülke konusunda fanatikleşmezdiniz. Fanatik olduğunuzu görüyorum, bunu gözlerinizden okuyorum, sözlerinizden anlıyorum. Matmazel, bir nebze mantığı olan herhangi bir kişinin yalnızca bir isme, hem de bu isim İngiltere olursa, güçlü bir hayranlık duyması mümkün mü? Beş dakika önce kadınlar manastırının başrahibesi bir hanımefendi olduğunuzu düşünüyor ve bundan dolayı size saygı duyuyordum, ama şimdi Muhafazakâr Parti ve Kilise'nin yüksek ilkelerine sahip bir çeşit kadın kâhin olduğunuzu görüyorum!"

"İngiltere sizin ülkeniz değil mi?" diye sordu Frances.

"Evet."

"Ve onu sevmiyorsunuz, öyle mi?"

"Onu sevmek beni üzer! Pis bir gururla (X...shire'da söyledikleri gibi) ve çaresiz bir düşkünlükle dolu, biraz yozlaşmış, rüşvetle iş görülen, lordlarının ve krallarının lanet okuduğu bir ülke. Suistimallerle çürümüş, önyargılarla kemirilmiş!"

"Bunu neredeyse bütün ülkeler için söyleyebilirsiniz. Her yerde suistimal ve önyargılar var, hem İngiltere'de diğer ülkelere nazaran daha az olduğunu düşünüyorum."

"İngiltere'ye gelip görün. Birmingham'a ve Manchester'a gelin. Londra'daki St. Giles'e gelin ve sistemimizin nasıl işlediği konusunda gerçekçi bir görüş sahibi olun. Saygıdeğer soylular sınıfımızın ayak izlerini yakından inceleyin, kalpleri ezerek ilerlerken, nasıl kanlar içinde yürüdüklerini görün. Başınızı bir İngiliz kulübesinin kapısından içeri uzatın yeter. Kara ocak taşının üzerine çökmüş Açlık'a, yataklarda üzerinde örtü olmaksızın çıplak yatan Hastalık'a, aslında gözde metresi Lüks olan ve prenslere yaraşan salonlar onun nazarında sazdan barakalardan daha değerli olsa da ahlaksızca Cehalet'le birlikte dolaşan Büyük Kötülük'e bir göz atın..."

"İngiltere'deki biçareliği ve kepazeliği düşünmüyordum. Ben iyi yanını, ulus olarak karakterinizde yükseltilen şeyleri düşünüyordum."

"İyi bir yanı yok, en azından hakkında bilgi sahibi olabileceğiniz hiçbir iyi yan yok. Çünkü siz sanayi alanındaki çabaların, girişimcilik konusundaki başarıların ya da bilimdeki keşiflerin değerini bilemezsiniz: Eğitiminizin sınırlı olması ve hayattaki belirsiz konumunuz sizi bu noktaları anlamaktan büyük ölçüde aciz kılar. Tarihsel ve şiirsel çağrışımlara gelince matmazel, böyle saçmalıkları ima ettiğinizi varsayarak sizi hor görmeyeceğim."

"Ama kısmen ima ettim."

Hunsden güldü, rezilce bir aşağılama gülüşü.

"İma ettim Mr. Hunsden. Bu tür çağrışımlardan hazzetmeyenlerden misiniz?"

"Matmazel çağrışım nedir? Ben hiç görmedim. Boyu, genişliği, ağırlığı, değeri nedir, evet değeri? Pazarda *kaç para* eder?"

"Portreniz sizi seven herhangi biri için çağrışımın hatırına, paha biçilmez değerde olacaktır."

O esrarengiz Hunsden bu yorumu duyunca oldukça sarsıldı, çünkü yüzü kızardı. Beklenmedik bir biçimde hassas bir meseleyle karşı karşıya kaldığı zamanlarda yüzünün kızarması olağandışı bir şey değildi. Üzerine çöken bir tedirginlikle bir an gözleri karardı ve sanırım düşmanın etkili hamlesini izleyen duraksamayı birisinin kendisini sevilmek istediği biçimde sevmesi yolunda bir dilekte bulunmak için kullandı; sevgisine sınırsız bir karşılık verebileceği birisini diledi.

Hanımefendi geçici avantajının peşini bırakmadı.

"Dünyanız çağrışımsız bir dünyaysa Mr. Hunsden, İngiltere'den bu kadar nefret etmenize artık şaşırmıyorum. Cennet'in ne olduğunu, meleklerin ne olduğunu açık seçik bilmiyorum, ancak onu tasavvur edebildiğim en muhteşem

bölge, melekleri de en yüce varlıklar olarak kabul ettiğimde –içlerinden biri– İnanmış Abdiel'in kendisi" (Frances, Milton'ı düşünüyordu) "birdenbire çağrışım yeteneğinden yoksun bırakılırsa, sanırım kısa süre içinde 'ebedi kapılardan' dışarı fırlar, cenneti terk eder ve cehennemde yitirdiğini arardı. Evet, 'karşılık olarak verilen aşağılamayla' geri döndüğü cehennemin kendisinde."

Bunu söylerken Frances'in ses tonu kullandığı dil kadar çarpıcıydı ve Hunsden'ın belli belirsiz bir hayranlık bakışı atmaya tenezzül etmesi "cehennem" sözcüğünün biraz şaşırtıcı bir vurguyla dudaklarından çıktığı ana rastladı. Hunsden erkekte ya da kadında gücü gösteren davranışlardan hoşlanırdı. Geleneksel sınırları aşma cesaretini gösteren her şeyden hoşlanırdı. Bir hanımefendinin uzlaşmaz bir vurguyla "cehennem" dediğini daha önce hiç duymamıştı ve bu sözcüğün bir hanımefendinin dudaklarından dökülmesi onu memnun etmişti. Frances'in sohbeti aynı biçimde sürdürmesine seve seve katlanabilirdi, ama bu Frances'in tarzı değildi. Eksantrik güç gösterisi ona hiçbir zaman zevk vermezdi ve olağanüstü koşullar –genellikle de acı verenler– onu gizli gizli yandığı derinliklerden zorla çıkardığında da yalnızca sesinde çınlar ya da yüz ifadesinde bir an için kendini belli ederdi. Bana samimi konuşma sırasında sinirli bir ifadeyle bir ya da iki kez tehlikeli düşüncelerden söz etmişti, ama bu düşüncelerin dile getirildiği andan sonra geriye bir şey kalmamıştı. O hali geldiği gibi gitmişti. Az sonra Hunsden'ın heyecanını bir tebessümle yatıştırdı ve yeniden tartışma konusuna dönerek şöyle dedi:

"İngiltere hiçbir şeyse, Kıta Avrupası ülkeleri neden ona bu kadar saygı duyuyor?"

Kendisine bunu soranları aptallıkları yüzünden azarlamaksızın hiçbir zaman bilgi vermeyen Hunsden, "Hiçbir çocuğun bu soruyu sormadığını düşünürdüm," diye cevap verdi. "Sanırım şu anda pek uzağımızda olmayan acınacak

haldeki bir şahsın öğrencisi olma talihsizliğini yaşamışsınız, benim öğrencim olsaydınız, cahilliğinizi böyle itiraf ettiğiniz için sizi cezalandırırdım. Matmazel, Fransızların nezaketini, Almanların iyi niyetini ve İsviçrelilerin köleliğini altınımızla satın aldığımızı neden göremiyorsunuz?" dedi ve şeytanca sırıttı.

"İsviçre!" dedi Frances "kölelik" sözcüğünü yakalayarak. "Ülkemin insanlarına köle mi diyorsunuz?" Ve ayağa fırladı. Hafifçe gülmekten kendimi alamadım. Bakışında öfke, tavrında meydan okuma vardı. "İsviçre'yi kötülüyor musunuz Mr. Hunsden? Benim kafamda hiç çağrışım yok mu sanıyorsunuz? Bir tek Alpler'deki köylerde görülebilecek ahlak bozukluğu ve rezillik üzerinde durmaya, ülkemin insanlarının toplum olarak yüceliğini, kan dökerek kazandığımız özgürlüğü ve dağlarımızın doğal güzelliğini kalbimden atmaya hazır olduğumu mu tahmin ediyordunuz? Yanılıyorsunuz... yanılıyorsunuz!"

"Toplum olarak yücelik mi? Bunu istediğiniz gibi adlandırın, ülkenizin insanları sağduyulu kişilerdir. Sizin için soyut bir fikirden pazarlanabilen bir madde yarattılar, bundan önce toplum olarak yüceliklerini ve kan dökerek kazandıkları özgürlüğü yabancı kralların uşakları olmak için sattılar."

"Hiç İsviçre'ye gittiniz mi siz?"

"Evet, iki kez gittim."

"İsviçre hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz."

"Biliyorum."

"Bir papağanın 'Zavallı Poll' demesi veya buradaki Belçikalıların İngilizlerin cesur olmadığını söylemesi ya da Fransızların onları hainlikle suçlaması gibi İsviçrelilerin paragöz olduğunu söylüyorsunuz: Hükümlerinizde adalet yok."

"Gerçek var."

"Size bir şey söyleyeyim mi Mr. Hunsden, ben gerçekçilikten uzak bir kadınsam, siz gerçekçilikten daha uzak bir adamsınız, çünkü gerçekten var olanı kabul etmiyorsunuz.

Bir tanrıtanımazın varlığını yadsıyarak Tanrı'yı ve kendi ruhunu yok ettiği gibi, bireysel yurtseverliği ve ulusal yüceliği yok etmek istiyorsunuz."

"Nereye kaçıyorsunuz? Aniden konu değiştirdiniz. İsviçrelilerin paragöz mizaçlarından söz ettiğimizi sanıyordum."

"Öyle yapıyorduk, bana İsviçrelilerin paragöz olduğunu kanıtlasanız (ki bunu yapamazsınız) yine de İsviçre'yi severim."

"O halde milyonlarca gemi dolusu toprak, kereste, kar ve buza karşı duyulan bir tutkuya kendinizi kaptırmak için deli –zırdeli– olmalısınız."

"Hiçbir şeyi sevmeyen sizin kadar deli değilim."

"Benim deliliğimin ardında bir hesap var, sizinkinde yok."

"Hesabınız evrenin gücünü sıkıp çıkarmak ve onu yarar dediğiniz şeye dönüştürme yoluyla çöpten gübre yapmak."

"Hiç de aklınızı kullanmıyorsunuz," dedi Hunsden. "Sizde hiç mantık yok."

"Mantıksız olmak duygusuz olmaktan daha iyidir," diye anında cevap verdi Frances. Şu anda konuksever düşüncelerle olmasa bile, en azından konukseverliğin gereğini yerine getirmek niyetiyle, dolabıyla masa arasında mekik dokuyordu; masaya örtü yayıyor, tabakları, bıçakları ve çatalları yerleştiriyordu.

"Bu darbe bana mı matmazel? Benim duygusuz olduğuma mı inanıyorsunuz?"

"Kendi duygularınıza ve başkalarınınkine sürekli olarak müdahale ettiğinize, bu duyguların mantıksızlığına dair ahkâm kesip sonra da mantıkla uyuşmadığı için bastırılmasını buyurduğunuza inanıyorum."

"Doğru yapıyorum."

Frances kilere girip gözden kaybolmuştu, az sonra yeniden ortaya çıktı.

"Doğru mu yapıyorsunuz? Aslında hayır! Böyle düşünüyorsanız çok hata ediyorsunuz. Ocağa yaklaşmama izin ver-

me nezaketini gösterin Mr. Hunsden, pişireceğim bir şey var." (Ateşin üzerine bir güveç yerleştirip içindekileri karıştırırken tartışmaya ara verilmişti.) "Doğru! Tanrı'nın insana verdiği herhangi bir hoş duyguyu, özellikle yurtseverlik gibi insanın özverisini daha geniş çevrelere yayan herhangi bir duyguyu ezmek doğru sanki." (Ateş karıştırıldı, yemek önüne kondu).

"İsviçre'de mi doğdunuz?"

"Herhalde, yoksa neden ondan ülkem diye söz edeyim?"

"İngilizlere özgü yüz hatlarınızı ve vücut biçiminizi nereden aldınız?"

"Aynı zamanda İngiliz'im. Damarlarımdaki kanın yarısı İngiliz. Soylu, özgür ve talihli iki ülkeye de ilgim olduğu için iki kat yurtseverlik hakkım var."

"Anneniz İngiliz miydi?"

"Evet, evet, Avrupa'da hiçbir ülkeye sahip çıkmadığınıza göre sizin de sanırım aydan ya da Ütopya'dan gelmiş bir anneniz vardı."

"Aksine, beni doğru bir biçimde anlayabilirseniz, evrensel bir yurtseverim: Benim ülkem dünya."

"Bu kadar alabildiğine dağıtılan duygudaşlıklar çok sığ olmalı. Masaya gelme nezaketini gösterir misiniz mösyö?" Şimdi ay ışığı altında okuduğu kitaba dalmış görünen bana dönüp, "Mösyö akşam yemeği hazır," dedi.

Bu Mr. Hunsden'la ağız dalaşı yaptığından çok farklı bir sesle söylenmişti, o kadar kısa değildi, daha ciddi ve yumuşaktı.

"Frances ne diye yemek hazırladın? Kalmak niyetinde değiliz."

"Ah mösyö, ama kaldınız, yemek de hazırlandı. Tek seçeneğiniz yemek."

Yemek tabii ki yabancıydı. Ustaca hazırlanmış ve zevkli bir biçimde servis yapılmış küçük ama lezzetli iki et yemeğiydi. Bir salata ve "fromage français"[2] yemeği tamamlı-

2 Fransız peyniri.

yordu. Sofraya oturmak savaş halindekiler arasında kısa bir ateşkese neden oldu, ama yemek sona erdikten hemen sonra yeniden savaşa giriştiler. Tartışmanın yeni konusu Mr. Hunsden'ın İsviçrelilerin özgürlüğe açıkça ifade edilmiş bağlılıklarına karşın, İsviçre'de büyük ölçüde var olduğunu söylediği dinsel hoşgörüsüzlüğe ilişkindi. Frances, yalnızca tartışılan konusunda yetersiz olduğundan değil, söz konusu meseleyle ilgili gerçek fikirlerinin her nasılsa Mr. Hunsdsen'ınkilerle bir hayli çakışması ve sadece muhalefet olsun diye ona karşı çıkması yüzünden adamakıllı yenilgiye uğradı. Sonunda onun gibi düşündüğünü itiraf edip, ancak kendisini yenilmiş saymadığına dikkat etmesini buyurarak pes etti.

"Fransızlar da Waterloo'da böyle yaptı," dedi Hunsden.

"İki durum arasında bir karşılaştırma yapılamaz," diye öfkeyle cevapladı Frances. "Bu gerçek bir savaş değildi."

"Gerçek ya da değil, artık sizin için umut yok."

"Hayır. Ne mantığım, ne de sözcük zenginliğim olmasa da gerçekten sizden farklı düşündüğüm takdirde düşüncemi savunmak için söyleyecek bir sözüm olmasa bile ona sadık kalırım. Sessiz bir kararlılık karşısında aklınız karışır. Waterloo'dan söz ediyorsunuz, Napoleon'a göre sizin Wellington orada ele geçirilmeliydi, ama savaş kurallarına rağmen direndi ve askeri taktikleri hiçe sayarak zafer kazandı. Ben de onun yaptığını yapardım."

"Yapacağınızdan eminim. Büyük olasılıkla sizde de aynı inatçılık var."

"Olmasaydı üzülürdüm. O ve Tell kardeşti ve kahraman William'ımızın her şeye katlanan karakterini bir nebze olsun ruhunda taşımayan kadın ya da erkek İsviçrelileri hor görürüm."

"Tell, Wellington gibiyse, bir eşekti demek."

Frances bana dönerek, "Eşek *baudet* demek değil mi?" diye sordu.

"Hayır, hayır," diye karşılık verdim, "bir *esprit-fort*[3] demek," ikisi arasında yeni bir sürtüşmenin patlak vermek üzere olduğunu fark ettiğimden, "hem artık tam da gitme vakti," diye devam ettim.

Hunsden ayağa kalktı. Frances'e, "Hoşça kalın," dedi. "Yarın bu muhteşem İngiltere'ye gitmek üzere yola çıkacağım. Yeniden Brüksel'e gelmem on iki ay ya da daha fazla zaman alabilir, ne zaman gelirsem sizi arayıp bulacağım ve sizi bir ejderhadan daha öfkeli kılacak yöntemleri bulup bulmadığımı göreceksiniz. Bu akşam gayet iyiydiniz, ama bir sonraki görüşmede bana düpedüz meydan okuyacaksınız. Bu arada sanırım Mrs. William Crimsworth olmaya mahkûmsunuz zavallı genç bayan! Ama sizde ruh pırıltısı var, onu kutsayın ve profesörün bundan bütünüyle yararlanmasını sağlayın."

Frances birdenbire, "Evli misiniz Mr. Hunsden?" diye sordu.

"Hayır. Görünüşümden Benedikten keşişi olduğumu tahmin etmiş olabilirsiniz diye düşünüyordum."

"Pekâlâ, ne zaman evlenirseniz evlenin İsviçre'den eş almayın, çünkü *Helvetia*'ya sövüp saymaya ve kantonları lanetlemeye başlarsanız, her şeyden önce Tell ismiyle eşek sözcüğünü aynı anda söylerseniz, (çünkü mösyö *esprit-fort* olarak çevirmek istese de eşek *baudet* demek biliyorum) dağlı genç kızınız Shakespeare'inizin Othello'sunun Desdemona'yı boğduğu gibi, bir gece Bretton-bretonnant'ını boğacaktır."

"Gerekli uyarıyı aldım," dedi Hunsden. "Sen de evlat," (bana başını sallayarak) "Mağripli ile soylu hanımefendisinin sahneleri az önceki plana göre değiştirilecek bir parodisini de dinlerim; ama benim yerimde sen olursun evlat. Elveda matmazel!" Tam da Sir Charles Grandison'ın Harriet Byron'a yaptığı gibi Frances'in elini tutup eğilerek selam ver-

3 Yerleşik inançlara karşı çıkan.

di ve şunu ekledi: "Bu parmaklardan gelecek ölüm büyüsüz olmayacaktır."

Frances kocaman gözlerini açıp kavisli kaşlarını kaldırarak, "*Mon Dieu!*" diye mırıldandı. "*C'est qu'il fait des compliments! Je ne m'y suis pas attendu.*"[4] Yarı öfke yarı sevinç içinde gülümsedi, yabancılara özgü zarafetle reverans yaptı ve böylece ayrıldılar.

Caddeye çıkar çıkmaz Hunsden yakama yapıştı.

"Demek dantel tamircin bu," dedi. "Ona evlenme teklif ederek güzel, yüce gönüllü bir davranışta bulunduğunu mu zannediyorsun? Sen ki Seacombe ailesinin bir evladısın, bir ouvrière[5] ile arkadaşlık kurarak toplumsal ayrımlara saygı göstermediğini kanıtladın! Ben de duygularına kapıldığını ve aşağı tabakadan biriyle evlenmek üzere anlaşarak kendisine zarar verdiğini düşünerek adama acımıştım!"

"Yakamı bırak Hunsden."

Tam tersine beni sarsınca sağa sola yalpaladım, bu sırada onu belinden kavradım. Hava kararmıştı, cadde ıssızdı ve lamba yoktu. Derken aramızda bir itiş kakış oldu, kaldırımda yuvarlandıktan ve güçlükle kalkıp kendimizi topladıktan sonra daha ağırbaşlı bir biçimde yürümek konusunda anlaştık.

"Evet, bu benim dantel tamircim," dedim, "ve hayat boyu benim olacak, Tanrı isterse."

"Tanrı istemez, bunu varsayamazsın. Bu kadar iyi bir eşi hak ediyor musun? Üstelik sana bir tür saygıyla davranıyor, 'mösyö' diyor ve sanki pek bir matahmışsın gibi, gerçekten de sana hitap ederken sesinin tonu yumuşuyor! Senin değil de benim seçimim olma mertebesine ulaşmak için yazgı tarafından kayırılsaydı, bana daha fazla saygı gösteremezdi."

"Hunsden, sen akılsız bir züppesin. Ama daha mutluluğumun baş sayfasını gördün. Arkadan gelen öyküyü bilmi-

4 İltifat ediyor! Hiç beklemiyordum bunu.

5 İşçi.

yorsun. Anlatının dikkate değerliğini, hoş çeşitliliğini ve içe işleyen heyecanını tasavvur edemezsin."

Hunsden –daha işlek bir caddeye saptığımız için alçak ve derinden gelen bir sesle konuşuyordu–şişinerek öfkesini kabartırsam korkunç bir şey yapmakla beni tehdit ederek sükûnetimi korumamı istedi. Kasıklarım ağrıyana kadar güldüm. Az sonra oteline ulaştık, içeri girmeden önce şöyle dedi:

"Kendini beğenmişlik etme. Dantel tamircin senin için fazla iyi, ama benim için yeterince iyi değil. Ne fiziksel, ne de ahlaki bakımdan benim ideal kadınıma erişemez. Hayır, o soluk benizli, kolay heyecanlanan küçük Helvet'ten çok daha fazlasını düşlüyorum (sırası gelmişken, içinde sağlıklı bir 'jungfrau'dan ziyade sinirli, değişken bir *Parisienne*'i taşıyor). Senin Matmazel Henri'n hayallerimin kraliçesiyle karşılaştırıldığında şahsen *chétive,*[6] kafa olarak *sans caractere*[7] kalır. Sen aslında o *minois chiffone*'a[8] katlanabilirsin, ama ben evlendiğim zaman o aksi, doğru dürüst serpilmemiş çocuğun şişinebileceğinden daha soylu ve daha gelişmiş bir bedene ve özellikle daha düzgün ve daha uyumlu hatlara sahip olmalıyım."

"İstersen, sana cennetten bir köz getirmesi için bir meleğe rüşvet ver," dedim, "ve onunla Rubens'in tablolarındaki kadınların en uzun, en şişman, en kemiksiz, kanlı canlısına hayat ver. Yalnız beni Alpler'den gelen perimle rahat bırak, ben de seni kıskanmayayım."

Aynı anda birbirimize sırtımızı döndük. Hiçbirimiz, "Tanrı seni kutsasın," demedik. Oysa ertesi gün aramıza deniz girecekti.

---

6 Silik.

7 Vasat.

8 Çocuk yüzlü.

Yirmi Beşinci Bölüm

İki ay daha geçince Frances'in halası için tuttuğu yas sona erdi. Bir ocak sabahı –yılbaşı tatilinin ilk günüydü– bir *fiacre*'a[1] binip yanımda yalnızca Mösyö Vandenhuten'le birlikte Rue Notre Dame aux Neiges'e gittim, arabadan tek başıma inip yukarı çıktığımda Frances'i o soğuk, buz gibi ama pırıl pırıl güne hiç de uygun olmayan bir elbiseyle beni beklerken buldum. Şimdiye kadar siyah ya da hüzünlü renkte elbiseler dışında bir şey giydiğini görmemiştim. Orada tamamen beyazlar, hem de incecik bir kumaştan beyazlar içinde, pencerenin önünde duruyordu. elbisesi tabii ki çok sadeydi, ancak çok parlak, yoğun ve kat kat olduğundan muhteşem ve törene yaraşır görünüyordu. Pembe çiçeklerden küçük bir taçla sıkı saç örgüsüne tutturulan duvağı başını gölgeleyip hoş bir biçimde yüzünün iki yanına düşüyor ve dizlerine kadar iniyordu. Günün anlam ve önemi yüzünden ağlıyordu ya da ağlamıştı. Hazır olup olmadığını sorduğumda denetlenen bir hıçkırığa çok benzeyen bir şeyle, "Evet mösyö," dedi. Masanın üzerindeki şalı omuzlarına koyduğumda gözyaşları art arda yanaklarından aşağı süzülmekle kalmadı, bu davranışım karşısında bir kamış gibi titredi. Onu bu kadar morali bozuk gördüğüm için üzüntü duyduğumu söyledim ve bunun içyüzünü öğrenmeme izin

1 Kiralık küçük at arabası.

vermesini rica ettim. Yalnızca, "Elinde olmadığını," söyledi, sonra da telaşla olsa da elini kendi isteğiyle elime bırakarak benimle birlikte odadan çıktı ve zorlu bir işi bitirmek isteyen birisi gibi hızlı, tedirgin adımlarla merdivenleri koşarak indi. *Fiacre*'a bindirdim, Mösyö Vandenhuten onu yanına oturttu. Hep birlikte küçük Protestan kilisesine gittik, dua kitabından okuyarak evlilik yeminini tamamladık. O ve ben evli olarak dışarı çıktık. Gelini damada Mösyö Vandenhuten verdi.

Evlendikten sonra yolculuğa çıkmadık. Toplumsal konumumuzun huzur dolu belirsizliğinin gözlerden sakladığı alçakgönüllülüğümüz, koşullarımızın yol açtığı hoş bir tecrit hali bunu gerekli kılmamıştı. Hemen kentin işlerimize en yakın *fauborg*'unda[2] aldığım küçük bir eve taşındık.

Düğün töreninden üç ya da dört saat sonra nikâhta giydiği kar yığınını çıkaran ve daha sıcak tutan, leylak rengi bir elbise giyip dikkat çekici siyah ipek bir önlük ve leylak rengi bir kurdeleyle süslenmiş dantel bir yaka takan Frances, büyük olmasa da uygun biçimde döşenmiş oturma odasında ona masadan verdiğim bazı kitapları bir *chiffonnière*'in raflarına yerleştiriyordu. Dışarıda şiddetli bir kar vardı, öğleden sonra hava sertleşmiş ve soğumuştu. Kurşuni gökyüzünü duman doldurmuş gibi görünüyordu, yağan kar şimdiden caddede diz hizasına ulaşmıştı. Ateşimiz güzelce yanıyordu, yeni evimiz pırıl pırıl, tertemizdi, mobilyalar tamamen yerleştirilmişti, düzene sokulacak yalnızca cam, porselen biblolar, kitaplar vb. kalmıştı. Frances çay saatine dek kendini bu işe verdi; sonra da ona usulüne uygun bir fincan İngiliz çayı hazırlamayı öğrettim, çaydanlığa ne kadar çok çay konması gerektiğini gördüğünde yaşadığı dehşeti atlatmasının ardından, mumlar, semaver, şömine ateşi ya da başka bir zahmet gerektirmeyen, mükemmel bir İngiliz yemeği hazırladı. O haftaki tatilimiz farkına varmadan geçti, sonra kendimizi

2 Dış mahalle.

yeniden işe verdik. Karım da ben de ekmeğimizi çalışarak kazanmaya yazgılı, gayretli ve çalışkan insanlar olduğumuz inancıyla ciddi olarak işe başladık. Günlerimiz epeyce yoğun geçiyordu, her sabah sekizde ayrılır ve öğleden sonra beşe kadar bir araya gelmezdik, ama her günün hengâmesi nasıl da tatlı bir dinlenmeyle son bulurdu! Geriye dönüp geçmişi anarken, o küçük oturma odasında geçen akşamları geçmişin gölgeli yüzünün etrafını çevreleyen bir yakut dizisi olarak görüyorum. Her biri kesilmiş cevher gibi ortaya çıkmıştı, parlaktı ve ışık saçıyordu.

Bir buçuk yıl geçti. Bir sabah *fête*'ti ve o günü kendimize ayırmıştık. Frances bir konu üzerinde uzun süre düşünüp sonunda vardığı sonucun doğruluğunu sağduyumun mihenk taşında sınamak istediği zamanlarda yaptığı gibi aniden bana döndü ve şöyle dedi:

"Yeterince çalışmıyorum."

"Bu da nereden çıktı?" diye sordum. O güzel yaz günü (aylardan hazirandı) Frances'le kent dışında yemek yiyeceğimiz bir çiftlik evine yapmayı önerdiğim yürüyüşün beklentisi içinde bir yandan tadını çıkarıp bir yandan ağır ağır karıştırdığım kahvenin üzerinden bakarak, "Bu da nereden çıktı?" dediğim sırada yüzündeki ciddi heyecandan çok önemli bir düşüncesi olduğunu anladım.

"Memnun değilim," diye karşılık verdi: "Sen artık yılda sekiz bin frank kazanıyorsun." (Bu doğruydu; gayretlerim, dakikliğim, öğrencilerimin gösterdiği ilerlemenin sağladığı ün, böyle tanınmam şimdiye kadar işe yaramıştı.) "Oysa ben hâlâ bin iki yüz frank alıyorum. Daha iyisini *yapabilirim* ve *yapacağım.*"

"Benim kadar çok ve gayretli çalışıyorsun Frances."

"Evet mösyö, ama doğru yolda çalışmıyorum, buna inandım."

"Değişiklik istiyorsun, ilerlemek için bir düşüncen var. Git başlığını tak, yürüyüş yaparken anlatırsın."

"Peki mösyö."

Gitti. İyi eğitilmiş bir çocuk gibi yumuşak başlı, uysallıkla kararlılığın garip bir karışımıydı. Geri geldiği sırada oturmuş onu düşünüyor ve aklından geçenin ne olabileceğini merak ediyordum.

"Mösyö, hava çok güzel olduğundan Minnie'ye de" (*bonne*'umuz[3]) "dışarı çıkması için izin verdim. Lütfen kapıyı kilitleyip anahtarı alır mısın?"

Söylediğine karşılık olmayan cevabım, "Öp beni Mrs. Crimsworth," oldu, ama ince yazlık elbisesi ve kır gezisi için taktığı küçük başlığıyla o kadar alımlı görünüyordu ve benimle konuşurken tavrı her zaman olduğu gibi o kadar yapmacıksız ve hoş bir biçimde saygılıydı ki, kalbim bir çiçek gibi açıldı ve ısrarlı arzusunu tatmin etmek için bir öpücük gerekliydi.

"İşte mösyö."

"Neden bana hep 'mösyö' diyorsun? 'William' de."

"W harfini telaffuz edemiyorum; hem 'mösyö' sana çok uygun. En çok onu seviyorum."

Minnie'nin temiz bir başlık ve şık bir şalla gitmesinden sonra, biz de evi ıssız ve sessiz –en azından saatin tıklaması dışında sessiz– bırakarak yola çıktık. Az sonra Brüksel'den uzaklaşmıştık. Tarlalar bizi kabul etti, sonra da arabanın sesinin yankılandığı *chaussées*'nin[4] uzağındaki patikalar. Çok geçmeden kırlık, yeşil ve kuytu bir yere geldik, sanki İngiltere'den bir köşeydi. Bir alıç ağacının altındaki kısa ve yeşil çimler geri çevrilemeyecek kadar cazip bir oturma yeri sunuyordu; oturduk ve ayağımızın dibinde büyüyen, İngiltere'dekilere benzer kır çiçeklerini hayranlıkla incelediğimiz sırada dikkatlerimizi yeniden kahvaltıda değinilen konuya çektim.

"Planı neydi?" Doğal bir düşünce. Mesleğinde yükselmek istiyorsa, bizim ya da en azından onun tarafından atıla-

3 Hizmetçi.

4 Şoseler.

cak bir sonraki adım. Bir okul açmayı önermişti. Gelirimizle gayet iyi yaşıyorduk, imkânlarımız tedbirli başlangıca elveriyordu. Bu zamana dek işimiz için avantaj sağlayacak kadar geniş ve uygun bir çevre edinmiştik. Ziyaretimize gelen tanıdıklarımız her zamanki gibi sınırlı olsa da, artık okullarda ve aileler arasında öğretmen olarak epeyce tanınıyorduk. Frances planını açıklamayı bitirirken birkaç cümleyle geleceğe dönük umutlarını dolaylı olarak belirtti. Sağlığımızın yerinde olması ve ortalama bir başarıya ulaşmamız yeterdi, zamanla kimseye bağımlı olmadan yaşayacağımızdan emindi ve bunu belki de tadını çıkaramayacak kadar yaşlanmadan yapabilecektik. Sonra o da ben de dinlenebilirdik. Bizi gidip İngiltere'de yaşamaktan ne alıkoyacaktı? İngiltere hâlâ onun Vaat Edilmiş Ülke'siydi.

Önüne hiçbir engel çıkarmadım, hiç itiraz etmedim. Sakin ve hareketsiz ya da göreceli olarak hareketsiz yaşayabilecek biri olmadığını biliyordum. Görevlerini yerine getirmesi gerekiyordu ve bunlar önemli görevlerdi; yapacak işi olmalıydı, hem de heyecan verici, ilgisini çeken, yararlı bir iş. Onda doğuştan var olan güçlü yetiler harekete geçiyor, azami derecede beslenme ve serbestçe hayata geçme talebinde bulunuyorlardı: Bu yetilerin açlıktan ölümü ya da engellenmesi benim elimden olmayacaktı, hayır, onları beslemekten ve eyleme geçmeleri için daha geniş bir alan açmaktan haz duyardım.

"Bir plan yaptın Frances," dedim, "hem de iyi bir plan, onu gerçekleştir. Tamamen onaylıyorum, ihtiyaç duyduğun yer ve zamanda yardımımı iste yeter."

Frances'in gözleri neredeyse yaşlarla bana teşekkür etti. Bir iki parlak damla çabucak silinip gitti, elimi bir süre iki elinin içinde sımsıkı tuttu, ama "Teşekkür ederim mösyö"den fazlasını söylemedi.

Harika bir gün geçirdik ve yaz dolunayıyla aydınlanan gecede geç vakit eve döndük.

On yıl şimdi üzerimden tozlu, titreşen, durmak bilmeyen kanatlarla hızla uçup gitti. Koşuşturmayla, hareketle, azalmayan bir çabayla geçen yıllar. Ben ve karımın tamamen meslekte ilerlemeye giriştiğimiz, Avrupa başkentlerinde hızla ilerlemeye devam ederken dinlenme nedir bilmediğimiz, eğlenceye yabancı olduğumuz, herhangi bir şeye düşkünlüğü hiçbir zaman aklımıza getirmediğimiz, ancak yan yana akıp giden yollarımızda el ele yürürken ne homurdandığımız, ne pişmanlık duyduğumuz, ne de sendelediğimiz yıllar... Aslında umut bizi yüreklendiriyor, sağlık bizi ayakta tutuyordu. Düşündüklerimiz ve yaptıklarımızdaki uyum pek çok güçlüğü giderdi ve sonunda başarı çalışkanlığın karşılığında cesaret veren bir ödül bağışladı. Okulumuz Brüksel'in en tanınmış okullarından biri oldu; adım adım koşullarımızı iyileştirdikten ve eğitim seviyemizi yükselttikten sonra seçtiğimiz öğrenciler daha da seçkinleşti, nihayet Belçika'nın en iyi ailelerinin çocukları gelmeye başladı. İngiltere'de de Mr. Hunsden'ın kendisinden talep edilmeksizin tavsiyede bulunmasıyla sağlanan mükemmel bir bağlantımız vardı. Mr. Hunsden bizi ziyaret ettikten ve ulaştığım refah yüzünden beni bildik sözlerle azarladıktan sonra geri döndü; kısa bir süre sonra X...shire'lı bir grup genç kızı –kuzenleri– gönderdi. Söylediğine göre, "Mrs. Crimsworth tarafından cilalansınlar diye."

Mrs. Crimsworth'e gelince bir bakıma başka bir kadın olmuş, bir bakıma hiç değişmemiş olarak kalmıştı. Değişik koşullar altında çok farklıydı, sanki iki karım vardı. Onunla evlendiğimizde zaten yapısında görülen yetenekler taze ve lekesiz olarak kalmıştı, ama başka yetenekler hızla, güçlü bir biçimde gelişti, dal budak sardı ve bitkinin görünüşünü büyük ölçüde değiştirdi. Ama vakur yapraklarla, şiirsel duygularla ve coşkuyla örtülü kararlılık, etkinlik ve atılganlık daha sonra gelişenlerin ve daha sağlam bir mizacın gölgesinde saf ve üzerinde çiylerle korunmuş çiçekler olarak öylece

duruyorlardı. Belki varlıklarının sırrını dünyada bir tek ben biliyordum, ama benim için enfes bir koku yaymaya ve pırıl pırıl olduğu kadar lekesiz bir güzellik sunmaya her zaman hazırdılar.

Gündüzleri evim ve kurumum, çok şey ifade eden yüzünde pek fazla kaygılı düşünce, ciddi havasında çok yerinde bir saygınlık bulunan, vakur ve zarif bir kadın, *Madame directress*[5] tarafından yönetiliyordu. Kahvaltıdan hemen sonra bu hanımefendiden ayrılıyordum. Ben işime giderdim, o da sınıfına. Gün ortasında bir saatliğine geri döndüğümde onu hep sınıfta sessizlik, çalışkanlık ve disiplin içinde yoğun bir meşguliyete dalmış olarak bulurdum. Ders vererek öğretmediği zamanlarda bakışlarıyla ve hareketleriyle denetler ve yol gösterirdi, o sırada ihtiyatlı ve kaygılı görünürdü. Ders verdiği zaman görünüşü daha canlı olurdu. Mesleğinden kesinlikle zevk aldığı belliydi. Öğrencilerine hitap ederken kullandığı dil yalın ve yapmacıksız olsa da hiçbir zaman bayat ya da kuru değildi, kalıplaşmış formüllerle konuşmazdı, daha çok kendi ifadelerini kullanırdı, bunlar genellikle çok güçlü ve etkileyici ifadelerdi. Çoğu kez tarih ya da coğrafyanın gözde konularını anlatırken, ağırbaşlılıkla gerçekten etkili biçimde konuşmaya başlardı. Öğrencileri ya da en azından aralarında daha büyük ve daha akıllı olanlar üstün bir zekânın dilini iyi tanır ve hissederlerdi; bazıları da soylu duygulara dair bir izlenim edinirdi. Öğretmenle kızlar arasında pek samimiyet yoktu, ama Frances'in bazı öğrencileri zamanla onu içtenlikle sevmeyi öğrendi, hepsi ona saygıyla bakıyordu. Öğrencilerine karşı genel tavrı ciddi, ilerlemeleri ve dikkatleriyle onu memnun ettikleri zamanlar müşfik, her zaman şaşmaz biçimde ince ve düşünceliydi. Azar ya da ceza gerektiren durumlarda genellikle yeterince sabırlıydı, ama bazen bu sabırdan yararlanan çıkarsa, keskin, ani ve şimşek gibi bir sertlik ka-

5 Müdire Hanım.

bahat işleyene hatasının büyüklüğünü gösteriyordu. Bazen bir sevecenlik pırıltısı gözlerini ve tavrını yumuşatıyordu, ama bu enderdi. Yalnızca bir öğrenci hastalandığında veya evini özlediğinde ya da annesiz küçük bir çocuğa veya içinde pek az giysi bulunan dolabı ve eski püskü eşyalarıyla mücevherler içindeki genç kontesler ve ipeklere bürünmüş genç hanımların küçümsedikleri, arkadaşlarından yoksul bir çocuğa karşı. *Directress* böyle güçsüz çocuklara şefkatli bir koruma sağlayarak kol kanat gererdi: Geceleri üstlerini örtüp yorganlarını sıkıştırmak için yataklarına giderdi. Kışın her zaman sobanın yanında rahat bir sandalye bulmalarını sağlama almak için göz kulak oldukları onlardı. Küçük bir parça kek ya da meyve almak –şöminenin başındaki tabureye oturmak–, birlikte geçirilecek bir akşam sayesinde yuva rahatlığının ve neredeyse yuva serbestliğinin tadını çıkarmak –tatlı tatlı sohbet etmek, rahatlatılmak, teşvik edilmek, sevgi görmek– ve yatma zamanı geldiğinde gerçek bir sevecenlik öpücüğüyle yatağa gönderilmek üzere sırayla çağrılan onlardı. Bir İngiliz baronesin kızları Julia ve Georgiana G...'ye, Belçikalı bir kontun vârisi Matmazel Mathilde de ...'ye ve soylular sınıfından çeşitli öğrencilere gelince, *directress* onlara karşı da diğerlerine olduğu kadar özenliydi ve gelişmeleri için çırpınırdı, ama bazılarını kayırdığına dair bir izlenim yaratarak aralarında ayrım yapmak hiçbir zaman aklından geçmezdi. Soylu bir aileden gelen bir kızı yürekten seviyordu –İrlandalı genç bir barones, Lady Catherine–, ama bu sevgi genç kızın coşku dolu kalbine, aklına, cömertliğine ve zekâsına yönelikti, unvan ve toplumsal konumuna değil.

Karımın her gün kurumu için ayırmamı istediği ve vazgeçmediği bir saat dışında öğleden sonralarım okulda geçiyordu. Karakterlerini öğrenmem, evde olup biten her şeyden *au courant*[6] olmam, onun ilgilendiği şeylerle ilgilenmem,

6 Haberdar.

ihtiyaç duyduğunda sorunlu konular hakkında fikir yürütebilmem için bu zamanı öğrencilerinin arasında geçirmem gerektiğini söylüyordu ve öğrencilere yönelik ilgimin azalmasına hiçbir zaman izin vermeyerek, bilgim ve onayım olmaksızın hiçbir önemli değişiklik yapmayarak bunu devamlı olarak sürdürdü. Ben ders verirken (edebiyat dersleri), ellerini dizlerinde kavuşturup oradakilerin hepsinden daha dikkatli dinleyerek yanımda oturmaktan kıvanç duyardı. Bana sınıfta ender olarak hitap ederdi. Hitap ettiğinde de bunu belirgin biçimde saygılı bir havayla yapardı, beni hâlâ her şeyin efendisi kılmak ona haz ve sevinç veriyordu.

Akşamları saat altıda günlük işlerim sona eriyordu. O zaman evime geliyordum, çünkü evim cennetimdi. O saatte özel oturma odamıza girdiğimde *directress* hanımefendi yok olur, benim küçük dantel tamircim Frances Henri büyülü bir biçimde kollarıma geri dönerdi, öğretmeni randevuya kendisi kadar sadık kalmazsa ve o tatlı "*Bon soir, monsieur*"süne derhal gerçek bir öpücükle karşılık vermezse, büyük bir hayal kırıklığına uğrardı.

Benimle Fransızca konuşurdu ve inatçılığı yüzünden pek çok kez ceza aldı. Cezalandırmanın sağduyudan yoksun bir hareket olmasından korkuyordum, çünkü hatayı düzeltmek yerine yinelenmesini teşvik ediyordu sanki. Akşamlarımız bize aitti. Görevlerimizi gerektiği gibi yerine getirmek üzere güç tazelemek için gevşemek ve hoşça vakit geçirmek gerekliydi. Bazen akşamlarımızı yalnızca konuşarak geçirirdik; küçük Cenevrelim tam anlamıyla alıştığı ve kendisinden pek fazla korkmayacak kadar kayıtsız şartsız sevdiği için İngiliz profesörüne öylesine güveniyordu ki sohbet konuları artık yürekten bir duygu düşünce alışverişinden yoksun olamazdı. Bu anlarda doğuştan gelen iyi niteliklerle bezenmiş mizacının bütün canlılığını, neşesini, özgünlüğünü eşinin yanındaki bir kuş kadar mutlulukla bana gösterirdi. Şaka dağarcığından "kötülük"e dair bazı şeyler de gösterir ve devam

ettiği sürece onu mükemmel bir beyaz şeytan yapan öfkeli ve nükteli bir hınzırlıkla *bizzarreries anglaises*'im,[7] *caprice insulaires*'im[8] dediği şeylerle ilgili olarak bana sataşır, kızdırıp daraltırdı. Ancak bu enderdi, üstelik muzip peri kaprisi her zaman kısa sürerdi: Bazen sözcük savaşında biraz fazla sıkıştığında –çünkü bana her zaman saldırdığı anadili Fransızcanın zarafeti kadar sınırsız bir adaletle davranırdı– eski kararlılığımla kendi savlarını ona yöneltir, bana sataşan muzip periyi tutup kucaklardım. Nafile düşünce! Elini ya da kolunu kavrar kavramaz muzip peri ortadan kaybolurdu. Etkileyici kahverengi gözlerde kışkırtıcı tebessüm söner, göz kapaklarının altında onun yerine tatlı bir bağlılık ışığı parlardı. Yalnızca canımı sıkan bir periyi ele geçirmiş ve kollarımda yumuşak başlı, yardım dileyen küçük fani bir kadın bulurdum. Sonra yaptıklarının karşılığını ödetmek için bir kitap alır, bir saat boyunca bana İngilizce okumasını sağlardım. Ona sık sık bir doz Wordsworth verirdim, bu onu kısa sürede sakinleştirirdi. Wordsworth'ün gizemli, sakin ve yalın kafasını kavramakta güçlük çekiyordu, dili de onun için pek kolay değildi. Sorular sorması, açıklamalar yapmam için ricada bulunması, bir çocuk ve çömez gibi davranması, beni kendisinden üstün biri ve idarecisi olarak kabul etmesi gerekiyordu. Doğal sezgileri daha coşkulu ve hayal gücünü yansıtan yazarların kastettiklerini anında fark ediyor ve yakalıyordu. Byron onu heyecanlandırıyordu, Scott'u seviyordu; kafasını karıştıran, onu şaşırtan, hakkında bir görüş bildirmeye tereddüt ettiği Wordsworth'tü.

Ama ister bana kitap okusun, ister konuşsun, ister Fransızca sataşsın ya da İngilizce yalvarsın, ister zekice dalga geçsin ya da saygılı bir tavırla sorular sorsun, ilgiyle anlatsın veya dikkatle dinlesin, ister bana için için gülsün ya da beni onaylasın, saat dokuzda her zaman yalnız bırakılırdım... terk edilir-

7 İngilizlere özgü tuhaflıklar.

8 Adalı kaprisi.

dim. Kollarımdan kurtulur, yanımdan ayrılır, lambasını alıp giderdi. Görevi yukardaydı. Zaman zaman onu takip edip bakardım. Önce *dortoir*'ın[9] (öğrencilerin odası) kapısını açar, uzun odada iki sıra beyaz yatağın arasından sessizce kayıp gider, bütün uyuyanları gözden geçirirdi. Biri uyanıksa, özellikle herhangi biri üzgünse, onunla konuşur ve yatıştırırdı. Her şeyin güvenli ve huzurlu olduğunu göstermek için birkaç dakika orada dururdu. Bütün gece yanan gaz lambasını kısar, sonra kapıyı ses çıkarmadan kapayarak çekilirdi. Oradan kendi dairemize geçer, içerideki daha küçük bir odaya yönelirdi, orada çok küçük bir yatak vardı. Yüzü (o gece onu takip ettim ve gözlemledim) bu minik karyolaya yaklaştığında değişti. Sıcak bir ifadeye kavuşarak ağırbaşlılıktan ciddiyete dönüştü, bir eliyle diğer elindeki lambayı gölgeledi, yastığın üzerine eğildi ve uyuyan bir çocuğa yaklaştı, uykusu (en azından o akşam, ama sanırım genellikle) deliksiz ve huzurluydu. Siyah kirpiklerini hiçbir gözyaşı ıslatmamıştı, hiçbir ateş yuvarlak yanaklarını kızartmamıştı, hiçbir kötü rüya gelişmekte olan yüz hatlarını altüst etmemişti. Frances gözünü dikmiş bakıyordu, gülümsemiyordu, yine de yüzü en derin sevinçle doldu, kızardı; hoş, güçlü duygu hâlâ hareketsiz olan bütün bedenine yayıldı. Kalbinin attığını, dudaklarının biraz aralandığını ve soluk alışının biraz hızlandığını gördüm. Çocuk gülümsedi, ardından nihayet anne de gülümsedi ve kendi kendine alçak sesle, "Tanrı küçük oğlumu korusun!" dedi. Biraz daha eğildi, alnına öpücüklerin en tatlısını kondurdu, ufacık elini kavradı, sonra doğrulup oradan uzaklaştı. Ben ondan önce oturma odasına geri döndüm. Odaya iki dakika sonra girerek sönen lambasını bırakırken sakin bir sesle şöyle dedi:

"Victor güzelce dinleniyor: Uykusunda gülümsedi, senin tebessümüne sahip mösyö."

Söz ettiği Victor, evliliğimizin üçüncü yılında doğan kendi oğluydu kuşkusuz: Vaftiz adı her zaman güvenilir ve çok

9 Yatakhane.

sevdiğimiz bir dost olarak kalan Mösyö Vandenhuten'in onuruna verilmişti.

Frances sonuç olarak benim için iyi ve değerli bir eşti, ben de iyi, adil ve sadık bir kocaydım. Acımasız, kıskanç, düşüncesiz bir adamla –bir çapkınla, savurgan biriyle, bir sarhoşla ya da bir gaddarla– evlenseydi ne olacağı bir seferinde onunla konuşurken ortaya attığım bir başka sorudur. Biraz düşündükten sonra cevabı şu oldu:

"Bir süre kötülüğe dayanmaya ya da düzeltmeye çalışırdım. Hoş görülemez ve düzeltilemez olduğunu gördüğümde işkencecimi aniden ve sessizce terk ederdim."

"Peki yasa ya da güç seni geri dönmeye zorlarsa?"

"Ne? Bir sarhoşa, bir çapkına, bencil bir müsrife, adaletsiz bir aptala mı?"

"Evet."

"Geri dönerdim. Onun ahlak bozukluğunun ve benim bedbahtlığımın geçip geçmeyeceğinden bir kez daha emin olurdum, düzelmiyorsa yine terk ederdim."

"Peki ya yine dönmeye zorlanırsan, onunla yaşamak zorunda kalırsan?"

"Bilmiyorum," dedi telaşla. "Neden soruyorsun mösyö?"

Bir nedenim vardı, gözlerinden okuduğum garip niyetin söze dökülmesi konusunda kararlıydım.

"Mösyö, bir eşin doğası, evlendiği adamınkinden tiksiniyorsa evlilik bir kölelik olmalı. Doğru düşünen herkes köleliğe karşı isyan eder ve direnişin bedeli işkence olsa da işkenceye meydan okunmalıdır: Özgürlüğe giden tek yol ölümün kapılarından geçse de o kapılardan geçilmelidir. Çünkü özgürlük zorunludur. Bu yüzden mösyö, gücüm yettiği ölçüde direnirdim. O güç tükendiğinde bir sığınak bulacağıma güvenim vardır. Ölüm beni hem kötü yasalardan, hem de sonuçlarından muhakkak korur."

"Kendi isteğinle ölüm mü Frances?"

"Hayır mösyö. Yazgının benim için kararlaştırdığı ıstırabın her sancısını sonuna dek yaşayacak kadar cesaretli, adalet ve hürriyet için sonuna dek mücadele edecek kadar ilkeli olurdum."

"Hiç de sabırlı bir ihtiyar olmayacağını görüyorum. Pekâlâ, yazgının sana yalnızca yaşlı bir kızın kaderini uygun gördüğünü varsayalım, o zaman ne olurdu? Bekârlığı ne ölçüde severdin?

"Pek sevmezdim tabii ki. Yaşlı bir kızın yaşamı kuşkusuz bomboş ve yavan, kalbi soğuk ve boş olmalı. Yaşlı bir kız olsaydım, ömrümü boşluğu doldurma ve acıyı azaltma çabalarına harcardım. Belki de başarısızlığa uğrar, diğer bekâr kadınlar gibi yorgun, düş kırıklığına uğramış, hakir görülmüş ve önemsiz olarak ölürdüm. Ama yaşlı bir kız değilim." diye çabucak ekledi. "Yine de öğretmenim olmasaydı öyle olabilirdim. Profesör Crimsworth'ten başka hiçbir erkeğe asla uygun değildim. Fransız, İngiliz ya da Belçikalı hiçbir beyefendi beni cana yakın ya da gösterişli bulmayabilirdi. Üstelik başkalarının beğenisinden hoşlanıp hoşlanmayacağımdan kuşkuluyum. Şimdi sekiz yıldır Profesör Crimsworth'ün karısıyım, o benim gözümde nedir? Dürüst müdür, sevilir mi?.." Sustu, sesi kesildi, birdenbire gözleri doldu. Yan yana duruyorduk, kollarını bana doladı ve tutkulu bir ciddiyetle yüreğine bastırdı: Bütün varlığının enerjisi gizemli ve ıslanan gözlerinde parıldadı, canlanan yanaklarını kızarttı. Bakışı ve hareketleri esin gibiydi. Birinde öyle bir ışıltı, diğerinde öyle bir güç vardı ki. Yarım saat sonra sakinleştiğinde onu kısa bir süre önce tamamen değiştiren, bakışını öylesine heyecan verici ve coşkulu, hareketlerini o kadar hızlı ve güçlü kılan o çılgın kuvvetin nereye gittiğini sordum. Kımıldamadan tatlı tatlı gülümseyerek önüne baktı.

"Nereye gittiğini söyleyemem mösyö," dedi, "ama ne zaman istenirse, geri geleceğini biliyorum."

Şimdi on yıl sona ererken bize bir bakın, bağımsızlığımızı gerçekleştirdik. Bu hedefe ulaşma hızımız üç nedene dayanıyor: İlk olarak bunun için çok çalıştık, ikinci olarak başarıyı geciktirecek hiçbir engelimiz yoktu, üçüncüsü yatırım yapacak paramız olur olmaz biri Belçika'da, öteki İngiltere'de bulunan iki çok yetenekli danışman, Vandenhuten ve Hunsden, ne tür bir yatırımın seçilmesi gerektiği konusunda bize tavsiyede bulundu. Yapılan öneri makuldü. Derhal harekete geçilince sonucun kazançlı olduğu görüldü, ne kadar kazançlı olduğunu söylememe gerek yok. Ayrıntıları Mösyö Vandenhuten ve Mösyö Hunsden'e ilettim, bunları duymak başka kimsenin ilgisini çekmeyecektir.

Hesapların kapanması ve meslekle ilişkimizin sona ermesiyle, zenginlik tanrısı efendimiz olmadığından ikimiz de yaşamımızı onun hizmetinde geçirmek istemediğimize karar verdik. Arzularımız ölçülü, alışkanlıklarımız da gösterişten uzak olduğu için artık yaşamımızı refah içinde sürdürebilirdik, oğlumuza da bırakacağımız bir refahtı bu. Ayrıca yoksullara duygudaşlık besleyerek ve bencillikten uzak durarak idare edildiğinde, bu refah insansever girişimlerimize katkıda bulunabileceği ve hayır işlerine avuntu sağlayabileceği için her zaman elimizin altında bir miktar para olmalıydı.

Artık İngiltere'ye doğru kanatlanmaya karar verdik, oraya güvenli bir biçimde ulaştık. Frances ömrünün düşünü gerçekleştirdi. Bütün bir yazı ve sonbaharı İngiliz adalarının bir ucundan diğerine seyahat ederek geçirdik, daha sonra da kış boyu Londra'da kaldık. Derken evimizin yerini kararlaştırmanın tam zamanı olduğunu düşündük. Kalbim doğum yerim olan X...shire bölgesini özlüyordu; şimdi artık X... shire'da yaşıyorum. Artık kendi evimin çalışma odasında yazıyorum. Bu ev X...'in otuz mil dışında, fabrika dumanlarının yeşilliği henüz kirletmediği, suların hâlâ tertemiz aktığı, fundalıklı arazinin yükseltileri arasında uzanan eğrelti otlarıyla kaplı dar vadilerde doğanın en eski yabanıllığını, kara

yosununu, eğrelti otlarını, yabani sümbüllerini, saz ve süpürge otu kokularını, başıboş ve şiddetli rüzgârlarını koruduğu gözlerden uzak ve epeyce engebeli bir bölgede. Evim alçak ve uzun pencereleriyle, ön tarafındaki kafes çitli, yapraklarla örtülü verandasıyla pek büyük olmayan pitoresk bir yapıdır; evin kapısı bu yaz akşamında güllerden ve sarmaşıklardan oluşan bir kemere benziyor. Bahçenin büyük bir bölümü güzel yapraklara gömülmüş, kendine özgü, minicik ve yıldız benzeri çiçeklerle dolu, kara yosunu gibi kısa ve yumuşak yeşil çimenlerle kaplı. Eğimli bahçenin aşağı tarafında çimenlik kadar yeşil, çok uzun, gölgeli ve pek az ziyaret edilen dar bir yola açılan küçük bir kapı var. Bu dar yolun çimenleri üzerinde genellikle baharın ilk papatyaları görünür –adı buradan gelir– Papatya Yolu, eve farklı bir özellik kazandırıyor.

Ağaçlarla dolu bir vadide son buluyor (yolu kastediyorum), bu ağaçlar –çoğunlukla meşe ve kayın– çok eski bir malikânenin, Papatya Yolu'ndan daha eski olmasının yanı sıra Elizabeth dönemine ait çok daha büyük yapılardan birinin civarında gölgeler içinde uzanır; bu malikâne hem benim, hem de okurun tanıdığı bir kişinin mülküdür. Evet, Hunsden Koruluğu'nda –çünkü orman içindeki o geniş düzlüğe, çok sayıda kule, daha fazla sayıda bacasıyla o gri binaya böyle deniyordu– hâlâ evlenmemiş olan Yorke Hunsden oturuyor. Kırk millik bir alanda ona bu arayışında yardımcı olmak isteyen en az yirmi genç hanım tanımama karşın, sanırım henüz aklındaki eşi bulamadı.

Babasının ölümüyle malikâne ona geçeli beş yıl oldu. Aile mirasının üzerine yüklediği bazı borçları ödedikten sonra ticareti bıraktı. Burada oturuyor diyorum, ama on iki ayın yaklaşık beşinde buranın sakini olduğunu sanmıyorum. O ülke senin, bu ülke benim dolaşıyor ve her kış bir süre kentte kalıyor: X...shire'a geldiği zaman genellikle yanında misafir getirir ve bu ziyaretçiler çoğu zaman yabancıdır. Kimi za-

man yanında bir Alman metafizikçi vardır, kimi zaman da bir Fransız bilgin, bir keresinde ne şarkı söyleyen, ne de oyun oynayan ve Frances'in "*tout l'air d'un conspirateur*"e[10] sahip olduğunu söylediği, halinden memnun olmayan, yabani görünümlü bir İtalyan getirmişti.

Hunsden'ın davet ettiği İngiliz konukların hepsi ya Birmingham'lı ya da Manchester'lıdır. Belli ki tek bir düşünce etrafında toplanmış, serbest ticaret hakkında konuşan kaba adamlardır. Yabancı ziyaretçiler de politikacılardır, daha geniş bir konu seçerler: Avrupa'nın gelişmesi, liberal görüşlerin Kıta'da yayılması; zihinlerindeki not defterinde Rusya ve Avusturya'nın isimleriyle Papa kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazılarının son derece makul konuştuğunu duydum. Evet, kuzeye özgü eski despotluğa ve güneye özgü eski batıl inançlara saygı duyan kararlı kafaların barındırdığı düşüncelere dair olağanüstü bir kavrayışın ortaya konduğu Hunsden Koruluğu'ndaki eski, meşe kaplı yemek odasında çeşitli dillerde yapılan tartışmalarda bulundum. Ayrıca çoğu kez Fransızca ya da Almanca dile getirilen pek çok zırva da duydum, ama kulak asmadım. Hunsden da saçma sapan konuşan kuramcıları hoş görüyor, ama ellerini ve yüreğini uygulamayla ilgilenen insanlarla birleştirmiş gibi görünüyordu.

Hunsden korulukta yalnız kaldığı zaman (ki bu nadiren olur) genellikle haftada iki ya da üç kez yolu Papatya Yolu'na düşer. Yaz akşamlarında purosunu verandamızda içmeye gelmesinin hayırseverlikle ilgili bir nedeni var: Bunu yardımsever tütsüsü olmasa, bizi kesinlikle istila edeceğini ima ettiği böcekleri ve güllerin arasındaki kulağakaçanları öldürmek için yaptığını söylüyor. Yağışlı günlerde de onu göreceğimizden neredeyse eminizdir. Hunsden'a kalırsa, dalıma basarak beni deliliğe sürüklemek ya da Hofer'le Tell'in hatırasına hakaret ederek Mrs. Crimsworth'ün içindeki canavarın dışarı uğramasını sağlamak için zaman daralıyor.

10 Tam bir dalavereci görünümüne.

Biz de sık sık Hunsden Koruluğu'na gidiyoruz, ben de Frances de oraya yaptığımız ziyaretlerden büyük zevk duyarız. Başka konuklar varsa, karakterleri ilginç bir araştırma konusudur. Konuşmaları heyecan verici ve gariptir; hem ev sahibinin, hem de arkadaşlarının yerellikle sınırlı olmaması konuşmaya başkenti çağrıştıran, neredeyse kozmopolit bir özgürlük ve genişlik sağlıyor. Hunsden kendi evinde nazik bir adamdır: Canı istediğinde konukları eğlendirme yeteneği sınırsızdır. Büyük evi de gayet ilginçtir, odalar söylencelerdeki sahneleri betimleyen resim ve heykellerle doludur, koridorlar destansı görünür, alçak tavanlı yatak odalarının uzun sıralar halindeki kristal camlı kafesli pencereleriyle eski ama hoş, hayaletler tarafından sıkça ziyaret ediliyor gibi bir havası vardır. Seyahatlerinde topladığı sanat değeri olan tonlarca eşya lambri ya da işlemeli duvar örtüleriyle kaplı odalarına güzel ve zevkli bir şekilde yerleştirilmiştir. Orada pek çok soylu uzmanın kıskanabileceği bir iki resim ve bir iki heykel parçası da gördüm.

Yemek yiyip birlikte bir akşam geçirdiğimizde Hunsden genellikle bizimle eve kadar yürür. Koruluğu geniştir, kerestelik ağaçların bazıları da yaşlı ve çok büyüktür. Korulukta açıklıktan ve fundalıktan geçerek izlendiğinde Papatya Yolu'na dönüşü birazcık uzatan dolambaçlı yollar vardır. Pek çok kez dolunaydan yararlandığımız ılıman ve sakin gecelerde, dahası bir bülbül şarkı söylediğinde ve akçaağaçlarda gizlenen bir esinti bu şarkıya yavaşça eşlik ettiğinde on mil uzaktaki küçük köyün kilise çanları koruluğun hükümdarı bizi verandamızda bırakıp dönmeden önce gece yarısını ilan etmiştir. Böyle saatlerde sohbeti akıcıdır ve gündüz misafirlerin önünde olduğundan çok daha sakin, yumuşaktır. O zaman politikayı ve tartışmayı unutur, soyunun geçmişi, ailesinin tarihçesi, kendisi ve duyguları üzerinde dururdu. Her biri kendine özgü bir çeşniyle donatılmış konulardı, çünkü her biri benzersizdi. Muhteşem bir haziran gecesinde

kendisine ideal eşiyle ilgili satasırken, ne zaman gelip de yabancılara özgü güzelliğini yaşlı Hunsden meşesine aşılayacağını sorduğumda aniden cevap verdi:

"Ona ideal diyorsun, ama bak işte sureti. Aslı olmaksızın sureti olmaz."

Bizi "dolambaçlı yol"un derinliklerinde, kayın ağaçlarının gökyüzüne bakan bir açıklık bırakarak çekildiği bir düzlüğe götürmüştü. Ay bulutsuz bir gökyüzünden buraya ışık yağdırıyordu, Hunsden ayın ışıltısı altında fildişi bir minyatür çıkardı.

Onu önce Frances hevesle inceledi, sonra bana verip küçük yüzünü benimkine yaklaştırarak portre hakkında ne düşündüğümü gözlerimde araştırdı. Minyatürün Hunsden'ın bir zamanlar dediği gibi "düzgün ve uyumlu hatları" olan, çok gösterişli ve çok kendine has görünen bir kadın yüzünü betimlediğini düşünüyordum. Esmerdi, yalnızca alnına değil, şakaklarına da değen kuzgun siyahı saçları –sanki böyle rastgele, hor gördüğü düzenlilikten kayıtsızca vazgeçmiş gibi– gelişigüzel bir yana atılmış gibi görünüyordu. İtalyan gözler dosdoğru size bakıyordu, özgür ve kararlı gözlerdi bunlar. Ağız güzel olduğu kadar sertti, çene de öyle. Minyatürün arkasında "Lucia" adı altın gibi parlıyordu.

"Bu gerçek bir baş," sonucunu çıkarmıştım.

Hunsden gülümsedi.

"Sanırım öyle," diye karşılık verdi. "Bunların hepsi Lucia'da gerçek."

"Evlenmek istediğin, ama evlenemediğin birisi miydi?"

"Tabii ki onunla evlenmek isterdim, bunu yapmamış olmam *yapamadığımın* kanıtıdır."

Yeniden Frances'in eline geçen minyatürü geri aldı ve yerine koydu.

Üzerinden ceketinin düğmesini iliklerken, karıma "Portre hakkında ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Lucia'nın bir zamanlar zincirleri olduğuna ve onları kırdığına eminim," diye garip bir cevap geldi. Yanlış anlaşılmaktan korkuyormuş gibi, "Evlilik zincirini kastetmiyorum," diye düzeltti, "ama toplumsal konuma dayanan bir tür zincir. Bu yüz, güçlü ve değer verilen bir yeteneği dayanılmaz bir baskıdan çekip almak için gayret göstermiş, hem de başarılı ve zafer kazanmış birine ait ve Lucia'nın yeteneği serbest kaldığında geniş kanatlar açıp onu daha yükseğe taşıdığına..." Frances duraksadı.

"Neden daha yükseğe?" diye sordu Hunsden.

"Peşinden gitmene imkân vermeyen *les convenances*'dan."[11]

"Sanırım kindarlık ediyorsun, –saçma."

"Lucia sahneye çıktı," diye devam etti Frances. "Onunla evlenmeyi hiçbir zaman ciddi olarak düşünmedin. Onun özgünlüğüne, korkusuzluğuna, bedeninin ve aklının enerjisine hayran oldun. Şarkı, dans ya da tiyatro oyunu, her ne idiyse yeteneğinden zevk aldın. Tam kalbine göre olan güzelliğine taptın: Ama eminim ki asla bir eş seçmeyi düşünmediğin bir alanda yer alıyordu."

"Yaratıcı," diyerek düşüncesini belirtti Hunsden. "Doğru olup olmadığı bir başka mesele. Bu arada senin fitilli lambanın Lucia'nınki gibi bir kollu şamdanın ışığından daha sönük kaldığını düşünmüyor musun?"

"Evet."

"En azından dürüstsün. Kısa bir süre sonra verdiğin donuk ışık profesöre yetersiz gelebilir mi?"

"Yetersiz gelir mi mösyö?"

"Görme gücüm her zaman çok parlak bir ışığa dayanamayacak kadar zayıftı Frances." Artık kapıya ulaşmıştık.

Birkaç sayfa önce, tatlı bir yaz akşamı olduğunu söyledim. Öyledir, bir dizi güzel gün olmuştur ve bu en güzelidir. Samanlar tarlalarımdan yeni taşınıyor, kokusu hâlâ havada duruyor. Frances bana bir ya da iki saat önce dışarıda veran-

11 Zevkler.

dada çay içmeyi teklif etti. Porselenlerin konduğu yuvarlak masanın bir kayın ağacının altına yerleştirildiğini görüyorum; Hunsden bekleniyor –hayır, geldiğini duyuyorum– işte bir konuda otorite olarak kuralı ilan eden sesi. Frances'in sesi cevap veriyor, kuşkusuz ona karşı çıkıyor. Hunsden'a göre annesi tarafından hanım evladı yapılan Victor hakkında tartışıyorlar. Mrs. Crimsworth karşılık veriyor:

"Hunsden'ın 'iyi çocuk' dediği şeydense hanım evladı olması bin kat daha iyi." Ayrıca Hunsden yörede yalnızca nasıl, ne zaman, nereye ya da neden gidip geldiğini kimsenin bilmediği bir kuyruklu yıldız değil, bir demirbaş haline gelirse, Victor'ı en az yüz mil uzaklıkta bir okula gönderene dek rahat etmeyeceğini, çünkü Hunsden'ın isyancı düsturları ve yaşama geçirilemeyecek dogmalarıyla çok sayıda çocuğu mahvedeceğini söylüyor.

Bu kitabı yazmayı bitirip masama bırakmadan önce Victor hakkında söyleyeceklerim var, ama kısa sürmeli, çünkü gümüşlerin porselenlere değmesinden çıkan sesleri duyuyorum.

Ben ne kadar yakışıklı bir erkeksem ya da annesi ne kadar hoş bir kadınsa, Victor da o kadar güzel bir çocuk. Frances'inkiler kadar kara ve benimkiler kadar derin bakan iri gözleriyle, solgun ve zayıf. Bedeni yeterince simetrik, ama ince. Sağlığı yerinde. Ondan daha az gülen ya da ilgisini çeken bir kitabın başına oturduğunda veya annesinin, Hunsden'ın ya da benim anlattığım serüven, tehlike ve olağanüstü olaylar içeren öyküleri dinlerken kaşlarını böylesine dehşetle çatan bir çocuk hiç görmedim. Ama sessiz olsa da mutsuz değildir; ciddi olsa da suratsız değil. Hoş duygulara karşı fazla güçlü bir duyarlılığı vardır, bu da coşkuyla aynı anlama gelir. Okumayı modası geçmiş bir yöntemle annesinin dizinde hece kitabından öğrendi ve bu yöntemle zorlanmadan ilerlerken, annesi ona fildişi harfler satın almaya ya da artık öğrenmek için zorunlu kabul edilen diğer

özendirme yöntemlerinden herhangi birini denemeye gerek görmedi. Okuyabildiği zaman bir kitap düşkünü oldu, hâlâ da öyle. Oyuncakları pek azdı ve hiçbir zaman daha fazlasını istemedi. Sahip oldukları için şefkatle aynı anlama gelen bir düşkünlüğe yakalanmış sanki. Bu duygu evde yaşayan bir iki hayvana yöneldiğinde neredeyse bir tutku düzeyine varıyor.

Mr. Hunsden ona, hediye edenin adıyla Yorke diye çağırdığı bir bekçi köpeği yavrusu verdi. Ancak büyüdüğünde vahşiliği küçük efendisinin arkadaşlığı ve okşamalarıyla fazlasıyla yumuşayan harika bir köpek oldu. Victor, Yorke'suz hiçbir yere gitmez, hiçbir şey yapmazdı. O ders çalışırken Yorke ayaklarının dibinde yatar, bahçede onunla oynar, patikada, ormanda onunla yürür, yemeklerde sandalyesinin yanında oturur, her zaman onun elinden beslenirdi. Victor'ın sabahları ilk aradığı, geceleri son ayrıldığı şeydi. Yorke bir gün X...'e giden Mr. Hunsden'ın peşine takıldı ve sokakta kuduz bir köpek onu ısırdı. Hunsden eve getirip beni durumdan haberdar eder etmez avluya çıktım ve köpeği uzanıp yarasını yaladığı yerde vurdum: Anında öldü. Silahı doğrulttuğumu görmemişti. Köpeğin arkasında duruyordum. Istırap dolu sesler kulağıma geldiğinde eve döneli on dakika ancak olmuştu. Bir kez daha avluya gittim, çünkü sesler oradan geliyordu. Victor ölü köpeğinin yanında diz çökmüş, boğayı andıran boynuna sarılarak üzerine eğilmiş ve öfkeli bir acının hırsı içinde kaybolmuştu:

Beni gördü, "Ah baba, seni asla affetmeyeceğim! Asla affetmeyeceğim!" diye feryat etti. "Yorke'u vurdun... pencereden gördüm. Bu kadar zalim olabileceğine asla inanmazdım... artık seni sevemem!"

Sakin bir sesle ona bu işin acımasız bir biçimde gerekli olduğunu açıklamak zorunda kaldım. Ama yüreğime işlese de boyun eğmeyeceğim, avutulamayacak kadar üzgün ve buruk vurguyla yineliyordu:

"Tedavi edilebilirdi –deneyebilirdin– yarayı kızgın demirle dağlayıp, kostikle sarabilirdin. Hiç zaman tanımadın, artık çok geç... öldü!"

Hiçbir hayat belirtisi göstermeyen hayvanın üzerine çöktü. Kederi onu bitkin düşürene dek, uzun bir süre sabırla bekledim, sonra onu kollarıma aldım ve onu en iyi biçimde avutacağından emin olduğum annesine götürdüm. Bütün olaya pencereden tanıklık etmişti. Heyecanıyla sıkıntılarımı artırmaktan korktuğu için dışarı çıkmamıştı, ama artık onu almaya hazırdı. Onu şefkatli kucağına alıp müşfik kalbine bastırdı. Sadece dudaklarıyla, gözleriyle, yumuşak kucaklamasıyla bir süre avuttu, sonra hıçkırıkları azaldığında ona Yorke'un ölürken hiç acı çekmediğini ve kendi kendine ölmeye bırakılmış olsa, sonunun çok korkunç olacağını söyledi. Her şeyden önemlisi, ona zalim olmadığımı (çünkü bu düşünce zavallı Victor'a çok acı vermiş gibi görünüyordu), beni böyle davranmaya Yorke'a ve ona duyduğum sevginin ittiğini, onun böylesine buruk bir biçimde ağladığını görünce neredeyse yüreğimin parçalandığını söyledi.

Bu kadar alçak, bu kadar tatlı bir sesle –bu kadar müşfik, bu kadar sevecen okşamalarla– merhamet içeren duygudaşlığı yansıtan bakışlarla birlikte dile getirilen bu önemli noktalar, bu gerekçeler etkilemese, Victor gerçekten babasının oğlu olamazdı. Bunlar onu etkiledi: Sakinleşti, yüzünü annesinin omzuna yasladı ve kımıldamadan kollarında kaldı. Bir süre sonra başını kaldırıp annesinden Yorke'un hiç acı çekmediğini ve benim zalim olmadığımı tekrar anlatmasını istedi. Yumuşak sözlerin yinelenmesiyle yanağını yeniden annesinin göğsüne dayadı, artık sakinleşmişti.

Birkaç saat sonra çalışma odama geldi, onu affedip affetmediğimi sordu ve barışmak istedi. Çocuğu epeyce yanımda tutup uzun uzun konuştum, bu konuşma oğlumda onayladığım duygu ve düşüncelere ilişkin pek çok noktayı açığa çıkardı. Onda "ahlakça doğru insan"ın ya da "iyi insan"ın

birkaç öğesini buldum; şampanya kadehinden taşan birkaç damla köpük ya da tutkuları tutuşturarak yakıcı bir ateşe dönüştüren ufak bir kıvılcım misali; kalbinin büyüdüğü toprakta sağlıklı ve kabaran merhamet, şefkat, sadakat tohumları gördüm. Zihninin bahçesinde ahlaki açıdan yararlı ilkelerin –sağduyu, adalet, ahlaki cesaret– zengin bir biçimde geliştiğini, çürütülmezse bereketli bir biçimde meyve vermeyi vaat ettiğini keşfettim. Bu nedenle geniş alnına ve yanağına –hâlâ gözyaşları içinde solgundu– gururlu ve memnun bir öpücük kondurup onu rahatlamış olarak gönderdim. Ancak ertesi gün onu Yorke'un gömüldüğü toprak yığınının üzerinde yüzünü elleriyle örtmüş, yatarken gördüm. Birkaç hafta boyunca kederliydi ve bir başka köpek alma önerilerine kulak vermesi için bir yıldan fazla bir süre geçti.

Victor hızlı öğreniyor. Yakında ilk bir ya da iki yılının tam bir perişanlık olacağına inandığım Eton'a gitmesi gerekiyor: Beni, annesini ve evini bırakmak yüreğini acıyla burkacak. Bu yüzden çok çalışmak istemese de rekabet, bilgiye susamışlık, başarının getireceği zafer zamanla onu heyecanlandırır ve ödüllendirir. Aynı zamanda tek zeytin dalımın kökünden sökülerek, benden uzakta bir yere dikileceği saati kararlaştırmak durumunda kalmaktan hiç hoşlanmıyorum. Bu konuyu Frances'le konuştuğum zaman beni sanki içini titreten, ama dayanıklılığının sarsılmasına izin vermeyeceği korkunç bir faaliyeti ima etmişim gibi sabırlı bir ıstırap içinde dinledi. Ancak bu adım atılmalı ve atılacak; yoksa Frances oğlunu hanım evladı yapmasa da, onu başka hiç kimseden göremeyeceği bir davranış tarzına, bir hoşgörüye, tatlı bir yumuşaklığa alıştıracak. Frances benim de gördüğüm gibi Victor'ın doğasında zaman zaman meşum kıvılcımlar yayan bir şey –bir tür elektrikli yakıcılık ve güç– görüyor. Hunsden buna onun ruhu diyor ve kısıtlanmaması gerektiğini söylüyor. Ben ona günah işleyen Âdem'in mayası diyorum ve bunun *kırbaçlanarak* içinden atılması yerine sağlıklı bir biçimde disipli-

ne sokulması gerektiğini düşünüyorum. Frances oğlunun karakterindeki bu şeyi isimlendirmiyor, ama dişlerini gıcırdatmasında, gözlerinin parıldamasında, düş kırıklığı, talihsizlik, ani üzüntü ya da sözde adaletsizlik karşısındaki şiddetli isyan duygusu ortaya çıktığında onu göğsüne bastırıyor, onunla baş başa ormanda yürüyüşe çıkıyor ve bir filozofu mantıklı bir tartışmayla ikna eder gibi yatıştırıyor. Victor'ı ikna etmek her zaman kolay ulaşılan bir sonuç. Sonra ona sevgi dolu gözlerle bakıyor, Victor'a sevgiyle şaşmaz bir biçimde boyun eğdirilebilir, ama dünyanın gelecekte ondaki şiddete karşılık verirken kullanacağı silahlar mantık ya da sevgi mi olacak? Ah, hayır! Kara gözlerindeki o ani ışık yüzünden –zayıf yüzündeki o mutsuzluk kaynağından ötürü–, heykeli andıran dudaklarını o sıkışı yüzünden bir gün övgü yerine darbelere, öpücük yerine tekmelere maruz kalacak. Suskun öfke bedenini hasta edecek ve ruhunu çılgına çevirecek. Sonra (inanıyorum ki) bu kederli ve kaçınılmaz deneyimlerden daha bilge ve daha iyi bir insan olarak çıkacak.

Şimdi onu görüyorum. Kayın ağacının altında çimlere oturan Hunsden'in yanında duruyor. Hunsden'ın eli çocuğun yakasında ve kafasına Tanrı bilir hangi ilkeleri sokuyor. Victor şu anda iyi görünüyor, çünkü ilgi ve tebessümle dinliyor. Annesine hiçbir zaman güldüğü zamanki kadar benzemiyor, güneşin bu kadar ender parlaması ne yazık! Victor'ın Hunsden'a özel bir sevgisi var, ona derinden bağlı, benim Hunsden için şimdiye dek hiç beslemediğim ölçüde güçlü, kararlı ve körü körüne bir sevgi bu. Frances de bunu ifade etmediği bir kaygıyla değerlendiriyor. Oğlu Hunsden'ın dizine yaslanırken ya da omzuna dayanarak dinlenirken, yavrusunu havadaki bir atmacadan koruyan kumru gibi huzursuzluk içinde kıpır kıpır ortalıkta dolaşıyor; Hunsden'ın kendi çocukları olmasını istediğini, çünkü o zaman çocukların kibrini körükleme ve zaaflarına teslim olma tehlikesini daha iyi görebileceğini söylüyor.

Frances çalışma odamın penceresine yaklaşıyor, camı yarı yarıya örten hanımeli dallarını bir kenara itiyor ve bana çayın hazır olduğunu söylüyor; hâlâ meşgul olduğumu görünce odaya giriyor, sessizce yanıma geliyor ve elini omzuma koyuyor.

"*Monsieur est trop appliqué.*"[12]

"Az sonra bitireceğim."

Yakınıma bir sandalye çekiyor ve ben bitirene dek beklemek üzere oturuyor. Taze samanın ve baharatlı çiçeklerin kokusu, batıya dönen güneşin kızıllığı, yaz ortasındaki akşamın sükûneti duyularıma ne kadar iyi geliyorsa, varlığı da zihnime o kadar iyi geliyor.

Ama Hunsden geliyor. Adımlarını duyuyorum ve işte insafsız eliyle iki arının ve bir kelebeğin rahatını kaçırarak hanımelini araladığı pencereden eğiliyor.

"Crimsworth! Crimsworth diyorum! O kalemi elinden bırak. Evin hanımı! Kafasını kaldırmasını sağla."

"Ne var Hunsden? Seni dinliyorum."

"Dün X...'teydim! Kardeşin Ned demiryolu vurgunu sayesinde Kroisos'tan daha zengin oluyor. Piece Hall'da ona bir numaralı açıkgöz diyorlar. Hem Brown'dan duydum. Mösyö ve Madam Vandenhuten'le Jean Baptiste önümüzdeki ay sizi görmeye gelmekten söz ediyorlarmış. Pelet'lerden de söz etti. Evlerindeki uyumun dünyanın en iyisi olmadığını söylüyor, ama işleri için *on ne peut mieux*[13] diyor. Bunun da muhabbetlerdeki küçük cefalar için her ikisine yeterli bir avuntu olacağı sonucuna varıyor. Neden Pelet'leri X...shire'a davet etmiyorsun Crimsworth? İlk göz ağrın Zoraîde'i görmek isterim. Evin hanımı, kıskançlık etme, ama o hanımı deliler gibi sevdi. Ben bu gerçeği biliyorum. Brown şimdi yetmiş altı kilo olduğunu söylüyor. Ne kaçırdığını görüyorsun Mr. Profesör. Pekâlâ mösyö ve madam, çaya gelmiyorsanız Victor'la ben siz olmadan başlarız."

"Baba, gel!"

---

12 Mösyö kendini fazla kaptırmış.

13 Bundan iyisi can sağlığı.

Charlotte Brontë (1816-1855): Gençlik yıllarında Brüksel'de mürebbiyelik ve İngilizce öğretmenliği yaptı. Romanlarında, özellikle Profesör'*de bu yıllardan kalan derin izlere rastlanır. Eserlerinde kadın erkek ilişkileri, evlilik ve dostluk hakkında düşüncelerini derin bir duyarlık ve dokunaklı bir dille aktardı. Charlotte Brontë 1847'de yayımlanan ilk romanı* Jane Eyre *ile tanındı. Bu eseri 1849'da* Shirley *ve 1853'de* Villette *izledi. Yazdığı ilk roman olan* Profesör *ise yazarın ölümünden iki yıl sonra 1857 yılında eşinin onayı ile basıldı.*

Gamze Varım: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Cumhuriyet *gazetesinin kültür servisinde,* Milliyet *ve* Radikal *gazetelerinin dış haberler servislerinde çalıştı.* Metis Çeviri, Kitap-lık ve Adam Öykü *dergilerinde çevirileri yayımlandı. Roman, inceleme ve çocuk kitapları çevirdi; yayına hazırladı. 2000 yılından bu yana editörlük ve çevirmenlik yapıyor.*

9 786053 607786

KDV dahil fiyatı
14 TL